

ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2547

นางสาวปัญญาวัลย์ ชาวดง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2555

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

LOCAL AYUTTHAYA IN THAI HISTORIOGRAPHY 1977-2004

Miss Panchawan Chaodong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Thai History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2012

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย

พ.ศ. 2520-2547

โดย

นางสาวปัญญาวัลย์ ชาวดง

สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์ไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์ ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์

คณะกรรมการศาสตราจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.ตินาร์ บุญธรรม)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อาจารย์ ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์)

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ภาวรรณ เรืองศิลป์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วพร ภู่งศ์พันธุ์)

บัญญัติ ชาวง : ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2547.
(LOCAL AYUTTHAYA IN THAI HISTORIOGRAPHY 1977-2004) อ.ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก : อ. ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, 394 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาการปรากฏของ “ท้องถิ่นอยุธยา” ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2547 โดยเริ่มจากการสำรวจ รวบรวม สถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา หลังจากนั้นจะเป็นการวิเคราะห์งานประวัติศาสตร์นิพนธ์เหล่านั้น ซึ่งอธิบายเกี่ยวกับ “ท้องถิ่นอยุธยา” ที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยระหว่าง พ.ศ. 2520-2547รวมทั้งศึกษาบริบท และปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการศึกษาท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ผลการศึกษาพบว่า ท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2547 แบ่งเป็น 3 ระยะ

ระยะแรก ความตื่นตัวของกระแสสังคมนิยมในช่วง พ.ศ. 2516-2519 ส่งผลต่อแนวคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์ช่วงทศวรรษ 2520 จากการเน้นศูนย์กลางที่สถาบันกษัตริย์และชนชั้นปกครองเริ่มมาให้ความสนใจกับชนชั้นได้ปกครองซึ่งเป็นคนท้องถิ่นส่วนใหญ่ในสมัยอยุธยา

ระยะที่สอง การจัดทำโครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาโดยกรมศิลปากรในช่วงทศวรรษที่ 2530 อันนำไปสู่การขึ้นทะเบียนอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นมรดกโลกเมื่อ พ.ศ.2534 ส่งผลต่อการขยายการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาที่กว้างขวาง ทำให้ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยมีประเด็นที่หลากหลายมากขึ้น ถือเป็นช่วงการเติบโตของการศึกษาท้องถิ่นอยุธยา

ระยะที่สาม การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและธุรกิจบริการของพระนครศรีอยุธยา รวมถึงการจัดตั้งสถาบันด้านอยุธยาศึกษาในช่วงทศวรรษ 2540 ส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นและการท่องเที่ยว ประเด็นท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยมีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น มีการสร้างประเด็นใหม่ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาท้องถิ่นอยุธยา นอกจากนี้ยังเกิดการขยายการศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นอยุธยาสู่นักวิชาการท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง

ภาควิชา.....ประวัติศาสตร์.....ลายมือชื่อนิสิต.....

สาขาวิชา.....ประวัติศาสตร์.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

ปีการศึกษา.....2555.....

5280167922 : MAJOR HISTORY

KEYWORDS:THAI HISTORIOGRAPHY / LOCAL / AYUTTHAYA HISTORY

PANCHAWAN CHAODONG : LOCAL AYUTTHAYA IN THAI HISTORIOGRAPHY
1977-2004. ADVISOR : JULISPONG CHULARATANA, Ph.D.,394 pp.

This thesis aims to examine the appearances of “local Ayutthaya” in Thai historiography in 1977-2004. It begins with the survey of Thai historiography of the Ayutthaya period. The state of research on Ayutthaya history from the nineteenth to the twentieth Centuries is also discussed. Subsequently, discussions and explanations on “Local Ayutthaya” indicated in Thai Historiography between 1977-2004 is analysed together with social contexts and factors leading to the studies of local Ayutthaya in Thai historiography. Local Ayutthaya in Thai historiography could be divided into 3 phases.

The first phase sees the flourish of the socialist school of thought in 1973-1976. It shifted the studies of Thai history during mid 70's from kings and ruling classes to the subordinates or local people in Ayutthaya society. In the second phase, the introduction of the Ayutthaya Historical Park Project in the post 80's led to the establishment of Ayutthaya historic city as a World Heritage Site by the UNESCO in 1991. This event encouraged extensive studies on Ayutthaya History and shed light on new perspectives on local Ayutthaya in Thai Historiography. The third phase involved the promotion of tourism industry in Ayutthaya province and the establishment of the Institute of Ayutthaya Studies in the post 90's. It resulted in shifting the direction of Ayutthaya history study in support of local and tourism aspects. More complicated perspectives on local Ayutthaya were introduced, which helped local scholars to expand their research in the area of local Ayutthaya Studies.

Department : History Student's Signature _____

Field of Study : History Advisor's Signature _____

Academic Year : 2012

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะสำเร็จลงไม่ได้หากมิได้รับความช่วยเหลือ ความเมตตากรุณาจาก อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์คือ อาจารย์ ดร. จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ ที่อดทนต่อการตอบข้อซักถาม ให้กำลังใจ รับฟังปัญหาและช่วยเหลือในการเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร. ดินาร์ บุญธรรม ที่กรุณารับเป็นประธานกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ อีกทั้งให้ความช่วยเหลือ แนะนำ แก้ไขตรวจทานวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณผู้ช่วย ศาสตราจารย์ ดร. วรพร ภู่งศ์พันธุ์ และอาจารย์ ดร. ภาวรณ เรืองศิลป์ที่กรุณารับเป็น กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้คำแนะนำและให้กำลังใจเสมอมา และขอขอบพระคุณ คณาจารย์จากภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณาจารย์จากภาควิชา ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้อันมีค่าอย่างต่อเนื่องต่อการทำ วิทยานิพนธ์นี้

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา และสถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาที่ให้ความช่วยเหลือในเรื่องเอกสารต่างๆ สำหรับการเขียน วิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ทั้งในและนอกภาควิชาประวัติศาสตร์ เพื่อนต่าง สถาบันที่คอยช่วยเหลือเป็นกำลังใจให้กันและกัน เสนอประเด็นต่างๆ ตลอดจนช่วยเหลือในการ จัดหาข้อมูลเพื่อเขียนวิทยานิพนธ์ โดยเฉพาะเพื่อนประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยบูรพาที่เป็นกำลังใจและให้ความช่วยเหลือเสมอมา รวมทั้งขอบคุณน้องวรวิญญ์ และน้องสูวดี ที่ให้ความช่วยเหลือในการจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สุดท้ายหากมิได้ความรักความเข้าใจ การสนับสนุน ความเอาใจใส่จากครอบครัวทั้งคุณ พ่อ คุณแม่ พี่ชาย และญาติพี่น้องทุกท่าน วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงไม่มีวันสำเร็จลุล่วงไปได้ หาก เกิดความบกพร่องและผิดพลาดใดๆ จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.3 ทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
1.4 พัฒนาการประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย.....	25
1.5 แนวเหตุผล หรือ สมมติฐาน.....	52
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย.....	53
1.7 ขอบเขตและข้อตกลงเบื้องต้น.....	53
1.8 นิยามคำศัพท์.....	54
1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	55
บทที่ 2 ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยก่อน พ.ศ. 2520.....	56
2.1 บริบททางสังคมที่มีผลต่อการสร้างงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ก่อน พ.ศ.2520.....	56
2.2 งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยยุคก่อน พ.ศ. 2520.....	65
2.2.1 ด้านการเมือง.....	69
2.2.2 ด้านเศรษฐกิจ.....	83
2.2.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม.....	85
2.3 ท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในยุคก่อน พ.ศ. 2520.....	100
2.3.1 ด้านการเมือง.....	100
2.3.2 ด้านเศรษฐกิจ.....	103
2.3.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม.....	106

บทที่ 3	ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520 - 2529	129
3.1	บริบททางสังคมที่มีผลต่อการสร้างงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520 - 2529	129
3.2	งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520 - 2529	132
3.2.1	ด้านการเมือง	132
3.2.2	ด้านเศรษฐกิจ	159
3.2.3	ด้านสังคมและวัฒนธรรม	164
3.3	ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520 - 2529	192
3.3.1	ด้านการเมือง	192
3.3.2	ด้านเศรษฐกิจ	196
3.3.3	ด้านสังคมและวัฒนธรรม	199
บทที่ 4	ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2530 - 2547	215
4.1	บริบททางสังคมที่มีผลต่อการสร้างงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520 - 2529	215
4.2	งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2530 - 2547	224
4.2.1	ด้านการเมือง	224
4.2.2	ด้านเศรษฐกิจ	271
4.2.3	ด้านสังคมและวัฒนธรรม	282
4.3	ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2530 - 2547	326
4.3.1	ด้านการเมือง	326
4.3.2	ด้านเศรษฐกิจ	328
4.3.3	ด้านสังคมและวัฒนธรรม	332
บทที่ 5	บทสรุป	351
	รายการอ้างอิง	360
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	394

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในยุคก่อน พ.ศ. 2520 ด้านการเมือง.....	80
2 แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในยุคก่อน พ.ศ. 2520 ด้านเศรษฐกิจ.....	84
3 แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในยุคก่อน พ.ศ. 2520 ด้านสังคมและวัฒนธรรม.....	97
4 แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2520-2529 ด้านการเมือง.....	152
5 แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2520-2529 ด้านเศรษฐกิจ.....	163
6 แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2520-2529 ด้านสังคมและวัฒนธรรม.....	179
7 แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2520 – 2529 งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่อธิบายทั้งด้านการเมืองเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม.....	190
8 แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2530-2547 ด้านการเมือง.....	258
9 แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2530-2547 ด้านเศรษฐกิจ.....	280
10 แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2530-2547 ด้านสังคมและวัฒนธรรม.....	308
11 แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2530 – 2547 งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่อธิบายทั้งด้านการเมืองเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม.....	324

บทที่ 1

บทนำ

ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2547

LOCAL AYUTTHAYA IN THAI HISTORIOGRAPHY 1977-2004

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

อาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานีของไทยยาวนานถึง 417 ปี ปรากฏเรื่องราวทางประวัติศาสตร์หลากหลายด้าน เช่น การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผลักดันให้อาณาจักรแห่งนี้เจริญรุ่งเรือง ในฐานะศูนย์กลางการค้าและการติดต่อกับนานาประเทศ

การศึกษาเกี่ยวกับอยุธยาในฐานะราชธานีของไทยในอดีต มีอยู่หลากหลายด้าน เช่น ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการต่างประเทศ ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจการค้า เป็นต้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจสภาพในทุกด้านของอาณาจักรอยุธยา โดยอาศัยหลักฐานเอกสารจากบันทึกทั้งของไทยและต่างชาติ บรรยายสภาพต่าง ๆ ในอาณาจักรอยุธยา เมื่อเวลาผ่านไป การผลิตผลงานเกี่ยวกับการศึกษาอยุธยามีเพิ่มมากขึ้น ทั้งประเด็นใหม่ ๆ ที่หลากหลาย ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ประวัติศาสตร์อยุธยากลายเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อมโยงระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นราชธานีของไทยแห่งใหม่ เพื่อสร้างความชอบธรรมและความเกี่ยวพันกันระหว่างกษัตริย์กรุงศรีอยุธยากับกษัตริย์กรุงรัตนโกสินทร์

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 เกิดงานเขียนประวัติศาสตร์ที่เน้นความสำคัญของศูนย์กลางโดยเริ่มพยายามแสวงหาและอธิบายความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ไทยจากอยุธยาสู่กรุงเทพฯ โดยแสดงเหตุผลและใช้หลักฐานต่างๆ มาสนับสนุน ตัวอย่างสำคัญ เช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งต้นฉบับเขียนขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่มาอธิบายความต่างๆ โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ การอธิบายความต่อเนื่องดังกล่าวมีสาเหตุจากความพยายามของชนชั้นนำสยามที่ต้องการสร้างสำนึกเรื่องชาติและความเป็นเอกภาพให้เกิดในหมู่ราษฎร เนื่องจากดินแดนสยามถูกคุกคามจากชาติตะวันตก ส่งผลให้รัชกาลที่ 4 เริ่มมีแนวคิดเกี่ยวกับรัฐ “สยามประเทศ”¹ ที่มีอำนาจเหนือเจ้าประเทศราชต่าง ไม่ว่าจะเป็น ลาว กัมพูชา และหัวเมืองทางเหนือ เป็นต้น ซึ่งแนวคิดในการสร้างเอกภาพ ให้กับรัฐและพระมหากษัตริย์ ส่งเสริมให้เกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งส่งอิทธิพลต่อการเขียนประวัติศาสตร์ที่รวมเรื่องราวของสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ไว้ด้วยกัน เพื่อสร้างความเป็นมาของชนชาติสยามที่มีความต่อเนื่องยาวนาน และแสดงความชอบธรรมในการครอบครองพื้นที่ของรัฐต่างๆ มาก่อนชาวตะวันตกจะแผ่อิทธิพลเข้ามา ความพยายามในการปรับตัวของชนชั้นนำของสยามจากการขยายอิทธิพลของตะวันตก ส่งผลต่อวิธีการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบพงศาวดารสยามที่ผสมผสานแนวคิดที่เน้นความเป็นศูนย์กลางของพระมหากษัตริย์ โดยแบ่งตามลำดับเวลาตามรัชกาล และศูนย์กลางอำนาจคือ เมืองหลวงตามแบบแผนที่มีมาแต่เดิม แต่ได้เริ่มนำเอาเหตุผล วิธีการสำรวจตรวจสอบข้อมูล การวิจารณ์ และการแสวงหาหลักฐานที่หลากหลาย ตามแบบวิธีศึกษาประวัติศาสตร์ของตะวันตก นำไปสู่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เน้นความเป็นศูนย์กลางของรัฐชาติเข้ากับพระมหากษัตริย์ เกิดแนวการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบรัฐชาติ – กษัตริย์ จึงรวมกันอยู่ และการเน้นความเป็นศูนย์กลางจะแปรเปลี่ยนไปตามกาล เปลี่ยนแปลงไปตามสังคม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง²

¹จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย, ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ.

(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรุงเทพ, 2520). หน้า 350-359.

²ยุพา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 170-171.

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ในช่วงแรกคณะราษฎรมีท่าทีแข็งกร้าวต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ไม่นานก็ประนีประนอมกันได้ ส่งผลให้ความเป็นศูนย์กลางเก่ารวมกับสัญลักษณ์ของความเป็นศูนย์กลางใหม่ในแบบรัฐชาติ – พระมหากษัตริย์ – รัฐธรรมนูญ แต่เมื่อเข้าสู่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม การเน้นความเป็นศูนย์กลางปรับเปลี่ยนมาสู่ตัวผู้นำ และการสร้างอำนาจการปกครองของผู้นำ การเน้นความเป็นศูนย์กลางจึงปรับสู่แนวคิดรัฐชาติ – พระมหากษัตริย์ – ชาตินิยม ซึ่งส่งอิทธิพลต่อการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เน้นเรื่องราวความเป็นมาของชาติไทย เชิดชูพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ หรือขุนนางข้าราชการที่มีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง รวมถึงงานเขียนที่มีลักษณะปลุกเร้าความคิดชาตินิยม ตามนโยบายของรัฐบาล ส่งผลให้ในช่วงเวลานี้ ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์การเมืองมากกว่าประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ สังคม หรือวัฒนธรรม³

อย่างไรก็ตามในช่วงที่ประวัติศาสตร์กระแสหลักเน้นความเป็นศูนย์กลางก็ได้เกิดแนวประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสใหม่ขึ้นอันเป็นผลมาจากการเผยแพร่แนวคิดสังคมนิยมตั้งแต่ทศวรรษ 2470 จนถึงราวทศวรรษ 2490 การอธิบายประวัติศาสตร์ด้วยแนวคิดสังคมนิยมได้พัฒนาขึ้นเป็นประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองจำกัดอยู่ในวงแคบ โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีลัทธิมาร์กซิสมาอธิบายประวัติศาสตร์ เพื่อให้เข้าใจวิวัฒนาการของสังคม โดยนักประวัติศาสตร์ในกลุ่มนี้กล่าวว่า การอธิบายประวัติศาสตร์ตามกระแสหลัก ทำให้มองไม่เห็นวิวัฒนาการที่แท้จริงของสังคม เพราะเน้นอยู่เฉพาะผู้นำและศูนย์กลางจนทำให้ประชากรอันเป็นส่วนประกอบสำคัญของสังคมหายไปจากประวัติศาสตร์

แนวการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยแบบสังคมนิยม เผยแพร่อยู่ระยะหนึ่ง หลังจากนั้นถูกกวาดล้างโดยรัฐบาลเผด็จการทหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์⁴ และซบเซามาจนถึงกลาง

---

³ยุพา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 171.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

ทศวรรษ 2500⁵ กระทั่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และสังคมในช่วง พ.ศ. 2516-2519 เป็นผลให้เกิดเสรีภาพทางวิชาการมากขึ้น ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยแบบสังคมนิยมจึงได้รับการรื้อฟื้นอีกครั้ง

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมในช่วง พ.ศ. 2516-2519⁶ ได้ส่งผลต่อแนวคิดการผลิตงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ซึ่งแต่เดิมมีลักษณะเชิดชูสถาบันกษัตริย์ และเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไปสู่ประเด็นที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น เช่น การศึกษาสังคม ชุมชน วิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น โดยมีผู้คนในท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางของการศึกษา ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง⁷ ทำให้เน้นความสำคัญกับท้องถิ่นมากขึ้นจนถึงช่วงทศวรรษที่ 2520 กระแสการศึกษาท้องถิ่น ได้รับความสนใจมากขึ้น ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับอยุธยาได้รับการศึกษาในหลายด้าน อาทิ ประวัติศาสตร์สังคม เศรษฐกิจ รวมทั้ง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยอาศัยการศึกษาเกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี และการบอกเล่าประวัติศาสตร์สะท้อนถึงความเป็นท้องถิ่นของอยุธยาด้วย

จากที่กล่าวไปข้างต้นเป็นการอธิบายพัฒนาการ และรูปแบบของการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ซึ่งมีผลต่อหัวข้อการศึกษา “ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2547” โดยต้องอาศัยประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ว่าด้วยเรื่อง “อยุธยา” ตามช่วงเวลาการศึกษา ด้วยในช่วงเวลาดังกล่าวปรากฏงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่พยายามอธิบายเรื่องราวของท้องถิ่น ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องราวของคนในสังคม มากกว่าการผลิตงานในรูปแบบก่อนหน้า ที่เน้นการอธิบายเรื่องราวของสถาบัน ราชวงศ์ หรือกลุ่มขุนนางเป็นสำคัญ จากงานเขียนเริ่มเห็นว่าไม่ได้ผูกติดกับ

⁵ยุพา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 172.

⁶ยงยุทธ ชูแว่น, ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) , 2551). หน้า 20

⁷ยงยุทธ ชูแว่น, “ความสำคัญและขอบเขตของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบัน,” วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 25,1 (มิ.ย. – พ.ย. 2545): 102-114.

สถาบันอย่างเดียว มีการพูดถึงคนกลุ่มต่างๆของสังคมมากขึ้น โดยหัวข้อการศึกษานี้จะเน้นศึกษาความเป็นท้องถิ่นของอยุธยาที่ปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ว่ามีบริบทและปัจจัยอะไรที่มีผลต่อการอธิบายที่ปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย และลักษณะเด่นของงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเหล่านั้นเป็นอย่างไร

สำหรับงานที่ใช้ศึกษา คือ ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ที่ว่าด้วยเรื่อง อยุธยา หรือเกี่ยวข้องกับอยุธยาเท่านั้น และเป็นงานที่อยู่ในช่วง พ.ศ. 2520-2547 ซึ่งมีผู้ศึกษาไว้หลายชิ้นไม่ว่าจะเป็นงานวิทยานิพนธ์ งานวิชาการ หนังสือ รวมถึงบทความต่างๆ อีกด้วย อาทิ “ระบบเศรษฐกิจอยุธยา” ของประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล⁸, “การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310” ของปาริชาติ วิลาวรรณ⁹, “การค้าส่งออกของอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2150-2310” ของจุมพฏ ชวลิตานนท์¹⁰, “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310” ของคมขำ ดิวงษา¹¹ และ “ชุมชนโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059-2310” ของพิทยะ ศรีวัฒนสาร¹² เป็นต้น

---

⁸ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, “ระบบเศรษฐกิจอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524).

⁹ปาริชาติ วิลาวรรณ, “การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527).

¹⁰จุมพฏ ชวลิตานนท์, “การค้าส่งออกของอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2150-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530).

¹¹คมขำ ดิวงษา, “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530).

¹²พิทยะ ศรีวัฒนสาร, “ชุมชนโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541).

1.2 วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา

1. รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นของอยุธยา ในช่วงเวลาศึกษา พ.ศ. 2520-2547
2. ศึกษาบริบทและปัจจัยที่มีผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นของอยุธยา ในช่วงเวลาที่ศึกษา
3. ศึกษาลักษณะเด่นของงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอยุธยาในช่วงเวลาที่ศึกษา

1.3 ทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิทยานิพนธ์ “ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2547” เป็นการศึกษาในรูปแบบ หรือพัฒนาการของงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นในประวัติศาสตร์อยุธยา สำหรับกลุ่มเอกสารที่ใช้ในการศึกษาแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ งานศึกษาพัฒนาการประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ศึกษาเกี่ยวกับอยุธยา และงานท้องถิ่นศึกษา กลุ่มงานเหล่านี้มีความจำเป็นต่อการศึกษาค้นคว้า และนำเรื่องราวต่างๆ มาอธิบายประเด็นที่เกี่ยวข้อง

1.3.1 งานศึกษาพัฒนาการประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย

งานศึกษาพัฒนาการประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเป็นงานที่ศึกษาพัฒนาการ และรูปแบบการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย โดยอธิบายถึงวิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยจากอดีตจนกระทั่งปัจจุบันว่ามีรูปแบบการเขียนอย่างไร ส่งผลต่อรูปแบบงานศึกษาในปัจจุบันอย่างไร และปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเขียนงานต่างๆ เช่น งานของนาฏ

วิภา ชลิตานนท์¹³ เรื่อง “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น” อธิบายวิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รูปแบบงานประวัตินิพนธ์ไทยในยุคแรกที่มีอิทธิพลต่อการผลิตงานประวัตินิพนธ์ในสมัยต่อมา โดยประวัตินิพนธ์เหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลง

ยุพา ชุมจันทร์¹⁴ เรื่อง “ประวัตินิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2516” ศึกษาประวัตินิพนธ์ไทยในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จนกระทั่ง พ.ศ. 2516 เพื่อศึกษาพัฒนาการรูปแบบการเขียนประวัตินิพนธ์ งานฉบับนี้กล่าวว่าประวัตินิพนธ์กระแสหลักคือ ประวัตินิพนธ์ไทยที่เน้นความเป็นศูนย์กลางที่รัฐชาติ – กษัตริย์ – ชาตินิยม ซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างสืบเนื่องมาจากประวัตินิพนธ์ไทยแบบพงศาวดาร ในเวลาเดียวกันได้เกิดประวัตินิพนธ์กระแสรองขึ้นด้วย คือ ประวัตินิพนธ์ที่ใช้แนวการวิเคราะห์แบบสังคมนิยม พัฒนาการของประวัตินิพนธ์ทั้งสองกระแสนำไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยภายหลัง พ.ศ. 2516 และยังคงมีแนวการเขียนประวัตินิพนธ์ทั้งสองกระแสดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่งผลต่อการผลิตงานที่แตกต่างไปจากเดิม งานศึกษาประวัตินิพนธ์ไทยทั้ง 2 ฉบับ เป็นการปูพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของประวัตินิพนธ์ไทยที่ผ่านมา

งานของ แถมสุข นุ่มนนท์ และคณะ¹⁵ เรื่อง “สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2503-2535” ศึกษางานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 2503-

¹³ นาฏวิภา ชลิตานนท์, “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522).

¹⁴ ยุพา ชุมจันทร์, “ประวัตินิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530).

¹⁵ แถมสุข นุ่มนนท์ และคณะ, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2503-2530 (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2536).

2535 โดยศึกษาสถานภาพงานวิจัยประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยก่อนสุโขทัยและสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และรัตนโกสินทร์ รวมถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในบางพื้นที่ งานวิจัยฉบับนี้ทำให้ทราบแนวโน้มของงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในสังคมไทยในช่วง พ.ศ. 2503-2535 ทั้งแนวเขียนประวัติศาสตร์แบบวิชาการเริ่มต้นจริงจังขึ้นอย่างไร มีพัฒนาการและทิศทางที่ดำเนินไปอย่างไร และงานประวัติศาสตร์ลักษณะใดถูกผลิตและเน้นศึกษามากเป็นอันดับต้นๆ งานวิจัยฉบับนี้ใช้ผลงานวิจัยหลายชิ้น เพื่อนำมาพิจารณา อาทิ วิทยานิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์ บทความในวารสาร บทความประกอบสัมมนา ผลงานวิจัย หนังสือประวัติศาสตร์ เป็นต้น สำหรับในส่วนของงานวิจัยประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาภายในวิจัยฉบับนี้ ยังอธิบายถึงแนวโน้มการผลิตงานประวัติศาสตร์ในสมัยดังกล่าวและจำนวนของงานที่ถูกผลิตด้วย โดยนับจากจำนวนงานวิทยานิพนธ์ของสถาบันระดับอุดมศึกษาที่เปิดหลักสูตรปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ 4 แห่ง ซึ่งจำนวนงานวิจัยในกลุ่มประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาในช่วง พ.ศ. 2503-2535 ยังมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับงานวิจัยสาขาอื่นๆ กล่าวคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปรากฏงานที่ว่าด้วยเรื่องสมัยอยุธยา 20 เรื่อง จากวิทยานิพนธ์ทั้งหมด 210 เรื่อง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ปรากฏงานที่ว่าด้วยเรื่องสมัยอยุธยา 4 เรื่อง จากวิทยานิพนธ์ทั้งหมด 114 เรื่อง มหาวิทยาลัยศิลปากร ปรากฏงานที่ว่าด้วยเรื่องสมัยอยุธยา 7 เรื่อง จากวิทยานิพนธ์ทั้งหมด 70 เรื่อง และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีวิทยานิพนธ์ทั้งหมด 28 เรื่อง แต่กลับไม่ปรากฏงานวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา สำหรับในส่วนของการศึกษาและรายละเอียดของเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ที่ว่าด้วยเรื่องสมัยอยุธยาในระยະนี้ มักกล่าวถึงประวัติศาสตร์การปกครอง การทหารหรือสงคราม และความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับต่างชาติ เป็นต้น¹⁶

สำหรับงานในกลุ่มประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยมีความจำเป็นต่อการทำความเข้าใจในรูปแบบของการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย รวมถึงแนวโน้มของการผลิตงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยา เพื่อนำข้อมูล และรายละเอียดมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต่อไป

¹⁶ แกมสุข นุ่มนนท์ และคณะ, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2503-2530 (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2536). หน้า 26-32.

1.3.2 งานศึกษาที่เกี่ยวกับท้องถิ่น

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาความเป็นท้องถิ่นของอยุธยาที่ปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย การศึกษาหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎี ความหมาย หรือคำอธิบายเกี่ยวกับท้องถิ่นเป็นพื้นฐานต่อความเข้าใจความหมายและมิติท้องถิ่นในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ สำหรับงานในกลุ่มนี้ประกอบไปด้วย งานศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นในพื้นที่ต่างๆ งานท้องถิ่นศึกษา รวมถึงงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

การศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นในปัจจุบันได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น สังเกตได้จากงานศึกษาที่ให้ความสำคัญกับท้องถิ่น ทั้งนี้การอธิบายหรือคำจำกัดความเกี่ยวกับท้องถิ่นมีความหลากหลายและแตกต่างกัน ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับนิยาม รวมถึงการอธิบายตามความถนัดและเชี่ยวชาญของบุคคลในสาขาที่เกี่ยวข้อง สำหรับงานที่น่าสนใจมีอยู่กลายชิ้นด้วยกัน อาทิ “ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ของธิดา สารระยา¹⁷ ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2525 กล่าวถึงประวัติศาสตร์ไทยกับอุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวกับลักษณะของการเขียนพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น (ก่อนรัชกาลที่ 6) และสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนหลัง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงบรรยากาศทางวิชาการหลังโศกนาฏกรรม 6 ตุลา 14 ตุลา รวมถึงกล่าวถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือประวัติศาสตร์เมือง อธิบายเรื่องราวของท้องถิ่นโดยอาศัยตำนานประวัติศาสตร์ และให้รายละเอียดเกี่ยวกับการใช้ตำนานประวัติศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาและอธิบายประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยอธิบายเนื้อหาของตำนานประวัติศาสตร์และการจำแนกตำนาน ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจำเป็นต้องอาศัยตำนานท้องถิ่น เพื่อแสดงศักยภาพที่ชัดเจนของท้องถิ่นนั้น

ผลงานอีกชุดหนึ่งของ ธิดา สารระยา เรื่อง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”¹⁸ ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2529 รวบรวมบทความเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของผู้เขียนที่ผ่านมา เช่น

¹⁷ธิดา สารระยา, ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2525).

¹⁸ธิดา สารระยา, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2529).

“ประวัติศาสตร์จากภายใน”¹⁹ “มองประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกลาง – ภูเก็ต การสร้าง “ตำนาน” เกี่ยวกับบุคคลสำคัญและการสืบเนื่องของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”²⁰ และ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสัมพันธ์ภาพระหว่างอดีตกับปัจจุบัน (เน้นลพบุรีศึกษา)”²¹ เป็นต้น นอกจากนี้ยังอธิบายเกี่ยวกับพัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์ในสังคม จนกระทั่งพัฒนามาเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเวลาต่อมา อธิบายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไว้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมที่เน้นมวลชน เป็นประวัติศาสตร์ที่คนภายในท้องถิ่น เชื่อว่าเป็นจริง ซึ่งในที่นี้จะใช้คำว่าประวัติศาสตร์ภายใน (History from the inside) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยที่ประวัติศาสตร์ภายในมิได้คาดหมายหาข้อเท็จจริงจากข้อมูล แต่เป็นประวัติศาสตร์ที่ถูกเชื่อว่าเป็นเช่นนั้น ประวัติศาสตร์ลักษณะนี้จึงเกิดจากแรงสะท้อนทางความคิดของคนในสังคม ซึ่งปรากฏในรูปแบบของ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เรื่องปรัมปรา ที่มีมาแล้วแต่อดีตและโดยการสัมภาษณ์สืบสวนในปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนเป็นนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในช่วงแรกๆ ได้เสนอมุมมอง ทักษะเกี่ยวกับท้องถิ่น และส่งผลกระทบต่อแนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบันด้วย²²

บทความเรื่อง “ปัญหาการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”²³ ของสุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์ ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2527 จากเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จัดโดยสมาคมประวัติศาสตร์ ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ร่วมกับภาควิชา

¹⁹ธิดา สาระยา, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2529.) บทความเสนอในที่ประชุมการสัมมนาทางวิชาการ “ประวัติศาสตร์สุ-ราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1” มกราคม 2527.

²⁰ธิดา สาระยา, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, บทความเสนอในที่ประชุมการสัมมนาประวัติศาสตร์กลาง – ภูเก็ต มีนาคม 2527.

²¹เรื่องเดียวกัน, บทความเสนอในที่ประชุมการสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลพบุรี กุมภาพันธ์ 2528.

²²ธิดา สาระยา, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2529).

²³สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์, “ปัญหาการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น,” ศิลปวัฒนธรรม 2,7 (พฤษภาคม พ.ศ. 2527)

ประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บทความกล่าวถึงปัญหาในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยจำแนกปัญหาออกเป็น 3 ประเด็น คือ ปัญหาที่เกิดจากข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล ปัญหาที่เกิดจากตัวผู้ศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และสุดท้ายปัญหาที่เกิดจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ บทความนี้เป็นงานที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษเกี่ยวกับท้องถิ่น พร้อมทั้งได้เสนอแนวคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่น

บทความเรื่อง “การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ของ ฉลอง สุนทรวานิชย์²⁴ ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2530 อธิบายความหมายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขอบเขตของ “ท้องถิ่น” ความเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 1 : สำนึกในความมีอยู่ของอดีตของท้องถิ่น ความเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 2 : สำนึกในความสัมพันธ์ระหว่างอดีตของ “ท้องถิ่น” กับ “ท้องถิ่นอื่น ๆ และหน่วยที่ใหญ่กว่า” เป็นการอธิบายเกี่ยวกับท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของท้องถิ่นกับอำนาจรัฐ กล่าวคือ เน้นให้ความสำคัญกับท้องถิ่น หมู่บ้าน เมือง ชุมชน ลุ่มน้ำ กลุ่มอาชีพ กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มทางวัฒนธรรม ฯลฯ²⁵ ความเป็นท้องถิ่นมักมีความสัมพันธ์กับอำนาจของรัฐส่วนกลาง อาจมองว่าอำนาจของรัฐส่วนกลางมีผลทำให้การแสดงศักยภาพของท้องถิ่นถูกลดบทบาทลง แต่ในความเป็นจริงศักยภาพของแต่ละท้องถิ่นยังคงมีพลวัตทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นภายในตลอดเวลา ส่วนหนึ่งเกิดจากแรงผลักดันของคนในท้องถิ่นด้วย

“ครั้งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย”²⁶ ของ ยง ยุทธ ชูแฉ่น ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2551 เป็นการสำรวจสถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทยในครั้งศตวรรษที่ผ่านมา ซึ่งนอกจากจะพิจารณาผลงานทางประวัติศาสตร์โดยตรงแล้ว

²⁴ ฉลอง สุนทรวานิชย์, “การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น,” จุลสารวิชาการ (สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย) 2, 2 (กรกฎาคม พ.ศ. 2530).

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

²⁶ ยงยุทธ ชูแฉ่น, ครั้งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2551).

ผู้เขียนยังสำรวจการศึกษาในสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สาขาโบราณคดี มานุษยวิทยา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ คติชนวิทยา และวรรณคดีท้องถิ่น เนื่องจากมีผลงานจำนวนมากในสาขาวิชาดังกล่าวได้ศึกษาสังคม “ท้องถิ่น” ในแง่มุมต่าง ๆ ที่ช่วยให้เข้าใจ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ได้ชัดเจนขึ้น

ผลการสำรวจพบว่า ในช่วงระยะแรก ตั้งแต่ พ.ศ. 2500-2520 การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ส่วนใหญ่ยังอยู่ในกรอบของประวัติศาสตร์ชาติไทย ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากรัฐบาล เป็นลักษณะของท้องถิ่นนิยม ยกย่องเชิดชูท้องถิ่นของตนว่าเคยยิ่งใหญ่หรือมีบทบาทสำคัญอยู่ในโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติโดยท้องถิ่นมีสถานะเป็นรอง และต้องขึ้นต่อศูนย์กลางตลอดมา นอกจากนี้การศึกษาความเป็นท้องถิ่นซึ่งเน้นการศึกษาในเรื่องราวของชุมชนโบราณ ชุมชนหมู่บ้านและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยก็ยังมีปรากฏ

ระยะที่สอง ตั้งแต่ พ.ศ. 2520 ถึงทศวรรษ 2540 พัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีการเพิ่มรายละเอียดของเนื้อหาหลายด้านด้วยกัน เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น การศึกษาเริ่มแสดงความเป็นตัวของตัวเองในท้องถิ่นมากขึ้น เช่น เชิงสังคมและวัฒนธรรม หรือชุมชน พยายามถ่ายทอดรายละเอียดของเรื่องราวจากประชาชนหรือคนในท้องถิ่นนั้น ๆ มากกว่าการให้ความสำคัญกับเรื่องราวของส่วนกลางเช่นในช่วงระยะแรกที่การศึกษาเน้นอยู่ภายในกรอบของประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งเป็นการพยายามปลดปล่อยความเป็นท้องถิ่นออกมาให้ได้มากที่สุด จนกลายเป็นพลังท้องถิ่น อันเกิดจากปฏิบัติการต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลกระทบต่อท้องถิ่น และเป็นผลต่อการผลิตงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในช่วงระยะที่สองด้วย ส่วนหนึ่งเพื่อสร้างท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับและยกระดับสังคมชนบท²⁷ งานฉบับนี้ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้ชัดเจนขึ้น ทั้งยังเป็นแนวทางวิเคราะห์การนำเสนอเรื่องราวเชิงท้องถิ่นอยุธยาของผู้เขียนด้วย

²⁷ ยงยุทธ ชูแว่น, *ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2551). หน้า 97-101.

1.3.3 งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ศึกษาเกี่ยวกับอยุธยา

สำหรับเอกสารกลุ่มนี้ถือเป็นเอกสารหลักในการศึกษา ซึ่งประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับอยุธยานั้น มีอยู่เป็นจำนวนมาก และมีประเด็นการศึกษาที่หลากหลาย โดยขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้ศึกษา หรือกระแสการตื่นตัวในประเด็นการศึกษาในเวลาแต่ละช่วงเวลา เนื่องด้วยเอกสารกลุ่มนี้มีอยู่หลากหลายจึงได้จัดกลุ่มเอกสารไว้กว้างดังนี้ คือ การศึกษาด้านการเมืองการปกครอง, การศึกษาด้านเศรษฐกิจการค้า และการศึกษาด้านสังคมวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามการจัดกลุ่มเอกสารเหล่านี้ เพื่อง่ายต่อการศึกษาในโอกาสต่อไป

1.3.3.1 การศึกษาด้านการเมืองการปกครอง

งานในกลุ่มนี้เน้นการศึกษาเรื่องราวทางการเมือง และการปกครองของอยุธยา เป็นสำคัญ และถือได้ว่าเป็นประเด็นที่มีผู้นิยมศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องราวของอยุธยามากเป็นลำดับต้นๆ ตัวอย่างเช่น

“การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์”²⁸ ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เดิมเป็นเอกสารจัดทำขึ้นเพื่อใช้ในงานประชุมสัมมนาประวัติศาสตร์ลพบุรี จัดโดยวิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี ในเดือนธันวาคม 2522 บทความอธิบายการเมืองภายในอยุธยาในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ ต่อมาได้รับการตีพิมพ์เป็นเล่มครั้งแรกใน พ.ศ. 2523 โดยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หนังสือเล่มนี้อธิบายประวัติศาสตร์การเมืองของกรุงศรีอยุธยาในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ เป็นการเสนอมุมมองใหม่ และการตีความประวัติศาสตร์อยุธยาที่ต่างจากความเข้าใจก่อนหน้านี้ เพื่อให้เข้าใจสังคมการเมืองและการบริหารราชการแผ่นดินของสมเด็จพระนารายณ์ กล่าวคือ การที่สมเด็จพระนารายณ์จำเป็นต้องอาศัยกลุ่มชาวต่างชาติเข้ามาบริหารภายในราชสำนักอยุธยา เช่น การตั้งกองกำลังส่วนพระองค์ที่ประกอบไปด้วยชาวต่างชาติทั้งสิ้นนั้น เกิดจากปัญหาการเมืองภายในอาณาจักรอยุธยามากกว่าปัญหาการเมือง

²⁸นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์ (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523).

ระหว่างประเทศ และปัญหาจากการเมืองภายในอาณาจักรอยุธยาเนื้อที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดนโยบายต่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งการนำเสนอคำอธิบายทางประวัติศาสตร์นี้สร้างความแตกต่างจากคำอธิบายเรื่องการเมืองสมัยสมเด็จพระนารายณ์ก่อนหน้าว่าปัญหาการเมืองของอยุธยาในเวลานั้นเกิดจากกลุ่มชาวต่างชาติเป็นสำคัญ และนโยบายการต่างประเทศของพระนารายณ์เพื่อถ่วงดุลอำนาจของต่างชาติกันเอง

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231”²⁹ ของรัตนา หนูน้อย ศึกษาฐานะและความสำคัญทางการเมืองของเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งปรากฏในประวัติศาสตร์อยุธยาตั้งแต่ พ.ศ. 1893 จนกระทั่ง พ.ศ. 2231 ศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ตลอดจนผลกระทบที่ทำให้ฐานะทางการเมืองของสุพรรณบุรีเปลี่ยนแปลงไปในสมัยอยุธยา จากการศึกษาพบว่า ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยามีการเปลี่ยนแปลงในแนวดิ่ง โดยเริ่มจากเป็นเมืองอิสระในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ต่อมาสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สุพรรณบุรีก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาในฐานะเมืองลูกหลวง เมื่อถึงรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 เมืองพิษณุโลกได้กลายเป็นเมืองลูกหลวงแห่งใหม่ และพระมหากษัตริย์ทรงส่งพระโอรสไปปกครอง ทำให้ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีค่อยๆ ลดความสำคัญลงมาเป็นหัวเมืองในเขตราชธานี และเมื่อถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงปฏิรูปการปกครอง ส่งผลให้สุพรรณบุรีถูกจัดให้เป็นหัวเมืองชั้นใน หรือหัวเมืองชั้นจัตวาของอยุธยา แต่เมื่อเกิดสงครามระหว่างอยุธยากับพม่าขึ้นตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เป็นต้นมา บทบาท และความสำคัญของเมืองสุพรรณบุรีที่เลือนหายจากพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาก็ปรากฏอีกครั้งในฐานะเมืองที่ปรากฏชื่อในสงครามอยุธยา และพม่า โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดสงครามบ่อยครั้ง คือ ช่วงสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระนารายณ์

²⁹รัตนา หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231.”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529).

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการศึกษาประวัติศาสตร์สุพรรณบุรีจะอยู่ภายใต้บริบทประวัติศาสตร์อยุธยา แต่ก็มีประเด็นบางส่วนที่ทำให้เข้าใจพัฒนาการของสุพรรณบุรีในระดับหนึ่ง ทั้งยังแสดงให้เห็นพัฒนาการของอยุธยาที่พัฒนาสู่การปกครองแบบรวมศูนย์ ขณะที่สุพรรณบุรีอยู่ในฐานะเมืองที่ไม่สามารถจะพัฒนาอำนาจรัฐมาสู่การเป็นเมืองอิสระได้อีก³⁰

“บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวา ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153-2435”³¹ เป็นวิทยานิพนธ์ของ จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2544 ศึกษาวิเคราะห์กลุ่มชาวต่างชาติที่เป็นกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งในสังคมอยุธยาคือ “แขก” โดยแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม เน้นการศึกษาบทบาท หน้าที่ โครงสร้าง และอำนาจของขุนนางต่างชาติในระบบราชการของไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มุ่งเน้นกลุ่มชำนาญการพิเศษ โดยเฉพาะเป็นกลุ่มชาวต่างชาติในกรมท่าขวา วิทยานิพนธ์นี้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับมุสลิมอินโด-อิหร่านในสังคมอยุธยา เกี่ยวกับกลไกของการขึ้นลงของอำนาจในราชสำนัก วิทยานิพนธ์นี้ช่วยสะท้อนสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของอาณาจักรอยุธยา โดยผ่านกลุ่มมุสลิมในอาณาจักรอยุธยาในฐานะองค์ประกอบหนึ่งของประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาที่ประกอบด้วยคนต่างชาติกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลายและมีบทบาทในสังคมอยุธยา

ประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองและสถาบันกษัตริย์ รวมถึงบทบาทของบรรดาขุนนางเป็นกลุ่มอธิบายที่พบมากที่สุด แม้เรื่องราวที่ปรากฏจะเป็นแนวประวัติศาสตร์กระแสหลักที่เน้นผู้ปกครองหรือชนชั้นนำของสังคม แต่ในประวัติศาสตร์นิพนธ์หลายฉบับได้ให้ภาพของเมืองอื่นๆ (กรณีสุพรรณบุรีและลพบุรี) ที่อยู่ในอำนาจของอยุธยา และ

³⁰รัตนานา หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 99-100.

³¹จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, “บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวา ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153-2435,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544).

คนกลุ่มน้อยในสังคมอยุธยาที่สะท้อนความพิเศษหรือลักษณะของสภาพท้องถิ่นที่ปรากฏในประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้านการเมืองของอยุธยา

1.3.3.2 การศึกษาด้านเศรษฐกิจการค้า

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจการค้าของอยุธยา ส่วนใหญ่มักศึกษาและอธิบาย เกี่ยวกับเศรษฐกิจการค้าที่สัมพันธ์กับราชสำนัก สถาบันกษัตริย์ ขุนนาง และชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเด่นชัดที่สุด และเป็นชนชั้นปกครองของสังคมเช่น

“การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893 - 2310”³² วิทยานิพนธ์ของ ปารีชาต วิลาวรรณ ใน พ.ศ. 2528 ศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญทางการค้า โดยเฉพาะผลผลิตจำพวก สินค้าของป่า ในสมัยอยุธยาตั้งแต่ พ.ศ. 1893-2310 สินค้าของป่าเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของอาณาจักรอยุธยาที่มีความเกี่ยวพันและอยู่ในเครือข่ายทางการค้านานาชาติ งานฉบับนี้แสดงถึงการค้าของป่าภายในสังคมของอาณาจักรอยุธยา อธิบายเกี่ยวกับประเภทสินค้า ชนิดของสินค้า และกลไกทางการค้าที่ได้ขับเคลื่อนโดยชนชั้นปกครองของอาณาจักรแต่เพียงกลุ่มเดียว แต่กลไกการค้าของอยุธยายังต้องอาศัยผู้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคม เพื่อให้การค้าของอาณาจักรดำเนินไปอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ อีกทั้งยังแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่างๆ ภายในอาณาจักรด้วย

วิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310.”³³ คมขำ ดิวงษา ใน พ.ศ. 2531 ผู้เขียนศึกษาบทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยา ที่มีผลต่อการค้าภายในและภายนอก อีกทั้งยังอธิบายความสำคัญของตลาดต่อการส่งเสริมให้พระนครศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการค้านานาชาติที่สำคัญในภูมิภาคเอเชีย

³²ปารีชาต วิลาวรรณ, “การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528).

³³คมขำ ดิวงษา, “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531).

การศึกษาพบว่า ในสมัยอยุธยาตอนกลาง (พ.ศ. 2173-2231) มีพ่อค้าชาติต่าง ๆ เข้ามาติดต่อค้าขายจำนวนมาก โดยเฉพาะพ่อค้าชาวตะวันตก พ่อค้าจีน พ่อค้าแขก เป็นต้น ปรากฏการณ์นี้ส่งผลให้การค้าสินค้าป่าและสินค้าส่งผ่านภายในตลาดเมืองพระนครศรีอยุธยาเฟื่องฟูมากขึ้น นอกจากนี้พระคลังสินค้า มีบทบาทในการควบคุมและดำเนินการค้าทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร ต่อมาในสมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2231-2310) การค้าในตลาดเมืองพระนครศรีอยุธยา เปลี่ยนจากการให้ความสำคัญกับพ่อค้าชาวตะวันตกมาเป็นการค้าขายกับจีน ขณะเดียวกันตลาดยังพัฒนากลายเป็นแหล่งผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค เพื่อตอบสนองความต้องการภายใน และการผูกขาดโดยพระคลังสินค้าได้ลดความเข้มงวดลง การอธิบายเกี่ยวกับตลาดภายในเมืองพระนครศรีอยุธยา สะท้อนถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรอยุธยา การดำเนินชีวิตทางการค้า และความต้องการสินค้าต่างๆ ของทั้งชาวอยุธยา ชาวพื้นเมือง และชาวต่างชาติเป็นอย่างดี ทั้งยังอธิบายการเคลื่อนไหวภายในตลาดโดยชนชั้นถูกปกครองที่ถูกชนชั้นปกครองควบคุมระบบเศรษฐกิจการค้าของอาณาจักรอีกทอดหนึ่ง และแสดงถึงการดำเนินกิจการการค้าของชาวอยุธยา และชาวพื้นเมืองเพื่อยังชีพเป็นอย่างดี

ต่อมาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การค้าส่งออกของอยุธยาระหว่าง พ.ศ. 2150 - 2310”³⁴ ของ จุมพฏ ขวลิตานนท์ พ.ศ. 2531 ศึกษาวิธีดำเนินการค้า และสถานะของการส่งออกของอยุธยา ซึ่งผลการศึกษาพบว่า วิธีดำเนินการค้า และสถานะการส่งออกของอยุธยา เปลี่ยนแปลงไปเมื่อบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส เข้ามามีบทบาทในการส่งออกสินค้าของอยุธยา ส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของปริมาณการค้า การปรับวิธีดำเนินการค้าทั้ง 3 วิธี คือ วิธีการรวบรวมสินค้า วิธีการเสียภาษี และค่าธรรมเนียม รวมถึงวิธีการขนส่งสินค้าให้เป็นแบบแผน เพื่อตอบสนองปริมาณการค้าที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังอธิบายถึงบทบาทของกลุ่มคนในสังคมอยุธยาทั้งชาวอยุธยา ชาวพื้นเมือง และชาวต่างชาติต่อการค้า รวมถึงการอธิบายความต้องการสินค้าของชาวต่างชาติที่จำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนเพื่อสินค้าที่ต้องการ

³⁴จุมพฏ ขวลิตานนท์, “การค้าส่งออกของอยุธยาระหว่าง พ.ศ. 2150 - 2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531).

“เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ การค้านานาชาติกับราชสำนักอยุธยา”³⁵ ใน พ.ศ. 2543 ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วยบทความเกี่ยวกับการค้าของอยุธยาหลายบทความด้วยกัน คือ “พ่อค้าและทหารรับจ้างโปรตุเกส ในสมัยอยุธยา” โดยสุธาชัย ยิ้มประเสริฐ “การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษใน อยุธยาสมัยรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม” โดยธีรวัต ฦ ป้อมเพชร “บทบาทของมุสลิมอินโด-อิหร่าน ที่มีต่อการค้าต่างประเทศ รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ พ.ศ. 2153-2231” โดยจุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ “ทองแห่งราชอาณาจักรอยุธยา” โดยสุนทร ชุตินธรา นนท์ และ “ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับญี่ปุ่นในสมัยอยุธยา” โดยสุรางค์ศรี ตันเสียงสม และเพ็ญพิสุทธิ์ อินทภิรมย์ บทความเหล่านี้สะท้อนให้เห็นภาพการค้าของราชสำนักอยุธยา โดยเฉพาะบทบาททางการค้าของกลุ่มชาวต่างชาติในอาณาจักรอยุธยา ที่เดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูตกับราชสำนักอยุธยา เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า และการเผยแผ่ศาสนา นอกจากนี้แต่ละบทความภายในเอกสารวิชาการฉบับนี้ยังอธิบายถึงการตั้งชุมชน การดำรงชีวิต ทั้งการประกอบอาชีพ และความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างชาวอยุธยา ชาวพื้นเมือง และชาวต่างชาติอย่าง โปรตุเกส พ่อค้าอังกฤษ มุสลิมอินโด-อิหร่าน และญี่ปุ่นภายในอาณาจักรอยุธยาด้วย

วิทยานิพนธ์ของวรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ เรื่อง “กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา พ.ศ. 2172-2310.”³⁶ ใน พ.ศ. 2548 ศึกษาการเติบโต พลวัต และการเปลี่ยนแปลง สถานภาพของกลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2172-2310 (ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ไปจนกระทั่งสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ) ผลการศึกษาพบว่า ความเป็นเมืองการค้าของกรุงศรีอยุธยา ได้นำความมั่งคั่งและร่ำรวยมาสู่คนกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามามีกิจกรรมที่สัมพันธ์กับการค้า ภายหลังจากการเสียกรุงใน พ.ศ. 2112 พระมหากษัตริย์ทรง

³⁵ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ การค้านานาชาติกับราชสำนักอยุธยา, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543).

³⁶ วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ, “กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา พ.ศ. 2172-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548).

ตระหนักดีถึงความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจการค้า จึงปรับปรุงระบบการเมืองการปกครอง เพื่อเสริมสร้างให้กรุงศรีอยุธยาสามารถควบคุมหัวเมืองภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำมาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และสัตว์ป่า รวมถึงประชากรซึ่งเป็นแรงงานสำคัญ ล้วนแต่จะส่งผลอันดีต่อกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ยังปรับปรุงองค์พระคลังสินค้า เพื่อเพิ่มความสามารถในการควบคุมกิจการค้าให้อยู่กับพระองค์และกลุ่มคนของพระองค์ให้ได้มากที่สุด การปรับปรุงดังกล่าวสอดคล้องกับความเติบโตทางการค้าของกรุงศรีอยุธยาและความต้องการสินค้าของป่าจากตลาดภายนอก อย่างไรก็ตาม การค้าภายใต้พระคลังสินค้ากลับเอื้อให้เกิดกลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้า ทั้งภายในและภายนอกระบบมูลนาย-ไพร่ ขึ้นในสังคม ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มขุนนางชำนาญการและพ่อค้าของพระมหากษัตริย์ กลุ่มไพร่ต่างด้าวและลูกครึ่ง กลุ่มพ่อค้าแม่ขาย กลุ่มขุนนางท้องถิ่นและพ่อค้าผู้ลงทุนนอกระบบ ซึ่งคนกลุ่มต่างนี้ได้รับประโยชน์จากการค้าของราชสำนักอยุธยา

อย่างไรก็ตามกลุ่มชนชั้นล่างของสังคมอยุธยาล้วนมีบทบาททางเศรษฐกิจการค้าเช่นกัน แม้การค้าของราชสำนักจะควบคุมโดยขุนนางที่กษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งก็ตาม แต่การดำเนินขั้นตอนในการจัดหาสินค้าล้วนเป็นชนชั้นล่างของสังคม รวมถึงการเติบโตทางการค้าของสังคมยังเกี่ยวข้องกับชนชั้นล่างของสังคมด้วย ส่งผลให้เกิดการอธิบายถึงบทบาททางด้านเศรษฐกิจการค้าของชนชั้นสามัญในสังคมอยุธยาภายในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ว่าด้วยเรื่องอยุธยาเพิ่มขึ้น

1.3.3.3 การศึกษาด้านสังคม วัฒนธรรม

สำหรับกลุ่มงานที่ศึกษาเรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมของอยุธยา ปัจจุบันเป็นกลุ่มงานที่มีผู้หันมาสนใจศึกษาเพิ่มขึ้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการตื่นตัวของการศึกษานอกกรอบความคิดที่เน้นเรื่องของสถาบันกษัตริย์ การเมืองการปกครองแบบศูนย์กลางเพียงอย่างเดียว การศึกษาประวัติศาสตร์ด้านสังคม และวัฒนธรรมเป็นการเปิดประเด็นการศึกษาใหม่ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่นมากขึ้นกว่างานประวัติศาสตร์นิพนธ์ประเภทอื่น

บทความอีกชิ้นที่น่าสนใจ คือเรื่อง “ศาสนาและความเป็นความตายของชาวค่ายโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยา”³⁷ ใน พ.ศ. 2527 เขียนโดยปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ บทความนี้ นำเสนอความเป็นท้องถิ่นศึกษางานทั้งสาขาประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ในการถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวกับท้องถิ่นอยุธยา โดยเน้นการศึกษาพื้นที่หมู่บ้านโปรตุเกสในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการที่นักโบราณคดีขุดค้นพบโครงกระดูกเป็นจำนวนมากในบริเวณหมู่บ้านโปรตุเกส ทำให้เกิดข้อสงสัยถึงการเสียชีวิตของชาวโปรตุเกสในเวลานั้น นำสู่การสืบค้นประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านโปรตุเกสในอาณาจักรอยุธยา รวมถึงความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ระหว่างโปรตุเกสกับอยุธยา และชาวโปรตุเกสกับชนชาติ ชาติอื่นในกรุงศรีอยุธยา บทความอธิบายถึงประเด็นปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาระหว่างชาวโปรตุเกสกับชนชาติอื่น รวมถึงปัญหาการเมืองภายในอาณาจักรอยุธยา ซึ่งน่าจะส่งผลให้เกิดโคกนาฏกรรมกับบรรดาบาทหลวงชาวโปรตุเกส ดังที่อ้างถึงในจดหมายเหตุของปีนโต อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์โครงกระดูกที่ขุดพบเบื้องต้น ไม่ปรากฏว่าโครงกระดูกของบาทหลวงมีร่องรอยถูกฆาตกรรม พระราชพงศาวดารไทย และปุมโหระกล่าวถึงเกิดไข้ทรพิษระบาดร้ายแรง ทำให้มีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็เด็กหรือผู้ใหญ่ ทำให้วัดต่างๆ ไม่มีที่ฝังศพ จนต้องฝังกันในทุ่งนา ซึ่งความเป็นได้ของการล้มตายของผู้คนในหมู่บ้านโปรตุเกสมาจากโรคระบาดดูเป็นเหตุเป็นผลมากกว่าการถูกฆาตกรรม บทความนี้แสดงให้เห็นถึงการศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นอยุธยา ในประเด็นชุมชนต่างชาติในอยุธยา วิถีชีวิตและกลุ่มคนนอกกระแสหลักของสังคมอยุธยา

“ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักรอยุธยา”³⁸ ใน พ.ศ. 2535 วิทยานิพนธ์ของบังอร พันปี สำหรับงานชิ้นนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาตำแหน่งที่ตั้งของแม่น้ำลำคลองที่สำคัญในสมัยอยุธยา วิเคราะห์ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองที่

³⁷ ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์, “ศาสนาและความเป็นความตายของชาวค่ายโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 6,1 (พฤศจิกายน พ.ศ. 2527).

³⁸ บังอร พันปี, “ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักรอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2535).

มีต่อยุทธศาสตร์ การเมืองการปกครอง การเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของอาณาจักรอยุธยา

การที่อยุธยาตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีระบบลำน้ำเป็นเครือข่ายกว้างขวาง ทำให้อยุธยาเป็นอาณาจักรเปิดที่มีเส้นทางติดต่อเชื่อมโยงกับหัวเมืองต่างๆ และเมืองนานาชาติ ดังนั้นระบบลำน้ำจึงมีความสำคัญต่ออยุธยาในด้านต่างๆ เช่น ด้านยุทธศาสตร์ การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สำหรับในด้านยุทธศาสตร์แม่น้ำลำคลองเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้อยุธยามีความมั่นคง เนื่องจากสามารถป้องกันไม่ให้กองทัพของข้าศึกบุกเข้าโจมตีพระนครได้โดยง่าย ทั้งยังเป็นเส้นทางลำเลียงกองทัพ และยุทธปัจจัย เพื่อออกไปโจมตีข้าศึกที่เดินทางเข้ามาในพระราชอาณาเขต นอกจากนี้ยังใช้ลำน้ำขยายอาณาเขตไปยังหัวเมืองเหนือ และสามารถเดินทางไปยังหัวเมืองสำคัญ ซึ่งในช่วงอยุธยาตอนต้นได้สะท้อนให้เห็นความพยายามที่จะเข้าไปปกครองหัวเมืองเหนือ หรือแม้กระทั่งการขยายอิทธิพลเข้าไปปกครองลาวและเขมร โดยอาศัยเส้นทางของลำน้ำเพื่อใช้ในการเดินทางไปยังเมืองดังกล่าว³⁹

นอกจากนี้แม่น้ำลำคลองยังช่วยในการสร้างสรรค์ และสืบทอดวัฒนธรรมไทยในสมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน⁴⁰ได้อีกด้วย เช่น การใช้ชีวิตประจำวันเรื่อง อาหารการกิน การแต่งกาย เรือ และความเชื่อในสิ่งเกี่ยวกับน้ำ และยังเป็นเส้นทางเศรษฐกิจการค้าของอยุธยาด้วย ใช้ในการเดินทางเพื่อทำการค้าทั้งภายในและภายนอกอาณาจักร ลำน้ำยังสะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณี และการดำเนินชีวิตของชาวนาในสมัยอยุธยาด้วย วิถีชีวิตของผู้คนในสมัยอยุธยาล้วนต้องอาศัยแม่น้ำลำคลองในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นปกครองที่ต้องอาศัยแม่น้ำลำคลองในการคมนาคม เพื่อขยายอำนาจการปกครองของอาณาจักร หรือแม้กระทั่งชนชั้นถูกปกครองยังต้องอาศัยแม่น้ำในการดำเนินชีวิตแต่ละวัน การประกอบอาชีพ เป็นต้น ซึ่งวิถยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถอธิบายสังคมของอยุธยาที่สัมพันธ์กับน้ำได้อย่างน่าสนใจ

³⁹ บังอร พันปี, “ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักรอยุธยา,”

(วิถยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2535). หน้า 121-122.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.

งานของพิทยะ ศรีวัฒนสาร. “ชุมชนโปรตุเกสในสมัยอยุธยา พ.ศ. 2059-2310.”⁴¹ ใน พ.ศ. 2541 ผู้เขียนอธิบายวิถีชีวิตและบทบาททางประวัติศาสตร์ของชุมชนโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยาในระยะเวลาดังกล่าว เพื่อสะท้อนภาพชีวิตทางสังคม และบริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแวดล้อมชุมชนแห่งนี้ โดยแบ่งพัฒนาการของชุมชนโปรตุเกสเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2059-2112) เป็นชุมชนพ่อค้าและทหารอาสาขนาดเล็ก มีประชากรประมาณ 2,000 คน

ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2112-2199) เป็นชุมชนพ่อค้า ทหารรับจ้างโปรตุเกส และพวกครึ่งชาติโปรตุเกส มีประชากรประมาณ 3,000 คนเศษ

ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2199-2310) เป็นชุมชนเมฆติชู เชื้อสายโปรตุเกส มีประชากรประมาณ 6,000 คนเศษ

ผลของการศึกษาพบว่า ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเป็นคนเชื้อสายชาวโปรตุเกส สมาชิกของชุมชนทำงานรับใช้ราชสำนัก นอกจากนี้ยังมีบทบาททางด้านการค้าทั้งภายในและภายนอก รวมทั้งบทบาทการเผยแพร่คริสต์ศาสนา วัฒนธรรมการกินอยู่ และศิลปะวิทยาการในกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้การเข้ามาของชาวยุโรปชาติอื่นส่งผลกระทบต่อชุมชนชาวโปรตุเกสเป็นอันมาก การเป็นชุมชนชาวต่างชาติที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ และมีรากฐานยาวนานกว่าชาวตะวันตกกลุ่มอื่นเป็นส่วนหนึ่งของระบบกำลังพลในกรุงศรีอยุธยา ทำให้ชาวโปรตุเกสต้องอดทน และดิ้นรน รวมทั้งต้องปรับตัวเพื่อการอยู่รอดในสังคมของกรุงศรีอยุธยา

วิทยานิพนธ์ของ วรพร ภู่งศ์พันธุ์ เรื่อง “ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา.”⁴² ใน พ.ศ. 2542 มีจุดมุ่งหมายศึกษาความเป็นสังคมนานาชาติที่ปรากฏใน

⁴¹พิทยะ ศรีวัฒนสาร, “ชุมชนโปรตุเกสในสมัยอยุธยา พ.ศ. 2059-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541).

⁴²วรพร ภู่งศ์พันธุ์, “ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542).

พระนครศรีอยุธยา เมืองหลวงของราชอาณาจักร โดยชี้ให้เห็นว่าการที่พระนครศรีอยุธยาทำหน้าที่เมืองท่าศูนย์กลางการรวบรวมและกระจายสินค้าจากดินแดนต่าง ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดึงดูดชาวต่างชาติให้เข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานในพระนครศรีอยุธยา

ผลการศึกษาพบว่า การเข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานของชาวต่างชาติได้สะท้อนภาพความเป็นนานาชาติของพระนครศรีอยุธยาในลักษณะ 2 ประการ คือ

1. การสามารถดำรงชีวิตตามธรรมเนียม ประเพณี อันใกล้เคียงกับวัฒนธรรมเดิมของชาวต่างชาติ
2. เป็นผลสืบเนื่องมาจากประการแรก คือ ผลที่ผู้คนในพระนครศรีอยุธยาได้รับอันเนื่องมาจากการได้พบปะ เรียนรู้ ยอมรับธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชาวต่างชาติ

งานชิ้นต่อมา “อยุธยา ยศยิ่งฟ้า”⁴³ ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2544 ของสุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นการศึกษา “ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม”⁴⁴ ผู้เขียนเริ่มการอธิบายในเรื่องของกรุงศรีอยุธยา: ราชอาณาจักรสยาม ซึ่งมีประเด็นการอธิบายเช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์-โบราณคดี การสถาปนากรุงศรีอยุธยา ป้อมและประตูพระนคร รวมถึงพระนครศรีอยุธยา ราชธานีของราชอาณาจักรสยาม ทั้งในส่วนของวังและวัดต่างๆ

ต่อมาอธิบายถึงกรุงศรีอยุธยา: ศูนย์กลางการค้านานาชาติ ย่านการค้า และย่านการผลิต อาคารสถานที่ วิถีชีวิตยุคอยุธยา ไพร่ฟ้าชาวไทย เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดของเนื้อหาของงานศึกษานี้เป็นการอธิบายเรื่องราว “วิถีชีวิตของไพร่ฟ้า ข้าไทยสมัยอยุธยา”⁴⁵ เพื่อให้ทราบถึงสภาพสังคมของชนชั้นล่างของอาณาจักรอยุธยาให้ชัดเจนขึ้น อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจ และรู้จักสังคม วัฒนธรรมอยุธยา อันเกิดจากชนชั้นล่างของสังคมเพิ่มขึ้น

⁴³สุจิตต์ วงษ์เทศ, *อยุธยา ยศยิ่งฟ้า*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2544).

⁴⁴เรื่องเดียวกัน, หน้าปก.

⁴⁵เรื่องเดียวกัน, หน้าปก.

“การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนในสมัยอยุธยาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์”⁴⁶ ใน พ.ศ. 2546 โดยพรพรรณ โปร่งจิตร์ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเหตุการณ์ สาเหตุ และผลของการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนในสมัยอยุธยาที่ปรากฏในเอกสาร ประวัติศาสตร์ โดยมุ่งศึกษาถึงเหตุการณ์ของการอพยพเคลื่อนย้าย จากเอกสารชั้นต้นที่มีการ ตีพิมพ์แล้ว และหนังสืออ่านประกอบที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุของการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชน ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระ ราชามาธิที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) พ.ศ. 1893 จนถึงการอพยพเคลื่อนย้ายในสมัยสมเด็จพระเจ้า เอกทัศน์ พ.ศ. 2310 มีอยู่ด้วยกันหลายประการ เช่น การสงคราม การสร้างความสัมพันธ์ทาง เครือญาติ การเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และการติดต่อเพื่อการค้า เป็นต้น ซึ่งผลของการ อพยพเคลื่อนย้ายแสดงให้เห็นถึงความมั่นคงของกรุงศรีอยุธยาในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และ สังคม หากช่วงเวลาที่กรุงศรีอยุธยามีความมั่นคงในด้านต่างๆ ก็จะมีปรากฏการอพยพเคลื่อนย้าย ของกลุ่มชนจากดินแดนอื่นมายังกรุงศรีอยุธยา แต่ในทางตรงกันข้ามหากเวลาที่กรุงศรีอยุธยา อ่อนแอลงกำลังคนจากกรุงศรีอยุธยาก็จะถูกกวาดต้อนหรือมีการอพยพออกจากอาณาจักรอยุธยา ดังนั้นจะเห็นว่า การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และยังมี ผลต่อความเจริญและความเสื่อมของอาณาจักรอยุธยาอีกด้วย

การศึกษาเกี่ยวกับสังคม และวัฒนธรรมของอยุธยา เป็นส่วนสำคัญที่จะสะท้อนให้เห็น ภาพของชนชั้นในสังคมอยุธยาได้ชัดเจน โดยเฉพาะสามัญชนของอยุธยาประวัติศาสตร์นิพนธ์ หลายฉบับได้อธิบายวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ของกลุ่มชนที่หลากหลาย กลุ่มในสังคมอยุธยา นอกไปจากชนชั้นปกครองที่มีบทบาทอยู่ในประวัติศาสตร์อยุธยา

สำหรับงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ว่าด้วยเรื่องอยุธยาที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนเป็นงานศึกษา ที่มีประเด็นหลากหลาย โดยเฉพาะประเด็นการศึกษาถึงสังคมและเรื่องราวของชนชั้นล่างของ

---

⁴⁶พรพรรณ โปร่งจิตร์, “การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนในสมัยอยุธยาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทประวัติศาสตร์ไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2546).

สังคมอยุธยาที่ปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยจะได้ศึกษาเนื้อหา และวิเคราะห์โดยละเอียดต่อไป

1.4 พัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย

ก่อนอธิบายถึงพัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ควรเข้าใจความหมายของคำว่า “ประวัติศาสตร์นิพนธ์” เป็นอันดับแรก สำหรับคำว่า “ประวัติศาสตร์นิพนธ์” คือคำที่มาจากภาษาต่างประเทศ คำว่า “Historiography” แปลสั้นๆ ได้ว่า “The writing of history”⁴⁷ เมื่อนำคำว่า “Historiography” ถอดเป็นคำไทยแปลว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ซึ่งเกิดจากการนำคำว่า ประวัติศาสตร์มาสมกับคำวานิพนธ์ แปลเป็นภาษาไทยว่า “เรื่องที่แต่งขึ้น” หรือ “แต่งหนังสือ” ซึ่งสามารถแปลโดยรวมว่า “เรื่องประวัติศาสตร์ที่แต่งขึ้นหรือการแต่งหนังสือประวัติศาสตร์”⁴⁸ ซึ่งคำว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ มีผู้ให้ความหมายสำหรับคำนี้ไว้หลายท่านด้วยกัน เช่น

สายชล วรรณรัตน์ อธิบายไว้ในบทความเรื่อง “การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย” ว่า “...ประวัติศาสตร์นิพนธ์ มีความหมายที่สำคัญสองประการ ประการแรก หมายถึงงานเขียนหรือวรรณคดีประวัติศาสตร์ (writing or literature that may be call historical) และประการที่สอง หมายถึง กระบวนการเขียนประวัติศาสตร์ (the process of writing history) อันได้แก่การรวบรวมเรื่องราว ข้อมูลหรือส่วนที่สรุปได้จากหลักฐานที่ได้ผ่านวิธีการทางประวัติศาสตร์มาแล้วเป็นอย่างดี...”⁴⁹ สำหรับในส่วนของความหมาย สายชลให้ความหมายไว้ว่า “...ประวัติศาสตร์นิพนธ์ หมายถึง ความพยายามที่จะเข้าใจงานเขียนหรือวรรณคดี ประวัติศาสตร์ ว่ามีจารีตของการเขียนอย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีต่ออิทธิพลต่อการ

⁴⁷ ยุกา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 8.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-9.

⁴⁹ สายชล วรรณรัตน์, “การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย,” วารสารธรรมศาสตร์ 9,1 (กรกฎาคม-กันยายน 2522): 150.

เขียน ผู้เขียนมีความคิดเกี่ยวกับอดีตที่งานเขียนอย่างไร มีวิธีการศึกษาค้นคว้าตลอดจนมีวิธีอย่างไร...และหมายถึงการศึกษากระบวนการเขียนประวัติศาสตร์ว่ามีกระบวนการเขียนอย่างไรจึงจะทำให้ได้เรื่องราวเกี่ยวกับอดีตที่ใกล้เคียงความจริงที่สุด และมีความหมายต่อมนุษย์สูงสุด...”⁵⁰

นอกจากนี้ยังมี ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี กล่าวถึงประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่า “...ประการหนึ่ง หมายถึง ศิลปะงานการเขียนประวัติศาสตร์ ในอีกประการหนึ่ง หมายถึง ผลงานของการเขียนประวัติศาสตร์ โดยพิจารณาด้านภาษาสำนวนโวหาร และในอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง ประวัติการเขียนประวัติศาสตร์ ดังนั้น ประวัติศาสตร์นิพนธ์ก็เป็นวิชาที่หมายถึงงานการเขียนประวัติศาสตร์โดยทั่วไปเป็นการเน้นการทำงานของนักประวัติศาสตร์ ในแง่ที่ว่ามีความรู้อะไรเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และสื่อความหมายของความรู้ออกมาอย่างไร...”⁵¹

สำหรับคำว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ในยุคแรกยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายนัก จึงส่งผลให้นักประวัติศาสตร์บัญญัติศัพท์ขึ้นไว้ใช้ต่างๆ กัน เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ คำว่า “ประวัติวรรณกรรม” อานันท์ กาญจนพันธุ์ ใช้คำว่า “ประวัติศาสตร์สาส์น” เป็นต้น อย่างไรก็ตามประวัติศาสตร์นิพนธ์ถือเป็นคำที่คุ้นเคยที่สุดและเป็นคำศัพท์ทางการ ดังปรากฏเป็นชื่อวิชาในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยต่างๆ กล่าวคือ ใน พ.ศ. 2503 มีการเปิดสอนวิชาประวัติศาสตร์นิพนธ์ครั้งแรก แก่นิสิตปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยสอนเกี่ยวกับประวัติของการเขียนประวัติตะวันตก⁵² ต่อมาใน พ.ศ. 2505 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัดตั้งคณะศิลปศาสตร์ และใน พ.ศ. 2507 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้จัดตั้งคณะมนุษยศาสตร์ขึ้น ซึ่งทั้งสองมหาวิทยาลัยได้บรรจุวิชาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไว้ในหลักสูตรของภาควิชาประวัติศาสตร์ด้วย สำหรับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เปิดสอนครั้งแรกแก่นักศึกษาปีที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2508 เน้นการ

⁵⁰สายชล วรรณรัตน์, “การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย,” วารสารธรรมศาสตร์ 9,1 (กรกฎาคม-กันยายน 2522): 150.

⁵¹ยุพา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 9.

⁵²สายชล วรรณรัตน์, “การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย,” หน้า 152.

สอนประวัติของประวัติศาสตร์ตะวันตก ส่วนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เปิดสอนใน พ.ศ. 2510 ซึ่งเน้นการสอนประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตกเช่นกัน⁵³ จากการกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย เริ่มจากการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตก ซึ่งอาจจะเป็นเพราะในระยะนั้นยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ลึกซึ้งกว่านักประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 6 เคยศึกษาไว้ ดังนั้นความรู้ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยมีอยู่แต่เพียงที่ปรากฏใน “คำบรรยาย” โดยพระยาประชาภิจักรวัตร เรื่อง “พงศาวดารโยนก” และ “ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร” ในสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เรื่องแรกได้รับการตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2450 เรื่องที่สองทรงนิพนธ์ใน พ.ศ. 2455 และทรงแก้ไขสมบูรณใน พ.ศ. 2455⁵⁴ และอีกเหตุผลหนึ่งที่การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในระย่นี้มักศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตกนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์อธิบายว่า “...การที่เน้นความสำคัญของการเขียนประวัติศาสตร์ของโลกตะวันตกนั้น มิใช่เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์ตามความหมายที่เข้าใจในปัจจุบันถือกำเนิดในอารยธรรมตะวันตกเท่านั้น แต่หากเป็นเพราะการศึกษาประวัติศาสตร์ในปัจจุบันได้ตกอยู่ใต้อิทธิพลของวิธีการและปรัชญา ซึ่งเกิดจากนักคิดตะวันตก อีกทั้งประเพณีแห่งประวัติศาสตร์ (historical tradition) ที่มีมาในประเทศไทย ก็น้อยเกินกว่าจะใช้เป็นเครื่องมือการศึกษาให้เห็นกระแสแห่งพัฒนาการของความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ได้...”⁵⁵ จะเห็นได้ว่าการเริ่มต้นศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ภายในประเทศไทย เริ่มต้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตกก่อนหันมาศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทย

⁵³ สายชล วรรณรัตน์, “การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย,” วารสารธรรมศาสตร์ 9,1 (กรกฎาคม-กันยายน 2522): 152.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152-153.

⁵⁵ อ้างจาก สายชล วรรณรัตน์, “การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย,” หน้า 153. ใน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์การเขียนประวัติศาสตร์ของตะวันตก เอกสารประกอบการศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (ครั้งที่ 2, เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2521). หน้า 1)

การสอนวิชาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในประเทศไทยนั้นยังไม่ปรากฏข้อมูลที่แน่ชัดว่า การสอนดังกล่าวเริ่มต้นขึ้นเมื่อใดในสถาบันอุดมศึกษา อย่างไรก็ตามใน พ.ศ. 2510 ปรากฏหลักสูตรสาขาวิชาประวัติศาสตร์ของคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เน้นการสอนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยด้วย ระหว่างปีการศึกษา 2518-2520 ถือได้ว่าเป็นช่วงที่การศึกษาวิชาประวัติศาสตร์นิพนธ์ขยายตัวมากขึ้น กล่าวคือ ใน พ.ศ. 2518 วิทยาเขตต่างๆ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้ผลิตอาจารย์สอนประวัติศาสตร์ เริ่มเปิดการสอนวิชาประวัติศาสตร์นิพนธ์ขึ้นด้วย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บรรจุวิชาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไว้ในหลักสูตรปีการศึกษา 2519-2520 ส่วนทางด้านจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเริ่มขยายการสอนวิชาประวัติศาสตร์นิพนธ์ลงมาสู่ระดับปริญญาตรีในหลักสูตรของคณะอักษรศาสตร์ที่ปรับปรุงใหม่ใน พ.ศ. 2520 และในปีเดียวกันมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้ปรับปรุงหลักสูตรการสอนเช่นกัน ส่งผลให้มีการสอนประวัติศาสตร์นิพนธ์เพิ่มมากขึ้นด้วย⁵⁶ ปัจจุบันการสอนวิชาประวัติศาสตร์นิพนธ์มีเนื้อหาที่ยังคงเน้นการสอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตกและขยายขอบเขตของเนื้อหาที่ครอบคลุมถึงประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันออก และประวัติศาสตร์นิพนธ์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย⁵⁷

สำหรับผลงานค้นคว้าที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ในช่วงแรก ได้แก่ บทความเรื่อง “การใช้และความสามารถที่จะใช้ประวัติศาสตร์ในประเทศไทย” ของสุกิจ นิมมานเหมินทร์ ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2499 บทความต่อมาถูกตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2507 เรื่อง “วิชาประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ไทย” ของขจร สุขพานิช ซึ่งบทความชิ้นนี้ถือเป็นบทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ทิ้งช่วงห่างจากงานชิ้นแรกของสุกิจพอสมควร ต่อมาใน พ.ศ. 2509 นิธิ เอียวศรีวงศ์ได้เสนอบทความเกี่ยวกับปรัชญาประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวโยงถึงประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเรื่อง “ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาประวัติศาสตร์” ในวารสารสังคมปริทัศน์

⁵⁶ สายชล วรรณรัตน์, “การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย,” วารสารธรรมศาสตร์ 9,1 (กรกฎาคม-กันยายน 2522): หน้า 153.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 153-154.

และใน พ.ศ. 2514 เตช บุญนาคน เสนอผลงานเรื่อง “วิธีการของประวัติศาสตร์” ด้วย อย่างไรก็ตามใน พ.ศ. 2512 นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอบทความเชิงวิเคราะห์ เรื่อง “สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพกับ อาร์โนลด์ ทอยนบี” ซึ่งจากการวิเคราะห์งานลักษณะดังกล่าวของนิธิ ส่งผลต่อการสร้างสรรค์งานในเวลาต่อมาของฉลอง สุนทรวานิชย์ ในบทความเรื่อง “วิวัฒนาการการเขียนประวัติศาสตร์ไทย จากเจ้าพระยาทิพากรณ์ ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ศึกษาเปรียบเทียบพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2” ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2515 การตีพิมพ์ผลงานที่เกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้าในเรื่องประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยยังคงมีอยู่อย่างกระจัดกระจายในวารสารต่างๆ จนกระทั่งใน พ.ศ. 2518 มีการรวบรวมบทความต่างๆ ตีพิมพ์รวมเล่มขึ้นโดยใช้ชื่อหนังสือเล่มดังกล่าวว่า “ปรัชญาประวัติศาสตร์” และใน พ.ศ. 2519 หนังสือปรัชญาประวัติศาสตร์เล่มนี้ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำเป็นครั้งที่ 2 ด้วย ภายในปีเดียวกันยังปรากฏหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย” ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมบทความที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยไว้ด้วย จากนั้นในปี 2519 นี้ยังปรากฏผลงานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์อีกหลายชิ้น เช่น บทความเรื่อง “การเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยแบบตำนานและพงศาวดาร” ของเดวิด เค.วีย์อาจ ตีพิมพ์ลงในวารสารธรรมศาสตร์ บทความเรื่อง “การเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม: พิจารณาหลวงวิจิตรวาทการ” ของกอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร ตีพิมพ์ลงในวารสารธรรมศาสตร์ และบทความเรื่อง “ปรัชญาประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์” ของธเนศ อภรณ์สุวรรณ เป็นต้น ภายหลังจากนี้ยังปรากฏงานประวัติศาสตร์นิพนธ์นิพนธ์ไทยออกมาเรื่อยๆ ใน พ.ศ. 2521 นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอผลงานเรื่อง “ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา” ต่อใน พ.ศ. 2522 ปรากฏวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเรื่อง “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น” ของนาฏวิภา ชลิตานนท์ และบทความเรื่อง “การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย” ของสายชล วรรณรัตน์ งานชิ้นต่อมาเป็นวิทยานิพนธ์เรื่อง “การชำระพระราชพงศาวดารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก” ของอุบลศรี อรรถพันธ์ ใน พ.ศ. 2524 นอกจากนี้รวมถึงวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษเรื่อง “Traditional Thai Historiography and its nineteenth century decline”

ของวินัย พงศ์ศรีเพียร⁵⁸ นอกจากนี้ใน พ.ศ. 2530 ปรากฏวิทยานิพนธ์เรื่อง “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2547-พ.ศ. 2516” ของยุพา ชุมจันทร์ เป็นต้น

1.4.1 ประวัติศาสตร์นิพนธ์ยุคก่อนสมัยใหม่ (ยุคจารีต)

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในสังคมไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งยังมีความหลากหลายในเรื่องของเนื้อหาและรายละเอียดที่น่าสนใจ หากแบ่งประเภทของงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ โดยอาศัยยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทยแบ่งเป็น ประวัติศาสตร์นิพนธ์สุโขทัย ประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยา ประวัติศาสตร์นิพนธ์รัตนโกสินทร์ เป็นต้น หรือหากแบ่งตามลักษณะของงานที่ศึกษา อาจแบ่งเป็น ประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้านการเมือง การปกครอง ประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้านสังคม และวัฒนธรรม เป็นต้น

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในช่วงแรก อยู่ในรูปแบบของจารึก ตำนาน พงศาวดาร มักเป็นเรื่องราวของศาสนา และพระมหากษัตริย์ เห็นได้ชัดในจารึกหลักต่างๆ เช่น หลักที่ 1, 2, 62 และหลักอื่นๆ จารึกของการบันทึกประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยปรากฏเนื้อหาที่ชัดเจนในเรื่องลำดับเชื้อสาย และวงศ์วาน ซึ่งเริ่มด้วยการพรรณนาชีวประวัติของผู้นำ และบรรพบุรุษ เพื่อสร้างความชอบธรรมและยืนยันสิทธิบางประการในสังคม⁵⁹ ต่อมาเป็นการลำดับตระกูลวงศ์เพื่อยืนยันสิทธิทางสังคมและทางการเมือง โดยเป็นรูปแบบของการย้อนกลับไปสู่ออดีต เพื่อสืบสาวกำเนิดของเผ่าพันธุ์ และชุมชนด้วย จากรูปแบบแนวเขียนประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับลำดับตระกูลวงศ์ที่

---

⁵⁸ ยุพา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 6-8.

⁵⁹ นาฏวิภา ชลิตานนท์, “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 268-269.

ปรากฏอยู่ในพงศาวดารนั้น เป็นพัฒนาการจากการลำดับตระกูลของบรรพบุรุษในจารึก และลำดับวงศ์วานในตำนาน ซึ่งเนื้อหาภายในพงศาวดารเน้นกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง⁶⁰

นอกจากนี้ยังปรากฏเรื่องราวการทำนุบำรุงศาสนา การทำบุญ การสร้าง หรือการปฏิสังขรณ์ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุในพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งรายละเอียดมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในจารึกมีการบันทึกรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญ เช่น รายงานผู้ร่วมทำบุญ ฤกษ์ยามการประกอบพิธี เป็นต้น ส่วนในตำนานยังคงปรากฏรายละเอียดของการบันทึกไว้ เช่นเดียวกับจารึก แต่พัฒนามากขึ้นแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ โดยผูกเรื่องให้เกี่ยวข้องกับประวัติพุทธศาสนาในอินเดียและลังกา ในส่วนของพงศาวดารมักมีการบันทึกที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ และพระราชอำนาจมากกว่าเรื่องราวของศาสนา เช่น บัญชีรายพระนามเจ้านาย ชื่อขุนนาง เครื่องยศขุนนาง เรือพระที่นั่ง ระวังช้างต้น ระวังม้าต้น พระราชพิธี และแบบแผนต่างๆในราชสำนัก เป็นต้น⁶¹

การเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยมีแบบแผนการเขียนที่สามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ จารึก ตำนาน และพงศาวดาร ซึ่งสะท้อนถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของไทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1. จารึก

คำว่า จารึก จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2493⁶² ให้ความหมายว่า “...การเขียนรอยลึกเป็นตัวอักษรบนแผ่นศิลาหรือโลหะ...” ซึ่งเป็นวิธีแรกของการเขียนอักษรของสังคมต่างๆ ในสุวรรณภูมิ แต่หากกล่าวในเชิงประวัติศาสตร์ จารึกมิใช่เพียงการเขียนรอยลึกเป็นตัวอักษรบนแผ่นศิลาหรือโลหะเท่านั้น แต่จารึกคือเอกสารหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์

⁶⁰ นาฏวิภา ชลิตานนท์, “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 269.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 269-270.

⁶² พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2498 . หน้า 289

ชนิดหนึ่งที่บ้านทีกเรื่องราว เหตุการณ์ ความเชื่อ คำสอน พฤติกรรมของคนในสังคมบนแผ่นศิลาหรือวัสดุอื่นที่คงทนถาวร เพื่อให้สิ่งที่บันทึกไว้อยู่คนทนและยาวนาน นอกจากนี้จารึกยังถือเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์สกุลแรก และเป็นงานบันทึกร่วมสมัย ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อชนรุ่นหลัง เพื่อเข้าใจเรื่องราวของบ้านเมืองในอดีต สำหรับตัวอย่างจารึกในประเทศไทยที่สำคัญ เช่น จารึกสุโขทัยเกือบทุกหลัก และจารึกลานนาหลักที่ 62, 76 เป็นต้น⁶³ อย่างไรก็ตาม การศึกษาจารึกในฐานะของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ มีข้อจำกัดหลายประการ ดังนี้

1. เนื้อหาของจารึกมักละเอียดรายละเอียดบางอย่างที่คนสมัยนั้นรู้และเข้าใจอยู่แล้ว ทำให้ข้อมูลที่จะใช้ในการวิเคราะห์ภายนอกไม่แน่นอน ต้องอาศัยการสันนิษฐานจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งบางครั้งอาจเกิดปัญหาในการตกลงกัน นอกจากนี้การไม่ทราบระยะเวลาและเจ้าของที่แน่นอนของจารึก ส่งผลให้การศึกษาจารึกในแง่ของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยเป็นไปได้ยากลำบากและไม่แน่นอน

2. การชำรุดหักพังและการลบเลือนของจารึก รวมถึงคำโบราณหลายคำที่เข้าใจความหมายไม่ได้ ทำให้เนื้อหาของจารึกที่ละเอียดในเรื่องราวละเอียดอยู่แล้วต้องขาดวิ่น หาความแน่นอนได้ยาก และไม่อาจเข้าใจได้ตลอด การอ่านจารึกจึงมีปัญหาอยู่เสมอ

3. จารึกสำคัญๆ หลายหลักมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวอยู่มาก เช่น หลักที่ 1, 2, 3 ฯลฯ การจัดระเบียบวิธีการเขียนจารึกให้แน่นอนจึงค่อนข้างเป็นไปได้ยาก

4. ความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับยุคสมัยที่นิยมเขียนจารึกค่อนข้างไม่ชัดเจน นอกจากไม่สามารถอาศัยความรู้ดังกล่าวอธิบายปัญหาเกี่ยวกับการเขียนจารึกแล้วยังเป็นอุปสรรคในการพยายามอธิบายสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ (Historical Context) ของจารึกด้วย

---

⁶³ นาฏวิภา ชลิตานนท์นาฏวิภา ชลิตานนท์, "วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 22.

5 จารึกที่ค้นพบแล้วในประเทศไทย ยังไม่ได้รับการอ่านเป็นจำนวนเกือบครึ่งของ จารึกที่ถูกค้นพบ และมีหลักฐานที่พอเชื่อถือได้ว่า ยังมีจารึกที่ค้นไม่พบอีกเป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่ง จารึกที่ยังไม่ได้รับการอ่านและยังค้นไม่พบ อาจมีน้ำหนักมากพอที่จะเปลี่ยนระเบียบวิธีการเขียน จารึกที่เคยศึกษามาก่อนหน้าก็เป็นได้⁶⁴

สำหรับการจัดลักษณะและวิวัฒนาการการเขียนจารึกไทยตามสมัยเวลาสามารถแบ่งได้ 3 รุ่น คือ

1.1 จารึกพิเศษรุ่นแรก มีเพียงหลักเดียว คือ จารึกหลักที่ 1 สันนิษฐานว่า ทำขึ้นใน พ.ศ. 1835 ส่วนตอนที่ 2 และ 3 ของจารึกน่าจะเขียนขึ้นเพิ่มเติมภายหลัง ซึ่งยังไม่สามารถกำหนดแน่นอนได้ว่าจารึกขึ้นเมื่อใด

1.2 จารึกยุคกลาง ประมาณ พ.ศ. 1900-2000 อาจจัดได้ว่าเป็นยุคทอง ของจารึก เนื่องจากเป็นยุคที่นิยมทำจารึกมากเป็นพิเศษ ด้วยวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น การเมือง ศาสนา พิธีกรรม คำสอน และกฎหมาย

1.3 จารึกยุคหลัง ประมาณ พ.ศ. 2000 ลงมา ถือได้ว่าเป็นยุคเสื่อมของ จารึก ความสำคัญของจารึกด้านต่างๆ ลดน้อยลง จำกัดอยู่เฉพาะการจารึกเรื่องราวเกี่ยวกับ ศาสนาและพิธีกรรม เนื่องจากในระยนี้การจดบันทึกเหตุการณ์นิยมจารลงใบลานแทนการจารึก ส่งผลให้จารึกค่อยๆ หายไป⁶⁵

การเขียนประวัติศาสตร์แบบจารึก เนื้อหาโดยทั่วไปมักบันทึกเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้นำ ศาสนา ประชาชน สงคราม อาณาจักร และพฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง รายละเอียดของเรื่องราวที่ถูกบันทึกมักจะจารึกแบบกว้างๆ และค่อนข้างตรงไปตรงมา ไม่มีการ

⁶⁴ นาฏวิภา ชลิตานนท์, นาฏวิภา ชลิตานนท์, "วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึง สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 23-24.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-30.

ตีความหรือแม้ความพยายามที่จะทำความเข้าใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เรื่องราวที่ได้จากจารึกเป็นเรื่องเล่าที่เกิดจากประสบการณ์จริงโดยไม่ทำความเข้าใจก่อนบันทึก งานเขียนประวัติศาสตร์แบบจารึกมักจารึกเหตุการณ์ใกล้ตัว อาจเป็นเรื่องปัจจุบันหรืออดีตอันใกล้ จะไม่จารึกเหตุการณ์ในอดีตที่ไกลนัก ซึ่งต่างจากการเขียนประวัติศาสตร์แบบตำนานที่จะบันทึกเหตุการณ์ในอดีตที่ค่อนข้างย้อนเวลาไปนานพอควร เพราะการมองเรื่องของกาลเวลาของผู้เขียนจารึกและตำนานแตกต่างกัน สำหรับตำนานของผู้เขียนจะแสดงการแบ่งเวลาเป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งกาลเวลาลักษณะดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันแน่นอน แต่สำหรับกาลเวลาในแบบของผู้เขียนจารึกค่อนข้างจะหมายถึงปัจจุบันโดยเฉพาะ และอาจจะย้อนกลับไปสู่เรื่องราวในอดีตใกล้ๆ บ้าง และไม่แสดงว่าอดีตและปัจจุบันมีความต่อเนื่องกันอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามจารึกบางหลักอาจกล่าวถึงเวลาในอดีตและอนาคต แสดงความคิดที่เกี่ยวกับกาลเวลาสมัยบ้าง เช่น จารึกหลักที่ 3 หรือจารึกหลักที่ 7 แต่เป็นกาลเวลาที่เกิดจากความคิดทางศาสนา ซึ่งไม่ชัดเจนพอที่จะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของกาลเวลาและเหตุการณ์ในอดีตหรือปัจจุบัน นอกจากนี้การเขียนประวัติศาสตร์แบบจารึกยังมีการปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์และความเชื่อทางศาสนาอยู่บ้าง ซึ่งอาจจะมาจากการเริ่มนำภาษาของวรรณคดีมาใช้ในการเขียนจารึก ทำให้ปรากฏภาษาวรรณคดีอยู่ภายในจารึกจนบางครั้งแยกไม่ออก และคาดว่าภาษาวรรณคดีลักษณะนี้ได้ตกทอดสู่การเขียนประวัติศาสตร์แบบตำนานและได้พัฒนาจนกลายเป็นลักษณะเด่นของการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบตำนานด้วย⁶⁶

2. ตำนาน

ภายหลังจากการจดบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์แบบจารึกเสื่อมลง ได้เกิดการเขียนบันทึกเรื่องราวต่างๆ ขึ้นใหม่ที่เรียกว่า “ตำนาน” สำหรับความหมายของคำว่า “ตำนาน” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ได้ให้ความหมายอย่างกว้างๆ ว่า

⁶⁶ นาฏวิภา ชลิตานนท์, นาฏวิภา ชลิตานนท์, “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 92-93.

“...หมายถึงเรื่องแสดงกิจการอันมีมาแต่ปางหลังหรือเรื่องราวมนานที่ต่อปากกันมาโดยมากใช้เกี่ยวกับโบราณวัตถุ โบราณสถานหรือบ้านเมือง...”⁶⁷

Encyclopedia Americana อธิบายว่า “...ตำนาน” คือเรื่องเล่าต่อๆ กันมา โดยสมมุติว่าจริง เป็นเรื่องซึ่งมักเกี่ยวกับกษัตริย์วีรบุรุษ หรือบุคคลสำคัญๆ เป็นชนิดหนึ่งของนิทานพื้นเมือง ซึ่งเน้นเกี่ยวกับมนุษย์ มีจุดมุ่งหมายที่จะอธิบายหรือสรรเสริญบรรพบุรุษและวงศ์วาน โดยเฉพาะ อย่างไรก็ดี ตำนานมิใช่การจดบันทึกทางประวัติศาสตร์ แต่อาจกล่าวถึงบุคคลในประวัติศาสตร์ และข้อเท็จจริงบางประการในประวัติศาสตร์...”⁶⁸

นอกจากนี้ นาฏวิภา ชลิตานนท์ ได้ศึกษาตำนานไทยซึ่งแปลและตีพิมพ์แล้วประมาณ 50 ฉบับ และให้คำจำกัดความของตำนานได้ 3 ประการคือ

“...1. ตำนาน คือ นิทานพื้นบ้าน รวมถึงนิทานปรัมปรา นิทานท้องถิ่นและเทพนิยาย...

2. ตำนาน คือ งานบันทึกประวัติศาสตร์ศาสนา อันเกิดจากความเชื่อและศรัทธา ความหวังและความกลัวที่จะรักษาระบบความเชื่อ อุดมคติ และสัญลักษณ์ของพุทธศาสนาไว้... ตำนานหลายฉบับแสดงความรู้สึกหวาดวิตกต่อความเสื่อมและการสิ้นสุดของศาสนา...

3. ตำนาน คือ บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับบ้านเมือง กษัตริย์ราชวงศ์ เหตุการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับมนุษย์และสังคมในอดีต ทั้งเหตุการณ์ที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ (Natural Phenomena) และปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ (Historical Phenomena) เรื่องราวของตำนานส่วนนี้ให้ความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในช่วงเวลาที่สืบเนื่องกัน และผ่านการคัดเลือกแล้วจากผู้บันทึกในอดีตว่ามีความสำคัญ แม้ว่ากรออธิบายเชื่อมต่อกัน

⁶⁷ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 (ครั้งที่ 12, พระนคร: สหการพิมพ์, 2498), หน้า 414.

⁶⁸ นาฏวิภา ชลิตานนท์, นาฏวิภา ชลิตานนท์, “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 95-96.

เหตุการณ์เหล่านั้นเข้าด้วยกันให้ติดต่อสืบเนื่องเป็นภาพจะบอกพร่องสำหรับคนยุคนี้ในแง่ของการให้ความเชื่อและอุดมคติทางศาสนาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ...⁶⁹

สำหรับเนื้อหาของตำนาน ศาสตราจารย์ เดวิด เค. ้วยอาจ (David K. Wyatt) แบ่งเนื้อหาของตำนานไว้ 3 ประเภท คือ

1. ตำนานที่มีเนื้อหาดีกดาบรพ ก่อว่าว่า ตำนานที่ถูกเขียนด้วยภาษาไทยวน มีเนื้อหาเกี่ยวกับเมืองโบราณทางภาคเหนือของไทยสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 เนื้อหาของการเขียนขาดความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ไทยยุคหลัง อีกทั้งไม่สามารถยืนยันแหล่งที่มาของเรื่องราวได้อีกด้วย⁷⁰ นอกจากนี้แล้วยังบันทึกแต่เรื่องราวปรัมปราที่เกี่ยวกับกำเนิดมนุษย์ เชื้อชาติ บ้านเมือง และตำบล เรื่องราวของกษัตริย์และทายาทของพระองค์ โดยมองผ่านทัศนคติทางศาสนาและความเชื่อที่สืบทอดกันมา อีกทั้งเนื้อหาในแต่ละส่วนไม่สัมพันธ์กันส่งผลให้ยากต่อการติดตามเรื่องราวและทำความเข้าใจ⁷¹ เช่น ตำนานเมืองสุวรรณโคฒคำ ตำนานสิงหนวัติกุมาร ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

2. ตำนานที่มีเนื้อหาแบบประวัติศาสตร์สากล คือ การเขียนประวัติศาสตร์แนวพุทธศาสนา โดยจะเริ่มเรื่องด้วยการกล่าวถึงความเป็นมาของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่วิถีการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามาจนถึงการประกาศศาสนาในลังกาและลานนา พัฒนาการของโลกจะดำเนินอยู่ในสายตาของพุทธศาสนาเหมือนกับว่าไม่มีโลกอื่น นอกจากนี้มีการกล่าวถึงเรื่องราวด้านอาณาจักร

⁶⁹ นาฏวิภา ชลิตานนท์, "วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 96-107.

⁷⁰ เดวิด เค. ้วยอาจ, "ตำนานและลักษณะความคิดทางประวัติศาสตร์ในลานนาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 และ 21," *วารสารธรรมศาสตร์* 6,1 (มิถุนายน-กันยายน 2519): 4.

⁷¹ นาฏวิภา ชลิตานนท์, "วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น," หน้า 112.

บ้าง แต่ไม่หลุดพ้นจากอิทธิพลของพุทธศาสนา เช่น จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา เป็นต้น

3. ตำนานปุชฌีสถานและปุชฌีวัตถุ คือ ตำนานที่ยังมีเนื้อหาที่อยู่ในกรอบของพุทธศาสนา แต่มีขอบเขตแคบ เน้นเฉพาะเรื่องราวของปุชฌีสถานและปุชฌีวัตถุต่างๆ เท่านั้น ซึ่งตำนานในกลุ่มนี้มีอยู่จำนวนมากที่สุด ตำนานในกลุ่มนี้บางฉบับถูกเขียนขึ้นในสภาวะและผู้ประพันธ์คนเดียวกับตำนานแบบประวัติศาสตร์สากล เช่น นิทานพุทธสิหิงค์ (มีผู้แต่งคนเดียวกับผู้แต่งจามเทวีวงศ์ คือ พระโพธิ์รังสี) เป็นต้น⁷²

จากการแบ่งเนื้อหาของตำนานเป็น 3 ประเภทของศาสตราจารย์ เดวิด เค. วัลยาจ ส่งผลให้นาฏวิภา ชลิตานนท์แยกการศึกษาที่มาของตำนานในแนวทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ได้ 2 แนวทาง คือ ตำนานฝ่ายวัด⁷³ และ ตำนานฝ่ายเมือง⁷⁴

---

⁷² นาฏวิภา ชลิตานนท์, "วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 113.

⁷³ ตำนานฝ่ายวัด คือ ผลงานการบันทึกของพระภิกษุหรือนักบวชในพุทธศาสนา ตำนานฝ่ายวัดจะเริ่มต้นด้วยการนมัสการพระรัตนตรัย ประวัติของพระพุทธศาสนาและพระมหาสมณโคดม ตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพาน บางครั้งอาจเริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์และการสะสมบารมีสมัยก่อนภัทรกัลป์ที่แสดงออกทั้งทางพระกาย พระวาจา และพระทัย สิ่งสำคัญที่ตำนานฝ่ายวัดกล่าวถึงคือ การสังคายนาศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราชและการส่งพระสงฆ์ออกเผยแผ่ศาสนาในดินแดนต่างๆ เป็นต้น สำหรับเนื้อหาของตำนานฝ่ายวัดแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เกี่ยวกับประวัติพุทธศาสนาในอินเดียและลังกา และส่วนที่เกี่ยวกับประวัติท้องถิ่น (เรื่องเดียวกัน, หน้า 113-114.)

⁷⁴ ตำนานฝ่ายเมือง คือ ตำนานประเภทที่จดบันทึกเรื่องราวปรัมปราที่ถิ่นพื้นบ้าน กึ่งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีการคัดลอกต่อๆ กันมา เนื้อหาเน้นเหตุการณ์บ้านเมือง มนุษย์ บรรพบุรุษ กษัตริย์ราชวงศ์ และสันตติวงศ์ ความเป็นมาของเมืองและตำบลต่างๆ ตั้งแต่อดีตไกลโพ้นจนถึงระยะเวลาใกล้ๆ แต่ตำนานฝ่ายเมืองมักไม่เริ่มต้นเวลาอันอดีตกาลที่ไกลถึงขั้นการกล่าวถึงระยะเวลาที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติต่างๆ เพื่อบำเพ็ญบารมี มักเริ่มในช่วงที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน รวมถึงการสังคายนาด้วย หรือบางกรณีอาจจะไม่กล่าวถึงในส่วนนี้เลย เนื้อเรื่องจะแสดงให้เห็นภาพเหตุการณ์ความเป็นไปของมนุษย์ในท้องถิ่นต่างๆ เรื่องราวของวีรบุรุษที่เต็มไปด้วยการผจญภัยและอภินิหาร รวมถึงมีเรื่องราวเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับความสำเร็จและความเสื่อมของมนุษย์และบ้านเมืองด้วย สำหรับในส่วนท้ายของตำนาน

ลักษณะของการเขียนประวัติศาสตร์แบบตำนานในแง่ของเนื้อหา เรื่องราวส่วนใหญ่ของตำนานมีพื้นฐานอยู่บนนิทานปรัมปราประจำถิ่น เน้นเกี่ยวกับบรรพบุรุษประจำเผ่าและวงศ์วาน ทำให้ตำนานมีลักษณะเป็นบันทึกลำดับตระกูลวงศ์ด้วย แต่ตำนานแทบทุกฉบับยังมีลักษณะของการเขียนประวัติศาสตร์แบบสากล (Universal History) ซึ่งเป็นการผสมกันของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการเขียนประวัติศาสตร์แบบพุทธศาสนาที่รับมาจากลังกา ในแง่ของเรื่องกาลเวลา ตำนานนิยมบันทึกเรื่องราวไกลตัว โดยย้อนกลับไปสู่อดีตยาวนาน ด้วยจินตนาการซึ่งไม่อาจเข้าใจได้ในปัจจุบัน ซึ่งต่างกับจารึกและพงศาวดาร ผู้เขียนตำนานจะแสดงว่าเข้าใจถึงความเกี่ยวพันของอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ว่าเป็นเวลาทั้งหมดของประวัติศาสตร์ไม่ใช่ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น และด้วยความเข้าใจว่าปัจจุบันคือผลของอดีต แม้จะมองว่าพฤติกรรมทุกอย่างจะถูกกำหนดด้วยเหตุผลและความเชื่อทางศาสนา นอกจากนี้ตำนานถูกสร้างด้วยระบบความคิดและความจริงที่แตกต่างจากปัจจุบัน อิทธิปาฏิหาริย์ โชคลาง ผีศาจ เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และเรื่องน่าอัศจรรย์ทั้งหลายที่บรรจุลงไว้ในการเขียนประวัติศาสตร์แบบตำนานด้วย

ตำนานใช้วิธีการบรรยายมากกว่าพยายามสร้างกฎเกณฑ์ให้กับเหตุการณ์นั้นๆ การบันทึกเหตุการณ์ด้วยการบรรยายด้วยภาษาที่งดงาม มีการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยอย่างคมคาย ทำให้ตำนานมีลักษณะเป็นวรรณคดีมากกว่าศาสตร์ นอกจากนี้การแทรกบทสนทนาลงในการเขียนตำนาน เป็นลักษณะที่ตกทอดมาจากการเล่าตำนานและนิทานพื้นเมือง ยิ่งทำให้ตำนานดูน่าสนใจยิ่งขึ้น ในส่วนของวิธีการบันทึกเรื่องต่างๆ จะกระทำตามลำดับเวลาอย่างเคร่งครัด แม้จะมีการพิสูจน์ว่ามีศักราชต่างๆ ที่จดบันทึกไว้ในตำนานมักคลาดเคลื่อนเสมอก็ตาม⁷⁵

ฝ่ายเมือง ผู้ประพันธ์จะบันทึกเหตุการณ์ร่วมสมัยลงไปด้วย อย่างไรก็ตามเนื้อหาของตำนานฝ่ายเมืองมักสับสน วกวน ไม่เป็นระเบียบ ประณีตเช่นตำนานฝ่ายวัด ตำนานฝ่ายเมืองสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อสร้างความบันเทิงแก่ผู้ฟัง ให้ความรู้แก่ผู้ฟัง รวมถึงตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับอดีตด้วย ภาษาที่ใช้ภายในตำนานฝ่ายเมืองมักใช้ภาษาไทยหรือภาษาพื้นเมือง เพื่อถ่ายทอดการอ่านหรือฟังของคนทั่วไป (เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-127.)

⁷⁵ นาฏวิภา ชลิตานนท์, "วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 165-173.

หากมองตำนานในฐานะของเอกสารทางประวัติศาสตร์ ดูเหมือนตำนานจะถูกละเอียดในแง่ของความน่าเชื่อถือ ด้วยอิทธิพลของพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับโลกทัศน์ของยุคสมัยนั้น เนื่องจากผู้อ่านตำนานในปัจจุบันไม่ยอมรับตำนานในเรื่องความเป็นจริงที่เกิดขึ้นได้ ค่านิยมปัจจุบันไม่ยอมรับในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อภินิหาร เรื่องราวเหนือธรรมชาติอื่นๆ ตลอดจนความเชื่อ ความศรัทธาในศาสนา แต่คุณค่าที่แท้จริงของตำนานที่ปรากฏคือ ความคิด ทรรศนคติ โลกทัศน์ และความหมายของตำนานต่อสังคมและสมัยของผู้เขียนตำนาน ส่งผลให้ตำนานมีค่าที่เป็นเอกสารชั้นต้น อันเกิดจากการสังสมของความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทรรศนคติของคนหลายสมัยสืบเนื่องไม่ขาดสาย บอกเล่าเรื่องราวในรูปของนิยายพื้นบ้าน เรื่องราวปรัมปราของกษัตริย์และราชวงศ์โบราณ และประวัติศาสตร์สังคัมที่แฝงอยู่ในการเขียนเรื่องราวของตำนานด้วยตำนานจึงเป็นตำราทางประวัติศาสตร์ความคิด ความเชื่อของมนุษย์⁷⁶

3. พงศาวดาร

พงศาวดาร คือ งานเขียนประวัติศาสตร์ที่เน้นการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง พระราชกรณียกิจ พระราชวงศ์ พระราชสำนัก สงคราม มากกว่าการกล่าวถึงเรื่องราวของประชาชน (สามัญชน) หรือเหตุการณ์บ้านเมืองทั่วไป หรือแม้แต่แนวคิดทางศาสนา อันเป็นหัวใจสำคัญสำหรับการเขียนประวัติศาสตร์แบบตำนาน สำหรับเรื่องราวเหล่านี้แล้วถูกลดความสำคัญลงในเนื้อหาของงานเขียนประวัติศาสตร์แบบพงศาวดาร

สำหรับคำว่า “พงศาวดาร” เกิดจาก คำว่า พงศ+อวตาร ซึ่งหมายถึง “...การเสด็จอวตารของเทพเจ้าลงมาเป็นพระมหากษัตริย์...”⁷⁷ นาฏวิภา ชลิตานนท์ จำแนกพระราชพงศาวดารตามเนื้อหาได้ 2 ประเภท คือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์

⁷⁶ นาฏวิภา ชลิตานนท์, “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 184-186.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 189.

1. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา หมายถึง พระราชพงศาวดารที่เชื่อว่ามีมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา เนื้อความส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยา และมีการคัดค้านตักทอดมา หรือรวบรวมชำระขึ้นใหม่ในสมัยกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรืออาจเกิดจากการเรียบเรียงขึ้นใหม่ทั้งหมดโดยคนในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งอาศัยข้อมูลและเอกสารที่ตักทอดมาจากสมัยอยุธยา เช่น พระราชพงศาวดารของสมเด็จพระพนรัตน์ พระราชพงศาวดารฉบับบริติชมิวเซียม พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) เป็นต้น อย่างไรก็ตามพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยามีปรากฏอยู่มากไม่สมบูรณ์ การบันทึกเหตุการณ์ที่เก่าที่สุดจะย้อนหลังไปถึง พ.ศ. 1867 (จ.ศ. 686) ส่วนตอนท้ายสำหรับที่ชำระเรียบเรียงในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์มักบันทึกเหตุการณ์ตอนเสียกรุงศรีอยุธยา การก่อกำเนิดของพระเจ้าตาก รวมถึงเรื่องราวสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้นลงไปด้วย การชำระพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ส่งผลให้พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันไม่บริสุทธิ์แท้ และความแม่นยำของพระราชพงศาวดารจึงเป็นปัญหาอยู่เสมอ ดังนั้นการนำพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยามาใช้จึงต้องคำนึงถึงความจริงที่แทรกซ้อนอยู่ในเนื้อหาพงศาวดารด้วย เพราะพงศาวดารเหล่านั้นถูกชำระโดยคนในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์⁷⁸

2. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ หมายถึง พระราชพงศาวดารที่ถูกเขียนในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยอาศัยข้อมูลและเอกสารจำพวก ปุ้ม หมายถึงรับสั่ง ท้องตรา ใบบอก และเอกสารต่างๆ ของกรมมหาดไทย กรมพระกลาโหม กรมพระอาลักษณ์ ฯลฯ ซึ่งเรื่องราวเกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น นอกจากนี้พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์แทบทั้งหมดเขียนขึ้นหลังรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากเป็นระยะที่ทัศนคติและวัฒนธรรมแบบตะวันตกได้แพร่เข้ามายังประเทศไทยบ้างแล้ว อิทธิพลดังกล่าวส่งผลต่อแนวทางการเขียนประวัติศาสตร์ไทยให้แตกต่างจากเดิมไปบ้าง สืบเนื่องจากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ของสมเด็จพระยามหาราชานุภาพ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-4 ของเจ้าพระยา

⁷⁸ นาฏวิภา ชลิตานนท์, "วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522).
หน้า 191-192.

ทิพากรณวงศ์ (ขำ บุนนาค) และพงศาวดารเมืองต่างๆ เป็นต้น อิทธิพลแนวคิดและการศึกษาแบบตะวันตก โดยเฉพาะการใช้เอกสาร การค้นคว้าหาหลักฐาน การตรวจสอบหลักฐาน และการวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อทำความเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งแตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ราชวงศ์ในพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ ก่อนหน้า เช่น บทพระราชนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น อันเป็นผลจากวัฒนธรรมการบันทึกประวัติศาสตร์แบบตะวันตกในระยะดังกล่าว⁷⁹

การใช้พงศาวดารในฐานะของเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ จำเป็นต้องคำนึง ความเป็นจริงของข้อมูล จำเป็นต้องตรวจสอบเนื้อหาของพงศาวดารด้วย กล่าวคือ หากพงศาวดารได้รับการจัดบันทึกเรื่องราวลงไว้แล้วถูกคัดลอกต่อๆ กันมา โดยไม่ถูกดัดแปลงหรือแก้ไข ข้อมูลเหล่านั้นอาจคงตัวให้บริสุทธิ์ได้ แม้ว่าจะผ่านระยะเวลาไปนานเพียงใดก็ตาม แต่หากพงศาวดารถูกชำระหลายครั้งอาจส่งผลกระทบต่อข้อมูลเกิดความคลาดเคลื่อนได้บ้าง ทั้งในส่วนของศักราชและเนื้อหาของข้อความในพงศาวดาร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วนหากพงศาวดารถูกชำระมาแล้ว⁸⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวไว้ในประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยาว่า พงศาวดารมีคุณค่าในฐานะของเอกสารชั้นต้น พงศาวดารไม่ใช่เอกสารที่ให้เฉพาะข้อมูลด้านพฤติกรรมที่บันทึกไว้เท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าสำหรับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้านความคิดที่ไม่ได้บันทึกลงไว้ด้วย

สำหรับการเขียนพงศาวดาร ยังคงเป็นการเน้นศูนย์กลาง เน้นความสำคัญของศูนย์กลางของอยุธยา และกษัตริย์อย่างมาก พงศาวดารในสมัยนี้จะละเลยตำนานปรัมปราโดยสิ้นเชิง เป็นการขจัดจารีตพื้นบ้าน จารีตบอกเล่า ซึ่งเป็นการแสดงออกของคนและสังคมในเวลานั้น นอกจากนี้การใช้คำว่า “กรุงศรีอยุธยา” ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ

⁷⁹ ญาณวิภา ชลิตานนท์, “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 190-191.

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 254-255.

อักษรนิติ์ เป็นการสื่อว่าอยุธยามีความสำคัญกว่าเมืองอื่นๆ แม้แต่สุโขทัยในเวลานั้น⁸¹ ซึ่งรูปแบบการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในสมัยสุโขทัย และสมัยอยุธยา มีรูปแบบการเขียนประวัติศาสตร์แบบเน้นศูนย์กลาง

พงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยาที่น่าสนใจ เช่น “พระราชพงศาวดารฉบับ ไมเคิล วิกเคอรี” ซึ่งไมเคิล วิกเคอรี เป็นผู้ค้นพบต้นฉบับเมื่อ พ.ศ. 2514 พงศาวดารฉบับนี้น่าจะถูกเขียนขึ้นก่อนสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หรืออย่างน้อยก็ก่อนหน้าการปฏิรูปการปกครองในสมัยดังกล่าว พงศาวดารฉบับนี้เป็นเหตุผลยืนยันข้อคิดเกี่ยวกับการเขียนพระราชพงศาวดารมีมาก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และยังให้รายละเอียดของเหตุการณ์ต่างไปจากพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ รายละเอียดของเนื้อหาภายในเกี่ยวกับศึกสงครามกับเมืองทางเหนือ คิน น่าน และเขมร นอกจากนี้พงศาวดารฉบับไมเคิล วิกเคอรีสามารถทำให้กำหนดอย่างหยابได้ว่า การเขียนพระราชพงศาวดารมีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นยุคใกล้เคียงกับการเกิดบันทึกประวัติศาสตร์แบบตำนานในลานนา (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 20) แต่ความแตกต่างของสภาวะแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้จุดประสงค์ เป้าหมาย รูปแบบ และเนื้อหาของตำนานและพงศาวดารแตกต่างกัน⁸²

“พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ” หลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ ตาละลักษมณ์) ภายหลังได้เป็นพระยาปริยัติธรรมธาดา ได้ต้นฉบับมาจากราษฎรคนหนึ่งในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งได้ต้นฉบับมาเพียงหนึ่งเล่มคาดว่าเขียนขึ้นโดยพระบรมราชโองการของสมเด็จพระนารายณ์เมื่อ พ.ศ. 2223 สำหรับเนื้อหาในต้นฉบับกล่าวความตั้งแต่ พ.ศ. 1868 (จ.ศ. 686) อันเป็นที่สถาปนาพระพุทธรูปนัญเชิง ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาถึง 25 ปี ลำดับเหตุการณ์ไปจนถึงสมเด็จพระ

⁸¹ รัตน์ หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 10.

⁸² นาฏวิภา ชลิตานนท์, “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 192-193.

พระนเรศวรเสด็จไปตีอังวะ พงราชพงศาวดารฉบับนี้หลวงประเสริฐได้มอบให้แก่หอพระสมุดวชิรญาณเก็บรักษาไว้เมื่อ 19 มิถุนายน 2450 และในปีเดียวกันนี้กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณได้จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกในชื่อ “พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ”⁸³

“พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)” พระราชพงศาวดารฉบับนี้มีทั้ง 22 เล่ม สมุดไทย กล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พ.ศ. 2338 (จ.ศ. 1157) รายละเอียดของกล่าวถึงเหตุการณ์ตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) สร้างกรุงศรีอยุธยา จนสิ้นกรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์ในสมัยธนบุรี จนกระทั่งตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้พระราชพงศาวดารฉบับนี้น่าจะเป็นต้นแบบการชำระพระราชพงศาวดารฉบับอื่นๆ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์⁸⁴

“พระราชพงศาวดารฉบับบริติชมิวเซียม” ต้นฉบับของพระราชพงศาวดารฉบับนี้เขียนด้วยหมึกดำในสมุดฝรั่ง คาดว่าคัดลอกจากฉบับเดิมอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งต้นฉบับเป็นของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน เนื้อหาภายในกล่าวถึงตั้งแต่การสร้างเมืองนครสวรรค์ เรื่องพระร่วง พระร่วงอรุณราชก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยา ซึ่งข้อความส่วนนี้คล้ายคลึงกับพระราชพงศาวดารเหนือ ต่อมากล่าวถึงบันทึกเหตุการณ์ตั้งแต่การสถาปนากษัตริย์อยุธยา เหตุการณ์ครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์ในสมัยธนบุรี การสถาปนากษัตริย์รัตนโกสินทร์ เรื่อยมาจนกระทั่ง พ.ศ. 2327 (จ.ศ. 1146)⁸⁵ พระราชพงศาวดารเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในสมัยอยุธยา

---

⁸³ นาฏวิภา ชลิตานนท์, “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 194.

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 197.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 201.

ต่อมารูปแบบการเขียนพงศาวดารรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ช่วงรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3) เป็นรูปแบบที่เน้นศูนย์กลางเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา และยังเป็นการเขียนที่พยายามจะสร้างความยิ่งใหญ่ให้มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อสร้างกรุงรัตนโกสินทร์เป็นทวยหาทโดยชอบธรรมของอยุธยา และเพื่อยืนยันสิทธิธรรมของกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นการสร้างความเกี่ยวพันและความต่อเนื่องของ 2 ยุคสมัยผ่านงานเขียนประวัติศาสตร์⁸⁶

1.4.2 ประวัติศาสตร์นิพนธ์แนววิถีการแบบตะวันตก

การคุกคามจากภายนอกต่อสยามเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2363 (ปลายสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) โดยเริ่มรู้สึกถึงอำนาจการคุกคามของอังกฤษที่อยู่ทางภาคใต้ และภาคตะวันตกของสยาม พร้อมเข้าแทรกแซงประเทศทางเหนือของสยาม ส่วนทางฝั่งภาคตะวันตก ฝรั่งเศสมีความพยายามยึดครองเวียดนาม และคืบคลานเข้าสู่ประเทศราชของสยาม คือ กัมพูชา จำปาศักดิ์ หลวงพระบาง ส่งผลให้รัชกาลที่ 4 เริ่มมีแนวคิดเกี่ยวกับรัฐ “สยามประเทศ”⁸⁷ ที่มีอำนาจเหนือเจ้าประเทศราชต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ลาว กัมพูชา และหัวเมืองเหนือ เป็นต้น จากหลักแนวคิดในการสร้างเอกภาพ เป็นการส่งเสริม และสร้างระบบสมบูรณาญาสิทธิราชให้แข็งแกร่ง ในรัชกาลที่ 5 ความพยายามสร้างเอกภาพของรัฐโดยนำไปสู่การรวมเรื่องราวต่างๆ ของสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ เป็นการสร้างความเป็นมาของชนชาติสยามที่ต่อเนื่องยาวนาน แสดงความยิ่งใหญ่และรุ่งเรืองของสยามประเทศในเวลานั้น นอกจากนี้การคุกคามทางด้านวัฒนธรรมจากตะวันตกเริ่มเพิ่มมากขึ้นในสังคม ทำให้รัฐสยามจำเป็นต้องสร้างเอกลักษณ์ของ

⁸⁶รัตนานา หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 11-12.

⁸⁷จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย, ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรุงเทพ, 2520). หน้า 350-359.

ชาติ ค้นหาดัตตใหม่ มีลักษณะเป็นสากล แต่ขณะเดียวกันยังคงอยู่บนรากฐานของความเป็นไทยด้วย⁸⁸

จากสถานการณ์ของบ้านเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งผลต่อแนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังจากการปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการรวบรวมบันทึกและการเขียนประวัติศาสตร์เมืองและชุมชนต่างๆ โดยมีข้าราชการจากส่วนกลางถูกส่งไปเป็นข้าหลวงมณฑลหรือท้องถิ่นต่างๆ เป็นผู้รวบรวมงานเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นประวัติหัวเมือง ชุมชน เอกสารโบราณ รวมถึงการเขียนประวัติศาสตร์ตระกูลบุคคลสำคัญในของพื้นที่นั้นๆ⁸⁹ อย่างไรก็ตามงานที่ถูกเขียนขึ้นเหล่านี้กลับถูกมองว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของพงศาวดารที่ถูกตีพิมพ์ลงในประชุมพงศาวดารเพื่อเป็นหลักฐานยืนยันว่าเมืองเหล่านี้อยู่ภายใต้อำนาจและระบบการปกครองของกรุงเทพ⁹⁰ พงศาวดารที่ถูกรวบรวมโดยรัฐส่วนกลาง เช่น พงศาวดารลาวเฉียง⁹¹ (พงศาวดารโยนก), พงศาวดารมณฑลอีสาน⁹² และตำนานกรุงเก่า ร.ศ. 123⁹³ เป็นต้น

⁸⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “200 ปี ของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและทางข้างหน้า,” *ศิลปวัฒนธรรม*, 7,4. (2529). หน้า 9-26.

⁸⁹ ยงยุทธ ชูแว่น, *เครื่องศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่อานาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย*. (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2551). หน้า 34.

⁹⁰ รัตนา หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 14.

⁹¹ พงศาวดารลาวเฉียง ของพระยาพระชาภิจักรจักร (แหม่ม บุญนาค) ลงวารสารวชิรญาณ ต่อมาในปี 2449 ได้มีการปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และพิมพ์เป็นหนังสือที่รู้จักกันดีในชื่อ “พงศาวดารโยนก”

⁹² พงศาวดารมณฑลอีสาน ของ หม่อมอมรวงษ์วิจิตร เป็นารรวบรวมงานเขียนขึ้นสำคัญเกี่ยวกับภาคอีสาน

⁹³ ตำนานกรุงเก่า ร.ศ. 123 (พ.ศ. 2447) ของพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) เป็นการเน้นเล่าเรื่องของกษัตริย์ และยังคงสร้างความเชื่อมโยงระหว่างกษัตริย์กรุงศรีอยุธยากับกษัตริย์กรุงรัตนโกสินทร์ รวมถึงยังเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ในสมัยอยุธยาอีกด้วย

ช่วงรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 การได้รับการศึกษาจากตะวันตกส่งผลต่อประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ต่างจากเดิม โดยเริ่มมีการสอดแทรกหรือวิพากษ์วิจารณ์ตัวพงศาวดารเพิ่มขึ้นด้วยลักษณะของการแทรกความคิดเห็นลงไปอย่างที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังปรากฏแบบเรียนพระราชพงศาวดารทั้งหมด 3 เล่ม ซึ่งนำมาจากแบบเรียนเก่า “ฉบับโรงเรียนหลวง” ปรับปรุงมาจากพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาน่า อาจถือได้ว่าเป็นแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ฉบับแรกๆ ในสมัยนั้น

สำหรับการเปลี่ยนแปลงในการเขียนประวัติศาสตร์ในสังคมไทยในช่วงเวลานี้ อาจกล่าวได้ว่าได้รับอิทธิพลจากตะวันตกที่เป็นตัวกำหนดความเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการเขียนวรรณกรรมแบบใหม่ ประวัติศาสตร์แบบใหม่ หรือเกิดประเพณีใหม่ๆ การให้ข้อสรุปเพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ อาจเป็นเพียงเหตุผลที่เข้าใจง่ายแต่เมื่อเวลาผ่านไป มีงานวิจัยที่พยายามอธิบายให้เห็นว่า ไม่มีสังคมใดจะรับอิทธิพลจากอีกสังคมหนึ่งได้ หากปราศจากความพร้อมบางอย่างมารองรับ ซึ่งการรับรู้ประวัติศาสตร์แบบใหม่อาจมีรากฐานของการเปลี่ยนแปลงทางความคิดภายในสังคมไทยรองรับอยู่แล้ว⁹⁴

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงสถาปนาสถาบันกษัตริย์ในฐานะองค์สัญลักษณ์ของชาติ และสยามถูกเน้นว่าเป็นรัฐชาติ ซึ่งได้รับแรงกระตุ้นสำคัญจากการรัฐประหารโดยข้าราชการชั้นผู้น้อย เมื่อ พ.ศ. 2454 (ร.ศ. 130) ซึ่งพยายามเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบตะวันตก แสดงให้เห็นถึงความแตกแยกระหว่างสถาบันทหาร และสถาบันกษัตริย์ในช่วงเวลานั้น⁹⁵ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามสร้างความคิดรวบยอดว่า ชาติและพระมหากษัตริย์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พระมหากษัตริย์ คือ องค์สัญลักษณ์ของชาติ ทำให้สยามในช่วงนั้นได้รับการเน้นย้ำว่าเป็นรัฐชาติ ส่งผลต่องานเขียน

⁹⁴ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 – พ.ศ. 2475, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538). หน้า 46-47.

⁹⁵ รัตนา หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 12-15.

ประวัติศาสตร์ที่เน้นศูนย์กลาง อีกทั้งการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบพงศาวดารอาจเรียกได้ว่าเป็นการเขียนประวัติศาสตร์ชาติ (national history) ดังเช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งได้จัดรวบรวมมาตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้รับการตีพิมพ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2455)⁹⁶

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ส่งผลให้สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้ง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ผสมผสานแนวการเขียนที่เน้นความเป็นศูนย์กลางของพระมหากษัตริย์เข้ากับการศึกษาประวัติศาสตร์ตามแนวทางตะวันตก การนำเสนอยึดการแบ่งลำดับเวลาตามรัชกาล และศูนย์กลางอำนาจจากสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และกรุงเทพฯ ใช้แบบการศึกษา ความคิดระบบเหตุผล การสำรวจตรวจสอบข้อมูล วิพากษ์วิธี และการวิเคราะห์ตามแบบแผนการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างตะวันตก ทั้งนี้การเขียนประวัติศาสตร์ไทย เน้นความเป็นศูนย์กลางของชาติ ซึ่งรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระมหากษัตริย์ ส่งผลให้เกิดแนวการเขียนประวัติศาสตร์แบบรัฐชาติ – กษัตริย์ โดยการเน้นความเป็นศูนย์กลางจะแปรเปลี่ยนไปตามกาล เปลี่ยนแปลงไปตามสังคม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง⁹⁷

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ในช่วงแรกคณะราษฎรมีท่าทีแข็งกร้าวต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ไม่นานก็เกิดความประนีประนอมระหว่างรัฐกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่งผลให้ความเป็นศูนย์กลางเก่ารวมกับสัญลักษณ์ของความเป็นศูนย์กลางใหม่ คือ การรวมเอาความเป็นศูนย์กลางของชาติ – พระมหากษัตริย์ – รัฐธรรมนูญ และเมื่อเข้าสู่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม การเน้นความเป็นศูนย์กลางปรับเปลี่ยนมาสู่ตัวผู้นำ เพื่อสร้างอำนาจการปกครอง โดยเน้นความเป็นศูนย์กลางที่รัฐชาติ – พระมหากษัตริย์ – ชาตินิยม

⁹⁶รัตน หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 15.

⁹⁷ยุพา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 170-171.

แนวการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ช่วงนี้จึงเน้นเรื่องราวความเป็นมาของชาติไทย เชิดชูพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ หรือขุนนางข้าราชการที่มีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง รวมถึงงานเขียนที่ปลุกเร้าชาตินิยม ตามนโยบายของรัฐบาล⁹⁸ ผลงานสนับสนุนสำนึกในเรื่องชาตินิยมเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์ในรูปแบบประวัติศาสตร์ชาติเห็นได้จากงานของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ เช่น งานค้นคว้าเรื่อง เชื้อชาติไทย เป็นต้น ส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยม เป็นผลจากช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ไทยถูกคุกคามจากภายนอก ทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องสร้างความรู้แก่ประชาชนในชาติให้เป็นเครื่องมือในการเร่งความรู้สึกด้านชาตินิยมแก่ประชาชน⁹⁹ ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เน้นการใช้คำขวัญ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” เป็นหลักในการปกครองของรัฐบาล โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข¹⁰⁰ ในช่วงนี้ ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้านการเมืองมากกว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือวัฒนธรรม

ในช่วงที่ประวัติศาสตร์กระแสหลักเน้นความเป็นชาติที่มีลักษณะรวมศูนย์ ได้เกิดแนวคิดใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์ เรียกว่า “แนวคิดสังคมนิยม” อันเป็นผลมาจากการเผยแพร่แนวคิดสังคมนิยมตั้งแต่ทศวรรษ 2470 แต่ในระยะแรกยังไม่เป็นที่นิยม กระทั่งทศวรรษ 2490 การอธิบายประวัติศาสตร์ด้วยแนวคิดสังคมนิยมได้พัฒนาเป็นงานกระแสรอง โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีลัทธิมาร์กซิสมาอธิบายประวัติศาสตร์ เพื่อให้เข้าใจวิวัฒนาการของสังคม เนื่องจากการอธิบายประวัติศาสตร์กระแสหลัก ทำให้มองไม่เห็นวิวัฒนาการที่แท้จริงของสังคม เพราะเน้นอยู่เฉพาะผู้นำและศูนย์กลางจนทำให้ประชากรอันเป็นส่วนประกอบสำคัญของสังคมหายไปจากประวัติศาสตร์ ในสังคมไทยแนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในแนวศึกษาสังคมนิยมเกิดขึ้นในหมู่นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน และกลุ่มผู้ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ แม้จะยังไม่ได้รับการยอมรับ

⁹⁸ ยูพา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 171.

⁹⁹ รัตนา หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 16.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

ในระยะแรกๆ แต่ก็มีอิทธิพลทางความคิดต่อประชาชนที่ได้รับการศึกษา เช่น โฉมหน้าศักดิ์นาไทยของจิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นมากกว่าเรื่องราวของกษัตริย์ราชสำนักหรือรัฐชาติ แต่สามารถมองเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ผ่านสังคมและมนุษย์ได้เช่นกัน¹⁰¹

อย่างไรก็ตามแนวการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบสังคมนิยม เผยแพร่ในระยะหนึ่งของทศวรรษ 2490 ต่อมาถูกกวาดล้างและซบเซามาจนถึงกลางทศวรรษ 2500¹⁰² ซึ่งเกิดจากรัฐบาลไทยหวาดระแวงว่าลัทธิสังคมนิยมจะแพร่เข้าสู่ประเทศไทย และจะเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพทางการเมืองของไทย ทำให้รัฐบาลปิดกั้นแนวคิดของลัทธิสังคมนิยมต่อประชาชนในชาติ ทำให้แนวการเขียนประวัติศาสตร์ไทยในระยะนี้จึงไม่แตกต่างจากก่อนหน้ามากนัก¹⁰³ ต่อมาภายหลังเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และสังคมในช่วงปี 2516-2519 เป็นผลให้เกิดการเปิดทางให้เสรีภาพทางวิชาการมากขึ้นส่งผลให้เกิดการรื้อฟื้นความคิดประวัติศาสตร์สังคมนิยมขึ้นอีกครั้ง

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลัง พ.ศ. 2516 ถือได้ว่าเป็นยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน รวมถึงการแพร่หลายของการศึกษาประวัติศาสตร์ในแบบมาร์ซิสต์ในสังคมไทย ส่งผลให้เกิดการถกเถียงทางประวัติศาสตร์ในหมู่นักวิชาการและสาธารณชนเพิ่มขึ้น มีการจัดกิจกรรมวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์มากขึ้น อันนำไปสู่การผลิตงานศึกษาประวัติศาสตร์เพิ่มขึ้นในยุคนี้ระยะนี้ถือได้ว่างานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเกิดการตื่นตัวและให้ความสนใจประวัติศาสตร์ทั้งด้านความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ปรากฏมีทั้งการศึกษาในสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

¹⁰¹ รัตนา หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 16.

¹⁰² ยูพา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 172.

¹⁰³ รัตนา หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” หน้า 17.

อีกทั้งในระยาะนี้เมื่อนักวิชาการทางประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์รุ่นใหม่จำนวนหนึ่งทีสำเร็จการศึกษาจากโลกตะวันตก กลับมาเป็นอาจารย์สอนในสถาบันอุดมศึกษาของไทย ซึ่งส่งผลต่อการเริ่มหันมาศึกษาประวัติศาสตร์ไทยอย่างจริงจัง และมีการก่อตั้งสถาบันวิจัยทีเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ขึ้น เช่น สถาบันไทยศึกษา สถาบันไทยคดีศึกษา สถาบันวิจัยสังคม และสถาบันทักษิณคดี เป็นต้น อีกทั้งมีวารสารทีตีพิมพ์เผยแพร่งานวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะเกิดขึ้นด้วย เช่น วารสารสะพาน ของ นิสิตอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วารสารประวัติศาสตร์ ของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสารมิตร วารสารธรรมศาสตร์ อักษรศาสตร์พิจารณ์ เป็นต้น การเกิดขึ้นของวารสารเหล่านี้นับเป็นแรงกระตุ้นทีสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในระยาะนี้¹⁰⁴ อาทิ “ร. 7 กับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ” พ.ศ. 2516 โดยชัยนันท์ นันทพันธ์ “พระเพทราชาเป็นขบถหรือ” พ.ศ. 2516 โดยวัลยา ปิยะรัตน์ “การจำกัดสิทธิพลชาวจีนในสมัยรัชกาลที 6” พ.ศ. 2517 โดยสุวิมล ชาญมานนท์ “สมเด็จพระรามาธิบดีที 1 และการสถาปนากรุงศรีอยุธยา” พ.ศ. 2517 โดยจรัส อุทโยภาส “วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทย” พ.ศ. 2517 โดยฉัตรทิพย์ นาถสุภา “เมืองไทยยุคเชื้อผู้นำ” พ.ศ. 2519 โดยแกมสุข นุ่มนนท์ เป็นต้น

สำหรับหนังสือประวัติศาสตร์ทีถูกผลิตในระยาะนี้ มีทั้งนักวิชาการสาขาต่างๆ ไม่เฉพาะแต่นักประวัติศาสตร์ ซึ่งเนื้อหาของงานทีถูกผลิตมีทั้งเรื่อง กบฏ ปฏิวัติ ปรัชญาประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา ลักษณะโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บทบาทของเจ้านายและขุนนาง เป็นต้น¹⁰⁵ สำหรับหนังสือทีน่าสนใจในระยาะนี้มีหลายชิ้นด้วยกัน เช่น “ฐานันดรไพร่”¹⁰⁶ โดยขจร สุขพานิช ต้องการทราบ

¹⁰⁴ แกมสุข นุ่มนนท์ และคณะ, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2503-253, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2544). หน้า 90-93.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

¹⁰⁶ พิมพ์ครั้งแรกใน “ชุมนุมจุฬา” พ.ศ. 2502 และมีการขัดเกลาอีกหลายครั้งจนถึง พ.ศ. 2518 งานชิ้นนี้เป็นกรแสดงทัศนคติเกี่ยวกับศักดินาไทยทีต่างออกไปจากงานของ จิตร ภูมิศักดิ์

และเข้าใจสังคมไทยในอดีต ในเรื่องของสถาบันใหญ่ที่เป็นรากฐานของสังคมอย่างไพร่ ซึ่งชนชั้นไพร่ในอดีตถือได้ว่าเป็นบรรพบุรุษของประชากรอันเป็นลูกหลานนั่นคือ ตัวเรา ในสังคมไทยปัจจุบัน อธิบายถึงพัฒนาการของหน้าที่ไพร่ตั้งแต่ฐานะทางสังคม และหน้าที่ของไพร่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป “ระบบศักดินา”¹⁰⁷ โดยศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล สำหรับระบบศักดินาถือเป็นลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของประวัติศาสตร์อยุธยา ศุภรัตน์ กล่าวว่าระบบศักดินากำเนิดขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ด้านเศรษฐกิจกับระบบศักดินา

“ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย”¹⁰⁸ โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช หนังสือเล่มนี้ต้องการวิพากษ์งานของจิตร ภูมิศักดิ์ เรื่อง “โฉมหน้าศักดินาไทย” และเสนอความคิดเห็นที่แตกต่างจากงานของจิตร รวมทั้งวิเคราะห์สังคมไทยขึ้นอื่นๆ ที่ใช้ทฤษฎีมาร์กซิสต์ ซึ่งชัยอนันต์มีแนวคิดลักษณะเดียวกัน¹⁰⁹ “โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ. 1800-2112)”¹¹⁰ โดยธิดา สาระยา งานของธิดาศึกษาโครงสร้างชนชั้นของสังคมสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษ 18-22) ซึ่งอธิบายโครงสร้างของชนชั้นในสังคมสุโขทัยแบ่งออกเป็น กษัตริย์ ขุนนาง ข้าราชการ และประชาชน และลักษณะสังคมอยุธยาต้องอาศัยระบบราชการเป็นโครงสร้างของสังคมที่กำหนดให้เกิดการแบ่งชนชั้นที่แน่นอนบนพื้นฐานของ “ระบบมูลนาย-ไพร่”¹¹¹ “บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจสังคมและศิลปกรรมในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4

¹⁰⁷ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “ระบบศักดินา,” วารสารธรรมศาสตร์ 6, 1 (มิถุนายน-กันยายน 2519).

¹⁰⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์, 2519).

¹⁰⁹ พรเพ็ญ ฮั่นตระกูล, “ทัศนะบางประการต่อหนังสือ “ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย,” วารสารธรรมศาสตร์ 6, 2 (ตุลาคม-ธันวาคม 2519): 141-142.

¹¹⁰ ธิดา สาระยา, โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ. 1800-2112): รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

¹¹¹ ธิดา สาระยา, โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ. 1800-2112): รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519). หน้า 203-206.

แห่งกรุงรัตนโกสินทร์” พ.ศ. 2517 โดยมัลลิกา เรื่องระพี “ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม” พ.ศ. 2517 โดยชัย เรื่องศิลป์ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังปรากฏงานที่อธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วย เช่น “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3: พ.ศ. 2325-2394)” พ.ศ. 2517 โดยชาติชาย พณานานนท์ “การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อมหาอำนาจตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-2394)” พ.ศ. 2518 โดยวงเดือน นาราส์จจ์ เป็นต้น การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในระยาะนี้มีประเด็นการศึกษาที่หลากหลายกว่าช่วงก่อนหน้า อีกทั้งรูปแบบการศึกษาประวัติศาสตร์ในระยาะนี้ยังเป็นแรงผลักดันให้เกิดการศึกษาประวัติศาสตร์ในระยาะต่อมาด้วย

1.5 แนวเหตุผล หรือ สมมุติฐาน

1. ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นของอยุธยา ในระยาะเริ่มต้นได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมในช่วง พ.ศ. 2516-2519 และความเปลี่ยนแปลงในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยโดยรวม ส่งผลให้เกิดการผลิตงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นเพิ่มขึ้น และเป็นแรงกระตุ้นอย่างสำคัญที่ทำให้เกิดการศึกษาท้องถิ่นของอยุธยา

2. การผลิตงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอยุธยามีประเด็นที่หลากหลายครอบคลุมวิถีชีวิต ชุมชน ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมมากขึ้น จนมีการจัดตั้งสถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2547 ซึ่งมีนโยบายส่งเสริมการศึกษาประวัติศาสตร์จากมุมมองของคนในท้องถิ่น

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาตามระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ และใช้วิธีการนำเสนอในแนวทางประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ โดยเป็นการอาศัยงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ต่างๆ เช่น วิทยานิพนธ์ งานวิจัย หนังสือ รวมถึงบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอยุธยา เพื่อใช้ในการศึกษา วิเคราะห์ และตีความหมายของการศึกษาความเป็นท้องถิ่นของอยุธยา นอกจากนี้ยังใช้หนังสือ เอกสาร หรือสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ของทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและหน่วยงานระดับท้องถิ่นด้วย เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ-พระนครศรีอยุธยาจัดทำขึ้น เพื่อเสนอความเป็นท้องถิ่นที่ชัดเจนและมีผู้ศึกษาไว้ รวมถึงแสดงมุมมอง ทศนคติของผู้เขียน

1.7 ขอบเขตและข้อตกลงเบื้องต้น

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษางานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นของอยุธยา ตั้งแต่ พ.ศ. 2520 ซึ่งเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมช่วงเวลาดังกล่าว มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยโดยรวม ส่งผลให้เกิดการผลิตงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นเพิ่มขึ้น และเป็นแรงกระตุ้นอย่างสำคัญที่ทำให้เกิดการศึกษาท้องถิ่นของอยุธยาในเวลาต่อมา จนถึง พ.ศ. 2547 เมื่อการผลิตงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอยุธยามีประเด็นที่หลากหลาย ครอบคลุมวิถีชีวิต ชุมชน ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมมากขึ้น

โดยในการศึกษาของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จะศึกษาท้องถิ่นอยุธยาทั้งที่เป็นท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่ในศูนย์กลางราชอาณาจักร ท้องถิ่นชนบท และท้องถิ่นชายขอบ ดังจะได้อภิปรายต่อไปในการนิยามความหมายและขอบเขตของท้องถิ่นอยุธยา

1.8 นิยามคำศัพท์

“**ท้องถิ่นอยุธยา**” ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หมายถึง พื้นที่ ชุมชน และสังคมของผู้คนในเขตเมืองและปริมณฑลของราชอาณาจักรสยาม ในยุคสมัยที่อยุธยาดำรงความสำคัญในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักร (พ.ศ. 1893-2310) การศึกษาท้องถิ่นอยุธยาในที่นี้เน้นความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคน¹¹² ในพื้นที่อยุธยาซึ่งสะท้อนถึงกิจกรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ คติความเชื่อ ทั้งสังคมของผู้อยู่อาศัยในตัวเมืองอยุธยา เช่น คนในราชสำนักอยุธยา คณะสงฆ์ ข้าพระ เลกวัด ไพร่ ทาส ชาวต่างชาติ ชุมชน บ้าน ย่านและตลาดการค้าต่างๆ เป็นต้น รวมทั้งสังคมของคนที่อยู่รอบนอกออกไป¹¹³ เช่น ชุมชนหมู่บ้านของชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน ชนต่างชาติ ตลอดจนผู้คนในหัวเมืองและกลุ่มคนชายขอบของอาณาจักรอยุธยาที่ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ศูนย์กลางของราชอาณาจักร เป็นต้น

ท้องถิ่นอยุธยาทั้งที่เป็นท้องถิ่นภายในศูนย์กลางราชอาณาจักรหรือท้องถิ่นที่เป็นชนบท หรือท้องถิ่นชายขอบ มีเอกลักษณ์สำคัญ คือ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีขอบเขต คือมีแบบแผนด้านการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมในชุมชนระดับหนึ่ง ขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์กับรัฐศูนย์กลาง จึงมีลักษณะของความเป็นตัวเองและการรับอิทธิพลจากอำนาจศูนย์กลางในระดับที่ต่างกันไปในแต่ละชุมชน ทำให้ท้องถิ่นอยุธยามีเอกลักษณ์พิเศษที่ผสมผสานความเป็นท้องถิ่นกับความเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรจนเกิดแบบแผนอันเป็นลักษณะของตัวเอง

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ หมายถึง งานเขียนหรือวรรณคดีประวัติศาสตร์ และกระบวนการเขียนประวัติศาสตร์¹¹⁴ สำหรับวิทยานิพนธ์เล่มนี้เลือกใช้การอธิบายประวัติศาสตร์นิพนธ์ตามความหมายของสายชล วรรณรัตน์ ที่ว่า “...งานประวัติศาสตร์นิพนธ์คือ งานเขียน

¹¹²ธิดา สาระยา, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2529), หน้า 24-25.

¹¹³ฉลอง สุนทรวานิช, “การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอยุธยา,” จุลสารวิชาการ 2,2 (ก.ค. 2530): 2.

¹¹⁴สายชล วรรณรัตน์, “การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย,” วารสารธรรมศาสตร์ 9,1 (กรกฎาคม-กันยายน 2522): 150.

หรือวรรณคดีประวัติศาสตร์...”¹¹⁵ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับจารีต ปัจจัย และอิทธิพลที่มีผลต่อแนวคิดของผู้เขียนงานประวัติศาสตร์ด้วย

1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. รวบรวมข้อมูลงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอยุธยา ในช่วงเวลา que ศึกษาอย่างเป็นระบบ
2. เข้าใจบริบทและปัจจัยที่ส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นของอยุธยา
3. เข้าใจลักษณะเด่นของงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอยุธยา

---

¹¹⁵ สายชล วรรณรัตน์, “การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย,” วารสารธรรมศาสตร์ 9,1 (กรกฎาคม-กันยายน 2522): หน้า 150.

บทที่ 2

ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยก่อน พ.ศ. 2520

2.1 บริบททางสังคมที่มีผลต่อการสร้างงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยก่อน พ.ศ. 2520

ประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาในอดีตมักปรากฏในรูปแบบพงศาวดาร โดยเน้นศูนย์กลางของอาณาจักรเป็นสำคัญประวัติศาสตร์อยุธยา โดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวของราชอาณาจักรที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์เนื้อหาแสดงถึงบทบาทด้านพระราชอำนาจ การปกครอง การสงคราม พระราชกรณียกิจพระปรีชาสามารถด้านต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ประมุขของอาณาจักร ประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาจึงใช้อาณาจักรอยุธยาเป็นแกนกลาง มีพระมหากษัตริย์ และการสงครามแวดล้อมแกนกลางนั้น จนก่อให้เกิดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกไว้ในพงศาวดารฉบับต่างๆ เช่น “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์” พระราชพงศาวดารฉบับนี้ หลวงประเสริฐอักษรนิติ์ได้ต้นฉบับมาจากราษฎรในจังหวัดเพชรบุรี¹ พระราชพงศาวดารฉบับนี้ถูกเขียนโดยพระบรมราชโองการของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. 2223² ในสมัยอยุธยา นอกจากจะปรากฏพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่างๆ แล้ว ยังปรากฏพบจารึกร่วมสมัยอยุธยาด้วย เช่น จารึกพระธาตุศรีสองรัก จารึกลานทอง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สุพรรณบุรี เป็นต้น ซึ่งยังคงจารึกเรื่องราวของพระมหากษัตริย์

¹ นาฏวิภา ชลิตานนท์, “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 194.

² รัตนนา หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 10.

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาพระมหากษัตริย์มีฐานะเป็นสมมุติเทพ ด้วยเหตุนี้พระราชกรณียกิจพระราชพิธี ระเบียบแบบแผนในราชสำนัก การปกครอง หรือแม้กระทั่งการติดต่อกับเพื่อนบ้าน หรือนานาประเทศ ล้วนเป็นไปเพื่อสนับสนุน เสริมพระบารมี และความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาทั้งสิ้น อีกทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์เป็นผลจากเจตจำนงของพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญญาธิการเป็นผู้กำหนด ส่งผลให้การเขียนพงศาวดารเน้นเรื่องราวที่แวดล้อมพระมหากษัตริย์ผู้ซึ่งอวดดารลงมาตามคติอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ และนำเอาความเป็นธรรมราชาอันเป็นอุดมคติทางพุทธศาสนามาปรับใช้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของพงศาวดารด้วย³ การที่พระมหากษัตริย์ถือว่าเป็นผู้ปกครองสูงสุดของอาณาจักรอยุธยา และมีฐานะเป็นสมมุติเทพ ส่งผลให้การเขียนประวัติศาสตร์อยุธยาจึงปรากฏรายละเอียดเนื้อหาที่บันทึกเฉพาะเรื่องราวของสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ

เมื่อเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3) เป็นช่วงเวลาสร้างราชธานีแห่งใหม่ คือ “กรุงรัตนโกสินทร์” โดยสร้างความสืบเนื่องต่อจาก กรุงศรีอยุธยา เพื่อให้ราชธานีแห่งใหม่เป็นทายาทอันชอบธรรมในการสืบต่อความยิ่งใหญ่จากกรุงศรีอยุธยา และเพื่อยืนยันสิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ต้องฟื้นฟูอำนาจ และความรุ่งเรืองให้เหมือนกับกรุงศรีอยุธยา กรอบความคิดของชนชั้นนำในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นดังกล่าวส่งผลต่อการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยา โดยคงรูปแบบเน้นศูนย์กลางที่สถาบันพระมหากษัตริย์ และยังเป็นการเขียนถึงอาณาจักรอยุธยาให้ยิ่งใหญ่กว่าเดิม เห็นได้จากพระราชพงศาวดารที่ถูกชำระหรือแต่งขึ้นในระยนี้⁴ เช่น “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)” “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส” เป็นต้น

³ยูพา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 20-21.

⁴รัตน หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 11-12.

นอกจากนี้ยังปรากฏงานประวัตินิพนธ์ที่น่าสนใจในระยาะนี้ อย่าง นิราศท่าดินแดง และ เพลงยาวรบพม่าสามสบ⁵ เป็นต้น

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของไทยภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง เมื่อ พ.ศ. 2398 การเปิดรับอารยธรรมตะวันตก ก่อให้เกิดการปรับตัวเพื่อเผชิญหน้ากับการล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของไทยในเวลาดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ 5 เกิดจากความพยายามรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองมาไว้ที่ศูนย์กลาง เกิดแนวคิดในการสร้างรัฐชาติ (nation state) เพื่อความมั่นคงภายในและผดุงฐานะของประเทศให้คงอยู่ในสังคมโลก และป้องกันการคุกคามจากภายนอกประเทศด้วย ส่งผลให้ประเทศในเวลานั้นเปิดรับอารยธรรม วิทยาการ และเทคโนโลยีต่างๆ จากตะวันตก เพื่อพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก (Modernization) ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 มีเป้าหมายเพื่อให้ราชอาณาจักรรอดจากการคุกคามของบรรดาประเทศตะวันตก จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้เกิดความคิดและปัญญาที่สะท้อนออกมาทางประวัตินิพนธ์ เพื่อแสดงถึงความมีอารยธรรม ความยาวนานทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทย⁶ รูปแบบของงานประวัตินิพนธ์อยู่ภายใต้คั้งเน้นบทบาทของพระมหากษัตริย์เช่นเดิม เช่น “พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา”⁷ “เสภาพระราชพงศาวดาร” ของสุนทรภู่ “โคลงภาพพระราชพงศาวดาร” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ “ประกาศการพระราชพิธี” โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมติอมรพันธุ์ จิตรกรรมฝาผนังภายในหอพระพระราชกรมานุสร วัด

⁵ เพลงยาวรบพม่าสามสบ ยังปรากฏอีกชื่อคือ “เพลงยาวนิราศกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท”

⁶ ยูพา ชุมจันทร์, “ประวัตินิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 26-27.

⁷ รัตนานา หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 12.

พระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) พระราชพิธี 12 เดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น นอกจากนี้ยังปรากฏงานวิพากษ์ วิวิจารณ์พระมหากษัตริย์ไทยโดยพระมหากษัตริย์ในระยะด้วย เช่น พระราชวิจารณ์เกี่ยวกับพระเจ้าปราสาททองของรัชกาลที่ 5 ซึ่งพระองค์ทรงวิจารณ์เกี่ยวกับการกระทำ พฤติกรรมของพระเจ้าปราสาททองก่อนได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ในสมัยอยุธยา

ครั้นเข้าสู่สมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ส่งผลให้การคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตกอย่างอังกฤษ และฝรั่งเศสหยุดชะงักลง แต่ในขณะเดียวกันกลับเกิดปัญหาภายในประเทศแทน เกิดการรัฐประหารโดยข้าราชการทหารกลุ่มหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. 2454 เพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นแบบตะวันตก จากเหตุการณ์ครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความแตกแยกระหว่างสถาบันกษัตริย์และสถาบันทหาร การก่อรัฐประหารในครั้งนี้ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามสร้างชาติและพระมหากษัตริย์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยที่พระมหากษัตริย์ คือ องค์สัญลักษณ์ของชาติ สยามหรือไทยได้รับการเน้นว่าเป็น “รัฐชาติ” แม้งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในช่วงนี้ยังคงเน้นศูนย์กลางเหมือนที่เป็นมา แต่เป็นการนำเอาประวัติศาสตร์แบบพงศาวดารมาสร้างให้กลายเป็นประวัติศาสตร์ชาติ (National History) มีความเป็นชาตินิยมหรือราชาชาตินิยมมากขึ้นกว่ายุคก่อนหน้า ดังจะเห็นได้จากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ตีพิมพ์พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งมีมาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อต้องการสร้างสำนึกความเป็นรัฐชาติให้เกิดขึ้นในสังคมเวลานั้น^๑ โดยที่ประวัติศาสตร์อยุธยาในช่วงเวลานั้นถูกนำมาปรับใช้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ

นอกจากนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เริ่มมีการนำคำว่า “ประวัติศาสตร์” เข้ามาใช้เป็นครั้งแรก จากความต้องการค้นหาอดีตของตนอย่างกว้างขวางใน

^๑รัตน หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,”

(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 14-15.

หลายๆ ด้าน การสืบค้น “อดีต” เช่นนี้ต่อมาได้กลายเป็นวิชาประวัติศาสตร์ไป อย่างไรก็ตามการบัญญัติคำศัพท์เพื่อใช้อธิบายการสืบค้นอดีตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีหลายคำ เช่น พงศาวดาร ตำนาน หรือแม้กระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำว่า “โบราณคดี” แทนคำว่า History⁹

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาในช่วงรัชกาลที่ 6 ถึง รัชกาลที่ 7 ซึ่งผลิตช่วงนี้เช่น ไทยรบพม่า พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา กับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์

ต่อมาในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จนถึงทศวรรษที่ 2500 งานประวัติศาสตร์อยุธยาในช่วงนี้ เน้นแสดงให้เห็นความรุ่งโรจน์ และยิ่งใหญ่ของชาติไทย โดยมีการเสริมต่อ ไม่ก็ลอกเลียนแบบหรือดัดแปลงงานจากนักประวัติศาสตร์รุ่นเก่า โดยสอดแทรกการปลุกใจให้เกิดความรักชาติ รวมถึงชื่นชมวีรกรรมของวีรบุรุษ ซึ่งจะเห็นได้จากงานของหลวงวิจิตรวาทการ¹⁰ นอกจากงานเขียนประวัติศาสตร์ยังมีการนำเหตุการณ์ประวัติศาสตร์มาสร้างใหม่ในรูปแบบละคร ซึ่งเป็นเครื่องมือเร่งความรู้สึกชาตินิยมแก่ประชาชนในชาติได้เป็นอย่างดี¹¹ ตัวอย่างงานในยุคนี้ เช่น เลือดสุพรรณ กฐนแตก¹² ตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา ตำนาน

⁹อรอดจักร์ สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 – พ.ศ. 2475 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538). หน้า 55.

¹⁰ยงยุทธ ชูแว่น, ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2551). หน้า 36-37.

¹¹รัตน หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 16.

¹²วิจิตรวาทการ, หลวง. กฐนแตก, (พระนคร: รุ่งเรืองรัตน์, 2514).

พระนครศรีอยุธยา¹³ เจดีย์ยุทธหัตถี¹⁴ งานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาที่ได้กล่าวไปข้างต้นมักเป็นงานที่เกิดจากส่วนกลางเป็นผู้ผลิต และกลุ่มคนที่ “สมัครใจรัก”¹⁵ เป็นผู้ผลิตงานเหล่านี้

พ.ศ. 2485 แผนกภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปิดหลักสูตรระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์เป็นครั้งแรกในประเทศไทย เป็นผลให้เริ่มมีงานวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาผลิตจากสถาบันการศึกษาปรากฏออกสู่สังคม และแวดวงวิชาการ วิทยานิพนธ์หรืองานวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาฉบับแรกปรากฏในปีการศึกษา 2487 เรื่อง “สัมพันธภาพกับชาวต่างประเทศยังผลประการใดแก่สถานการณ์แห่งประเทศไทยสมัยอยุธยา” โดย ม.ร.ว.แสงโสมเกษมศรี หลังจากงานวิชาการจากสถาบันการศึกษาขึ้นนี้ งานศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาที่ผลิตจากสถาบันการศึกษาได้เว้นว่างหายไปหลายปี จนกระทั่งในช่วงทศวรรษ 2500 จึงปรากฏผลงานที่ผลิตขึ้นอีกครั้ง¹⁶

ในช่วงทศวรรษที่ 2500 ประเด็นความสนใจที่ศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อยุธยาเริ่มมีแนวทางแตกต่างไปจากเดิม โดยเริ่มมองประวัติศาสตร์มากกว่าเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ราชสำนัก และรัฐชาติ แต่ในขณะเดียวกันสามารถที่จะมองประวัติศาสตร์ผ่านสังคมและมนุษย์ได้ด้วย¹⁷ มีความหลากหลายในแง่ของผู้แต่ง รูปแบบการเขียน และเนื้อหาสาระ¹⁸ ผู้ที่ทำให้เกิด

¹³ตำนานพระนครศรีอยุธยา (พระนคร: โรงพิมพ์ศรีหงส์, 2495).

¹⁴ตรี อมาตยกุล, เรื่องเจดีย์ยุทธหัตถี (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2498).

¹⁵แกมสุข นุ่มนนท์ และคณะ, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2503-2535 (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2536). หน้า 32.

¹⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

¹⁷รัตน หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 16.

กระแสความคิดใหม่ในงานประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์อยุธยาในช่วงนี้ได้แก่ จิตร ภูมิศักดิ์ ในผลงานเรื่อง “โฉมหน้าศักดินาไทย” ตีพิมพ์ครั้งแรกชื่อ “โฉมหน้าศักดินาไทยในปัจจุบัน” ในวารสารนิสิตศาสตร์ฉบับศตวรรษใหม่ พ.ศ. 2500 เนื้อหานำไปสู่การพิพากษาวิจารณ์ในสังคมไทย เนื่องจากเป็นการนำเสนอประวัติศาสตร์ไทยในมุมมองที่แตกต่างจากประวัติศาสตร์กระแสหลักของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ โดยได้รับอิทธิพลแนวความคิดมาจากลัทธิสังคมนิยมที่กำลังแพร่ระบาดสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเวลานั้น¹⁹

ในช่วง พ.ศ. 2500-2519 เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการผลิตผลงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยสมัยอยุธยา แม้ผลงานกระแสหลักยังเน้นศูนย์กลางอำนาจ แต่ก็เกิดงานเขียนกระแสรองเกิดขึ้นหลายรูปแบบ อันเป็นผลจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์ หรือ แนวลัทธิสังคมนิยม ของ จิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งมุ่งเน้นประวัติศาสตร์ของผู้คนในสังคมมากกว่าเรื่องราวของกษัตริย์หรือราชวงศ์ ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2510 นักวิชาการที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ ได้นำวิธีการศึกษาและนำเสนอประวัติศาสตร์ที่มีระเบียบวิธีวิจัยแบบตะวันตกมาใช้ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาในสถาบันการศึกษาต่างๆ ส่งผลให้รูปแบบการศึกษา วิเคราะห์ อธิบาย และการเขียนประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงไป โดยที่พยายามหาหลักฐานข้อมูล วิเคราะห์ กลับกรองข้อมูล แล้วจึงนำเสนอผลงานการศึกษาสู่สังคม ส่งผลต่อการผลิตงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาในประเด็นที่หลากหลายเพิ่มขึ้น²⁰ งานเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาในช่วงระยะ 2500-2519 มีหลากหลายประเด็น แต่ละประเด็นมีผลงานศึกษาจำนวนมาก จำแนกได้ดังนี้

¹⁸ แกมสุข นุ่มนนท์ และคณะ, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2503-2535 หน้า 34.

¹⁹ รัตนา หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 16.

²⁰ แกมสุข นุ่มนนท์ และคณะ, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2503-2535 (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2536). หน้า 32-33.

1. ด้านศิลปกรรม อธิบายรูปแบบของศิลปกรรมสมัยอยุธยา ตั้งแต่ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ประณีตศิลป์ และวรรณคดี คุณค่าความงามของศิลปอยุธยา อิทธิพลแนวคิด ความเชื่อในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปกรรมในยุคนั้น นอกจากนี้ศิลปกรรมสมัยอยุธยายังสะท้อนสภาพสังคมของกรุงศรีอยุธยาได้ด้วย เช่น “ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา” ของ น. ณ ปากน้ำ “ศิลปะสมัยอุทอง ศิลปะสมัยอยุธยา ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์” โดยมานิต วัลลิโกดม และ “ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรศรีอยุธยา”²¹ ของ น. ณ ปากน้ำ เป็นต้น

2. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อธิบายเรื่องการต่างประเทศสมัยอยุธยา การสร้างความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตกับชาวต่างชาติที่เดินทางมายังอยุธยา รวมถึงเรื่องราวของชาวต่างชาติที่มีบทบาทสำคัญทางประวัติศาสตร์อยุธยา รวมถึงกลุ่มคนและชุมชนชาวต่างชาติในสมัยอยุธยา เช่น “สัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ”²² ของสงวน อึ้งคง “ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย”²³ ของ ส.พลายน้อย “ออกญาวิไชเยนทร์ และการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์”²⁴ ของขจร สุขพานิช “เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฮอลันดาสมัยอยุธยา” (รวมบทความ) “สังคมไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช” ของไพบูลย์ ช่างสุพรรณ และ “เจกอะหมัด”²⁵ พระยาโกมารกุลมนตรี เป็นต้น

3. ด้านสังคมและเศรษฐกิจ อธิบายถึงสภาพสังคมของอาณาจักรอยุธยาตั้งแต่ชนชั้นภายในอาณาจักร การประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตของผู้คนภายในอาณาจักร ระบบเศรษฐกิจ

²¹น. ณ ปากน้ำ, ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2516).

²²สงวน อึ้งคง, สัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ (พระนคร: แพร์พิทยา, 2504).

²³ส.พลายน้อย (สมบัติ พลายน้อย), ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย (พระนคร: รวมสาส์น, 2505).

²⁴ขจร สุขพานิช, ออกญาวิไชเยนทร์ และการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ (พระนคร: ก้าวหน้า, 2506).

²⁵โกมารกุลมนตรี, พระยา, เจกอะหมัด (พระนคร: มิตรนราการพิมพ์, 2512).

สมัยอยุธยา และการขับเคลื่อนของเศรษฐกิจการค้าที่สัมพันธ์กับผู้คนกลุ่มต่างๆ ภายในอาณาจักรอยุธยาด้วย เช่น “ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน” ของเสฐียรโกเศศ “ประวัติการค้าไทย”²⁶ ของสง่า กาญจนาคพันธุ์ “ฐานันดรไพร่”²⁷ ของขจร สุขพานิช และ “โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ. 1800-2112)”²⁸ ของธิดา สาระยา เป็นต้น

งานประวัติศาสตร์อยุธยาในระยะนี้มีความหลากหลายในด้านการศึกษา ไม่จำกัดอยู่แต่เพียงเรื่องราวของสถาบันกษัตริย์เพียงด้านเดียว แต่ยังมองทุกส่วนของอาณาจักร เป็นสิ่งสำคัญที่สามารถสะท้อนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยาด้วย

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาในช่วงก่อนทศวรรษ 2520 มักอธิบายเรื่องราวของอาณาจักรอยุธยาที่เน้นความเป็นศูนย์กลาง ทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น การอธิบายในช่วงนี้มักเชื่อมโยงเรื่องราวต่างๆ เข้าสู่ศูนย์กลางของอาณาจักรอย่างสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น นำเสนอการเมืองการปกครองของพระมหากษัตริย์ ระบบเศรษฐกิจของอาณาจักรอยุธยาที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ควบคุม อธิบายสังคมอันเป็นหน้าที่ที่พึงกระทำของไพร่ และทาสที่ถูกกำหนดโดยพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยการเจริญสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตโดยการติดต่อระหว่างพระมหากษัตริย์ของทั้ง 2 ประเทศ เป็นต้น กล่าวได้ว่าการเขียนประวัติศาสตร์อยุธยาในระยะนี้มักจะเชื่อมโยงการอธิบายด้านต่างๆ เข้าสู่ศูนย์กลางของอาณาจักร และให้ความสำคัญกับพระมหากษัตริย์เสมอ แสดงถึงจารีตหรือรูปแบบของการอธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ว่าด้วยเรื่องอยุธยา แต่ขณะเดียวกันยังปรากฏงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาที่วิพากษ์ วิจารณ์สถาบันกษัตริย์ปรากฏอยู่ด้วยในระยะนี้ รวมถึงกระแสประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม ประวัติศาสตร์กระแสรองที่ศึกษา

²⁶ วิจิตรมาตรา, ชุน, โดย สง่า กาญจนาคพันธุ์, ประวัติการค้าไทย (พระนคร: วิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2514).

²⁷ ขจร สุขพานิช, ฐานันดรไพร่ (กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2519).

²⁸ ธิดา สาระยา, โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ. 1800-2112): รายงานผลการวิจัย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

สังคม อันเป็นผลมาจากแนวคิดของลัทธิสังคมนิยมในช่วงปลายทศวรรษ 2510 ส่งผลต่องานเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ในยุคนี้ที่ถูกผลิตออกมาพร้อมทั้งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสหลักด้วย

2.2 งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยยุคก่อน พ.ศ. 2520

สำหรับงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยยุคก่อน พ.ศ. 2520 งานที่พบชุดแรกๆ มักเป็นงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาพร้อมสมัย อย่างพงศาวดาร เช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา คำให้การชาวกรุงเก่า พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา คำให้การขุนหลวงหาวัด พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) เป็นต้น รวมถึงบันทึกชาวต่างชาติที่เดินทางมายังอาณาจักร เช่น ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม โดย นิโกลาส์ แชรแวส จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม โดย มงซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. 1685 และ 1686 โดยบาทหลวง เดอ ชัวซีย์ รวมถึงบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของ ฟาน ฟลิต โดยฟาน ฟลิต (วัน วลิต) เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดของเนื้อหาภายในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์เหล่านี้ อธิบายด้านต่างๆ ของอาณาจักรอยุธยาอย่างครอบคลุม ทั้งในด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป็นต้น ยกตัวอย่างรายละเอียดดังนี้

“พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์” พระราชพงศาวดารฉบับนี้ หลวงประเสริฐอักษรนิติ์ได้ต้นฉบับมาจากราษฎรในจังหวัดเพชรบุรี²⁹ พระราชพงศาวดาร

²⁹ ญาญาวิชา ชลิตานนท์, วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522).

ฉบับนี้ถูกเขียนโดยพระบรมราชโองการของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. 2223³⁰ สำหรับรายละเอียดของเนื้อหาเริ่มกล่าวตั้งแต่ พ.ศ. 1868 (จ.ศ. 686) การสถาปนากรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1893 (จ.ศ. 712) และลำดับเหตุการณ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปตีอังวะ เช่น แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 กล่าวถึงเหตุการณ์ใน พ.ศ. 1929 การเสด็จไปตีเมืองเชียงใหม่และเข้าปล้นเมืองนครลำปางแต่ไม่สำเร็จ หรือ ใน พ.ศ. 1931 เสด็จไปเอาเมืองซากังราว ซึ่งในเวลานั้นสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าประจวบฯ เมื่อถึงกลางทางพระองค์ก็สวรรคต เจ้าทองลันขึ้นครองราชสมบัติต่อ แต่หลังจากนั้น 7 วัน สมเด็จพระรามเมศวรยกพลมาจากเมืองลพบุรีได้เข้าปลงพระชนม์เจ้าทองลัน และขึ้นเสวยราชสมบัติที่พระนครศรีอยุธยา³¹ เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์สมัยอยุธยา การทำสงคราม และพระราชกรณียกิจของกษัตริย์อยุธยา พระราชพงศาวดารฉบับนี้หรือพระสมุดวชิรญาณตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ 19 มิถุนายน 2450³²

“พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)” พระราชพงศาวดารฉบับนี้อธิบายเหตุการณ์ตั้งแต่สมัยพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) การสิ้นกรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์ในสมัยธนบุรี จนกระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น นอกจากนี้พระราชพงศาวดารฉบับนี้ยังเป็นต้นแบบการชำระพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่างๆ สมัยรัตนโกสินทร์ด้วย และ “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส” พระราชพงศาวดารฉบับนี้ถูกเรียกด้วยหลายชื่อ เช่น พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ พระราชพงศาวดารฉบับ

³⁰รัตน หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 10.

³¹อ้างจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น, (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2553). หน้า 393.

³²นาฏวิภา ชลิตานนท์, “วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 194.

หมอบรัดเล พระราชพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ พระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ 2 เล่ม³³ เป็นต้น พระราชพงศาวดารฉบับนี้ถูกเรียบเรียงโดยสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส และสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน เนื้อหากล่าวถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาสมัยพระเจ้าเอกทัศ เช่น การสถาปนากรุงศรีอยุธยา พระราเมศวรยกทัพไปตีกรุงกัมพูชา พระบรมราชาธิราชที่ 1 ซึ่งราชสมบัติ สมเด็จพระชัยราชาธิราชเสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองเชียงใหม่ สมเด็จพระศรีสุริเยทัยชาดคองช้าง สมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพของอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงชนช้างชนะพระมหาอุปราชา เป็นต้น

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบ “พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา”³⁴ พระราชพงศาวดารฉบับนี้มีเรื่องราวเกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและกรมหลวงวราชดิราชสนิท ทรงรวมกันชำระเมื่อ พ.ศ. 2398³⁵ สาเหตุที่เรียกว่า “พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา” เนื่องจากต้นฉบับที่ทางหอสมุดพระวชิรญาณได้รับมา ปากฎพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไข และพระราชทานพระบรมราชาธิบายหลายแห่ง พระราชพงศาวดารฉบับนี้แบ่งออกเป็น 3 เล่ม คือ เล่มที่ 1 (ภาคที่ 1) กล่าวถึงแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงแผ่นดินพระอาทิตย์วงศ์เล่มที่ 2 (ภาคที่ 2) กล่าวถึงแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ถึงแผ่นดินสมเด็จพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์เล่มที่ 3 (ภาคที่ 3) กล่าวถึงเหตุการณ์การเกิดจลาจล

³³ เนื่องจากพระราชพงศาวดารฉบับนี้หมอบรัดเลพิมพ์ขึ้นและจำหน่ายครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2407 โดยพิมพ์เย็บเป็นหนังสือ 2 เล่มจบ จึงทำให้ได้ชื่อว่า “พระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ 2 เล่ม” และ “พระราชพงศาวดารฉบับหมอบรัดเล” (นาฏวิภา ชลิตานนท์, วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น, หน้า 198).

³⁴ รัตน์ หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 12.

³⁵ นาฏวิภา ชลิตานนท์, วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 204.

หลังเสียกรุง ถึง แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รายละเอียดภายในพงศาวดารอธิบายเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ พระราชกรณียกิจ และสงคราม เช่น การทำศึกสงคราม การสร้างวัดและการกัลปนา การขึ้นครองราชย์ การสวรรคตของกษัตริย์อยุธยา พระราชพิธีตามระเบียบแบบแผนในราชสำนักและการปกครอง รวมทั้งสภาพเศรษฐกิจการค้าของอาณาจักรอยุธยา เป็นต้น งานฉบับนี้ยังคงเป็นการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาที่เน้นศูนย์กลางเช่นก่อนหน้า

นอกจากนี้บันทึกชาวต่างชาติร่วมสมัยยังปรากฏอยู่ในระยะเดียวกันนี้ด้วย เช่น “ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม” (ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช) โดย นิโกลาส์ แชรแวส พ่อค้าชาวฝรั่งเศสที่ได้เข้ามาทำการค้ากับสยามในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งกรุงฝรั่งเศส) พรรณนาถึงอาณาจักรอยุธยา ทั้งลักษณะสภาพทั่วไปของประเทศ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะสังคมและวัฒนธรรมของอาณาจักรอยุธยา

“จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม” โดย มงซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ จดบันทึกเรื่องราวอาณาจักรอยุธยาในปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์ พ.ศ. 2230 โดยอธิบายสภาพทั่วไปของอยุธยา ภูมิศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ สังคม เศรษฐกิจ และฐานะของชนชั้นตามจารีตของชาวสยาม เป็นต้น นอกจากนี้ยังปรากฏ “จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. 1685 และ 1686” โดยบาทหลวง เดอ ชัวซีเย เป็นบันทึกการเดินทางของเดอ ชัวซีเย ที่ได้เข้ามาใช้ชีวิตในอาณาจักรอยุธยา ซึ่งพรรณนาถึงสิ่งพบเห็นทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา เป็นต้น ซึ่งบันทึกชาวต่างชาติที่เดินทางมายังอาณาจักรอยุธยาส่วนใหญ่รายละเอียดของเนื้อหา มักอธิบายการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความเชื่อภายในอาณาจักรอยุธยา อย่างไรก็ตาม การเลือกใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาในกลุ่มบันทึกจากชาวต่างชาติ ควรคำนึงถึงความเข้าใจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมของอาณาจักรอยุธยาของชาวต่างชาติที่เป็นผู้บันทึก เนื่องจากการเขียนบันทึกของชาวต่างชาติเกิดจากปฏิกิริยาโดยตรงต่อการรับรู้เรื่องอดีตของชาว

สยามส่วนใหญ่ขณะนั้น³⁶ ซึ่งขาดการตรวจสอบความถูกต้องที่ชัดเจน เพราะเป็นการเล่าเรื่องต่อกันมาอีกทีหนึ่งของคนในสังคมหรือผู้ที่ให้ข้อมูล

พงศาวดาร บันทึกชาวต่างชาติ ถือเป็นงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่อธิบายเรื่องราวประวัติศาสตร์อยุธยาครอบคลุมทุกด้าน ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี

นอกจากนี้งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในยุคก่อน พ.ศ. 2520 ปรากฏผลงานอีกหลายชิ้น มีความหลากหลายของการศึกษา และการอธิบายทางประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 ด้านการเมือง

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้านการเมืองมีรายละเอียดกล่าวถึงการเมืองของอาณาจักรอยุธยา ความสัมพันธ์ และบทบาททางการเมืองของคนกลุ่มต่างๆ ภายในอาณาจักรอยุธยา รวมถึงการบรรยายสภาพการเมืองของอยุธยาด้วย งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในกลุ่มการเมืองอยุธยาก่อน พ.ศ. 2520 แบ่งรายละเอียดการอธิบายได้ดังนี้

- พระมหากษัตริย์และราชวงศ์

อธิบายเรื่องราวบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์แห่งราชอาณาจักรอยุธยา เช่น “จารึกลานทองวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุพรรณบุรี”³⁷ จารึกชิ้นนี้น่าจะ

³⁶ สมเกียรติ วันทะนะ, บทความประกอบการสัมมนาถึงศตวรรษธรรมศาสตร์: 2477-2527 ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยสมัยใหม่, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 4.

³⁷ ประเสริฐ ณ นคร, งานจารึกและประวัติศาสตร์ของประเสริฐ ณ นคร (นครปฐม: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน, 2534), หน้า 75-79.

อยู่ในสมัยอยุธยาโดยพิจารณาจากสถาปัตยกรรมของพระปรางค์ศรีรัตนมหาธาตุสุพรรณบุรีอันเป็นที่ที่จารึกนี้ถูกบรรจุไว้ เป็นศิลปะอยุธยาตอนต้นพิจารณาจากตัวอักษรขอม รวมถึงคำที่ใช้ภายในจารึก เช่น “โยชฌยา” หมายถึง อโยธยา ซึ่งในยุคต้นของอยุธยามักใช้คำว่า “อโยธยา” ยวนพ่ายก็ใช้ อโยธยา รวมทั้งตำนานทางภาคเหนือ ก็เรียก “โยธยา” หรือแม้แต่จารึกพระธาตุศรีสองรัก ที่จารึกตั้งแต่ พ.ศ. 2106 ก็ยังใช้คำว่า อโยธยา ส่วนคำว่าอยุธยาเพิ่งใช้หลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1³⁸ เนื้อหาภายในกล่าวถึงกษัตริย์องค์หนึ่งได้โปรดให้สร้างสถูปเพื่อบรรจุพระบรมธาตุ ต่อมาพระโอรสของกษัตริย์พระองค์นั้นได้ปฏิสังขรณ์พระปรางค์บรรจุพระบรมธาตุและเครื่องบูชาต่างๆ รวมถึงทองคำรวมไปด้วย

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 ปรางู “พระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับพระเจ้าปราสาททอง”³⁹ เป็นคำวิจารณ์ในทางลบและใช้คำที่รุนแรงต่อพระเจ้าปราสาททองของรัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 5 ทรงวิจารณ์ถึงพฤติกรรมการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งราชบัลลังก์ของอาณาจักรอยุธยา รัชกาลที่ 5 ทรงสงสัยว่าเหตุการณ์วุ่นวายภายหลังจากพระเจ้าทรงธรรมเสด็จสวรรคต พระเจ้าปราสาททองน่าจะใช้อุบายมารยาต่างๆ จนกระทั่งสามารถกำจัดพระศรีศิลป์ พระอาทิตย์วงศ์และพระเชษฐาธิราชสำเร็จ จนกระทั่งพระองค์ได้ขึ้นครองราชย์สมบัติในที่สุด ซึ่งรัชกาลที่ 5 ได้วิพากษ์วิจารณ์ การกระทำของพระเจ้าปราสาททองฉลาดในทางอุบายมารยา ไม่มีความละเอียดและเป็นไพร่ตามสันดานเดิม กล่าวไว้ดังนี้

“...ฉลาดในทางอุบายมารยา ฉลาดในทางที่จะเรียนวิชาความรู้รอบใจ แต่ไม่มีความอุตสาหะที่จะเรียนให้รู้จริง คือปากรู้มากกว่าใจ จนที่ไหนเดาที่นั่นด้วยความเชื่อว่าจะถูก เชื่อว่าคงถูก เชื่อตัวเองมีสติปัญญามีบุญไม่มีผู้ใดเสมอ ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งชอบยอและกล้าทำอะไร ไม่มีความละอาย ด้วยนี้กว่าไม่มีใครรู้เท่า เป็นไพร่ตามสันดานเดิมในเมื่อเวลากรีว รวบรวมอภัยาคัยทั้งปวงนี้...”⁴⁰

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

³⁹ วิบูล วิจิตรวาทการ, พระเจ้าปราสาททองกษัตริย์นักสู้, ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: ชีระการพิมพ์, 2542), หน้า 152-194.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 157.

พระราชวิจารณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงกระแสวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์โดยพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจน

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกษัตริย์อยุธยาอีกชิ้นคือ “พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อ พ.ศ. 2468 อธิบายถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวร และเรื่องราวของกรุงศรีอยุธยา โดยเริ่มเรื่องในช่วงที่บ้านเมืองเกิดยุคเข็ญตั้งแต่ปีมะเมีย พ.ศ. 2089 ที่สมเด็จพระไชยราชาธิราชสวรรคต เหตุการณ์เรื่อยมาจนถึงสมเด็จพระนเรศวรทรงกู้บ้านเมืองกระทั่งทรงแผ่อาณาเขตของอาณาจักรอยุธยาออกไปในเวลานั้นด้วย จากเรื่องราวที่ทรงพระนิพนธ์เรื่องนี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นวีรบุรุษของคนไทยมาโดยตลอด รวมถึงวีรบุรุษที่เป็นบุคคลสามัญชนที่เกิดขึ้นในบางยุคบางสมัยด้วย เป็นการเชิดชูเกียรติไว้ในประวัติศาสตร์ของชาติ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์เรื่องนี้ไว้พร้อมกับหลักฐานและข้อสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์ด้วย

งานวิทยานิพนธ์เรื่อง “The Ban Phlu Luang Dynasty 1688 – 1767: A Study of the Thai Monarchy During the Closing Years of the Ayuthya Period”⁴¹ เป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิตของบุษกร ลายเลิศ (กาญจนจारी) เสนอต่อมหาวิทยาลัยแห่งกรุงลอนดอน เมื่อ พ.ศ. 2515 วิทยานิพนธ์นี้ถือเป็นงานวิจัยแรกๆ ที่ศึกษาเชิงวิเคราะห์ประวัติศาสตร์กษัตริย์และราชวงศ์อยุธยาในช่วงราชวงศ์บ้านพลูหลวงอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการอธิบายพัฒนาการทางการเมืองกรุงศรีอยุธยาในช่วงเวลานั้นและวิเคราะห์องค์ประกอบทางสังคมและการเมืองของพระราชอาณาจักร รูปแบบสถาบันพระมหากษัตริย์รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ของราชวงศ์บ้านพลูหลวงนั้นได้เป็นต้นแบบให้กษัตริย์ราชวงศ์จักรีสมัยต้นรัตนโกสินทร์ด้วย

---

⁴¹Busakorn Lailert, “The Ban Phlu Luang Dynasty 1688 – 1767: A Study of the Thai Monarchy During the Closing Years of the Ayuthya Period,” (The degree of Ph.D. in the University of London, 1972).

การศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงราชวงศ์บ้านพลูหลวงมักถูกละเลยเพราะมักคิดว่าหลักฐานส่วนใหญ่ถูกทำลายไปเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 แต่แท้ที่จริงแล้วยังมีหลักฐานอยู่อีกมาก ไม่ใช่หลักฐานที่ค้นพบใหม่ แต่เป็นหลักฐานที่มีอยู่แล้ว วิทยานิพนธ์ฉบับนี้นำหลักฐานเหล่านี้มาตีความใหม่ เช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหลายฉบับ กฎหมายและพระราชกำหนดสมัยกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งกฎหมายตราสามดวงสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายจากสมัยอยุธยา งานเขียนของคนสมัยอยุธยาที่รอดชีวิตมาจากการเสียกรุง บันทึกความทรงจำ คำให้การต่างๆ แหล่งข้อมูลทางศาสนาพวกระตารา พระกัลปนา พระบรมราชาทิศ และจารึก บันทึกประเภทจดหมายเหตุโหร สภาแหวงศ์ตระกูลสำคัญๆ ต่างๆ เช่น ตระกูลขุนนาค ตระกูล ณ บางช้าง รวมไปถึงบันทึกร่วมสมัยของชาวต่างชาติที่มาเยือนกรุงศรีอยุธยา เช่น Jeremias Van Vliet, Simon de la Loubere, Nicolas Cervaise, Chevalier de Chaumont และ Guy Tachard เป็นต้น ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีเรื่องหลักอยู่ที่ชนชั้นปกครองโดยเน้นที่กษัตริย์ซึ่งดำรงพระองค์เป็นพุทธราชาและมีความสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลอื่นๆ ในสังคมคือ พระราชวงศ์ (เจ้า) พระมหากุปราช ขุนนาง พระสงฆ์ ไพร่และทาส โดยกล่าวถึงระบบโดยทั่วไปของแต่ละกลุ่มและการควบคุมกลุ่มคนเหล่านี้โดยอาศัยการถ่วงดุลอำนาจ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

- การเมืองภายในอาณาจักร และการเมืองภายนอกอาณาจักร

อธิบายเกี่ยวกับการเมืองภายในราชอาณาจักรอยุธยา บทบาททางการเมืองของคนกลุ่มต่างๆ ในอาณาจักรอยุธยา เช่น “พระเพทราชาเป็นขบถหรือ”⁴² วลัย ปิยะรัตน์ และ “กบฏไพร่สมัยพระเพทราชา”⁴³ “โดยวารุณี ไอสถารมย์ และอัษฎลี สุสายันท์ อธิบายกบฏไพร่ 2 ครั้งในสมัยพระเพทราชา คือ กบฏธรรมเถียร และกบฏบุญแก้ว การลุกฮือของคนจำนวนมากในท้องถิ่น

⁴² วลัย ปิยะรัตน์, “พระเพทราชาเป็นขบถหรือ,” อักษรศาสตร์พิจารณา 1,1 (มิถุนายน 2516): 6-13.

⁴³ วารุณี ไอสถารมย์ และอัษฎลี สุสายันท์, “กบฏไพร่สมัยพระเพทราชา,” วารสารธรรมศาสตร์ 6,1 (มิถุนายน-กันยายน 2519): 52-69.

อยุธยาเพื่อก่อการจลาจล และถูกฝ่ายปกครองปราบปรามหลังจากก่อตัวไม่นานนัก การก่อกบฏดังกล่าวสะท้อนปัญหาการต่อสู้ของไพร่ในสังคมไทยขณะนั้น ปัจจัยที่ก่อให้เกิดกบฏไพร่เกิดจากระบบไพร่ที่ผูกพันในการควบคุมกำลังคน เพื่อรักษาอำนาจเป็นอันดับแรก ร่วมกับกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ไพร่ต้องกระทำเครื่องครัดต่อมูลนาย รวมถึงสภาวะทางเศรษฐกิจมีส่วนเพิ่มปัญหาแก่ไพร่ในท้องถิ่น ส่วนปัจจัยที่เร่งให้เกิดกบฏน่าจะเป็นปัจจัยทางการเมือง สำหรับผู้นำของกบฏธรรมเถียรและกบฏบุญกว้างมีจุดประสงค์ต่อต้านผู้ปกครองในขณะนั้นมากกว่าที่จะต้องการสร้างระบบใหม่ให้สังคม⁴⁴ เป็นต้น

- การสงคราม

อธิบายเกี่ยวกับการสงครามภายในอาณาจักรอยุธยา ทั้งการสงครามระหว่างไทยกับพม่า และการสงครามระหว่างไทยกับอาณาจักรใกล้เคียงอื่นๆ เช่น “เพลงยาวนิราศกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท” พระราชนิพนธ์กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท (วังหน้าในรัชกาลที่ 1) ทรงแต่งเพลงยาวนิราศนี้ในสมัยรัชกาลที่ 1 ครั้งเสด็จบัญชาการกองทัพเรือลงไปเตรียมรบกับพม่าทางภาคใต้เมื่อ พ.ศ. 2336 เนื้อหาเป็นการรำพึงรำพันถึงนางอันเป็นที่รัก นอกจากนี้ยังทรงถวิลหาถึงกรุงศรีอยุธยาที่ได้ล่มสลายผ่านมากกว่า 26 ปีเนื่องจากพระองค์เป็นบุคคลร่วมสมัยอยุธยาตอนปลาย ผ่านเหตุการณ์การเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2310 ทรงกล่าวถึงพระนครศรีอยุธยาเมื่อครั้งยังเจริญรุ่งเรือง ประชาชนอยู่ดีมีสุข แต่จากวันที่กรุงแตกมาจนถึงวันที่ทรงพระราชนิพนธ์นิราศฉบับนี้สิ่งที่เหลือไว้เป็นเพียงซากปรักหักพังของกรุงศรีอยุธยาที่เคยรุ่งเรือง กล่าวคือ

“...ประกอบด้วยโภชนากระยาหาร

ทุกถิ่นฐานบริบูรณ์นักหนา

อยู่เย็นเป็นสุขทุกทิวา

เข้าค้ำอัตราทั้งราตรี

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68-69.

ประหนึ่งว่าจะไม่มีค่าคืน	รอยรื่นเป็นสุขเกษมศรี
ไม่เห็นเช่นว่าจะเป็นถึงเพียงนี้	มาเย็นยប់อัปรีศรีศักดิ์คล้าย
ทั้งถนนหนทางอารามราช	มาวินาศสิ้นสุดสูญหาย
สารพัดย่อยยับกลับกลายเป็น	อันตรายไปจนพื้นปัดพี
เมื่อพระกาฬจะมาผลาญดังทำนาย	แสนเสียดาญมิพ้ในกรุงศรี
บริเวณนี้อ้อลด้วยชลธี	ประดุจเกาะอสุรีลังกา
เป็นคั่นขอบขอบกลถึงเพียงนี้	มาเสียศูนย์ไพรีอนาถา
ผู้ใดใครเห็นจะไม่นำพา	อยุธยาอาภัพกลับไป
เห็นจะสิ้นอายุพระนคร	ให้อาวรณ์ผู้รักษาหามีไม่
เป็นป้าหน้ารถดังพงไพร	แต่จะสาบสูญไปทุกทีวา... ⁴⁵

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปราบกฎ “เสภาเรื่อง พระราชพงศาวดารของสุนทรภู่” แต่งขึ้นประมาณ พ.ศ. 2397 เป็นงานเขียนเรื่องสุดท้ายของสุนทรภู่ที่แต่งขึ้นตามพระราชกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อใช้ขับถวายเป็นเวลาทรงเครื่องใหญ่ บทเสภาที่เหลืออยู่ในปัจจุบันมี ๒ ตอน เป็นเรื่องการรบเขมรสมัยพระเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระราชสงครามกับพม่าใน รัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สาเหตุหนึ่งที่สุนทรภู่เลือกพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาตอนนี้น่าจะเป็นรับสั่งในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยพระราชพงศาวดารสองตอนนี้ สาเหตุที่รัชกาลที่ 4 เจาะจงสองตอนนี้น่าจะมาจากสถานการณ์โลกในขณะนั้น ที่พม่ากำลังทำสงครามกับอังกฤษ และในส่วนของเขมรในขณะนั้น สมเด็จพระนริศร์วรมหา (พระองค์ด้วง) เริ่มติดต่อกับฝรั่งเศส พระองค์ทรงสนพระทัยเขมรเป็นอย่างมาก ทรงโปรดเกล้าฯ ให้แปลพงศาวดารเขมรเป็นภาษาไทย สุนทรภู่ได้ใช้พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนมาใช้เขียนเสภา เพราะเนื้อหาภายในมีการใช้คำและ

⁴⁵ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท (วังหน้าในรัชกาลที่ 1), “เพลงยาวนิราศกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท,”

ภาษาการลำดับเรื่องราวตรงกับพระราชพงศาวดารฉบับนี้ สุนทรภู่สะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้ ความเข้าใจ ในประวัติศาสตร์ของคนในยุคสมัยนั้น เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระบบเครือญาติระหว่าง สมเด็จพระบรมราชาธิราช (ขุนหลวงพองั่ว) เป็นพระเชษฐาร่วมพระครรรค์ของพระเจ้าอู่ทอง ไม่ใช่เป็นพระเชษฐาพระมเหสีของพระเจ้าอู่ทองเช่นที่เข้าใจ เช่น พระมหาธรรมราชาไปเมืองหงสาวดี กล่าวคือ

“...ฝ่ายพระมหาธรรมราชาทรงตราตริภัก

ซึ่งเกิดศึกเบียดเบียนเปนเสี้ยนหนาม

เหตุพระมเหสีนทราเชื้อพระยาราม

ชักสงครามลาวมารบราวี

จึงตรัสใช้ให้เสมียนเขียนหนังสือ

ให้คนรู้ผู้ชื่อชื่อว่าขุนศรี

ไปทูลพระมเหสีนทราเจ้าเมืองตาย

ขอพระยารามไปเปนใหญ่อยู่

ด้วยเป็นผู้ รู้กำหนดแลกกฎหมาย

ครองเมืองพิไชยให้สุขสบาย

ด้วยเมืองฝ่ายเหนือนี้มีมีการ ฯ

ฝ่ายข้างพระยารามทูลความว่า

แม้พระธรรมราชาตรัสว่าขาน

บังคับคิดสิทธิ์ขาดราชการ

คงเสียดสมมติทหารทั้งแผ่นดิน

เหมือนชักน้ำเข้าเรือเสียเข้าบ้าน

ไปคิดอ่านกับหงษาอารมณัถวิล

แม่นพระองค์ส่งไปให้ไพริน

จะสูญสิ้นเสนาในธานี

แม่นศึกเมืองหงษายกมาเล่า

ข้าพเจ้าจะรบพุ่มกับกรุงศรี

รับประกันมั่นแม่นแม่นไพร

มาราวีก็จะสู้กู่กรุงไว้ ฯ...⁴⁶ เป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏงานประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่อง “ไทยรบพม่า” พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2460 ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 6 ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2463 ใช้ชื่อว่า “พงศาวดารเรื่องเรารบพม่า” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงแก้ไขเพิ่มเติมจากฉบับเดิม) ตีพิมพ์ครั้งที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2471 ในชื่อ “พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงตรวจสอบแก้ไขเพิ่มเติมเป็นครั้งสุดท้าย และฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 นี้ใช้เป็นต้นฉบับในการพิมพ์ซ้ำในสมัยต่อมา เนื้อหาเป็นการอธิบายถึงเหตุการณ์ในการสงครามระหว่างไทยกับพม่าตั้งแต่ครั้งที่ 1 ที่เมืองเชียงกรานในแผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราช จนถึงสงครามระหว่างไทยกับพม่าครั้งที่ 24 คราวเสียกรุงครั้งหลังในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ รวมถึงสงครามระหว่างไทยกับพม่าในสมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย หนังสือไทยรบพม่ามีประโยชน์สำคัญให้การให้ความรู้เกี่ยวกับพงศาวดารไทย และหนังสือเล่มนี้ไม่ใช่ตำรารบพุ่งแต่อย่างใด ซึ่งหนังสือเล่มนี้เป็นประโยชน์ทั้งความรู้ในด้านประวัติศาสตร์การสงครามของไทย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนการเกิดสงครามในแต่ละครั้ง ทั้งยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพม่าในอดีตเป็นอย่างดี

⁴⁶เสภาเรื่อง พระราชพงศาวดารของสุนทรภู่แต่งถวายในรัชกาลที่ 4 แล เรื่องประวัติของสุนทรภู่. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพฯ โปรดให้พิมพ์ในงานฉลองพระชันษาครบ 60 ทัศ เมื่อปีจอ พ.ศ. 2465. หน้า 108-110.

รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติ ตั้งแต่ชนชาติไทย ชนชาติมอญ ชนชาติพม่าในอดีตด้วย แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน การที่จะยึดถือพระนิพนธ์เล่มนี้เป็นข้อยุติทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด อาจไม่ถูกต้อง จำเป็นต้องพินิจพิจารณาอย่างเคร่งครัดทั้งหลักฐานที่ค้นพบมาก่อนและเพิ่มพบใหม่ เนื่องจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในอดีตที่มีอยู่จำกัด และมีข้อมูลไม่มากพอเช่นปัจจุบัน

ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จนถึงทศวรรษที่ 2500 งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ การสงครามอยุธยาในช่วงนี้ เช่น บทละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง “เลือดสุพรรณ” ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นบทละครอิงประวัติศาสตร์ผสมละครพูดกับละครรำ เปิดการแสดงครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2479 เนื้อเรื่องจำลองเหตุการณ์สู้รบระหว่างไทยกับพม่า ในเขตเมืองสุพรรณบุรี ตัวละครสำคัญ 2 คน คือ ดวงจันทร์และมังราย ต้องการแสดงให้เห็นถึงการแสดงความจงรักภักดีต่อประเทศชาติบ้านเมืองของดวงจันทร์ แม้จะปลุกใจให้เกิดความรักชาติแต่กล่าวได้ว่าเลือดสุพรรณ เป็นบทละครที่โน้มเอียงไปในทางผูกมิตรระหว่างไทยกับพม่าด้วย ต่อมาเรื่อง “เลือดสุพรรณ” นำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2494 ด้วย

สำหรับงานประวัติศาสตร์อีกเรื่องหนึ่งของหลวงวิจิตรวาทการ คือ “กรุงแตก”⁴⁷ แม้ฉบับที่พบจะตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2514 แต่คาดว่าเนื้อเรื่องน่าจะเขียนขึ้นในช่วง พ.ศ. 2475-2505⁴⁸ เนื้อหากล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในกรุงศรีอยุธยาที่มีการยกกองวีรกรรมของชาวบ้านบางระจัน แสดงการเตือนสติให้เกิดความรักชาติ พร้อมทั้งสอดแทรกให้เกิดสำนึกชาตินิยมผ่านงานชิ้นนี้

- การทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ประวัติศาสตร์นิพนธ์เชิงการเมืองกลุ่มนี้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทย และนานาประเทศ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดำเนินเพื่อผลประโยชน์ระหว่างกัน เช่น

⁴⁷วิจิตรวาทการ, หลวง. กรุงแตก (พระนคร: รุ่งเรืองรัตน์, 2514).

⁴⁸ช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองและระยะเวลาที่หลวงวิจิตรวาทการยังมีชีวิตอยู่

การเผยแพร่ศาสนา การค้า เป็นต้น งานที่ปรากฏในกลุ่มนี้ เช่น “จารึกพระธาตุศรีสองรัก” เป็นจารึกที่พบในตำบลด่านซ้าย (ปัจจุบัน คือ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย) พบครั้งแรกใน พ.ศ. 2448 ซึ่งในเวลานั้นจารึกได้แตกชำรุดและมีชิ้นส่วนของจารึกไปหลายชิ้น ขณะที่พระเจ้าอู่ราชเมืองหลวงพระบางนำจารึกกลับไปยังหลวงพระบาง ต่อมาใน พ.ศ. 2457 หลุยส์ ฟิโนต์ ได้รับอนุญาตจากเจ้าอู่ราชให้นำไปจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานอยุธยา ซึ่งหลุยส์ ฟิโนต์ กล่าวว่า จารึกนี้ถูกจารขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2103 เนื้อหาภายในจารึกกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสยามและล้านช้างในเรื่องการทำสัญญาเป็นไมตรีและปักเขตแดนระหว่างสมเด็จพระบรมมหาราชวรดิพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต⁴⁹ สำหรับในแง่ของประวัติศาสตร์นิพนธ์จารึกชิ้นนี้มีเนื้อความกระต่อนกระแท่น แต่ถือว่าเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงสัมพันธ์ไมตรีอันดีระหว่างสยามและล้านช้างในอดีต⁵⁰

“สัมพันธ์ภาพกับชาวต่างประเทศยังผลประการใดแก่สถานการณ์แห่งประเทศไทยสมัยอยุธยา” โดย ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี พ.ศ. 2487 อธิบายความสัมพันธ์กับต่างชาติ เช่น ญี่ปุ่น ฮอลันดา โปรตุเกส ฝรั่งเศส และอังกฤษ ด้านการค้า การทูต และการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในสมัยอยุธยา สำหรับอาณาจักรอยุธยา การที่ชาวต่างชาติเข้ามาทำการค้าภายในอาณาจักรเปรียบเสมือนว่ากลุ่มคนเหล่านั้นเข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระมหากษัตริย์จึงต้องทรงทำนุบำรุงให้เท่าเทียมกัน เช่น การพระราชทานที่ดินเพื่อตั้งถิ่นฐานและทำมาหากิน การเข้ามาของชาวต่างชาติ ส่งผลให้เกิดการควบคุมชาวต่างชาติที่เข้ามาอยู่ในอาณาจักรอยุธยาขึ้น ทรงโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งหัวหน้าในหมู่ชนชาตินั้นๆ เป็นผู้ควบคุมดูแลกลุ่มคนของตนเอง ทั้งยังได้เข้ารับราชการในอาณาจักรด้วย ส่วนชาวต่างชาติกลุ่มใดประกอบการค้า ให้ขึ้นสังกัดอยู่ในการปกครอง

⁴⁹วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), 100 เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 6 (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2554), หน้า 5.

⁵⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

และควบคุมดูแลของกรมท่า⁵¹ ซึ่งอยู่ในกรมพระคลังควบคุมและดูแลการค้าของราชสำนักอยุธยา⁵² หลังจากงานวิชาการจากสถาบันการศึกษาชั้นนี้ งานศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาที่ผลิตจากสถาบันการศึกษาได้เว้นว่างหายไปหลายปี จนกระทั่งในช่วงทศวรรษ 2500 จึงปรากฏผลงานที่ผลิตขึ้นอีกครั้ง⁵³

“สัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ”⁵⁴ ของสงวน อึ้งคง ปรากฏความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในด้านการทูตระหว่างอยุธยากับประเทศต่างๆ และบทบาททางการเมืองของชาวต่างชาติที่เข้ามายังราชอาณาจักรสยาม เช่น ญี่ปุ่น อังกฤษ โปรตุเกส ฮอลันดา อิหร่าน เป็นต้น “ออกญาวิไชเยนทร์ และการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์”⁵⁵ ของ ขจร สุขพานิช “เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฮอลันดาสยามอยุธยา” (รวมบทความ) และ “เอกอัครราชทูต”⁵⁶ พระยาโกมารกุลมนตรี เป็นต้น

⁵¹ กรมท่า แยกออกเป็น 3 กรม ได้แก่ กรมท่ากลาง ติดต่อชาวต่างประเทศทั่วไป กรมท่าซ้ายปกครองฝ่ายจีน มีพระไชยสุริยาเป็นหัวหน้า และกรมท่าขวาปกครองฝ่ายแขก มีจุฬาราชมนตรีเป็นหัวหน้า (แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว.. สัมพันธภาพกับชาวต่างประเทศยังผลประการใดแก่สถานการณ์แห่งประเทศไทยสมัยอยุธยา. ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2487. หน้า 136-137).

⁵² แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว.. สัมพันธภาพกับชาวต่างประเทศยังผลประการใดแก่สถานการณ์แห่งประเทศไทยสมัยอยุธยา. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2487.) หน้า 136.

⁵³ แกมสุข นุ่มนนท์ และคณะ, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2503-2535 (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2536). หน้า 27.

⁵⁴ สงวน อึ้งคง, สัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ, (พระนคร: แพร์พิทยา, 2504).

⁵⁵ ขจร สุขพานิช, ออกญาวิไชเยนทร์ และการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ (พระนคร: ก้าวหน้า, 2506).

⁵⁶ โกมารกุลมนตรี, พระยา, เอกอัครราชทูต (พระนคร: มิตรนราการพิมพ์, 2512).

ตารางที่ 1: แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในยุคก่อน พ.ศ. 2520

ด้านการเมือง

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
1	จารึกพระธาตุนครศรีสองรัก	-	2103	จารึก	
2	จารึกลานทอง วัดพระศรีรัตน มหาธาตุ สุพรรณบุรี	-	-	จารึก	สันนิษฐาน ว่าถูกจาร ในสมัย อยุธยา
3	เพลงยวนนิราศกรมพระราชวัง บวรมหาสุรสิงหนาท	กรมพระราชวัง บวรมหาสุรสิง หนาท	2336	นิราศ	
4	เสภาเรื่อง พระราชพงศาวดาร ของสุนทรภู่	สุนทรภู่	สมัย รัชกาล ที่ 4	เสภา	สุนทรภู่ แต่งขึ้น ถวาย รัชกาลที่ 4 เพื่อขับ ถวายทรง ฟังในเวลา ทรงเครื่อง ใหญ่
5	พระราชวิจารณ์ของ พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับ พระเจ้าปราสาททอง	พระบาทสมเด็จพระ พระ จุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว	-	พระราช วิจารณ์ของ รัชกาลที่ 5	แต่งขึ้น สมัย รัชกาลที่ 5

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
6	โคลงภาพพระราชพงศาวดาร	รัชกาลที่ 5 พระ บรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ	พ.ศ. 2430	โคลง	
7	ไทยรบพม่า	-	2460	หนังสือ	
8	อธิบายแผนที่ พระนครศรีอยุธยา กับคำ วินิจฉัยของพระยาโบราณราช ธานี	พระยาโบราณ ราชธานี (พร เดชะ- คุปต์)	2469	หนังสือ	
9	เลือดสุพรรณ	หลวงวิจิตร วาทการ	2479	บทละครอิง ประวัติศาสตร์	
10	สัมพันธภาพกับชาว ต่างประเทศยังผลประการใด แก่สถานการณ์แห่งประเทศ ไทยสมัยอยุธยา	ม.ร.ว. แสงไสย เกษมศรี	2487	วิทยานิพนธ์	
11	สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ ไทยกับนานาประเทศ	สงวน อึ้งคง	2504	หนังสือ	
12	การต่างประเทศในแผ่นดินพระ เอกาทศรถ	ขจร สุข- พาณิชย์	2504	บทความ	ศิลปากร

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
13	ออกญาวิไชยเณทร์และการ ต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระ พระนารายณ์	ขจร สุข- พาณิชย์	2506	หนังสือ	
14	กรุงอโยธยาในประวัติศาสตร์	ศรีศักร วัล- ลิโภดม	2509	บทความ	สังคมศาสตร์ ปริทัศน์
15	เอกสารในรัชสมัยสมเด็จพระ นารายณ์	ขจร สุข- พาณิชย์	2509	บทความ	สังคมศาสตร์ ปริทัศน์
16	พระราชประวัติสมเด็จพระ นเรศวรมหาราช	สมเด็จพระ เจ้าบรมวงศ์ เธอ กรมพระ ยาดำรงรา ชาณุภาพ	2513	หนังสือ	
17	กรุงแตก	หลวงวิจิตร วาทการ	2514	หนังสือ	
18	สัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับ ญี่ปุ่นสมัยกรุงศรีอยุธยา	ถนอม อา- นามวัฒน์	2514	บทความ	ศิลปากร
19	The Ban Phlu Luang Dynasty 1688 – 1767: A study of the Thai Monarchy During the Closing Years of the Ayutthaya Period	Busakorn Lailert	2515	Thesis	
20	พุทธศาสนาและการรวม อาณาจักรสมัยต้นอยุธยา : 1893-1991	ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	2519	บทความ	วารสาร ธรรมศาสตร์

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
21	กบฏไพร่สมัยพระเพทราชา	วารุณี โอสถารมย์ และอัษฎชลิ สุสายนท์	2519	บทความ	วารสาร ธรรมศาสตร์
22	คำสอนทางการเมืองของวันวลิต (เยเรเมียส ฟอน ฟลิท) หรือวิเทโศบายของพระเจ้าปราสาททอง	สมบัติ จัน- ทรวงศ์	2519	บทความ	วารสาร ธรรมศาสตร์

2.2.2 ด้านเศรษฐกิจ

สำหรับงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาในด้านเศรษฐกิจในยุคก่อน พ.ศ. 2520 งานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาด้านเศรษฐกิจมีปรากฏอยู่ไม่มากนัก การอธิบายส่วนมากมักอธิบายรวมเป็นส่วนหนึ่งในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาทั่วไป จนช่วงทศวรรษ 2510 เริ่มปรากฏงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาที่อธิบาย ศึกษาด้านเศรษฐกิจอยุธยาเฉพาะเรื่องขึ้น เช่น “ประวัติการค้าไทย” สง่า กาญจนนาคพันธุ์ “วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทย” ฉัตรทิพย์ นาถสุภา “การค้าในสมัยอยุธยา” นันทนา วรเนติวงศ์ “ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจสมัยอยุธยา” พรรณี อวนสกุล และ “แง่คิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจอยุธยา” ไพฑูรย์ สายสว่าง เป็นต้น ซึ่งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาทางด้านเศรษฐกิจมีรายละเอียดในการอธิบายพัฒนาการทางเศรษฐกิจการค้า ระบบการค้าแบบผูกขาดของอาณาจักรอยุธยา กลไกทางการค้าของราชสำนักอยุธยา ประเภทของสินค้าภายในตลาดอยุธยาที่มีการซื้อค้า และถูกกำหนดเป็นสินค้าต้องห้าม

ของอาณาจักร เพื่อควบคุมการค้าของคนในอาณาจักรโดยพระคลังสินค้า รวมถึงลักษณะการค้าแบบสำเภาของอาณาจักรอยุธยากับอาณาจักรอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชีย เป็นต้น

ตารางที่ 2: แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในยุคก่อน พ.ศ. 2520

ด้านเศรษฐกิจ

ลำดับที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
1	ประวัติการค้าไทย	สง่า กาญจน- นาคพันธุ์	2514	หนังสือ	
2	วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทย	ฉัตรทิพย์ นาถสุภา	2517	บทความ	อักษร ศาสตร์ พิจารณา
3	การค้าในสมัยอยุธยา	นันทา วร- เนติวงศ์	2518	บทความ	ศิลปากร
4	ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจสมัย อยุธยา	พรรณี อวนสกุล	2518	บทความ	วารสาร ธรรมศาสตร์
5	แง่คิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจอยุธยา	ไพฑูรย์ สายสว่าง	2518	บทความ	อักษร ศาสตร์ พิจารณา

2.2.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

สำหรับงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาในด้านสังคมและวัฒนธรรมในยุคก่อน พ.ศ. 2520 มักอธิบายสภาพของสังคมอาณาจักรอยุธยา ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม รวมถึงโครงสร้างทางสังคมของอาณาจักรอยุธยา เช่น

- สภาพสังคม

อธิบายสภาพสังคมภายในอาณาจักรอยุธยา ทั้งในเรื่องภูมิสถาน ภูมิศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยา หมู่บ้าน ชุมชนที่สำคัญภายในอาณาจักร อธิบายบรรยากาศโดยทั่วไปของอาณาจักร และยังสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนภายในอาณาจักรอยุธยา เช่น “อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา กับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์” หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกเพื่อทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2469 ต่อมาได้มีคำวินิจฉัยเพิ่มเติม และรวบรวมรูปโบราณสถานในพระนครศรีอยุธยา เพื่อประกอบเนื้อหาโดยพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) และข้าราชการกระทรวงมหาดไทยพิมพ์ขึ้นอีกครั้ง เมื่อ พ.ศ. 2472 ในงานพระเมรุพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏปิยมหาราช ปรดิวรดา⁵⁷ หนังสือเล่มนี้ได้พรรณนาภูมิสถานของพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่พระราชวังหลวง วัด ย่าน ตลาด รวมถึงสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ด้วย เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจน อันนำไปสู่การที่นักประวัติศาสตร์หันมาศึกษาโบราณสถานที่สำคัญของพระนครศรีอยุธยาในเวลาต่อมา หนังสือเล่มนี้ยังสะท้อนถึงวิถีชีวิตของผู้คนในพระนครศรีอยุธยา ทั้งการประกอบอาชีพ และการค้าของผู้คนผ่านการพรรณนาถึงตลาด ย่าน ตำบล และถนนในพระนครศรีอยุธยาด้วย งานฉบับนี้อาจจะแตกต่างจากงานที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ที่มักถูกผลิตขึ้นเพื่อรับใช้สถาบันกษัตริย์

⁵⁷ กรมศิลปากร. อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา กับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์ ฉบับชำระครั้งที่ 2, พระนคร: กรมศิลปากร. 2509. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบูรินท์ สิมพะลิก ณ เมรุวัด มกุฎกษัตริยาราม) หน้า ก-ง.

นอกจากนี้ยังมีงาน “ตำนานพระนครศรีอยุธยา”⁵⁸ หนังสือเล่มนี้บรรยายเกี่ยวกับเรื่องราวของพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่ตำนานเมืองที่ปรากฏครั้งพวกขอมยังเรืองอำนาจในเมืองละโว้ จนกระทั่งการสถาปนาอาณาจักรอยุธยาขึ้นใน พ.ศ. 1893 นอกจากนี้ยังอธิบายเกี่ยวกับลักษณะทางภูมิศาสตร์และกายภาพ ผังเมือง ตำนานพระนครหลวง วัดต่างๆ รวมถึงสภาพโดยทั่วไปของกรุงศรีอยุธยา พร้อมกับเรื่องราวของพระมหากษัตริย์หลายพระองค์แห่งกรุงศรีอยุธยา หนังสืออีกฉบับ เรื่อง “เจดีย์ยุทธหัตถี”⁵⁹ หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงขึ้นครั้งที่ ตริ อมาตยกุล สำนวณเจดีย์รูปแบบต่างๆ ทั้งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อออกแบบเจดีย์สำหรับครอบองค์เจดีย์ยุทธหัตถีองค์เดิมที่จังหวัดสุพรรณบุรี หนังสือเล่มนี้เป็นบันทึกเกี่ยวกับการสำรวจแหล่งโบราณสถาน และอธิบายประวัติความเป็นมาของสถานที่เหล่านั้นด้วย นอกจากนี้ยังกล่าวถึงข้อสงสัยเรื่อง เจดีย์ยุทธหัตถีที่สุพรรณบุรีเป็นของจริงหรือไม่ด้วย ซึ่งข้อสงสัยดังกล่าวถือเป็นข้อถกเถียงของนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีในเวลานั้น เป็นต้น งานประวัติศาสตร์อยุธยาที่ได้กล่าวไปข้างต้นมักเป็นงานที่เกิดจากส่วนกลางเป็นผู้ผลิต และกลุ่มคนที่ “สมัครใจรัก”⁶⁰ เป็นผู้ผลิตงานเหล่านี้

นอกจากนี้งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่อธิบายเกี่ยวกับเรื่องการดำรงอยู่การเมืองของรัฐ หรือชุมชนก่อนการสถาปนากกรุงศรีอยุธยา เช่น “กรุงอโยธยาในประวัติศาสตร์”⁶¹ ของศรีศักร วัลลิโภดม บทความตีพิมพ์ลงในวารสารสังคมปริทัศน์ เมื่อ พ.ศ. 2509 ศรีศักรเสนอเรื่อง “...กรุงศรีอยุธยาเคยเป็นอาณาจักรอยู่แล้วก่อน พ.ศ. 1893 โดยมีราชธานีเก่าอยู่ที่เมืองอโยธยา ซึ่ง

⁵⁸ตำนานพระนครศรีอยุธยา (พระนคร: โรงพิมพ์ศรีหงส์, 2495).

⁵⁹ตริ อมาตยกุล, เรื่องเจดีย์ยุทธหัตถี (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2498).

⁶⁰แกมสุข นุ่มนนท์ และคณะ, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2503-2535 (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2536). หน้า 32.

⁶¹ศรีศักร วัลลิโภดม, “กรุงอโยธยาในประวัติศาสตร์,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 3 (มิถุนายน 2509): 58-87.

ปัจจุบันเป็นเมืองร้างอยู่ฝั่งตรงข้ามด้านตะวันออกของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา...”⁶² โดยให้เหตุผลเพื่อสนับสนุนข้อเสนอดังนี้

1. การที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) สามารถตั้งตนเป็นใหญ่จากอำนาจขอมและอำนาจสุโขทัย และการอพยพผู้คนมาสร้างเมืองใหม่ที่กรุงศรีอยุธยาภายหลังจากผู้คนล้มตายจากโรคระบาด ส่งผลต่อกำลังคนมีน้อยลง แต่ภายหลังสามารถสร้างพระนครศรีอยุธยาสำเร็จใน พ.ศ. 1893 จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว หากมองตามหลักเหตุผลแล้วมีความขัดแย้งในตัว นอกจากนี้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเมืองที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ต้องพาผู้คนอพยพเพื่อหนีโรคระบาดจากข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพค้นพบว่าอยู่ในเขตเมืองสุพรรณบุรี หากนำมาเปรียบเทียบตามหลักฐานที่ตรวจสอบในปัจจุบัน พบว่าข้อมูลดังกล่าวไม่เป็นจริง⁶³ ดังนั้น “...ข้อความในประวัติศาสตร์เรื่องสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ทรงอพยพหนีโรคระบาดจากเมืองอู่ทองมาสร้างพระนครศรีอยุธยาจึงเป็นเรื่องที่ปราศจากความแน่นอนไป...”⁶⁴

2. การสร้างพระนครศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893 กรุงศรีอยุธยามีอาณาเขตใหญ่ มีเมืองขึ้นถึง 11 หัวเมืองทั้งยังยกทัพไปปราบปรามอาณาจักรกัมพูชา (มาจากพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งรวบรวมและเรียบเรียงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์) จากข้อมูลดังกล่าวเกินกำลังของบ้านเมืองเพิ่งแรกตั้งจะกระทำได้ที่สามารถปราบปรามเมืองสุโขทัย เมืองเชียงใหม่ และเมืองนครศรีธรรมราช แต่จากการตรวจสอบ ชินกาลมาลีปกรณ์ และกฎหมายลักษณะลักพาที่สร้างขึ้นใน พ.ศ. 1899 พบว่ากรุงศรีอยุธยาเกี่ยวข้องกับสุโขทัยจริง แต่เป็นเพียงไมตรี ไม่ถึงขนาดมีอำนาจทางการเมืองที่จะเข้าครอบครองได้ ส่วนเชียงใหม่คงไม่จริงเช่นกัน สำหรับเมืองนครศรีธรรมราช

⁶² ศรีศักร วัลลิโภดม, “กรุงศรีอยุธยาในประวัติศาสตร์,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 3 (มิถุนายน 2509): 64.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59-61.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

จากพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์เป็นหลักฐานชั้นสำคัญที่แสดงว่า นครศรีธรรมราชตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาแน่นอน จากรายละเอียดสามารถอธิบายว่า กรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 มีอำนาจยิ่งใหญ่ มีอาณาเขตกว้างขวางถึงขั้นเป็นอาณาจักรที่มั่นคง ประกาศอิสรภาพจากสุโขทัย ขัปไล่และยึดดินแดนจากขอมที่เคยปกครองเมืองลพบุรีได้⁶⁵

จากการตรวจสอบดังกล่าวของศรีศักรในบทความฉบับนี้ สรุปว่า “...กรุงศรีอยุธยาเคยเป็นอาณาจักรอยู่ก่อนแล้ว พ.ศ. 1893 โดยมีราชธานีเก่าอยู่ที่เมืองอโยธยา ซึ่งปัจจุบันเป็นเมืองร้างอยู่ฝั่งตรงข้ามด้านตะวันออกของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา...”⁶⁶

“ฐานันดรไพร่”⁶⁷ โดยขจร สุขพานิช ต้องการทราบและเข้าใจสังคมไทยในอดีต ในเรื่องของสถาบันใหญ่ที่เป็นรากฐานของสังคมอย่างไพร่ ซึ่งชนชั้นไพร่ในอดีตถือได้ว่าเป็นบรรพบุรุษของประชากรอันเป็นลูกหลานนั่นคือ ตัวเรา ในสังคมไทยปัจจุบัน อธิบายถึงพัฒนาการของหน้าที่ไพร่ตั้งแต่ฐานะทางสังคม และหน้าที่ของไพร่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

“ระบบศักดินา”⁶⁸ โดยศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล สำหรับระบบศักดินาถือเป็นลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของประวัติศาสตร์อยุธยา ศุภรัตน์ กล่าววาระบบศักดินากำเนิดขึ้นเพื่อประโยชน์ทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ด้านเศรษฐกิจกับระบบศักดินา เนื่องจากสมัยดังกล่าวไม่มีระบบเงินเดือนให้แก่ข้าราชการ จึงจัดสรรที่ดินทำกินตามยศศักดิ์ และที่ดินเหล่านี้จะต้องอาศัยแรงงานไพร่ ซึ่งก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ส่วนในด้านการเมืองระบบศักดินาถือเป็นมาตรการ

⁶⁵ ศรีศักร วัลลิโภดม, “กรุงอโยธยาในประวัติศาสตร์,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 3 (มิถุนายน 2509): 62-63.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

⁶⁷ พิมพ์ครั้งแรกใน “ชุมนุมจุฬา” พ.ศ. 2502 และมีการขัดเกลาอีกหลายครั้งจนถึง พ.ศ. 2518 งานชิ้นนี้เป็นการแสดงทัศนคติเกี่ยวกับศักดินาไทยที่ต่างออกไปจากงานของ จิตร ภูมิศักดิ์

⁶⁸ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “ระบบศักดินา,” วารสารธรรมศาสตร์ 6, 1 (มิถุนายน-กันยายน 2519): 22-38.

ทางการเมืองที่สร้างเพื่อค้ำประกันความปลอดภัยของราชบัลลังก์ของพระมหากษัตริย์ เนื่องจากระบบดังกล่าวจำกัดฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าขุนมูลนายมิให้มั่งคั่งเกินไป จนสามารถช่องสุ่มกำลังมาล้มล้างราชบัลลังก์ แต่อย่างไรก็ตามระบบศักดินากลับเปิดโอกาสให้ชนชั้นมูลนายกดขี่พวกไพร่ในรูปของการขูดรีดแรงงานและผลผลิต เมื่อการขูดรีดมีมากจนเกิดความพอดี ส่งผลให้เกิดความแตกแยกระหว่างกลุ่มชนชั้นในสังคม และมีผลเสียต่อการปกครองและการเมืองสมัยอยุธยา จะเห็นได้ว่าระบบศักดินากลายเป็นกำแพงที่ขวางกั้นความเข้าใจระหว่างชนชั้นสมัยอยุธยาขึ้น⁶⁹

“ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย”⁷⁰ โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช หนังสือเล่มนี้ต้องการวิพากษ์งานของจิตร ภูมิศักดิ์ เรื่อง “โฉมหน้าศักดินาไทย” และเสนอความคิดเห็นที่แตกต่างจากงานของจิตร รวมทั้งวิเคราะห์สังคมไทยชั้นอื่นๆ ที่ใช้ทฤษฎีมาร์กซิสต์ ซึ่งชัยอนันต์มีแนวคิดลักษณะเดียวกัน นอกจากนี้ยังวิเคราะห์พัฒนาการของสังคมไทย เพราะเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองเกิดล่าช้า เมื่อเปรียบเทียบกับสังคมของยุโรปหรือญี่ปุ่น⁷¹

“โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ. 1800-2112)”⁷² โดยธิดา สาระยา งานของธิดาศึกษาโครงสร้างชนชั้นของสังคมสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษ 18-22) ซึ่งอธิบายว่า พื้นฐานของสังคมสุโขทัยอยู่ที่ปัจจัยทางการเกษตรเกี่ยวเนื่องกับการชลประทาน ศาสนาและความเชื่อ ซึ่งมาจากแนวคิดเกี่ยวกับ “ธรรมราชา” โครงสร้างของชน

⁶⁹ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “ระบบศักดินา,” *วารสารธรรมศาสตร์* 6, 1 (มิถุนายน-กันยายน 2519): 38.

⁷⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย* (กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์, 2519).

⁷¹ พรเพ็ญ อ้นตระกูล, “ทัศนะบางประการต่อหนังสือ “ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย,” *วารสารธรรมศาสตร์* 6, 2 (ตุลาคม-ธันวาคม 2519): 141-142.

⁷² ธิดา สาระยา, *โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ. 1800-2112): รายงานการวิจัย* (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

ชั้นในสังคมสุโขทัยแบ่งออกเป็น กษัตริย์ ขุนนาง ข้าราชการ และประชาชน คนกลุ่มใหญ่ในสังคมไม่ใช่ข้าราชการหรือขุนนาง คนทุกกลุ่มมีพฤติกรรมร่วมกันคือ การสร้างวัด กัลปนาผู้คน เป็นข้าพระ ข้าวัด เป็นต้น ความเชื่อดั้งเดิมและศาสนา คือตัวเชื่อมโยงคนทุกกลุ่มในสังคม ส่วนลักษณะสังคมอยุธยาเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยระบบราชการเป็นโครงสร้างของสังคมที่กำหนดให้เกิดการแบ่งชนชั้นที่แน่นอนบนพื้นฐานของระบบมูลนาย-ไพร่ จำแนกตามหลักเกณฑ์ 4 อย่าง คือ ราชทินนาม ยศ ตำแหน่ง ศักดินา ทั้งยังเป็นกลไกสำคัญของระบบราชการ เพราะพระมหากษัตริย์และประชาชนสัมพันธ์กันได้เพราะมาจากระบบมูลนาย-ไพร่ ฝ่ายขุนนางกับประชาชนก็เช่นเดียวกัน ซึ่งสังคมอยุธยาพัฒนาไปในทิศทางที่แตกต่างจากสังคมสุโขทัย ศักดินาคือ เงื่อนไขของสังคมในการกำหนดขอบเขตสิทธิ อำนาจ และฐานะที่ลดหลั่นกันของบุคคล ดังนั้นการจำแนกชนชั้นในสังคมอยุธยาจึงเห็นได้ชัดเจน ชนชั้นในสังคมอยุธยาอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของสิ่งที่เรียกว่า “ระบบราชการ”⁷³

“The Rise of Ayudhya: A History of Siam in the Fourteenth and Fifteenth Centuries”⁷⁴ โดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ งานชิ้นนี้เสนอว่าประวัติศาสตร์ของประเทศไทยไม่ได้เริ่มที่สมัยอยุธยา โดยเริ่มจากประเด็นข้อสงสัยของชาญวิทย์ที่ว่า จุดเริ่มต้นของการสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไร ทำให้มันักวิชาการให้ความสนใจที่ว่าอยุธยาคือจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งหวังว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ในปัจจุบันจะอธิบายประเด็นข้อสงสัยดังกล่าวได้ แม้ว่าจะมีข้อจำกัดหลายอย่าง เช่น เอกสารที่เสียหายครึ่งทำสงครามกับพม่า เอกสารที่เหลือมักมาจากภายนอกอาณาจักร เช่น พงศาวดารหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ซึ่งพบที่เพชรบุรี และหลักฐานเหล่านี้มีได้กล่าวถึงถึงกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเท่าใดนัก วัสดุที่ใช้ในการ

⁷³ ธิดา สาระยา, โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ. 1800-2112): รายงานการวิจัย (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519). หน้า 203-206.

⁷⁴ Charvit Kasetsiri, “The Rise of Ayudhya: A History of Siam in the Fourteenth and Fifteenth Centuries,” (Kuala Lumpur: Oxford University Press Duang Kamol Book House, 1976).

บันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มักทำจากกระดาษ แผ่นเงิน แผ่นทอง ทั้งเสื่อมสลายง่าย และผู้คนภายในท้องถิ่นมักจะขโมยเนื่องจากเป็นเงินและทอง อีกทั้งการเขียนประวัติศาสตร์อยุธยาสมัยหลัง มักเขียนขึ้นภายหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา ซึ่งมักเป็นมุมมองของคนกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ใช่คนกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้ชาญวิทย์ยังเสนอให้นำตำนานมาเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ ที่จะช่วยตอบคำถามเรื่องจุดเริ่มต้นของการสถาปนารุงศรีอยุธยา แม้ตำนานจะเน้นเล่าเรื่องศาสนา ส่งผลให้นักวิชาการไม่นำตำนานมาใช้เป็นหลักฐาน อีกทั้งการเล่าเรื่องของตำนานมักย้อนเวลาไปไกลจากช่วงเวลาการสถาปนาราชวงศ์แรกของกรุงศรีอยุธยามาก นักประวัติศาสตร์จึงเลือกใช้พงศาวดารเป็นหลักฐานเพื่ออธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อยุธยา พงศาวดารนั้นได้รับอิทธิพลการเขียนมาจากตำนาน ทำให้พงศาวดารมีส่วนที่เป็นตำนานอยู่ภายในรายละเอียดเช่นกัน แต่พงศาวดารเลือกรายละเอียดจากตำนานเฉพาะในส่วนของราชวงศ์ของอาณาจักรอยุธยาหรือเลือกเฉพาะรายละเอียดที่สัมพันธ์กับกษัตริย์ ดังนั้นชาญวิทย์อธิบายว่า หากต้องการที่จะตอบคำถามเกี่ยวกับจุดกำเนิดของการสถาปนารุงศรีอยุธยา และเหตุใดนักวิชาการเริ่มต้นประวัติศาสตร์ไทยที่สมัยกรุงศรีอยุธยา ต้องศึกษาตำนานและส่วนที่เป็นเรื่องเล่าภายในพงศาวดาร (หรือตำนานที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดาร) จะทำให้เห็นประวัติศาสตร์เมืองอื่นๆ และมองเห็นความสัมพันธ์ของเมืองในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ในเชิงเครือญาติอย่าง สุโขทัย ลพบุรี ไม่ใช่อยุธยา และส่งผลให้เห็นจุดเริ่มต้นของการสถาปนารุงศรีอยุธยา จากการเสนอดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าก่อนการสถาปนารุงศรีอยุธยาบริเวณดังกล่าวมีความรุ่งเรืองหรือเป็นเมืองมาก่อนหน้าแล้ว ซึ่งสัมพันธ์กับสุโขทัยและลพบุรีด้วย“*The Rise of Ayudhya: A History of Siam in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*”⁷⁵ โดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ งานชิ้นนี้เสนอว่าประวัติศาสตร์ของประเทศไทยไม่ได้เริ่มที่สมัยอยุธยา โดยเริ่มจากประเด็นข้อสงสัยของชาญวิทย์ที่ว่า จุดเริ่มต้นของการสถาปนารุงศรีอยุธยาเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไร ทำไมนักวิชาการให้ความสนใจที่ว่าอยุธยาคือจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งหวังว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน

---

⁷⁵ Charvit Kasetsiri, “The Rise of Ayudhya: A History of Siam in the Fourteenth and Fifteenth Centuries,” (Kuala Lumpur: Oxford University Press Duang Kamol Book House, 1976).

จะอธิบายประเด็นข้อสงสัยดังกล่าวได้ แม้ว่าจะมีข้อจำกัดหลายอย่าง เช่น เอกสารที่เสียหายครั้ง ทำสงครามกับพม่า เอกสารที่เหลือมักมาจากภายนอกอาณาจักร เช่น พงศาวดารหลวงประเสริฐ อักษรนิติ ซึ่งพบที่เพชรบุรี และหลักฐานเหล่านี้มิได้กล่าวถึงถึงกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเท่าใดนัก วัสดุที่ใช้ในการบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มักทำจากกระดาษ แผ่นเงิน แผ่นทอง ทั้งเสื่อม สลายง่าย และผู้คนภายในท้องถิ่นมักจะขโมยเนื่องจากเป็นเงินและทอง อีกทั้งการเขียน ประวัติศาสตร์อยุธยาสมัยหลัง มักเขียนขึ้นภายหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา ซึ่งมัก เป็นมุมมองของคนกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ใช่คนกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้ชาญวิทย์ยังเสนอให้นำ ตำนานมาเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ ที่จะช่วยตอบคำถามเรื่องจุดเริ่มต้นของการ สถาปนากรุงศรีอยุธยา แม้ตำนานจะเน้นเล่าเรื่องศาสนา ส่งผลให้นักวิชาการไม่นำตำนานมาใช้ เป็นหลักฐาน อีกทั้งการเล่าเรื่องของตำนานมักย้อนเวลาไปไกลจากช่วงเวลาการสถาปนาราชวงศ์ แรกของกรุงศรีอยุธยา นักประวัติศาสตร์จึงเลือกใช้พงศาวดารเป็นหลักฐานเพื่ออธิบาย เรื่องราวทางประวัติศาสตร์อยุธยา พงศาวดารนั้นได้รับอิทธิพลการเขียนมาจากตำนาน ทำให้ พงศาวดารมีส่วนที่เป็นตำนานอยู่ภายในรายละเอียดเช่นกัน แต่พงศาวดารเลือกรายละเอียดจาก ตำนานเฉพาะในส่วนของราชวงศ์ของอาณาจักรอยุธยาหรือเลือกเฉพาะรายละเอียดที่สัมพันธ์กับ กษัตริย์ ดังนั้นชาญวิทย์อธิบายว่า หากต้องการที่จะตอบคำถามเกี่ยวกับจุดกำเนิดของการ สถาปนาอาณาจักรอยุธยา และเหตุใดนักวิชาการเริ่มต้นประวัติศาสตร์ไทยที่สมัยกรุงศรีอยุธยา ต้องศึกษาตำนานและส่วนที่เป็นเรื่องเล่าภายในพงศาวดาร (หรือตำนานที่ปรากฏอยู่ใน พงศาวดาร) จะทำให้เห็นประวัติศาสตร์เมืองอื่นๆ และมองเห็นความสัมพันธ์ของเมืองในกลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยา ในเชิงเครือญาติอย่าง สุโขทัย ลพบุรี ไม่ใช่อยุธยา และส่งผลให้เห็นจุดเริ่มต้นของ การสถาปนากรุงศรีอยุธยา จากการเสนอดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา บริเวณดังกล่าวมีความรุ่งเรืองหรือเป็นเมืองมาก่อนหน้าแล้ว ซึ่งสัมพันธ์กับสุโขทัยและลพบุรีด้วย

- ประชากร

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาที่อธิบายเกี่ยวกับผู้คนในสังคมอยุธยาในช่วงนี้ คือบันทึก ชาวต่างชาติร่วมสมัยอย่าง ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม โดยนิ

โกลาส แชรเวส จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม โดยมองซิเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่อุทยานสยามในปี ค.ศ. 1685 และ 1686 โดยบาทหลวง เดอ ชัวซีย์ เป็นต้น บันทึกเหล่านี้รายละเอียดปรากฏการอธิบายเกี่ยวกับกลุ่มคนต่างๆ ภายในอาณาจักรอยุธยาด้วย ทั้งชาวไทย ชาวพื้นเมือง และชาวต่างชาติอย่าง โปรตุเกส ฮอลันดา ญี่ปุ่น จีน แขก เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เดินเข้าสู่อาณาจักรอยุธยาเพื่อทำการค้า และตั้งถิ่นฐาน

- วัฒนธรรม และประเพณี

กล่าวถึงวัฒนธรรมต่างๆ รวมถึงประเพณีที่สำคัญของอาณาจักรอยุธยา “พระราชพิธีสิบสองเดือน” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายในเรื่องพระราชพิธีต่างๆ ที่ทรงกระทำในพระนครอยู่เสมอ เช่น พระบรมราชาธิราชด้วยเหตุแห่งพระราชพิธีสำหรับพระนคร พระราชพิธีจองเปรียง พระราชพิธีลอยพระทีป เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพระราชพิธีที่สืบทอดมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น พระราชพิธีไล่เรือ พิธีชานยเทาะห์เผาข้าวครั้งกรุงเก่า พิธีเข้าพรรษาครั้งกรุงเก่า พระราชพิธีเดือน 4 ครั้งกรุงเก่า เป็นต้น

“ประกาศการพระราชพิธี” โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ หนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ เมื่อ พ.ศ. 2549 เป็นหนังสือรวบรวมประกาศพระราชพิธีต่างๆ ของไทย หนังสือเรื่องนี้ จัดพิมพ์ออกมา 2 เล่ม เล่มแรกกล่าวถึงประกาศพระราชพิธีประจำปี ส่วนเล่มที่ 2 ประกาศพระราชพิธีจรต่างๆ เช่น ประกาศโองการแข่งน้ำ ประกาศวันสวดมนตร์พระราชพิธีถือน้ำ ประกาศพระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัลอย่างเก่า ประกาศสังเวทเวทดาพิสดาร ประกาศพระราชพิธีตรียัมภวาย พระสัจจาธิฐานขอฝนรัชกาลที่ 1 ประกาศสังเวทเวทดาแลพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่าครั้งรัชกาลที่ 5 เป็นต้น ประกาศเหล่านี้แต่งเป็นกลอนร้อยใช้ศัพท์ภาษามคธสันสกฤต ทั้งยังเป็นคำวิงวอนขอพรเทวดาด้วย นอกจากนี้ยังแฝงนัยยะการบันทึกอดีตว่าด้วยลำดับกษัตริย์สมัยอยุธยารวมทั้งราชประเพณีและการพระราชพิธีในสมัยอยุธยา

“ตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยา” ถูกตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2470 ในชุดลัทธิธรรมเนียมต่างๆ ภาคที่ 19 ส่วน พระวิจารณ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2480 เมื่อครั้งประทับอยู่ที่ปิ้ง ต่อมาจัดพิมพ์รวมกันในชื่อ “ตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยา กับ พระวิจารณ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ”⁷⁶ พิมพ์ในงานพระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ. 2493 ในงานพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภาพรรณพิไลย เนื้อหาอธิบายถึงธรรมเนียมต่างๆ ในราชสำนักอยุธยา ซึ่งพระมหากษัตริย์ยึดถือสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์ “สัมพันธ์ภาพกับชาวต่างประเทศยังผลประการใดแก่สถานการณ์แห่งประเทศไทยสมัยอยุธยา” โดย ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี พ.ศ. 2487 อธิบายความสัมพันธ์กับต่างชาติ เช่น ญี่ปุ่น ฮอลันดา โปรตุเกส ฝรั่งเศส และอังกฤษ ด้านการค้า การทูต และการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสมัยอยุธยา สำหรับอาณาจักรอยุธยา การที่ชาวต่างชาติเข้ามาทำการค้าภายในอาณาจักรเปรียบเสมือนว่ากลุ่มคนเหล่านั้นเข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระมหากษัตริย์จึงต้องทรงทำนุบำรุงให้เท่าเทียมกัน เช่น การพระราชทานที่ดินเพื่อตั้งถิ่นฐานและทำมาหากิน การเข้ามาของชาวต่างชาติ ส่งผลให้เกิดการควบคุมชาวต่างชาติที่เข้ามาอยู่ในอาณาจักรอยุธยาขึ้น ทรงโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งหัวหน้าในหมู่ชนชาตินั้นๆ เป็นผู้ควบคุมดูแลกลุ่มคนของตนเอง ทั้งยังได้เข้ารับราชการในอาณาจักรด้วย ส่วนชาวต่างชาติกลุ่มใดประกอบการค้า ให้ขึ้นสังกัดอยู่ในการปกครอง และควบคุมดูแลของกรมท่า⁷⁷ ซึ่งอยู่ในกรมพระคลังควบคุมและดูแลการค้าของราช

⁷⁶ตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยา, ตำราตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยา กับ พระวิจารณ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (พระนคร: กรมศิลปากร, 2493).

⁷⁷กรมท่า แยกออกเป็น 3 กรม ได้แก่ กรมท่ากลาง ติดต่อชาวต่างประเทศทั่วไป กรมท่าซ้ายปกครองฝ่ายจีน มีพระไชยกราชเศรษฐีเป็นหัวหน้า และกรมท่าขวาปกครองฝ่ายแขก มีจุฬาราชมนตรีเป็นหัวหน้า (แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว.สัมพันธ์ภาพกับชาวต่างประเทศยังผลประการใดแก่สถานการณ์แห่งประเทศไทยสมัยอยุธยา. ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2487. หน้า 136-137).

สำนักอยุธยา⁷⁸ หลังจากงานวิชาการจากสถาบันการศึกษาชั้นนี้ งานศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาที่ผลิตจากสถาบันการศึกษาได้เว้นว่างหายไปหลายปี จนกระทั่งในช่วงทศวรรษ 2500 จึงปรากฏผลงานที่ผลิตขึ้นอีกครั้ง⁷⁹

- การสร้างสรรค์งานศิลปะ

อธิบายเกี่ยวกับศิลปกรรมภายในอาณาจักรอยุธยา ทั้งในด้าน จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประณีตศิลป์ เป็นต้น สะท้อนถึงพัฒนาการของการสร้างสรรค์งานศิลปะของอาณาจักรอยุธยาได้ชัดเจน เช่น “เจดีย์ยุทธหัตถี”⁸⁰ หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงขึ้นครั้งที่ ตริ อมาตยกุล สำนวญเจดีย์รูปแบบต่างๆ ทั้งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อออกแบบเจดีย์สำหรับครอบองค์เจดีย์ยุทธหัตถีองค์เดิมที่จังหวัดสุพรรณบุรี หนังสือเล่มนี้เป็นบันทึกเกี่ยวกับการสำรวจแหล่งโบราณสถาน และอธิบายประวัติความเป็นมาของสถานที่เหล่านั้นด้วย นอกจากนี้ยังกล่าวถึงข้อสงสัยเรื่อง เจดีย์ยุทธหัตถีที่สุพรรณบุรีเป็นของจริงหรือไม่ด้วย ซึ่งข้อสงสัยดังกล่าวถือเป็นข้อถกเถียงของนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีในเวลานั้น เป็นต้น งานประวัติศาสตร์อยุธยาที่ได้กล่าวไปข้างต้นมักเป็นงานที่เกิดจากส่วนกลางเป็นผู้ผลิต และกลุ่มคนที่ “สมัครใจรัก”⁸¹ เป็นผู้ผลิตงานเหล่านี้

⁷⁸แสงไสม เกษมศรี, ม.ร.ว. “สัมพันธ์ภาพกับชาวต่างประเทศยังผลประการใดแก่สถานการณ์แห่งประเทศไทยสมัยอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาด้านประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2487). หน้า 136.

⁷⁹แกมสุข นุ่มนนท์ และคณะ, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2503-2535 (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2536). หน้า 27.

⁸⁰ตริ อมาตยกุล, เรื่องเจดีย์ยุทธหัตถี (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2498).

⁸¹แกมสุข นุ่มนนท์ และคณะ, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2503-2535 (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2536). (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2536). หน้า 32.

“ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา”⁸² ของ น. ณ ปากน้ำ เมื่อ พ.ศ. 2510 เป็นงานประวัติศาสตร์อยุธยาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปกรรมและการสำรวจทางโบราณคดี นำเสนอในรูปแบบรายงาน บันทึกประจำวันประกอบด้วยการสำรวจ รวบรวมและวิเคราะห์ศิลปกรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิเคราะห์ศิลปกรรมสมัยอยุธยาจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เพื่อช่วยให้การวิเคราะห์ได้ถูกต้องชัดเจน การศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรมอยุธยาสามารถสะท้อนสภาพสังคมของอยุธยา รวมถึงอิทธิพลต่างๆ ที่มีผลต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะสมัยอยุธยา นอกจากนี้งานฉบับนี้ยังแสดงถึงสภาพภูมิศาสตร์ และภูมิสถานที่สำคัญภายในพระนครศรีอยุธยาด้วย แม้ว่างานฉบับนี้จะมีชิ้นงานประวัติศาสตร์อยุธยาโดยตรง แต่เนื้อหาของงานอธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปกรรมสมัยอยุธยาเป็นอย่างดี ทั้งยังมีคุณค่าทางศิลปะ และสะท้อนถึงความรุ่งเรืองของศิลปกรรมสมัยอยุธยาด้วย

“ศิลปะสมัยคู่ทอง ศิลปะสมัยอยุธยา ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์”⁸³ โดยมานิต วัลลิโกดม และคณะ ศึกษารูปแบบศิลปกรรม 3 สมัย โดยอธิบายรูปแบบของศิลปกรรมในแต่ละสมัย เรื่องราวหรือเหตุการณ์ของแต่ละช่วงสมัย รวมถึงอิทธิพลที่ส่งผลต่อศิลปกรรม แม้ว่าจะงานทั้ง 2 ชิ้น เน้นการศึกษาทางศิลปกรรมและโบราณคดีที่เกี่ยวกับเรื่องราวของอยุธยา แต่ได้นำข้อมูลการศึกษาด้านทางประวัติศาสตร์มาใช้ประกอบการอธิบาย การอธิบายหรือรูปแบบศิลปกรรมเป็นการขยายกรอบการศึกษาประวัติศาสตร์ จากการศึกษาการเมือง และสถาบันกษัตริย์ไปสู่การแสวงหาคำอธิบายความรุ่งเรืองของอยุธยาในด้านการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปกรรม “ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรศรีอยุธยา”⁸⁴ ของ น. ณ ปากน้ำ อธิบายรูปแบบของศิลปกรรมสมัยอยุธยา ตั้งแต่ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ประณีตศิลป์ และวรรณคดี คุณค่าความงาม

⁸² น. ณ ปากน้ำ, ห้าเดือนกลางซากอิฐปูน พร้อมด้วยภาคผนวกว่าด้วยการค้นคว้าศิลปกรรมอยุธยา (พระนคร: คึกฉัตรสยาม, 2510).

⁸³ มานิต วัลลิโกดม และคณะ, ศิลปะสมัยคู่ทอง: ศิลปะสมัยอยุธยา: ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ (พระนคร: กรมศิลปากร, 2510).

⁸⁴ น. ณ ปากน้ำ, ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2516).

ของศิลปะอยุธยา อิทธิพล แนวคิด ความเชื่อในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปกรรมในยุคนั้น นอกจากนี้ศิลปกรรมสมัยอยุธยายังสะท้อนสภาพสังคมของกรุงศรีอยุธยาได้ด้วย

ตารางที่ 3: แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในยุคก่อน พ.ศ.

2520

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
1	พระราชพิธีสิบสองเดือน	พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว	-	หนังสือ	
2	ประกาศการพระราชพิธี	พระเจ้าบรม วงศ์เธอ กรม พระสมมติอมร พันธุ์	2459	หนังสือ	
3	อธิบายแผนที่ พระนครศรีอยุธยา กับคำ วินิจฉัยของพระยาโบราณราช ธานินทร์	พระยาโบราณ ราชธานินทร์ (พร เดชะ- คุปต์)	2469	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
4	ตำราแบบธรรมเนียมในราช สำนักครั้งกรุงศรีอยุธยากับพระ วิจารณ์ของสมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ	สมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอ กรมพระยา ดำรงราชานุ ภาพ	2480	หนังสือ	
5	ตำนานพระนครศรีอยุธยา	-	2495	หนังสือ	
6	เจดีย์ยุทธหัตถี	ตรี อมาตยกุล	2498	หนังสือ	
7	โฉมหน้าศักดินาไทยในปัจจุบัน	จิตร ภูมิศักดิ์	2500	บทความ	วารสาร นิติศาสตร์
8	ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ ไทย	ส.พลายน้อย (สมบัติ พลาย น้อย)	2505	หนังสือ	
9	ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน	เสฐียรโกเศศ	2505	หนังสือ	
10	ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่ อยุธยา	น. ณ ปากน้ำ	2510	หนังสือ	
11	ศิลปะสมัยอุททอง ศิลปะสมัย อยุธยาศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์	มานิต วัลลิโก- ดม	2510	หนังสือ	
12	สังคมไทยสมัยสมเด็จพระ นารายณ์มหาราช	ไพบูลย์ ช่างสุพรรณ	2513	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
13	ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรศรี อยุธยา	น. ณ ปากน้ำ	2516	หนังสือ	
14	ฐานันดรไพร่	ขจร สุขพานิช	2519	หนังสือ	
15	โครงสร้างของชนชั้นใน สังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้น อยุธยา (พ.ศ. 1800-2112)	ธิดา สาระยา	2519	หนังสือ	
16	ระบบศักดินา	ศุภรัตน์ เลิศ- พานิชย์กุล	2519	บทความ	วารสาร ธรรมศาสตร์
17	THE RISE OF AYUDHYA	Charnvit Kasetsiri	2519	วิทยานิพนธ์	
18	ศักดินากับพัฒนาการของ สังคมไทย	ชัยอนันต์ สมุท- วณิช	2519	หนังสือ	

2.3 ท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในยุคก่อน พ.ศ. 2520

สำหรับท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในยุคก่อน พ.ศ. 2520 มีปรากฏอยู่พอสมควรโดยเป็นลักษณะของการอธิบายถึง สังคมของคนในอาณาจักรอยุธยาทั้งวิถีในการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ของอาณาจักรอยุธยา ทั้งความสัมพันธ์ทางการค้า และเชิงวัฒนธรรม รวมถึงปรากฏการณ์ทางการเมืองของอยุธยาในบางกรณีที่คนในท้องถิ่นของอยุธยาได้เข้ามามีบทบาท เป็นต้น ท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในยุคก่อน พ.ศ. 2520 แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ ด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมและวัฒนธรรม

2.3.1 ด้านการเมือง

สำหรับการปรากฏของท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยยุคก่อน พ.ศ. 2520 ในด้านการเมืองอยุธยา ปรากฏการกล่าวถึง การก่อกบฏของผู้คนในท้องถิ่นต่างๆ ในสมัยอยุธยาที่ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ทางการเมือง รวมถึงการก่อความไม่สงบให้แก่ราชสำนักอยุธยา ทั้งยังมีผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงของราชบัลลังก์กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา เช่น ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ บันทึกลงของบาทหลวง เดอ ชัวซีย์ กล่าวถึง กบฏมัทกะสันที่ก่อความวุ่นวายต่อกรุงศรีอยุธยาในขณะนั้น สะท้อนถึงบทบาทของชาวต่างชาติที่ส่งผลกระทบต่อความวุ่นวายทางการเมืองและความมั่นคงของอาณาจักรเกิดจากกลุ่มมุสลิมประมาณ 300 คน ที่ตั้งถิ่นฐานที่บ้านเรือนอยู่บริเวณคลองตะเคียน คบกับชาวพื้นเมืองกลุ่มอื่นๆ ก่อความวุ่นวาย

นอกจากนี้ในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐยังกล่าวถึง กบฏญาณประเชียรหรือกบฏญาณพิเชียรใน พ.ศ. 2124 สมัยพระมหาธรรมราชา ที่ยกทัพมาหมายจะชิงเมืองลพบุรี แต่ภายหลังกบฏดังกล่าวก็ถูกปราบจนสำเร็จ กบฏครั้งนี้สามารถรวบรวมผู้คนในท้องถิ่นทั้งที่เป็นชาวนาชนบทและชายฉกรรจ์ได้เป็นจำนวนมากชองผู้คนที่วัดใหญ่ บ้านยี่ลั่น แขวงวิเศษไชยชาญ เมืองอ่างทอง

ในสมัยพระเพทราชา เกิดกบฏสำคัญของผู้นคนในท้องถิ่น 2 ครั้ง คือ กบฏธรรมเถียรใน พ.ศ. 2237 และกบฏบุญกว้างใน พ.ศ. 2241 ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาทำให้การขุน หลวงหาวัด ปรากฏเรื่อง กบฏธรรมเถียร ซึ่งผู้นำกบฏครั้งนี้เป็นข้าหลวงเดิมของเจ้าฟ้าอภัยทศ พระอนุชาสมเด็จพระนารายณ์ โดยผู้นำกบฏได้ปลอมตัวว่าตนคือ เจ้าฟ้าอภัยทศ หลอกล่อให้ ชาวท้องถิ่นชนบทในแขวงนครนายก (มีพื้นที่ตั้งแต่ สระบุรี ลพบุรี) เข้าร่วมก่อการกบฏ นอกจากนี้ยังชักจูงพระพรหม วัดปากคลองช้างซึ่งเป็นพระอาจารย์ของเจ้าฟ้าอภัยทศเข้าร่วมด้วย แต่ไม่สำเร็จ ซึ่งส่งผลต่อการถอนตัวของชาวบ้านจำนวนหนึ่งออกจากกบฏครั้งนี้ด้วย ส่วนในเรื่อง กบฏบุญกว้างในรัชกาลพระเพทราชาเกิดขึ้นในเมืองนครราชสีมา ซึ่งเป็นท้องถิ่นที่ห่างไกลจาก ส่วนกลางของอาณาจักรอยุธยา กบฏครั้งนี้ คือ กบฏลาว มีผู้นำชื่อ บุญกว้าง โดยอาศัยความ เชื่อทางไสยศาสตร์ช่วยในการก่อกบฏเพื่อกำหาราบเจ้าเมืองและขุนนาง จนภายหลังก็ถูกปราบ สำเร็จเนื่องจากบุญกว้างถูกจับตัวและนำไปประหารชีวิต

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทุมาศ (เจิม) ปรากฏเรื่อง จันนายไถ่ยก พวกเข้าปล้นพระราชวังหลวงในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระบรมโกศ ภายหลังสืบสาวจับจัน ซึ่งคบคิด กันจับได้ 281 คน และทรงสั่งลงพระราชอาญาจับเขียนโดยตี โดยประหารชีวิตผู้เป็นแกนนำ และจำคุกผู้เข้าร่วมที่เหลือ

บทบาทของคนในท้องถิ่นของอยุธยาที่ส่งผลในเรื่องการเมืองอยุธยาอันปรากฏอยู่ในงาน ประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาในยุคก่อน พ.ศ. 2520 จะกล่าวถึงการก่อกบฏ นอกจากนี้ยังปรากฏ การกล่าวถึงกลุ่มของชาวต่างชาติที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองอยุธยาด้วย ตัวอย่างเช่น เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ หรือ ฟอลคอน ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ภายในพระราช พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ทำให้การขุนหลวงหาวัด ได้กล่าวถึง บทบาทและความสามารถของ ชาวต่างชาติผู้นี้ไว้เช่นกัน การได้รับตำแหน่งภายในราชสำนักอยุธยา และการทำงานเป็นตัวแทน ให้แก่ฝรั่งเศสเพื่อสร้างสัมพันธกับราชสำนักและกษัตริย์อยุธยา นับว่าเจ้าพระยาวิชาเยนทร์เป็น ชาวต่างชาติที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองในราชสำนักอยุธยาในรัชสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

นอกจากนี้ยังปรากฏกฎหมายควบคุมการบริหารงานส่วนท้องถิ่นของอาณาจักรอยุธยา ปรากฏภายในกฎหมายตรา 3 ดวง ส่วนที่อธิบายถึงนาทหารหัวเมืองในสมัยอยุธยา ซึ่งพระไอยการนาหัวเมืองตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นกฎหมายที่กำหนดศักดินาพลเรือน ศักดินาทหาร ศักดินาขุนนางในหัวเมืองนอกราชธานี หรือ คือการกำหนดศักดินาระบบราชการ ส่วนท้องถิ่นในสมัยอาณาจักรอยุธยา เช่น เมืองขึ้นเมืองโท เมืองขึ้นตรี เมืองจัตวาขึ้น ในกฎหมายตราสามดวงกำหนดไว้ดังนี้

“...เมืองขึ้นเมืองโท

นาคล ๑๐๐๐

๑ ออกญาเทพาธิบดีศรีธรรมาภักดีพิริยภานุ เมืองพิจิตร เมืองตรี นา ๕๐๐๐
ขึ้นประแดงเสนาภูษา

๑ ออกญาไกรเพชรต้นสงครามรามภักดีพิริยภานุ เมืองนครสวรรค์ เมืองตรี นา ๕๐๐๐
ขึ้นประแดงจุลาเทพซ้าย

๑ ออกพระไชยธิบดีศรีธรรมาภักดีพิริยภานุ เมืองจันทบูรณ เมืองตรี นา ๕๐๐๐
ขึ้นประแดงอินปญาซ้าย...

...เมืองขึ้นเมืองตรี

นาคล ๘๐๐

๑ ออกเมืองอินทบุรี เมืองอินท ขึ้นประแดงเสนาภูษา

๑ ออกพระภูสีสารสงคราม พระสิงคบุรี ขึ้นประแดงจุลาซ้าย

๑ ออกพระวิเศษไชยชาญ เมืองอ่างทอง ขึ้นประแดงธาราภูษา

๑ ออกพระพิบุรสงคราม เมืองนครนายก ขึ้นประแดงเสนาภูษา...”⁸⁵

⁸⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, กฎหมายตราสามดวง ฉบับพระราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2550). หน้า 1147-1149.

2.3.2 ด้านเศรษฐกิจ

การปรากฏของท้องถิ่นอยุธยาด้านเศรษฐกิจ ภายในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยยุคก่อน พ.ศ. 2520 อธิบายถึงบทบาทด้านการค้าของคนกลุ่มต่างๆ ภายในอาณาจักรอยุธยา ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างชุมชนกับตลาดของอาณาจักรอยุธยา สะท้อนถึงการเคลื่อนไหวทางการค้าของอาณาจักรอยุธยาโดยกลุ่มคนในท้องถิ่นอยุธยา จากบันทึกของนิโกลาส์ แชรแวงส กล่าวว่า

“...เขตอื่นในเมืองแบ่งให้เป็นที่อยู่อาศัยของชาวต่างประเทศมีคนชาติจีน, แขกมัวร์และชาวยุโรปเล็กน้อย มีตึกก่ออิฐถือปูนเหมือนกัน มีถนนผ่านเข้าไปในเขตทั้งสาย มีผู้คนอยู่หนาแน่นและเป็นสะพานดำเนินการค้าที่ใหญ่ๆ...”

...เขตที่สามเป็นเขตที่อยู่ของคนพื้นเมือง อันเป็นเขตใหญ่ที่สุด มีช่างฝีมือเป็นอันมาก ตามถนนสายใหญ่มีร้านค้าเต็มไปทั้งสองข้างทาง และมีสถานที่ใหญ่เปิดเป็นตลาดด้วยหลายแห่ง ตลาดเหล่านี้ติดทุกวันทั้งเย็นและเช้า อุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลา, ไข่, ผลไม้, ผักและสิ่งอื่นๆ อีกเป็นอันมาก แต่ไม่เห็นมีเนื้อขายกันเลย...”⁸⁶

“...สำหรับชาวฮอลันดานั้น เป็นที่แน่ว่าได้ดำเนินการค้ารุ่มรวยและกว้างขวางมากแล้วตั้ง ๔๐ กว่าปี และเป็นการค้าที่ใหญ่กว่าของชนชาติ แม้จะอ้างว่าปัจจุบันนี้ยังไม่ใหญ่โตเท่าแต่ก่อนก็ตาม อาคารที่พวกเขาสร้างขึ้นริมฝั่งแม่น้ำในบริเวณใกล้นครหลวงนั้น นับว่างามและโอ้อ่าที่สุด ในราชอาณาจักร...”

⁸⁶นิโกลาส์ แชรแวงส (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักร ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2550), หน้า 55-56.

...คนจีนมีส่วนทำการค้ามากอยู่ในประเทศสยาม มีปริมาณใกล้เคียงกับพวกแขกมัวร์ ที่เดียว มีสำเนาเข้ามาไม่ต่ำกว่าปีละ ๑๕ ถึง ๒๐ ลำ บรรทุกสินค้าดี ๆ มาจากประเทศจีน และประเทศญี่ปุ่น และมีแหล่งที่แลกเปลี่ยนสินค้ามาก...”⁸⁷

นอกจากนี้ในบันทึกรายวันของ เดอ ชัวซีย์ อธิบายถึงสินค้าต่างๆ ที่พบเห็นและสามารถซื้อขายได้ในอาณาจักรอยุธยา ดังนี้

“...วันนี้ข้าพเจ้าซื้อข้าวของเล็กๆ น้อยๆ หลายสิ่งช่างหาซื้อยากเอาเสียแท้ๆ เพราะพวกอังกฤษมาถึงที่นี่ก่อนเรา ได้ซื้อข้าวของไม่ว่าดีหรือเลวไปเสียหมด. ถ้าต้องการจะได้ของหายากที่นี่แล้ว จะต้องมาในระหว่างเดือนเมษายนกับพฤษภาคม เพราะมีสำเนามาจากประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น พวกพ่อค้าชาติต่างๆ คอยกว้านซื้อส่งไปยังประเทศของตน และในปัจจุบันนี้เราจะหาซื้อของใหม่ที่ยังไม่ผ่านมือใครไม่ได้เลย เราตกเป็นเหยื่อของผู้ที่ต้องการได้กำไรมากๆ ไป...”

...เราพากันออกไปเที่ยวนอกกรุง ข้าพเจ้าไม่เห็นเหนื่อยหน่ายเลยที่จะเที่ยวตระเวนชมบ้านเมืองอันใหญ่โต บนเกาะที่ล้อมรอบด้วยแม่น้ำสามสายอันมีความกว้างสามเท่าแม่น้ำเซนของเรา. มีเรือสินค้าฝรั่งเศส, อังกฤษ, ฮอลันดา, จีน, ญี่ปุ่น, สยามกับเรือบัลลังก์นับไม่ถ้วน เรือพายปิดทองและมีมือพายถึงล้าละหกสิบคน. พระเจ้าแผ่นดินกำลังทรงให้สร้างเรือสินค้าตามแบบยุโรป และเอาลงน้ำได้สามลำแล้ว แต่สิ่งที่น่าสนใจที่สุดได้เห็นก็คือ บรรดาค่ายหรือหมู่บ้านที่ชาวชาติต่างๆ แต่ละชาติ รวมกันอาศัยอยู่ทั้งสองฟากฝั่งของเกาะนี้. เรือนแพทุกหลัง...”⁸⁸

“...วันนี้ข้าพเจ้าซื้อชาติเข้าไว้ แต่มีผู้ให้ชาแก่ข้าพเจ้าชนิดที่ดีกว่าขึ้นไปอีกเป็นพระสุธารสของพระเจ้าจักรพรรดิแห่งประเทศจีน ไม่มีขายในท้องตลาด ข้าพเจ้าซื้อเครื่องกระเบื้องแบบพื้นๆ

⁸⁷นิโกลาส์ แชรแวงส (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรครั้งที่ 2 (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2550), หน้า 75-76.

⁸⁸เดอ ชัวซีย์, บาทหลวง (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุรายวันการเดินทางสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. 1685 และ 1686 ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2550), หน้า 242-244.

เข้าไว้อีก หาชื้อของดีๆ ตามร้านค้าไม่ได้เลย ส่วนเล็กน้อยที่มีอยู่ พวกอังกฤษ, ฮอลันดากับ ฝรั่งเศสก็แย่งกันซื้อเอาไปเสียหมด และพวกคนสยามก็ขายให้อย่างซูดเลือดซิบๆ ไปทีเดียว...”⁸⁹

“...ข้าพเจ้าเกิดเป็นพ่อค้ากะเขาขึ้นมาบ้างแล้ว ข้าพเจ้าสนทนากับชาวจีนคนหนึ่งเรื่อง การทำมาค้าขาย และเรื่องราคาสินค้าที่มาจากประเทศจีน เพื่อที่จะรู้ว่าเขาขายด้วยราคาสัก เท่าไหร่ที่ปักกิ่ง, นานกิง และกวางตุ้ง เพื่อที่จะได้รู้ว่าคนสยามจะมีกำไรสักเท่าไรในการซื้อขาย เป็นต้นว่าผ้าแพรเลียนขายกันที่นานกิงร้อยเอว มาขายกันร้อยห้าเอวที่กวางตุ้ง และเมื่อตกมาถึง ประเทศสยามแล้วก็ขายกันถึงสามร้อยเอว เขาบอกข้าพเจ้าว่าเมื่อพวกตาดเข้าไปในประเทศจีน นั้นบรรดาช่างฝีมือทอผ้าไหมพากันอพยพหลบหนีไปอยู่ในมณฑลทางภาคใต้และคงอยู่ที่นั่น ตลอดมา...”⁹⁰

“...นครหลวงของราชอาณาจักรคือ ศรีอยุธยา (Sciajuthaia) พวกปอร์ตุเกสเรียกว่า สยาม (Siam) มีไม้สำหรับใช้ต่อเรืออย่างอุดมสมบูรณ์ มีสินค้านานาชนิดอันนำมาจากท่าเรือทุก แห่งในชมพูทวีป มีช้าง, เรือต่อ, เรือซุด, เกลือ, เครื่องเคลือบดินเผา, หนังสัตว์ป่า, จันทร์หอม ฯลฯ...

...เมืองที่สำคัญๆ ของราชอาณาจักรคือ ตะนาวศรีอันเป็นท่าเรือทางด้านตะวันตก มี ข้าวและผลไม้ ตัวเมืองตั้งอยู่ลึกเข้าไปในแม่น้ำเจ็ดลือเออ แต่อยู่ตรงปากน้ำ มีเกาะเล็กๆ อยู่ เกาะหนึ่งชื่อว่ามะริดซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามโปรดสร้างป้อมปืนขึ้นไว้...

...โยสลัม (ภูเก็จ) ท่าเรือด้านทะเลอีกแห่งหนึ่งบนฝั่งเดียวกัน มากไปด้วยตะกั่วถ้ำและ อำพันสีเทา (ซีปลาวาฬ)...

⁸⁹นิโกลาส์ แชรแวงส (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักร ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2550). หน้า 254.

⁹⁰นิโกลาส์ แชรแวงส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักร, ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2550), หน้า 303.

...ลิกอร์ (นครศรีธรรมราช) ทำเรือทางทะเลในอานสยาม มากไปด้วยตะกั่ว, ข้าว, ผลไม้ และภายในอีกไม่กี่ปีข้างหน้าจะมีพริกไทยเป็นอันมาก...

...เพชรบุรี ทำเรือทางทะเล มีข้าวและผ้าฝ้าย...

...บางกอก อันเป็นกุญแจของราชอาณาจักรทางด้านทะเลได้ มีป้อมปืนอย่างดีสองป้อม มีเรือกลสวนและผลไม้เช่นหมาก พลู มะพร้าว ทุเรียน กล้วย ส้ม...

...พิษณุโลก มีงาช้างมาก ข้าว ดินประสีว นอแรด หนังสัตว์ป่า เช่น กระบือ, กวาง, เสือ ฯลฯ ครั้งแดงที่นำใช้ทำซีผึ้งสเปน อ้อย หัวหอม ยาสูบ ซีผึ้ง น้ำผึ้ง ซีได้ทำด้วยชันกับ น้ำมันยาง ไม้ที่ใช้ในการต่อเรือ ฝ้าย ไม้ฝาง ฯลฯ...

...กาญจนบุรี ซึ่งอยู่ประชิดพรมแดนประเทศพะโค มีทรัพยากรธรรมชาติเช่นเดียวกับพิษณุโลก นอกจากอ้อยกับหัวหอม...

...นครราชสีมา ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกจรดพรมแดนประเทศลาว มีช้าง แรด และไม้กฤษณามาก..."⁹¹

2.3.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

สำหรับท้องถิ่นอยุธยาในด้านสังคม และวัฒนธรรม ที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์ นิพนธ์ในยุคนั้น พ.ศ.2520 ปรากฏการศึกษาและอ้างอิงถึงท้องถิ่นอยุธยาในด้านนี้ในรายละเอียด เนื้อหาที่หลากหลาย เช่น การอธิบายเรื่องผู้คนในท้องถิ่นอยุธยา ลักษณะการปลูกบ้านเรือนของคนในท้องถิ่นอยุธยา ลักษณะการบริโภคของคนในท้องถิ่นอยุธยา วัฒนธรรมประเพณีของทั้งในชาววังและชาวอยุธยา ความเชื่อและศาสนาที่ปรากฏในสังคมของอยุธยา รวมถึงกฎหมายในสังคมอยุธยาที่ใช้ควบคุมและดูแลคนในท้องถิ่นของอยุธยา เป็นต้น เนื้อหารายละเอียดเหล่านี้

⁹¹นิโกลาส์ แชรแอส (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักร ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2550). หน้า 333-334.

ปรากฏอยู่งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในยุคก่อน พ.ศ.2520 ทั้งใน พงศาวดาร บันทึก ชาวต่างชาติฉบับต่างๆ รวมทั้งงานศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาอื่นๆด้วย

2.3.3.1 สังคมของคนในอาณาจักรอยุธยา

ท้องถิ่นอยุธยาในด้านนี้ปรากฏรายละเอียดของคำอธิบายเกี่ยวกับ ลักษณะของ บ้านเรือนของทั้งชาวสยาม และชาวต่างชาติที่อาศัยในอาณาจักรอยุธยา รูปแบบของบ้านเรือน วัสดุที่ใช้ในการปลูกบ้านเรือนที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนกลุ่มต่างๆรวมถึงรูปแบบลักษณะของ บ้านเรือนที่สะท้อนถึงลักษณะภูมิศาสตร์และภูมิอากาศของอาณาจักร เช่น การปลูกบ้านเสาสูง สะท้อนถึงพื้นที่ของอยุธยาเป็นเมืองน้ำหลากเมื่อถึงฤดูน้ำ หรือ การปลูกบ้านเรือนแพ สะท้อนถึง วิถีที่ผูกพันกับน้ำ มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน รวมถึงสะท้อนอาชีพการค้าทางน้ำด้วย ซึ่งเนื้อหาของ ของท้องถิ่นอยุธยาดังกล่าวนี้อ้างอิงอยู่ใน “จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม” เช่น

“...ที่อยู่อาศัยของชาวสยามนั้นเป็นเรือนหลังย่อๆ แต่มีอาณาบริเวณกว้างขวางพอใช้ พื้นเรือนนั้นก็ใช้ไม้ไผ่มาสับเป็นฟากและเรียงไว้ไม่ค่อยถี่นัก แล้วยังจักตอกขัดตะเป็นฝาและใช้เป็นเครื่องบนหลังคาเสร็จไปด้วยในตัว เสาตอม่อที่ยกพื้นขึ้นสูงให้พื้นน้ำท่วมก็ใช้ไม้ไผ่ลำใหญ่กว่า ขา และสูงจากพื้นราว ๑๓ ฟุต เพราะบางครั้งน้ำก็ท่วมขึ้นมาสูงถึงเท่านั้น ตอม่อแถวหนึ่งมีไม่มากกว่า ๔ หรือ ๖ ต้น แล้วยกเอาไม้ไผ่ผูกขวางเป็นรอด. บันได (escalier) ก็เป็นกระได (echelle) ไม้ไผ่ซึ่งทอดอยู่ข้างนอกตัวเรือนเหมือนกระไดโรงสีลม. คอกสัตว์ของสยามก็อยู่ กลางแจ้งและยกพื้นเหมือนกัน มีตะพานทำด้วยไม้ไผ่และฟากสำหรับสัตว์ปีนขึ้น...

...การที่เรือนแต่ละหลังออกไปตั้งอยู่โดดเดี่ยวห่างๆ กันนั้นออกจะเป็นด้วยต้องการให้เป็น ที่รโหฐานสำหรับคนในครัวฯหนึ่ง...”⁹²

“...เรือนชั้นเดียวเป็นที่พอความต้องการของชาวสยามแล้ว วิธีการสร้างเรือนของเขานี้น่า อยู่กว่าการสร้างเรือนแบบของเรา และเขาก็ไม่ต้องกังวลในเรื่องพื้นที่ด้วย และเขาก็ปรับปรุงสร้าง

⁹² มงซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้งที่ 2

ขึ้นจากวัสดุที่ไม่ค่อยแข็งแรงนัก โดยแต่ละคนไปตัดเอาซีกเอาไม้มาจากในป่าตามชอบใจหรือไม่ก็หาซื้อมาด้วยราคาถูกๆ กล่าวกันว่าเหตุผลที่เรือนของชาวสยามมีแต่เพียงชั้นเดียวนี้ ก็เพื่อมิให้บุคคลใดอยู่ที่สูงกว่าองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม...

...ชาวยุโรป, ชาวจีนและชาวมัวร์ ต่างสร้างบ้านเรือนของตนเป็นตึก ตามแบบนิยมและศิลปะของชาติตน โดยต่างคนต่างออกค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างของตนเอง ทางด้านข้างตัวตึกกลางหลังนั้น เพื่อป้องกันแสงแดดและไม่ปิดกั้นทางลม ยังได้เติมกันสามมีคันทวยรับเต้ายื่นออกไปหรือไม่ก็มีเสาค้ำทำนองพะไล ภายหลังก็แบ่งออกเป็นสองห้องโดยมีฝาประจันซึ่งอาจถอดออกได้กัน รับแสงสว่างได้จากทั้งสองด้าน และถ่ายทอดอากาศถึงกันห้องนั้นใหญ่และมีช่องลมมากเพื่อระบายอากาศและให้ได้รับความสดชื่น ห้องที่อยู่ชั้นบนนั้นหันหน้าออกตรงห้องโถงชั้นล่าง ซึ่งควรเรียกได้ว่าห้องนั่ง ซึ่งกลางที่ก็มีสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นล้อมอยู่เกือบโดยรอบ มีช่องทางให้แสงสว่างเข้าถึงได้ ตึกอย่างนี้เรียนกันว่า ดีวัง (Divan) เป็นคำภาษาอาหรับ อันมีความหมายโดนเฉพาะว่า หอประชุม หรือหอพิพากษาอรรถคดี (Sale de Conseil ou de Judgement)..."⁹³

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงวัฒนธรรมการบริโภค หรือการกินของชาวสยามในท้องถิ่นอยุธยาด้วย ซึ่งการแสดงถึงทัศนคติเกี่ยวกับอาหารที่ชาวสยามรับประทาน พบได้ภายใน บ้านที่กต่างชาติในสมัยอยุธยา เช่น จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม หรือ ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม (ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช) โดยนิโกลาส์ แชรแวส เป็นต้น ซึ่งอธิบายชนิดของอาหารที่กลุ่มคนในอาณาจักรนิยมบริโภค เช่น ชาวสยามชอบรับประทานปลาแห้ง ปลาร้า กะปิ กุ้ง เป็นต้น รวมถึงอธิบายกรรมวิธีการทำอาหารและการถนอมอาหารของชาวท้องถิ่นอยุธยาด้วย เช่น การหมักเค็ม การทำปลาร้า การทำน้ำจิ้ม เป็นต้น

⁹³ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้งที่ 2.

“...สำหรับกับข้าวของชาวสยามนั้นไม่สู้จะฟุ่มเฟือยนัก ที่พวกเราบริโภคอาหารกันน้อยในฤดูร้อนกว่าในฤดูหนาวนั้น ชาวสยามยังบริโภคอาหารน้อยกว่าพวกเราลงไปเสียอีก เนื่องด้วยมีฤดูร้อนติดต่อกันอยู่ตลอดกาลนั่นเอง. อาหารหลักของเขาคือข้าวกับปลา ท้องทะเลได้ให้หอยนางรมตัวเล็กๆ มีรสชาติดีมาก แล้วก็เต้าขนาดย่อมเนื้อรสดี กุ้งทุกขนาด และปลาเนื้อดีอีกเป็นอันมาก...

...ปลาน้ำจืดด้วยกันนั้น มีอยู่สองชนิดที่ควรจะได้ระบุไว้ ชาวสยามเรียกว่า ปลาอุต (pla out) และ ปลากระดี่ (pla cadi) จับปลาเหล่านี้หมักเกลือไว้ด้วยกันตามวิธีที่ชาวสยามเคยทำกันมา แล้วใส่รวมลงในตุ่มหรือไหดินเผาแดง ปลานั้นจะเน่าภายในไม่ช้าเพราะการหมักเค็มของชาวสยามนั้นทำกันเร็วมาก ครั้นปลาเน่าและค่อนข้างเป็นน้ำแล้ว น้ำปลาเน่าหรือปลา รำนั้นจะนูนพองขึ้นและยุบลงตรงกันกับเวลาที่กระแสน้ำทะเลขึ้นลง...”⁹⁴

“...ชาวสยามมีความยุ่งยากใจเป็นอันมากต่อการที่จะหมักเค็มให้ได้ดี เพราะว่าเกลือจะแทรกซึมเข้าไปในเนื้อสัตว์ได้โดยยากในประเทศที่อากาศร้อนจัด แต่พวกเขาชอบบริโภคที่หมักเค็มไว้ยังไม่ได้ที่ และปลาแห้งยิ่งกว่าปลาสดๆ แม้ปลาเน่า (ปลาร้า) ก็เป็นที่นิยมชมชอบไม่น้อยไปกว่าไข่ตายโคม. ตักแตน. หนู(พุก), แยะและตัวด้วงตัวแมลงอีกเป็นส่วนใหญ่ ไม่น่าสงสัยเลยว่าธรรมชาติคงจะแต่งให้ชาวสยามหันไปบริโภคแต่อาหารประเภทที่ย่อยง่าย และวางที่สิ่งเหล่านี้ อาจมีรสชาติไม่เลวดังที่เราคิดก็เป็นได้...

...ชาวสยามคนหนึ่งๆ จะอิม้นำสำราญด้วยข้าวซึ่งมีน้ำหนักรวันละ ๑ ปอนด์ ราคาตกราว ๑ ลิอาร์ด แล้วก็ีปลาแห้งอีกเล็กน้อยหรือไม่กี่ปลาเค็ม ซึ่งราคาแพงกว่าก็ไม่แพงไปกว่าราคาข้าวหนัก เหล้าโรง (arak) หรือเหล้าที่ทำจากข้าวขนาดจ ๑ ไปนที่กรุงปารีส ก็ตกราว ๒ ชู เทานั้นก็พอแล้ว...”⁹⁵

⁹⁴ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้งที่ 2. (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548), หน้า 119.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

“...น้ำจิ้มของพวกเขานั้นทำกันอย่างง่าย ๆ ใช้น้ำนืดน้อยกับเครื่องเทศ. หัวกระเทียม. หัวหอมกับผักกลางชนิดที่กลิ่นดีเช่น กะเพรา พวกเขาชอบบริโภคน้ำจิ้มเหลวชนิดหนึ่งคล้ายกับ มัสตาร์ด ประกอบด้วยกุ้งเคียวเน่าเพราะหมักไม่ได้ที่เรียกว่า กะปิ (capi) ซึ่งก็ไม่มีกลิ่นเหม็นจัดนัก...

...ชาวสยามไม่มีน้ำมันผลนัต น้ำมันผลมะกอกหรือน้ำมันอย่างอื่นสำหรับใช้บริโภค นอกจากน้ำมันที่เอาทำจากผลมะพร้าวเท่านั้น ถึงแม้จะมีรสขมเล็กน้อยแต่ก็ใช้บริโภคได้ดีเมื่อเคี้ยวออกมาใหม่ๆ ไม่กี่วัน แต่ถ้าทิ้งไว้นานแล้ว จะมีกลิ่นหืนจัดจนบริโภคไม่ลงถ้าไม่คั่นกับการใช้น้ำมันชนิดนี้...”⁹⁶

“...แกงทุกชนิดเขาจะใส่บอระมานกุ้งเน่า คนสยามเรียกว่ากะปิ (Capy) เรียกกันพื้นๆ ว่า Balachan* มีกลิ่นเหม็นเน่า น่าคลื่นไส้สำหรับผู้ที่ไม่เคยได้กลิ่นเช่นนั้น พวกพ่อครัวอ้างว่า มันมันทำให้เนื้อไม้รสชาติน่ากินขึ้น น้ำแกงทุกชนิดที่ว่าดีๆ นั้นประกอบด้วยเกลือ, พริกไทย, ขิง, อบเชย, กานพลู, กระเทียม, หอมขาว, จันทน์เทศกับผักกลิ่นฉุนๆ อีกหลายชนิด พร้อมกับกุ้งปนเปียกอย่างที่ว่านั้น...

...ในการเลี้ยงอาหารแขกหรือนั้น อาหารที่ปรุงด้วยเนื้อสัตว์ได้รับการเทียบมาอย่างไม่เป็นระเบียบ กล่าวคือรวมมากับผลไม้และข้าว ตักใส่จานชามทองคำ, เงินหรือกระเบื้อง บรรจุในโตก เชิญนั่งบนพรมหรือเสื่อ ห่างจากกันเล็กน้อย บริโภคกันคนละสำหรับ และไม่แตะต้องอาหารเนื้อของผู้อื่น...

...คนไทยเห็นว่าข้าวนั้นกินอร่อยกว่าขนมปัง...

...เนยนั้นจะหายากมาก เพราะคนสยามไม่รู้จักวิธีและไม่พยายามที่จะเรียนรู้วิธีรีดนมวัว มีแต่พวกแขกมัวร์เท่านั้นที่รีดนมวัวและทำเนย แต่ก็มีขายน้อย เพราะรสชาติไม่ดีเหมือนของเรา

⁹⁶ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักสยาม ครั้ง 2.

น้ำมันมะพร้าวช่วยการขาดแคลนเนยได้มาก น้ำมันมะพร้าวนั้นใสกว่าของเรามากเมื่อทำใหม่ๆ แต่ถ้าทิ้งไว้เกินแปดวันแล้วจะมีรสบูดเปรี้ยวและทำให้ท้องเสีย...

...พื้นดินไม่เหมาะสมแก่การทำไร่่อ่งุ่น เหล้าอ่งุ่นจึงขายกันไปในทะเลตั้งเอากิว เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก โดยนำมาจากประเทศเปอร์เซียหรือจากยุโรป เหล้าอ่งุ่นที่ทำจากสเปนก็มีขายมาก แต่คนสยามก็มองข้ามไปเสีย เขามีเครื่องดื่มพื้นเมืองที่มีรสฉุนเฉียวบาดคอ เรียกว่า เหล้า (Laau) แต่เราเรียกว่า Raque (รัก) ซึ่งเขาชอบดื่มเท่าๆ กับเหล้าอ่งุ่นเหมือนกัน เหล้านี้ทำด้วยข้าวหมัก และปุนขาว เพื่อให้มีรสชาติดีขึ้นอีก ชาวยุโรปเติมน้ำตาลกับอบเชยเข้าไปแล้วทิ้งตากแดดไว้นานๆ เพื่อให้ตกตะกอน และกำจัดรสขมเผื่อน แต่โดยที่มันร้อนแรงและเข้มข้น จึงขึ้นศิริระเร็วและเมื่อง่ายกว่าเหล้าอ่งุ่น...

...ระเบียบการบริโภคอาหารดังนี้ สามิเป็นผู้กินก่อนแต่ลำพังเพียงคนเดียว ต่อเมื่ออิ่มแล้วภรรยาจึงเข้านั่งกิน และหลังจากมารดาแล้วจึงจะถึงเวรพวกลูกๆ ซึ่งมีสำรับของพวกตนต่างหาก ไม่ว่าจะมียัก ๑๐ หรือ ๑๕ คน ในหลังคาเดียวกัน อาหารที่เหลือจากสำรับเหล่านั้นก็แจกจ่ายให้บ่าวไพร่ไป...

...อาหารส่วนใหญ่ของคนสยามจึงเป็นดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว คือประกอบด้วยปลา, ข้าว, ผัก และไข่ไก่ ไข่จระเข้ (Crocodils) ซึ่งไข่จระเข้นั้นว่ากันว่าที่รสชาติเอร็ดอร่อยนัก ถ้าปล่อยให้หูกกไว้นานๆ..."⁹⁷

ปรากฏการอธิบายถึง พฤติกรรม และอุปนิสัยของผู้คนท้องถิ่นสยามในอาณาจักรอยุธยา ภายในบันทึกต่างชาติด้วย เช่น การมีสัมมาคารวะของคนชาวสยาม อุปนิสัยของทั้งชายและหญิงในสังคมอยุธยา ชาวสยามเคารพต่อผู้สูงอายุ มีนิสัยอ่อนโยน ใจเย็น ซื่อาย ดังที่ปรากฏอยู่ภายในบันทึกต่างชาติ ดังนี้

⁹⁷นิโกลาส์ แชรแวงส (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักร ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2550). หน้า 100-101.

“...ชายชาวสยาม รักภรรยาและบุตรธิดาของตนมาก และดูเหมือนเขาก็ได้รับความรักจากภรรยาและบุตรธิดาอยู่เหมือนกันเป็นปฏิการ ในระหว่างที่พวกผู้ชายถูกเกณฑ์ไปเข้าเวรยามกำหนด ๖ เดือนนั้น เป็นงานหลวงที่เขาจะต้องอุทิศถวายเจ้าชีวิตทุกปี ก็เป็นภาระของภรรยา, มารดาและธิดาเป็นผู้หาอาหารไปส่งให้และแม่เมื่อพ้นกำหนดเกณฑ์แล้วและกลับถึงบ้านผู้ชายส่วนมากก็ไม่ว่าจะทำงานอะไรให้เป็นล่ำเป็นสัน...

...ชาวสยามนั้นดำเนินไปด้วยความเกียจคร้านเป็นประมาธ เขาแทบจะไม่ได้ทำงานอะไรเลยเมื่อพ้นจากราชการงานหลวงมาแล้ว เทียวก็ไม่เที่ยว ล่าสัตว์ก็ไม่ไป ได้แต่นั่ง, เอนหลัง, กิน, เล่น, สูบยาสูบแล้วก็นอนไปวันๆ เท่านั้น ภรรยาจะปลุกเขาให้ตื่นขึ้นราว ๗ โมงเช้า เอาข้าวปลาอาหารมาให้บริโภค เสร็จแล้วก็ลงนอนต่อไปใหม่ พอเที่ยงวันก็ลุกขึ้นมาอีก แล้วก็มือเย็นอีกคำรบหนึ่ง. ระหว่างเวลาอาหารมื้อกลางวันกับมือเย็นนี้ เขาก็เอนหลังพักผ่อนเสียพักหนึ่ง เวลาที่เหลืออยู่นอกนั้นก็หมดไปด้วยการพูดคุยและเล่นการพนัน. พวกภรณยานั้นไปไถ่เอา ไปขายของหรือไปซื้อของที่ในเมือง...”⁹⁸

“...ชาวสยามนั้นเป็นคนดี เป็นผู้มีความละเอียดต่อบาป เขาจะไม่ทำบาปเพื่อความสนุกเพลิดเพลินหรือด้วยมีใจสูงประการใด ชาวสยามที่มีฐานะสูงกว่าราษฎรสามัญเล็กน้อย จำไม่ทำตัวให้นิยมความมึนเมา ถือว่าการดื่มเหล้านั้นเป็นสิ่งที่น่าละอายอย่างยิ่ง...

...การลอบกระทำความผิดเมียเขาไม่ค่อยมีในประเทศไทย ที่เป็นเช่นนี้มีใช้เพราะว่าสามีมีอำนาจที่จะลงโทษภรรยาของตนตามอำเภอใจได้...

...หญิงสาวสยามไม่เล่นการพนัน นางไม่ต้อนรับขับสู้ผู้ชายพวยเรือ และการมหรสพก็มีห่างๆ มากในกรุงสยาม...

⁹⁸ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้งที่ 2.

(นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548), หน้า 160.

...การที่ผู้หญิงจะใช้ชีวิตอย่างเหลวแหลกไม่เป็นระเบียบนั้นก็มีอยู่บ้านเหมือนกัน แต่ไม่ถึงขนาดยกมาเป็นอุทาหรณ์ได้...”⁹⁹

“...หญิงราษฎรสามัญซึ่งต้องทำมาค้าขาย ก็มีอิสระที่จะไปไหนมาไหนได้เต็มที่ ส่วนภรรยาพวกขุนนางผู้ใหญ่ไม่ค่อยได้สู้กับใครนักและไม่ค่อยได้ออกไปนอกบ้าน นอกจากไปเยี่ยมญาติและไปวัดบ้างเป็นครั้งคราวเท่านั้น แต่เมื่อออกไปนอกบ้านก็ต้องคลุมหน้าแม้จะเดินไปด้วยเท้า...”¹⁰⁰

“...ความเคารพนับถือผู้เยาว์จะพึงให้ต่อผู้สูงอายุเท่านั้น ไซ้สิ่งที่จะหาได้ยากในเมืองสยามยิ่งกว่าในเมืองจีนก็หาไม่...

...ความสนิมสนมกลมเกลียวกันในครอบครัวของชาวสยามนั้นมีอยู่อย่างแน่นแฟ้นถึงขนาดที่ว่า ถ้าบุตรคนใดประสวงค์จะกล่าวถ้อยร้อยความต่อบิดามารดาของตนแล้ว ก็ถือว่าเป็นสัตว์นรกมาเกิดเลยทีเดียว...”¹⁰¹

“...ความซื่อตรงของชาวสยามในด้านการค้าทุกประเภทนั้นมีอยู่มาก แต่การให้กู้ทรัพย์สินแล้ว มีการขูดรีดดอกเบี้ยอย่างรุนแรงอย่างไม่มีขอบเขตเลยทีเดียว กฎหมายสยามก็มีได้มาตราบังคับจำกัดพิภักดิ์อัตราดอกเบี้ยไว้ มาตราว่าธรรมเนียมของชาวสยามเองห้ามกระทำเช่นนั้น ความโลภเจตนาเป็นอกุศลกรรมบถข้อสำคัญของชาวสยามและข้อที่พิสดารอย่างยิ่งก็คือเขามิได้สมทรัพย์ไว้เพื่อใช้สอย หากแต่กลับนำเอาไปฝังลงดินเสียฉิบ...”¹⁰²

⁹⁹ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักสยาม ครั้งที่ 2. (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548), หน้า 227-228.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 228.

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 230.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 233.

“...ชาวสยามเป็นผู้มีนิสัยอ่อนโยน. มีสัมมาคารวะ, ใจเย็นและไม่ค่อยจะมีโทสจริตรุนแรงเท่าใดนัก เขาคุ่มสติไว้ได้นานมาก แต่เมื่อความโกรธถูกโพล่งขึ้นแล้วก็ดูเหมือนว่าเขาจะมีความยับยั้งชั่งใจน้อยกว่าพวกเรา ความซื่ออายุ, ความโลภ, ความสะกดคอดกั๊น, ความเงี้ยบขริ่มและความโน้มน้าวในทางกล่าวเท็จก็จะทวีขึ้นในกมลสันตาร, ชาวสยามมีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีเท่าๆ กับความเกียจคร้านและความเคารพต่อบรรพชนของตนที่ถ่ายทอดนิสัยนี้ไว้ให้ ชาวสยามไม่อยากจะรู้หรืออยากเห็น หรือนิสัยซึ่งชอบในอะไรๆ ทั้งนั้น ถ้าใครประพฤติต่อเขาอย่างมีสัมมาคารวะ ก็จะกำเริบทะนงเยื่อหยิ่งใหญ่แต่กลับยอมตนเองหมอบกราบแก่บุคคลที่ใช้อำนาจซึ่งขังข่มเอากับตน ชาวสยามเป็นคนเจ้าเล่ห์และกลับกลอกอยู่เสมอเช่นคนทั้งหลายที่รู้จักอ่อนแอของตนเองนั้น...”¹⁰³

“...เป็นสิ่งที่น่าประหลาดมากทีเดียว ที่ชาวชาตินี้มีความถือตนเป็นอันมาก แม้จะเป็นคนอ่อนน้อมและสุภาพตามที่มองเห็นด้วยตาเปล่า ไม่มีแม้ชาวบ้านชั้นสามัญคนใดที่จะทนเห็นคนต่างด้าวไม่ว่าจะเป็นชาวชาติไหนเดินล้ำหน้าหรือนั่งสูงกว่าเขาได้ เพราะฉะนั้นขณะที่เดินไปตามท้องถนนพวกเขาจึงเดินตามกันไปเป็นหาง ไม่มีการเดินทางเคียงบ่าเคียงไหล่กันเลยถ้าเพื่อนสองคนเดินมาพบกันเข้ากลางทาง เวลาพบภิกษุหรือผ่านวัดวาอารามตามทางก็กระทำเช่นเดียวกัน ต้องระวังไม่เดินข้ามสะพานในขณะที่มีเอแล่นลอดอยู่ ถือกันว่าไม่สุภาพที่จะข้ามสะพานไปในขณะเดียวกันนั้น...”¹⁰⁴

ในบันทึกต่างชาติดังปรากฏเรื่องของพิธีการแต่งงานของชาวสยาม ทั้งลักษณะของการจัดงาน พิธีกรรมทั้งทางศาสนา และพิธีกรรมตามธรรมเนียมประเพณีในการแต่งงาน รวมถึงบทบาทหน้าที่ของภรรยาในสังคมอยุธยา ซึ่ง ลา ลูแบร์ กล่าวไว้ว่า

¹⁰³ มงซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักสยาม ครึ่ง 2. (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548), หน้า 234.

¹⁰⁴ นิโกลาส์ แชรแวงส (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักร ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2550). หน้า 97-98.

“...ธรรมเนียมของชาวสยามที่จะจัดให้ลูกสาวหลานสาวแต่งงานแต่อายุเยาว์กับชาวหนุ่ม
ซึ่งมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน แม้กระนั้นก็ยังมิหญิงสยามกลางคนที่ไม่ยอมแต่งงานเลยตลอดชีวิต
...

...การแต่งงาน บิดามารดาของฝ่ายชายก็จัดหญิงเฒ่าแก่ผู้มีชื่อเสียงดีไปดำเนินการสู่ขอ
ต่อบิดามารดาของฝ่ายหญิง ถ้าบิดามารดาของฝ่ายหญิงพอใจ ก็จะให้คำตอบในทำนองเอื้อเพื่อ
แม้กระนั้นก็ยังสงวนท่าทีขอผลัดไปปรึกษาหารือรับทราบเจตนาภรรยาของบิดาของคนก่อน นั้นก็
สอบถามเวลาตกฟาก ของฝ่ายชาย และให้เวลาตกฟากของฝ่ายหญิง(แก่เฒ่าแก่)ไป ทั้งสอง
ฝ่ายจะนำไปให้หมอดู เพื่อขอทราบเป็นประการสำคัญว่า อีกฝ่ายหนึ่งนั้นมั่งมีศรีสุขอยู่หรือไหน
และจะอยู่กินกันไปจนวันตายไม่หย่าร้างหรือประการใด...

...ถ้าเป็นการปรองดองจะทำการแต่งงานกันแล้วไซ้ ข้างฝ่ายชายก็จะไปมาหาสู่ฝ่ายหญิง
๓ ครั้ง นำเอาหมากพลูและผลไม้ไปให้เป็นของกำนัล ไม่มีของมีค่าอันใดกว่านั้น. ในการเยี่ยม
ครั้งที่ ๓ นั้น บิดามารดาของทั้งสองฝ่ายจะมาประชุมพร้อมหน้ากันอยู่ที่นั่นด้วย ช่วยกันนับ
เงินทุนของเจ้าสาว และทรัพย์สินเงินทองที่จะให้แก่เจ้าบ่าวเท่าใด...

...แต่มิได้มีการทำหลักฐานไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด...”¹⁰⁵

“...การแต่งงานนั้นไม่ว่าบ้านไหนเมืองไหน ย่อมมีธรรมเนียมให้จัดเลี้ยงดูและจัดมหรสพ
มาให้ชม เจ้าของงานจะหานักรำอาชีพมาแสดง แต่เจ้าบ่าวเจ้าสาวหรือแขกหรือที่ได้รับความเชิญคน
หนึ่งคนใด ก็หาได้ออกไปเดินไปรำกับเขาด้วยไม่ งานนี้จัดขึ้นที่บ้านของฝ่ายเจ้าสาว ซึ่งเจ้าบ่าว
ต้องเอาเป็นธุระปลูกโรงสำหรับทำพิธีขึ้นหลังหนึ่งโดยเฉพาะ ในบริเวณที่ห่างออกไปจากเรือนใหญ่
และจากที่นั้นเขาก็นำคู่บ่าวสาวไปสู่เรือนหอซึ่งตั้งอยู่โดดเดี่ยวอีกหลังหนึ่งเป็นภาระของเจ้าบ่าวที่
จะต้องปลูกสร้างขึ้น ด้วยทุนรอนของตนเองอีกเหมือนกัน ตั้งอยู่ภายในรั้วไม้ไผ่อันเป็นภายใน

¹⁰⁵ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักสยาม ครั้งที่ 2.

บริเวณบ้านบิดามารดาของฝ่ายหญิง คู่แต่งงานใหม่จะพำนักอยู่ที่เรือนหอนี้ ๓-๔ เดือน แล้วจึงแยกไปปลูกเรือนอยู่ในที่แห่งใหม่ตามใจชอบของตนเองต่อไป...

...ชายชาวสยามอาจมีภรรยาได้หลายคน...

...ถ้าชายสยามคนใดมีภรรยาหลายคน ก็ย่อมมีภรรยาคนหนึ่งอยู่เสมอที่นับว่าสำคัญกว่าภรรยาคนอื่นๆ เขาเรียกภรณานั้นว่า เมียหลวง (la grande femme) ภรรยาคนอื่นๆนั้นเรียกว่า เมียน้อย (les petites femme) ซึ่งอันที่จริงแล้วก็เป็ภรรยาโดยถูกต้องตามกฎหมายด้วยกันทั้งนั้น...”¹⁰⁶

การปรากฏของท้องถื่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในเรื่องสังคมของผู้คนอยุธยาในยุคก่อน พ.ศ.2520 สะท้อนสภาพสังคมผ่านวิถีชีวิตและกิจกรรมของผู้คน จากมุมมองทัศนคติจากชาวต่างชาติ ทั้งยังสอดแทรกความคิดเห็นลงในบันทึกด้วย

2.3.3.2 ประเพณีความเชื่อ ศาสนาของชาวอยุธยา

สำหรับประเพณี ความเชื่อ ศาสนาของผู้คนในท้องถื่นอยุธยา ที่ปรากฏการอธิบายในประวัติศาสตร์นิพนธ์พบทั้งพิธีการปลงศพของทั้งชาวสยามและชาวจีน ภายในบันทึกของ ลา ลูแบร์ ยิ่งการปลงศพของชาวสยาม การเผาศพ ขบวนแห่ศพ สะท้อนพิธีกรรมทางความเชื่อศาสนา เช่น

“...การปลงศพของชาวสยาม เมื่อบุคคลถึงแก่ความตายลงเขาก็เก็บศพผู้ตายลงไว้ในโลงไม้ซึ่งเขาทำวางรักทางด้านนอก และวางที่ก็ปิดทองด้วย แต่โดยที่น้ำวางรักของสยามไม่ค่อยดีเท่าของประเทศจีน และไม่อาจป้องกันกลิ่นเหม็นของศพมิให้ร่วระเหยออกมาตามแนวโลงที่ครากได้เสมอ เจ้าศพจึงพยายามอย่างน้อยที่สุดก็ทำลายลำไส้ของผู้ตายเสียด้วยปรอท ซึ่งเขากรอกเข้าไปในปากศพ และกล่าวกันว่าหีบใหญ่ออกมาได้ทางทวารหนัก...

¹⁰⁶ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้งที่ 2.

(นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548), หน้า 163-165.

...เขาวางโคงศพนั้นไวบนเครื่องรองสูงด้วยความเคารพ โดยธรรมดาแล้วก็มักใช้เตียงนอน ที่มีเท้าเป็นฐานและตราบใดที่เขายังรักษาศพไว้ที่บ้านเรือน จะเป็นด้วยคอยให้หัวหน้าครอบครัวที่ไม่อยู่กลับมาเสียก่อน หรือเพื่อเตรียมงานการปลงศพให้สมเกียรติ เจ้าศพก็จะเผาเครื่องหอม (จุดธูป) และจุดเทียนไว้ใกล้ๆ โคงศพ และทุกคืนพระภิกษุสงฆ์จะไปสวดมนต์ภาษาบาลีในห้องที่ตั้งศพนั้นทำนองฟังเรียงกันตามแนวฝาห้อง เจ้าภาพศพกับรองเลี้ยงดูและถวายปัจจัยบ้าง มนตร์ที่ท่านสวดนั้นเป็นธรรมะว่าด้วยความตาย พร้อมกับบอกทางสวรรค์ ซึ่งท่านอ้างว่าบอกให้ แก่วิญญาณของผู้มรณะนั้นแล...”¹⁰⁷

“...ในระหว่างที่ตั้งศพไว้นั้น ญาติเจ้าของศพก็เลือกสถานที่แห่งหนึ่งในท้องถิ่นสำหรับชักศพไปเผาที่นั่น สถานที่นั้นตามปกติมักจะเป็นที่ใกล้วัด ซึ่งผู้ตายหรือบรรพชนของผู้ตายคนใดคนหนึ่งได้สร้างขึ้นไว้ หรือใกล้วัดไหนวัดหนึ่งถ้าไม่มีวัดของวงศ์สกุลผู้ตายเอง เขาจัดการล้อมรั้วอาณาบริเวณเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสทำด้วยไม้ไผ่ด้วยฝีมือทางสถาปัตยกรรมกลางประการ และประดับประดาด้วยกระดาสีหรือกระดาศทอง ซึ่งเขาตัดเป็นรูปเรือ เครื่องใช้ไม้สอย สัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่า ตรงกลางวงล้อมนั้นเป็นที่ตั้งเชิงตะกอน ก่อด้วยไม้เนื้อหอมล้วนๆ หรือแต่กลางส่วนเช่นไม้จันทน์ขาวหรือไม้จันทน์เหลืองและไม้ฤษณาเป็นต้น สุดแต่แต่ความมั่งคั่งและเกียรติศักดิ์ของผู้ตาย...”¹⁰⁸

“...ในงานปลงศพของชาวสยาม มีที่จะกล่าวแถมก็คือเขาทำให้งานปลงศพสวยงามขึ้น ด้วยการจุดดอกไม้ไฟเป็นอันมาก และถ้าเป็นงานปลงศพบุคคลที่มีวาสนาบารมีมากแล้ว ก็จะมีการจุดดอกไม้ไฟติดต่อกันไปตลอดทั้ง ๓ วัน ๓ คืน...”¹⁰⁹

¹⁰⁷ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้ง 2. (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548). หน้า 366.

¹⁰⁸ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้ง 2. (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548), หน้า 367.

¹⁰⁹ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้ง 2. (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548), หน้า 369.

“...คนที่ยากจนจริงๆ ผังศพบิดามารดาของตนไว้โดยมิได้เผา แต่ถ้าลูกหลานมีกำลังพอที่จะทำได้ ก็ไปนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มา ท่านเหล่านี้ไม่ปรารถนาจะเล่นด้วยถ้าไม่มีเงินถวาย เป็นอามิสพลีคนที่เข็ญใจไม่มีเงินจะถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ได้ก็เพียงแต่นึกเอาเองตามผลการว่าตนได้ให้เกียรติแก่บิดามารดาของตนพอแล้วด้วยการนำศพไปวางไว้ในท้องนาในที่สูงอาจเห็นได้ง่ายคือทอดไว้บนแคร่ เป็นที่สำหรับแร้งกามาทิ้งกินเป็นมังสาหาร...”

...กรณีที่มีผู้ป่วยตายลงด้วยโรคระบาด เขาผังศพไว้โดยไม่เผา และอีกปีต่อมาจึงได้ขุดศพขึ้นทำการเผา ในเมื่อแน่ใจว่าอันตรายจากการติดเชื้อโรคระบาดนั้นได้ผ่านพ้นไปแล้ว...”

...คนใดตายลงด้วยโรคติดต่ออย่างใดอย่างหนึ่งก็ตามและหญิงที่ตายทั้งกลม. จะได้รับการผังไว้หรือไม่ก็ทิ้งให้เป็นทานแก่แร้งกา. ส่วนศพที่ตายด้วยอาการอย่างอื่นนั้นเผา...”¹¹⁰

นอกจากนี้เมื่อมีการกล่าวถึงการปลงศพของชาวสยาม การอธิบายที่ตามมาคือเรื่องความเชื่อเรื่องผี ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับ รวมถึง ภูตผีปีศาจที่ชาวสยามเชื่อถือและให้ความเคารพ ซึ่ง บันทีก ลา ลูแบร์ กล่าวว่า

“...ชาวสยามอธิษฐานอ้อนวอนบิดามารดาผู้วายชนม์ของตนให้ช่วยเหลือแต่ประการใด...

...ชาวสยามก็ไม่วายที่จะเชื่อว่าตนได้รับการรบกวนจากการปรากฏตัวให้เห็นของผู้ตายอย่างเนืองๆ ด้วยประการฉะนี้แลพวกบุตรหลานจึงนำเนื้อสัตว์ไปที่หลุมฝังศพ วางทิ้งไว้ให้สัตว์เดรัจฉานกินตามสบาย และทำบุญให้ทานแก่พระภิกษุสงฆ์เพื่อแผ่กุศลไปให้ เพราะชาวสยามเชื่อว่าการทำบุญให้ทานนั้นเป็นการไถ่บาปกรรมของผู้ตายได้ โดยทำนองเดียวกับที่ไถ่บาปกรรมของคนเป็น นอกจากนี้ชาวสยามยังเชื่อบรรยากาศเทพดาอารักษ์ และสาปแช่งภูตผีปีศาจร้ายที่จะมาอำยื้ออยู่เกือบจะทุกโอกาส และเทพดาอารักษ์กับภูตผีปีศาจเหล่านั้นในความคิดเห็นของพวกเขา ก็คงจะเป็นดวงวิญญาณทั้งสิ้น...

¹¹⁰ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักสยาม ครึ่ง 2.

(นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548), หน้า 371-372.

...ญาติปีศาจนั้นเป็นวิญญาณของบุคคลที่ตายไปแล้ว จะเป็นด้วยต้องพระราชอาญา ประหารชีวิต หรือตายโดยบาปเคราะห์วิสามันชาวสยามวินิจฉัยเห็นไม่สมควรให้เกียรติด้วยการปลงศพนั้นแล ส่วนเทพยดานั้นเป็นดวงวิญญาณประเภทตรงกันข้าม มีอันดับความดีมาก หรือดีน้อย ก็สุดแท้แต่ว่าได้ประกอบกุศลกรรมมากหรือน้อยเพียงไรในชาตินี้...”¹¹¹

สำหรับการละเล่นของชาวสยามที่ปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ เช่น การแข่งเรือ การชนไก่ การเล่นการพนันของชาวสยาม มวยชก รวมถึง ชาวสยามชอบสูบบุหรี่ ซึ่ง ลา ลูแบร์ บันทึกกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่ชาวสยามกระทำ ดังนี้

“...ชาวสยามชอบชนไก่มาก ไก่ที่กล้าหาญที่สุดไม่จำเป็นต้องตัวใหญ่เสมอไป แต่ธรรมดา มักเป็นตัวที่มีอายุประจำตัวที่ดีที่สุดคือ มีเดือยอันคมและแข็งแรง. ถ้าไก่ชนตัวหนึ่งล้มลง เขาจะให้มันดื่มน้ำเพราะเขาทราบจากความจัดเจนว่า มักจะเนื่องจากเหตุที่มันกระหายน้ำนั่นเอง และตามปกติเมื่อมันได้ดื่มน้ำเข้าไปแล้วก็จะเข้าดำเนินการชนต่อไปอีก. แต่การชนไก่นี้มักจะลงเอยด้วยการตายของคู่ต่อสู้ตัวใดตัวหนึ่งเสมอ...”¹¹²

“...ชาวสยามมีมหรสพประเภทเล่นในโรงอยู่ ๓ อย่าง อย่างที่ชาวสยามเรียกว่าไซน (Cone) นั้น เป็นการร่ายรำเข้าๆ ออกๆ หลายคำรบตามจังหวะซอและเครื่องดนตรีอย่างอื่นอีก. ผู้แสดงนั้นสวมหน้ากาก (หัวไซน) และถืออาวุธ แสดงบทบาทไปในทางสู้รบกันมากกว่าจะเป็นการร่ายรำ...”¹¹³

¹¹¹ เดอ ชัวซีย์, บาทหลวง (เขียน, สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุรายวันการเดินทางสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. 1685 และ 1686 ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2550), หน้า 348.

¹¹² มงซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน, สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้งที่ 2. (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548). หน้า 151-152.

¹¹³ มงซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน, สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้งที่ 2. (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548). หน้า 157.

“...การฉลองวัดนี้ มักจะมีการวิ่งงัวและการกีฬาเครื่องสนุกสนานอย่างอื่นด้วย เช่น มวยปล้ำ และมวยที่ต่อสู้กันด้วยศอกและหมัด ในการชกมวยหมัดนั้นนักมวยพนักมือของตนเองด้วย ด้ายดิบ ๓ หรือ ๔ รอบแทนกำวงแหวนทองแดง...”¹¹⁴

“...การแข่งขันที่เขาคือเพื่อจัดให้เราชนนั้น จะนับเนื่องว่าเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งด้วยหรือไม่ เพราะในทรรศนะของชาวสยามนั้น การแข่งเรือเป็นกีฬามากกว่าจะเป็นการละเล่น ชาวสยามเลือกเรือยาว ๒ ลำมาเปรียบสัดส่วนให้เท่ากันทักอย่างเท่าที่สามารถจะทำได้ แล้วก็แบ่งออกเป็นสองพวกเพื่อพนันขันต่อกัน ครั้นแล้วคณะกรรมการ (comites) ก็ลุกขึ้นยื่นทำจังหวะเร่งเร้า...พวกคนดูที่เล่นพนันขันต่อไว้ก็เปล่งเสียงร้องและออกท่าทางราวกับว่าลงไปพายร่วมกับเขาด้วยตนเองมีบ่อยๆ...

...ชาวสยามรักเล่นการพนันเสียเหลือเกิน คนกระทั่งฉิบหายขายตนหรือไม่ก็ขายบุตรธิดาของตน (ให้ตกไปเป็นทาส) ด้วยในประเทศนี้ถ้าลูกหนี้คนใดไม่มีเงินทองหรือข้าวของดีราคาให้เจ้าหนี้แล้ว ก็ขายลูกเต้าของตนเพื่อชำระหนี้สินไปได้ และถ้ายังไม่พอกับหนี้สินที่ตนทำไว้ ตัวของตัวเองก็ตกเป็นทาสไปด้วยอีกคน. การพนันที่เขาชอบเล่นมากที่สุดก็คือ Tric-trac ซึ่งชาวสยามเรียกว่าสกา (Saca) อันดูเหมือนเขาจะได้เรียนเล่นมาจากชาวปอร์ตุเกศ เพราะชาวสยามเล่นแบบเดียวกับพวกนั้นและแบบเดียวกับพวกเรา (ฝรั่งเศส) ชาวสยามไม่เล่นไพ่เลย...

...การสุบยาด้วยทำนองสุบควัน (ด้วยชาวสยามไม่ใช่ยามงหรือยานัตถุ์) ก็เป็นเครื่องเพลิดเพลินใจอย่างหนึ่งของชาวสยามด้วยเหมือนกัน. พวกผู้หญิงแม่บรรดาที่เป็นใหญ่เป็นโตก็นิยมสุบกัณมิใช้น้อย ชาวสยามได้ยาสุบมาจากเมืองมนิลา เมืองจีน และที่ปลูกขึ้นในประเทศเอง แม้ว่ายาสุบเหล่านี้จะจัดชาวสยามก็สุบกักันได้ไม่พักต้องประสะให้อ่อนรสลง แต่ชาวจีนกับชาวมัวร์นั้นคืออมน้ำไว้ในปากหน่อยหนึ่งแล้วจึงสุบควันยาสุบเข้าไป ครั้นแล้วก็บ้วนทั้ง

¹¹⁴ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักสยาม ครั้งที่ 2.

น้ำทั้งควันออกมาพร้อมๆ กัน ชาวสวรรค์นั้นใช้เครื่องมือสุบยาที่ค่อนข้างแปลกอยู่ซึ่งท่านจะได้อ่านคำบรรยายและเห็นภาพในตอนท้ายของจดหมายเหตุนี้...”¹¹⁵

2.3.3.3 บทบาทและหน้าที่ของสงฆ์ในสังคมอยุธยา

จากบันทึกของลา ลูแบร์และนิโกลาส์ แซรเวส กล่าวถึง บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ในท้องถิ่นอยุธยา รวมถึงกิจวัตรประจำวันที่ยังปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ด้วย นอกจากนี้ยังอธิบายบทบาทของสงฆ์ที่มีต่อคนในท้องถิ่นต่างๆ ด้วย เช่น การรักษาโรค การสอนหนังสือแก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น นิโกลาส์ แซรเวส กล่าวว่า

“...พระภิกษุต้องตื่นแต่เช้าตรู่ ทุกวันจะมีการตีระฆังใหญ่ปลุกให้ลุกขึ้นตั้งแต่ตีสี่และเรียกให้ไปสวดมนต์ในตอนเช้า ในฤดูที่มีลมพัดมาจากทางทิศใต้ พระภิกษุจะพร้อมกันเข้าไปในโบสถ์เมื่อสิ้นเสียงระฆัง แต่ในฤดูส่วนใหญ่ยังคงจำวัดอยู่ ปล่อยให้มีการตีระฆังไปเปล่าๆ...

...พระภิกษุจะออกมารับบิณฑบาตทันทีที่การสวดมนต์เข้าได้สิ้นเสียงระฆัง การสวดมนต์นี้กินเวลาประมาณหนึ่งชั่วโมงเต็มๆ...

...เมื่อการสวดมนต์อันว่าด้วยพุทธประวัติประกอบกับการสรรเสริญพระเกียรติคุณได้สิ้นสุดลงแล้วภิกษุทั้งหลายก็กวาดทำความสะอาดภายในและภายนอกโบสถ์...

...เมื่อกลับจากรับบิณฑบาตแล้ว ต่างรูปต่างก็ฉันตามส่วนที่ตนได้รับมา ล่วงเวลาเที่ยงวันไปแล้วจะบริโภคอาหารอีกไม่ได้ยกเว้นผลไม้กลางชนิดเท่านั้น มีอยู่สามหรือสี่วัดใหญ่ๆ ที่การบริโภคเป็นไปด้วยความมีระเบียบหน่อย กล่าวคือภิกษุทั้งหลายฉันจังหันพร้อมหน้ากันในศาลาใหญ่ไม่มีใครเก็บสิ่งไรไว้เป็นของตน มอบสิ่งที่ได้รับบิณฑบาตมาทั้งสิ้นให้แก่ไวยาวัจกร เมื่อฉันจังหันแล้วภิกษุที่เฉลี่ยฉลาดปราดเปรื่องก็ใช้เวลาในระหว่างวันนั้นศึกษาภาษาบาลี...

¹¹⁵ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้งที่ 2.

(นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548). หน้า 159-160.

...พวกภิกษุมีความรู้แตกฉานมากในเรื่องยารักษาโรค เขาปรุงโอสถชนิดหนึ่ง ประกอบด้วยน้ำมันและผงเหลืองๆ ใช้บำบัดอาการโรคได้สารพัด เมื่อมีผู้ตามไปรักษาไข้ ก็เริ่มด้วยการสวดมนต์เสียเล็กน้อยก่อน แล้วสาธิตกระดาศขึ้นเล็กๆ จารึกอักขระบาลีไปรอบๆตัวอ้างว่า สำหรับไล่ภูตผีปีศาจที่มาให้โทษ...

...พระภิกษุเป็นหมอดูด้วยเหมือนกัน และแจ้งแหล่งที่ซุกของหาย เมื่อของๆใครหาย ก็ไปขอให้พระภิกษุดูให้ ดูจะเป็นวิธีการแม่นยำอย่างเดิวนั่นที่ จะพบสิ่งของที่หายไปได้ นอกจากนั้นยังให้ยันต์แก่คนไข้ ผู้เดินทางและเด็กอ่อน โดยอ้างว่ามีสรรพคุณในการป้องกันภัยอันตรายต่างๆได้ ลางรูปเลวร้ายกว่าอื่นๆ มีการเลี้ยงและติดต่อกับผี ภิกษุเหล่านี้เป็นที่น่าแคลงใจมากเกี่ยวกับเรื่องอัศจรรย์นานาที่กระทำขึ้น...”¹¹⁶

“...พวกพระภิกษุสอนหนังสือให้แก่เด็กๆ ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว และเทศนาสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนตามที่มีจารึกไว้ในพระคัมภีร์บาลี ถึงทุกๆวันรุ่งขึ้นจากอมวาสีและทุกวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง ก็แสดงพระธรรมเทศนาและสัปปุรุษสีกาก็พากันไปประชุมฟังเป็นประจำในพระอุโบสถ เพลาที่แม่น้ำลำคลองเปี่ยมฝั่งไปด้วยน้ำฝนจนกระทั่งถึงเพลาน้ำเริ่มลด ก็มีการแสดงพระธรรมเทศนาทุกวัน ตั้งแต่หกโมงเช้าไปจนถึงเวลาฉันจังหันมื้อเพลและตั้งแต่บ่ายโมงถึงห้าโมงเย็น...”¹¹⁷

“...เมื่อตื่นจากจำวัดแล้ว พระภิกษุทั้งหลายก็ตามเจ้าอธิการไปลงพระอุโบสถเป็นเวลาสองชั่วโมง ที่นั่นท่านสวดมนต์เป็นภาษาบาลี และข้อความที่ท่านสวดนั้นจารอยู่บนใบไม้ขนาดค่อนข้างยาวและผูกติดกันไว้ทางปลายข้างหนึ่ง...

¹¹⁶นิโกลาส์ แชรแวงส (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักร ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2550). หน้า 163-165.

¹¹⁷มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้งที่ 2. (นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548). หน้า 346.

...เมื่อกลับจากบิณฑบาตแล้ว พระภิกษุทั้งหลายก็ฉันข้าวถ้าท่านต้องการและไม่ค่อยจะได้ถวายข้าวที่จะฉันต่อพระพุทธรูปโดยสม่ำเสมอ แม้ว่าจะได้มีการทำเป็นครั้งคราวตามวิธีการที่ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวมาแล้ว. ในระหว่างที่คอยเวลาฉันเพลนั้น พระภิกษุก็เล่าเรียนหรือทำการอย่างใดอย่างหนึ่งสุดแต่จะเห็นสมควรแก่ตน และท่านฉันเพลเอาตอนเที่ยงวัน. หลังจากฉันเพลแล้วท่านก็สอนหนังสือแก่พวกสามเณรแล้วจำวัด พอตกเย็นก็ช่วยกันปิดกวาดทำความสะอาด พระอุโบสถ แล้วทำวัตรเย็นอยู่เป็นเวลาสองชั่วโมงเช่นในตอนเช้า ครั้นแล้วก็จำวัด...”¹¹⁸

2.3.3.4 กลุ่มคนในท้องถิ่นอยุธยา

ท้องถิ่นอยุธยาประกอบด้วยคนหลากหลายกลุ่ม หลากหลายชาติพันธุ์ทั้งที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เดินทางทำการค้า และตั้งรกรากในกรุงศรีอยุธยา การอธิบายถึงคนเหล่านี้มีปรากฏอยู่ภายในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยอยู่พอควรตั้งแต่ ชาวมอญ ชาวลาว ชาวโปรตุเกส เช่น ในบันทึกของนิโกลาส์ แชรแวส กล่าวว่า

“...พลเมืองอันแสนจะอนาถาเหล่านี้เป็นคนต่างด้าวเสียกว่าหนึ่งในสาม คนกลางคนเหล่านี้มีพื้นเพดั้งเดิมเป็นคนลาวและคนมอญ ซึ่งคนสยามจับเป็นเชลยศึกและกวาดต้อนเข้ามาในราชอาณาจักรเมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว...พระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งตั้งนายกองให้ไปคอยดูแลควบคุมความประพฤติและจัดระบบปกครองให้เป็นไปตามกฎหมายบ้านเมือง จนกระทั่งทุกวันนี้มีปะปนเข้ากับคนสยาม จนยากที่จะพิจารณาเห็นความแตกต่างกันได้...คนต่างด้าวอันมีพื้นเพดั้งเดิมเป็นคนลาวและคนมอญเหล่านี้ ยังคงรักษาภาษาของตนไว้ มีบางคนหัดพูดภาษาสยาม... คนต่างด้าวชาวโปรตุเกส ที่ถอนตัวจากการรบในประเทศอินเดียเมื่อไม่กี่ปีมานี้กับพวกฮอลันดาก็เข้ามาตั้งรกรากเป็นนิคมอยู่ตั้ง 700-800 หลังคาเรือน ส่วนมากยากจน...ชาวญี่ปุ่น ชาวตั้งเกีย, ชาวโคแชนซ์ขึ้นกับชามเขมร ก็มาตั้งนิคมของตนอยู่เหมือนกัน พระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งตั้งหัวหน้าราษฎรแต่ละสังกัดชาติให้ปกครองกันเองตามประเพณีนิยมของแต่ละประเทศ พวกมลายูมีอยู่

¹¹⁸ มองซิเออร์ ลา ลูแบร์ (เขียน), สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม ครั้งที่ 2.

(นนทบุรี: ศรีปัญญา; 2548). หน้า 351-352.

มากมายเหลือคณานับ โดยที่ถือลัทธิศาสนาพระมะหะหมัด เป็นที่รู้จักดีว่าเป็นชนชาติที่ร้ายที่สุดในสมัยประเทศไทย เพราะฉะนั้นเมื่อมีคดีอะไรเกิดขึ้น จึงมักกล่าวหาคนเหล่านี้ และมักจะปรากฏว่าเป็นความจริงเสียด้วย เพราะเป็นคนมีนิสัยเหี้ยมโหดและทารุณถ้าเข้ามั่วใจว่าปลอดภัยแล้วก็จะฆ่าคนได้อย่างเลือดเย็นทีเดียว...พวกแขกมัวร์นำเอาดีตนไปประกอบเป็นโศกณานานใช้บำบัดอาการโรคชนิดหนึ่งได้ชะงัดนักจะมีการปลูกปั่นให้กินวุ่นวายในรัฐทุกวัน ถ้าไม่เกรงใจว่าจะถูกลงโทษ เมื่อไม่กี่ปีมานี้...”¹¹⁹

“...เสรีภาพในการระกอบการทำมาค้าขาย ซึ่งแต่ก่อนนี้เป็นเองดั้งดูคนต่างด้าวชาวต่างแดนนานาชาติเป็นอันมากไปสู่กรุงเทพฯ แล้วและตั้งรกรากอยู่โดยมีเสรีภาพอันสมบูรณ์ในอันที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ตามประเพณีนิยมของตนและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของตนได้อย่างเปิดเผย แต่ละประชาชาติก็มีเขตที่อยู่อาศัยของตนแตกต่างกันออกไป. อาณาเขตที่อยู่นอกตัวเมืองนั้น ชาวปอรตุเกสเรียกว่า ค่าย (Camp) และชาวสยามเรียกว่า บ้าน (Ban)...แต่ละประชาชาติก็เลือกตั้งหัวหน้าหรือที่ชาวสยามเรียกว่า นาย ของตนขึ้นและนายบ้านนั้นๆ ก็เจรจากิจแห่งลูกบ้านของตนกับขุนนางซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงแต่งตั้งขึ้นเพื่อกิจการนี้ เรียกว่าขุนนางว่าการข้างชาตินั้นๆ...”

“...ในประเทศสยามยังมีแขกมัวร์อยู่อีกราวสามหรือสี่พันคน ชาวปอรตุเกสที่เกิดในชมพูทวีปก็มีจำนวนเท่าๆกัน เช่นเดียวกับชาวจีนและชาวมลายา และยังมีชาวชาติอื่นๆอยู่อีกบ้าง...”¹²⁰

“...ราษฎรเกือบครึ่งราชอาณาจักรเป็นชาวมอญ ซึ่งถูกกวาดต้อนมาโดยการสงคราม เป็นคนที่คล่องแคล่วกว่าชาวสยาม ชาวลาวก็มีอยู่มากเหมือนกัน ที่เป็นลูกครึ่งจีนนับว่ามีความชำนาญและลัทธิพิศได้เป็นอย่างดี...”¹²¹

¹¹⁹นิโกลาส์ แครนเวส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักร, หน้า 71-73.

¹²⁰มองซิเออร์ ลา ลูแบร์, จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม, หน้า 336-337.

¹²¹เดอ ชัวซีย์, บาทหลวง, จดหมายเหตุรายวันการเดินทางสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ.1685 และ 1686, หน้า 341.

2.3.3.5 ประเพณีของชาววังสมัยอยุธยา

สำหรับประเพณีของชาววังหรือผู้คนในวังสมัยอยุธยาโดยปรากฏในหนังสือพระราชพิธี 12 เดือนในสมัยรัชกาลที่ 5 กล่าวถึงจารีตประเพณีในวังบางประการที่ยังคงยึดถือปฏิบัติมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เช่น พระราชพิธีไล่เรือ ลักษณะพิธีไล่เรือครั้งกรุงเก่ากระทำในเดือนอ้าย เพื่อต้องการให้น้ำลดเร็วขึ้น เนื่องจากเดือนต่อไปจะเข้าสู่ฤดูเพาะปลูกซึ่งปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยอยุธยา กล่าวไว้ในพระราชพิธี 12 เดือนว่า

“...พิธีไล่เรื่อนี้ก็เห็นได้ชัดว่าไม่เป็นพิธีที่ทำเสมอ ใช่ว่าแต่ไม่เสมอทุกปี ไม่เสมอทุกแผ่นดินด้วย เพราะฉะนั้นจึงควรสันนิษฐานว่า ซึ่งอ้างว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงเช่นนั้นเป็นการเฉพาะพระองค์ ต้องเข้าใจว่าไม่เป็นพิธีทำทุกปี ทำแต่ปีใดจะต้องที่จะให้น้ำลด...”¹²²

พระราชพิธีต่อมาคือ พิธีธยานยเทาะห์เผาข้าวครั้งกรุงเก่าหรือพิธีเผาข้าว เพื่อบูชาพระแม่โพสพ ทั้งยังมีการเสี่ยงทายในการสร้างขวัญและกำลังใจแก่เกษตรกร เป็นพระราชพิธีที่กระทำในเดือน 3 กล่าวว่พิธีดังกล่าวมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและปรากฏหลักฐานกาพย์ห่อโคลงนิราศสมัยอยุธยา

“...จดหมายคำให้การขุนหลวงหาวัดเล่าถึงตำราพระราชพิธีนี้ว่า พระจันทรกุมารเป็นผู้ฉลองพระองค์ ออกไปทำการพิธี ตั้งโรงพิธีที่ทุ่งนาเห็นจะเป็นทุ่งหันตราซึ่งเป็นทุ่งนาหลวง มีกระบวนแห่ออกไป เช่น แรกนา แล้วเอารวงข้าวมาทำเป็นฉัตรปักไว้หน้าโรงพิธี พระจันทรกุมารนั่งที่โรงพิธี แล้วจึงเอาไฟจุดรวงข้าวที่เป็นฉัตรนั้นขึ้น มีคนซึ่งแต่งตัวเสื้อเขียวพวกหนึ่ง เสื้อแดงพวกหนึ่ง สามเทริด ท่วงที่จะคล้ายๆกับอินทร์พรหมหรือโอละพ้อ สมมติว่าเป็นพระอินทร์พวกหนึ่ง พระพรหมพวกหนึ่ง เข้ามาแย่งรวมข้าวกัน ข้างไหนแย่งได้มีคำทำนาย แต่คำทำนายนั้นก็คงจะอยู่ในเค้าพิธีกะติเกยาดิทั้งนั้น...แต่ในการพิธีเผาข้าวนี้มีจดหมายในพระราชพงศาวดาร

¹²²พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, ครั้งที่ 18 (กรุงเทพฯ: อมรรการพิมพ์, 2542). หน้า 49.

แผ่นดินพระบรมราชาธิราช ซึ่งเรียกกันตามปกติของแผ่นดินที่ล่องหน้าไปก่อนแผ่นดินปัจจุบันว่า พระเจ้าอยู่หัวในบรมโกศ...”¹²³

พระราชพิธีต่อมาคือ ถือน้ำครั้งกรุงเก่ากระทำในเดือน 5 ซึ่งปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นการตักน้ำสาบานตนเพื่อให้เหล่าขุนนางข้าราชการซื่อสัตย์สุจริตกับราชสำนัก

“...การถือน้ำครั้งกรุงเก่า ซึ่งได้รับความตามคำเล่าสืบมาก็ว่าเหมือนกันกับที่กรุงรัตนโกสินทร์นี้ เช่นแบบอย่างในรัชกาลที่ 1 ที่ 2 ที่ 3 แปลกแต่ข้าราชการถือน้ำที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ แล้วย้ายไปที่วิหารพระวัดมณฑลพิตร เมื่อถือน้ำแล้วมีดอกไม้ธูปเทียนเข้าไปถวายบังคมพระเชษฐูปิตร ซึ่งเป็นพระรูปพระเจ้าอยู่ทอง คือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ซึ่งได้สร้างกรุงทวารวดีศรีอยุธยา แล้วจึงได้เข้าไปถวายบังคมพระเจ้าแผ่นดินพร้อมกัน แต่พระราชวงศานุวงศ์นั้นไม่ได้เสด็จไปถือน้ำวัด ดังกฎหมายที่ยกมาซึ่งได้ยกมากล่าวไว้ข้างต้นแล้วนั้น...”¹²⁴

พระราชพิธีในราชสำนักอยุธยาที่กระทำเพื่อประโยชน์แก่พระมหากษัตริย์และราษฎร บางพระราชพิธีมีการสืบทอดมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย

2.3.3.6 กฎหมายเพื่อความเป็นระเบียบของท้องถิ่นอยุธยา

สำหรับกฎหมายในสังคมอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ คือ กฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อควบคุมผู้คนในท้องถิ่นอยุธยาให้อยู่อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายตรา 3 ดวง ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและภายหลังในต้นรัตนโกสินทร์ได้รวบรวมและชำระอีกครั้ง เช่น พระไอยการลักษณะฝัวเมีย เป็นกฎหมายที่ควบคุมหญิงชายที่มีความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยาในสมัยอยุธยา เพื่อควบคุมความประพฤติ และกำหนดสถานะของความสัมพันธ์ระหว่างคู่แต่งงานในอดีต หากเกิดปัญหาภายหลังการแต่งงาน เนื่องจากในสมัย

¹²³พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, ครั้งที่ 18 (กรุงเทพฯ: อมรรการพิมพ์, 2542). หน้า 93-94.

¹²⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 183.

อยุธยาการแต่งงานดำเนินตามขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา แต่ไม่มีข้อกำหนดที่ยืนยันสถานะของทั้งคู่เป็นลายลักษณ์อักษร สำหรับตัวอย่างกฎหมาย หรือ พระไอยการลักษณะผัวเมีย เช่น

“...มาตราหนึ่ง ชายใดทำขู้เมียท่านใช้ ให้ใหม่โดยปรถมปิดเมีย ถ้ามีผู้ชักสื่อถึงผู้ผิดเมีย ถ้าผู้ใดเป็นใจสมรู้ให้ทำขู้ด้วยเมียท่าน ให้ใหม่ถึงผู้ชักสื่อถ้าเข้าใช้ให้เข้าชักสื่อ ท่านว่าข้าเถียงเจ้ามิได้ อย่าให้ใหม่ทาทันนั้นเลย ให้ใหม่เจ้ามันโดยชักสื่ออีกลาหนึ่ง...มาตราหนึ่ง หญิงอันแรงทำขู้เหนือผัว ผัวมันสินใหม่ถึง 2 ถ้าแล้ว มันยังทำขู้ผู้ชายเหนือผัวมันอีกเล่าใช้ ท่านว่ามีให้ใหม่ชายขู้ นั้นเลย...”¹²⁵

“...มาตราหนึ่ง หญิงใดผัวไปราชการ แลไปด้วยกิจธุระค้าขายต่างเมือง อยู่พายหลังมีขู้ผู้ชายอื่น แลพี่น้องผัวจับชายขู้นั้นได้ใช้ ท่านว่าให้กฎหมายไว้ยังแพ่งแห่งสุภาจ่าเมืองให้รู้ ต่อเมื่อใดผัวมาหาความให้หาโดยขนาด ถ้าพ่อแม่พี่น้องชายผู้ผัวด่าตีฟันแทงชายขู้มีบาดเจ็บใช้ให้ใหม่โดยด่าตีบาดเจ็บ ถ้าถึงตายให้ฆ่าผู้ฟันแทงนั้นให้ตกไปตามกัน...มาตราหนึ่ง หญิงใดทำขู้นอกใจผัว ผัวรู้เห็นประการใด ให้สุภาตระลาการพิจารณา เมื่อสวนสืบจับแท้เป็นสัจว่าชายทำขู้ด้วยเมียมันจริงใช้ ยังมีได้ทอดสินใหม่พิในแลชายผู้ผัวนั้นได้สุหาเมียตนในกระลาการใช้ ท่านว่าชายผู้ผัวนั้นมิชอบระบอบความเมืองท่าน แลให้พระสุภาวดีใหม่ชายผู้นั้นจงเต็ม แลสินใหม่ซึ่งเจ้าผัวจได้นั้น อย่าให้แก่เจ้าผัวเลย ให้ส่งเข้าพระคลังหลวงจงสิ้น เพราะมันยังรักเมียมัน จะมาหาความแก่ท่านเยียด ชายขู้ผู้ผิดนั้นใช้อย่าให้เคยทำร้ายเมียท่านอันอยู่ในแผ่นดินแห่งพระเจ้าอยู่หัว...”¹²⁶

¹²⁵มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับ ตรา 3 ดวง เล่ม 2 (กรุงเทพฯ: 2529), หน้า 4-5.

¹²⁶มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับ ตรา 3 ดวง เล่ม 2 (กรุงเทพฯ: 2529), หน้า 8-9.

นอกจากนี้ยังปรากฏพระไอยการลักษณะอื่นๆที่ควบคุมดูแลคนในท้องถิ่นอยุธยาอีกหลายลักษณะ เช่น พระไอยการลักษณมรดก พระไอยการลักษณลูกเมียผู้คนท่าน พระไอยการลักษณวิวาทตีกันด่ากัน เป็นต้น

การปรากฏของท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยยุคก่อน พ.ศ. 2520 ในด้านการเมืองนั้น ปรากฏกล่าวถึง การกบฏต่างๆที่ก่อตัวในท้องถิ่นสมัยอยุธยาที่ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ทางการเมือง รวมถึงการก่อความไม่สงบแก่ราชสำนักอยุธยาทั้งยังมีผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงของราชบัลลังก์กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้ยังปรากฏการกล่าวถึงท้องถิ่นของชาวต่างชาติที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองอยุธยาด้วย ด้านเศรษฐกิจ ปรากฏการอธิบายถึงบทบาทด้านการค้าของผู้คนท้องถิ่นกลุ่มต่างๆภายในอาณาจักรอยุธยา ความสัมพันธ์ทางด้านการค้าระหว่างชุมชนกับตลาดของอาณาจักร สะท้อนถึงการเคลื่อนไหวทางการค้าของอาณาจักรอยุธยาโดยกลุ่มคนในท้องถิ่นอยุธยา สุดท้ายท้องถิ่นอยุธยาในด้านสังคม และวัฒนธรรม ที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยยุคก่อน พ.ศ.2520 ปรากฏการอธิบายรายละเอียดของเนื้อหาที่มีประเด็นหลากหลาย เช่น การอธิบายเรื่องวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นอยุธยา ลักษณะการปลูกบ้านเรือน ลักษณะการบริโภคของคน วัฒนธรรมประเพณีของทั้งชาววังและชาวบ้านอยุธยา ความเชื่อและศาสนาที่ปรากฏในท้องถิ่น รวมถึงกฎหมายสำหรับจัดระเบียบในท้องถิ่นอยุธยา และบทบาทของคณะสงฆ์ในท้องถิ่นอยุธยา เป็นต้น เนื้อหารายละเอียดเหล่านี้ ปรากฏการอธิบายอยู่ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในยุคก่อน พ.ศ.2520 ทั้งใน พงศาวดาร บันทึกชาวต่างชาติฉบับต่างๆ รวมทั้งงานศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาอื่นๆ ด้วย

บทที่ 3

ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2529

3.1 บริบททางสังคมที่มีผลต่อการสร้างงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2529

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในช่วง พ.ศ. 2520-2529 มีความหลากหลายทางประเด็นศึกษา เช่น ประวัติศาสตร์การเมืองและการปกครอง ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการค้า ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประวัติศาสตร์ศิลปะ เป็นต้น สะท้อนถึงความสนใจในการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาของนักวิชาการ นักประวัติศาสตร์ หรือผู้ที่สนใจวิชาประวัติศาสตร์ แม้งานส่วนใหญ่ยังคงอธิบายประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่จะเห็นแนวโน้มการอธิบายเรื่องราวทางสังคมของอยุธยามากขึ้น เช่น กลุ่มคนในสังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอาณาจักรอยุธยา

บริบททางสังคมที่ส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยยุคนี้มาจากกระแสความพยายามในการอธิบาย ศึกษา วิเคราะห์ประวัติศาสตร์นิพนธ์ในยุคจารีต เนื้อหายังคงอธิบายเรื่องราวของสถาบันกษัตริย์เกี่ยวกับบทบาททางด้านการเมืองและการปกครอง เศรษฐกิจหรือการต่างประเทศ (สถาบันกษัตริย์) ซึ่งการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในช่วงทศวรรษ 2520 เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากแนวการเขียนอันเกิดจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จนกระทั่งก่อให้เกิดลักษณะของการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยกระแสหลักที่เน้นความเป็นศูนย์กลางที่รัฐชาติ กษัตริย์ ชาตินิยม ซึ่งแนวเขียนดังกล่าวสืบเนื่องมาตั้งแต่ช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในช่วงปลายทศวรรษ 2510 ส่งผลให้งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยกระแสหลักยังคงเป็นจารีตการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ยังคงเป็นที่นิยมและปรากฏในสังคมไทยเสมอมา ซึ่งนักประวัติศาสตร์ที่นิยมผลิตงานเขียนประวัติศาสตร์กระแสหลักที่สำคัญ เช่น ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ และศาสตราจารย์ขจร

สุภาพานิช เป็นต้น นอกจากนี้ยังปรากฏนักประวัติศาสตร์สมัครเล่นที่สนใจผลิตงานกระแสหลักด้วย เช่น ญัฐวุฒิ สุทธิสงคราม ประยุทธ์ สิทธิพันธุ์ เป็นต้น¹ สำหรับงานประวัติศาสตร์กระแสหลักของญัฐวุฒิสะท้อนให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีมหาบุรุษ² เน้นให้ความสำคัญแก่นวนชั้นนำในสังคม ในฐานะที่มีบทบาทกำหนดความเป็นไปของสังคม ทั้งยังปรากฏแนวคิดชาตินิยมยกย่องเชิดชูมหาบุรุษของชาติไทย³ ส่งผลให้ช่วงทศวรรษ 2520 ปรากฏงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยกระแสหลัก ที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย และผลิตงานลักษณะดังกล่าวนี้ควบคู่ไปกับงานเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองตามแนวคิดแบบสังคมนิยมในทศวรรษนี้ด้วย

นอกจากนี้บริบททางสังคมอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการศึกษา การอธิบายประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย น่าจะเกิดจากกระแสของลัทธิมาร์ก หรือแนวคิดแบบสังคมนิยมของลัทธิมาร์ก กล่าวคือ งานศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยได้รับแนวคิดแบบสังคมนิยมของลัทธิมาร์กเริ่มปรากฏชัดในช่วงทศวรรษ 2490 ปรากฏงานประวัติศาสตร์กระแสหลัก และงานประวัติศาสตร์กระแสรองขึ้น ซึ่งประวัติศาสตร์กระแสรองคือการใช้ทฤษฎีสังคมศาสตร์เพื่อวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ในประเทศไทย และเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ประชาชน โดยเน้นการอธิบายเรื่องราวของประชาชนเป็นแกนกลางของการศึกษา⁴ อย่างไรก็ตามหลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก่อรัฐประหาร พ.ศ. 2501 การนำเสนอแนวคิดก้าวหน้าที่ขัดแย้งกับอำนาจรัฐบาลกลายเป็นสิ่งต้องห้าม ส่งผลให้การศึกษานโยบายสังคมนิยมดังกล่าวถูกปิดกั้นไป จนกระทั่งช่วง พ.ศ. 2516-2519 กระแสของแนวคิดสังคมนิยมแบบมาร์กได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาศึกษาอีกครั้ง และการ

¹ยูพา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2547-พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชา ประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 113.

²ทฤษฎีมหาบุรุษ หมายถึง ภาวะผู้นำที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือเป็นคุณลักษณะที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่สามารถพัฒนาขึ้นได้ (อรวรรณ อมรชวร, ทฤษฎีภาวะผู้นำ (Leadership Theorise) (ออนไลน์), 1 เมษายน 2556. แหล่งที่มา www.learner.in.th/blogs/posts/532759)

³ยูพา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2547-พ.ศ. 2516,” หน้า 116.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 143.

กลับมาของแนวคิดดังกล่าว⁵ มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในช่วง พ.ศ. 2520-2529 ปรากฏการอธิบายทั้งเรื่องกลุ่มคน ชุมชน หมู่บ้าน วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเชื่อของคนสังคมอยุธยา

นอกจากนี้การค้นพบหลักฐานใหม่ๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ ทำให้เกิดการความรู้ใหม่ๆ ในการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา นอกจากนี้นักวิชาการหลายด้านยังหันมาตีความประวัติศาสตร์ใหม่จากหลักฐานชุดเดิม สร้างมุมมองและองค์ความรู้ใหม่แก่วงการประวัติศาสตร์ประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาจำนวนหนึ่งสร้างสรรค์เพื่อตอบสนองการค้นคว้าและมุมมองใหม่ๆ เช่น การขุดค้นหมู่บ้านโปรตุเกสของกรมศิลปากรใน พ.ศ. 2527 นำไปสู่การผลิตบทความในวารสารฉบับต่างๆ เกี่ยวกับหมู่บ้านโปรตุเกสและประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกสตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หรือการผลิตงานในโอกาสพิเศษต่างๆ การผลิตงานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ เช่น ใน พ.ศ. 2527 ถือเป็นปีครบรอบ 300 ปี ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ทำให้ในช่วง พ.ศ. 2526-2528 มีบทความประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสออกมาหลายชุด

ท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ว่าด้วยเรื่องอยุธยาในช่วง พ.ศ. 2520-2529 ปรากฏการอธิบายวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมภายในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาเป็นส่วนใหญ่ และในส่วนของกลุ่มคนและชุมชนในสังคมอยุธยาก็ปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาเป็นลำดับรองลงมา ซึ่งเรื่องราวของทั้ง 2 กลุ่ม จำเป็นต้องอธิบายควบคู่กัน เพื่อให้เข้าใจสภาพสังคมของผู้คนในท้องถิ่นอยุธยาได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าการอธิบายเรื่องราวประวัติศาสตร์อยุธยาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่มักศึกษาเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ หรือกลุ่มขุนนางซึ่งเป็นชนชั้นปกครองของสังคมเป็นสำคัญ แต่ในช่วงนี้ปรากฏการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เริ่มอธิบายประวัติศาสตร์ของคนทั่วไปในสังคมมากขึ้น ส่งผลให้การผลิตงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา

⁵ยูพา ชุมจันทร์, "ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2547-พ.ศ. 2516," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 153.

เริ่มที่จะปรากฏการอธิบายถึงคนในสังคม วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคมอยุธยา เพื่อให้คนในสังคมปัจจุบันทราบถึงเรื่องราวในอดีตของบรรพบุรุษของตนเอง แม้ว่างานประวัติศาสตร์ในระยะนี้ยังไม่ปรากฏผลงานที่ศึกษาเรื่องราวทางสังคมของสามัญชน (ประชาชน) ภายในอยุธยาโดยเฉพาะ แต่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของคนเหล่านี้ยังคงปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของงานประวัติศาสตร์อยู่เสมอ แม้จะไม่มากมายนัก แต่ก็พอจะทำให้ผู้คนในสังคมเข้าใจสังคมในอดีตได้ชัดเจนขึ้น

3.2 งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2529

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2529 พบงานศึกษาที่มีประเด็นการนำเสนอที่หลากหลาย ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศิลปกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2529 สามารถแบ่งประเภทงานออกเป็น 3 กลุ่ม คือ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 ด้านการเมือง

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยด้านการเมือง อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับบรรยากาศทางการเมืองของอาณาจักร บทบาททางการเมืองของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมอยุธยา เป็นต้น ซึ่งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในกลุ่มการเมืองอยุธยาปรากฏดังนี้

- พระมหากษัตริย์และราชวงศ์

อธิบายเกี่ยวกับเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ของอาณาจักรอยุธยา ทั้งบทบาททางการเมือง การปกครอง และพระราชกรณียกิจที่สำคัญ รวมทั้งพระราชประวัติของแต่ละพระองค์ เช่น หนังสือ “ประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรกเริ่มจนถึงสมัยธนบุรี:

การศึกษาเฉพาะประเด็น”⁶ พ.ศ. 2520 ของจันทร์ฉาย ภัคฉิม อธิบายเรื่องราวประวัติศาสตร์ของไทยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสมัยธนบุรี ในส่วนของประวัติศาสตร์อยุธยาหนังสือเล่มนี้อธิบายไว้ 2 ส่วนใหญ่ คือ ส่วนแรกอธิบายแบบแผนการปกครองสมัยกรุงศรีอยุธยา เกี่ยวกับพระราชอำนาจในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในส่วนของความหมายของอำนาจ และสิทธิ์ขาดของอำนาจ แนวคิดทฤษฎีการเมืองไทย การเสริมสร้างพระราชอำนาจของกษัตริย์ การสืบสันตติวงศ์รวมทั้งปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาของการสืบสันตติวงศ์ ผลของการชิงราชสมบัติ และผลดีผลเสียของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ส่วนที่สองอธิบายเกี่ยวกับการต่างประเทศสมัยอยุธยา อันได้แก่ ระบบทางการเมืองต่อกลไกของการกำหนดและดำเนินนโยบาย นโยบายการต่างประเทศ อำนาจของพระคลังสินค้า และความสัมพันธ์กับต่างชาติทั้งโปรตุเกส สเปน อังกฤษ ฮอลันดา ฝรั่งเศส เป็นต้น

“สอบเอกสารในรัชสมัยพระนเรศวรมหาราช”⁷ ของสวัสดิ์ ประยูรเสถียร พ.ศ. 2520 ในวารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร อธิบายเรื่องราวของพระนเรศวรมหาราชที่บันทึกในพงศาวดาร 5 ฉบับ คือ ฉบับพันจันทนุมาศ ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ ฉบับพระพนรัตน์ ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับบริติชมิวเซียม เพื่อสอบเรื่องราวประวัติศาสตร์โดยสรุปได้ว่า

“...1. สมเด็จพระนเรศวรถูกนำตัวเป็นประกันที่กรุงหงสาวดีพร้อมกับพระมหินทร์ และพระพี่นางสุวรรณกัลยาขณะมีพระชนมายุ 13 พรรษา หลังจากเสียดังกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2112 เสด็จไปเป็นเวลา 2 ปี เสด็จกลับกรุงศรีอยุธยาได้โดยการลอบหนี

⁶ จันทร์ฉาย ภัคฉิม, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรกเริ่มจนถึงสมัยธนบุรี: การศึกษาเฉพาะประเด็น, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520).

⁷ สวัสดิ์ ประยูรเสถียร, “สอบเอกสารในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช,” วารสารประวัติศาสตร์ 2,1 (ม.ค. - เม.ย. 2520). หน้า 1-23.

3. พระเจ้าฝ่ายหน้าคือพระไชยเชษฐา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระมหาดมราชของกรุง
กัมพูชา
4. สมเด็จพระนเรศวรไม่มีทั้งพระราชโอรสและพระราชธิดาแม้แต่เพียงพระองค์เดียว
5. สงครามยุทธหัตถีเกิดขึ้นจริง กระทำที่หนองสาหร่าย สุพรรณบุรี
6. ศพพระมหาอุปราชาตกอยู่กับดินแดนหงสาวดี
7. สมเด็จพระนเรศวรมิได้ทรงสร้างเจดีย์ยุทธหัตถี เจดีย์ยุทธหัตถีเป็นเจดีย์ร้างที่มีอยู่ก่อน
แล้ว
8. สมเด็จพระนเรศวรสวรรคตเพราะประชวรด้วยถูกแมลงมีพิษต่อยที่พระพักตร์จนเกิด
การอักเสบและเสด็จสวรรคตอย่างกะทันหันใน พ.ศ. 2148 ทรงมีพระชนมายุ 50 ชันษาเสวย
ราชย์ 15 ปี...⁸

“ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000”⁹ ของ มจ.สุภัทโรดิศ ดิศกุล ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2522 จัดทำโดยคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ สำหรับประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000 มีการกล่าวถึงอยุธยาในส่วนของ “การตั้งพระนครศรีอยุธยา” กล่าวคือ “...ใน พ.ศ. 1892 พระเจ้าอู่ทองได้ทรงยกทัพขึ้นไปทางทิศเหนือและโดยไม่มี ความยากลำบากก็ทำให้อาณาจักรสุโขทัยต้องยอมอ่อนน้อม พระเจ้าลิไทยกษัตริย์ผู้มีพระทัยบุญสุนทานและผู้ทรงชอบสันติภาพอาจทำให้พระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามธิบดีที่ 1 ทรงกล้ากระทำเช่นนี้ได้ เมื่อไม่ทรงอิสรภาพแล้ว พระเจ้าลิไทยก็ทรงหันไปทางศาสนามากยิ่งขึ้น ด้วยการทรงสร้างวัดวาอาราม...(ปัจจุบันเชื่อกันว่าอาณาจักรสุโขทัยคงมีอิสรภาพอยู่ตลอดรัชกาลของพระเจ้าลิไทยหรือ

⁸ สรัสวดี ประยูรเสถียร, “สอบเอกสารในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช,” วารสารประวัติศาสตร์ 2,1 (ม.ค. - เม.ย. 2520): 23.

⁹ สุภัทโรดิศ ดิศกุล (มจ.), ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000. (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี, 2522).

พระมหากษัตริย์ที่ 1 เพิ่งเสด็จสวรรคตในรัชกาลของพระมหากษัตริย์ที่ 2 ราชโอรสของพระองค์ต่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระงั่ว) แห่งพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 1921)...”¹⁰ ซึ่งการอธิบายถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของอยุธยาภายในหนังสือเล่มนี้มีเพียงเท่านี้

ในปีเดียวกันนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ได้เสนอผลงานเรื่อง “การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์”¹¹ เป็นบทความที่เสนอในการประชุมสัมมนาประวัติศาสตร์ลพบุรี เดือนธันวาคม พ.ศ. 2522 ปีถัดมาสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดพิมพ์เผยแพร่ในเอกสารวิชาการของสถาบัน และภายหลังจากกลับมาตีพิมพ์เป็นรูปเล่มอีกหลายครั้ง หนังสือเล่มนี้อธิบายประวัติศาสตร์การเมืองในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ด้วยมุมมองและการตีความประวัติศาสตร์ที่ต่างจากความเข้าใจก่อนหน้านี้ โดยกล่าวว่าเวลาที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงสนับสนุนให้กลุ่มชาวต่างชาติเข้ามาในราชสำนัก และการตั้งกองกำลังส่วนพระองค์ที่ประกอบไปด้วยชาวต่างชาติ เกิดจากปัญหาการเมืองภายในอาณาจักรอยุธยามากกว่าปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งนี้ปัญหาจากการเมืองภายในอาณาจักรอยุธยานี้เองเป็นแรงผลักดันให้เกิดนโยบายต่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งแนวคิดของนิธิในงานเขียนนี้แตกต่างจากคำอธิบายก่อนหน้านี้ที่เน้นว่าปัญหาการเมืองของอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์เกิดขึ้นมาจากบทบาทของชาวต่างชาติที่มีสาเหตุมาจากการที่พระนารายณ์ต้องการกำลังต่างชาติเพื่อถ่วงดุลอำนาจของต่างชาติกันเอง

“ชีวิตในประวัติศาสตร์”¹² โดยณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2523 หนังสือเล่มนี้เน้นอธิบายเรื่องราวของสถาบันพระมหากษัตริย์ พระราชกรณียกิจ และการสงครามตั้งแต่

¹⁰ สุภัทรดิศ ดิศกุล (มจ.), ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี, 2522). หน้า 240-241.

¹¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523).

¹² ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, ชีวิตในประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์, 2523).

สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้อธิบายถึงบทบาททางการเมืองในสมัยอยุธยา เช่น บทบาทของแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทร์ในแผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราชที่ผลักดันพันบุตรศรีเทพได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งเป็นขุนรวงศาธิราช และได้รับการราชาภิเษกขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แม้จะได้ครองราชย์ได้ไม่นานแต่แสดงให้เห็นถึงบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองของสตรีสูงศักดิ์ในสมัยอยุธยา รวมถึงบรรยากาศการเมืองในสมัยดังกล่าวได้ชัดเจน ซึ่งงานของณัฐวุฒิ ส่วนใหญ่เน้นการอธิบายชีวิตประวัติของบุคคลชั้นนำแทบทั้งสิ้น และยกย่องว่าเป็นผู้สร้างคุณประโยชน์ให้แก่บ้านเมือง¹³

“พระเจ้าปราสาททองในสายตาชาวต่างประเทศ”¹⁴ ของสุภาภรณ์ ตัณศลารักษ์ วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (สิงหาคม – กันยายน 2524) อธิบายทัศนะของชาวต่างประเทศต่อพระเจ้าปราสาททองว่าเป็นผู้แย่งชิงราชสมบัติ แต่ในด้านการบริหารบ้านเมืองและการค้าพระองค์ทรงประสบความสำเร็จ จากระบบผูกขาดสินค้าที่นำไปปฏิบัติอย่างจริงจังในรัชสมัยของพระองค์ เป็นผลให้เศรษฐกิจของอาณาจักรอยุธยาในรัชสมัยดังกล่าวรุ่งเรืองมากสมัยหนึ่ง¹⁵

ต่อมาใน พ.ศ. 2525 วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 3 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2525) ปรากฏบทความเรื่อง “สงครามยุทธหัตถี – มีแน่ๆ แต่ – เจดีย์ยุทธหัตถี – มีจริงหรือ”¹⁶ เรื่องต่อมา “เจดีย์ยุทธหัตถีมี่จริงหรือ”¹⁷ ของพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ และเรื่อง “สงครามยุทธหัตถีระหว่าง

¹³ยุพา ชุมจันทร์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2547-พ.ศ. 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 115.

¹⁴สุภาภรณ์ ตัณศลารักษ์, “พระเจ้าปราสาททองในสายตาชาวต่างประเทศ,” เมืองโบราณ 7,3 (สิงหาคม – พฤศจิกายน 2524): 8-26.

¹⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

¹⁶“สงครามยุทธหัตถี – มีแน่ๆ แต่ – เจดีย์ยุทธหัตถี – มีจริงหรือ,” ศิลปวัฒนธรรม 3,5 (มีนาคม 2525): 6-13.

¹⁷พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, “เจดีย์ยุทธหัตถีมี่จริงหรือ,” ศิลปวัฒนธรรม 3,5 (มีนาคม 2525): 14-19.

ทฤษฎีความถ้อยภัยกับเอฬารราช ชาวทมิฬ”¹⁸ ของไมเคิล ไรท์ บทความทั้ง 3 เรื่อง อธิบายเรื่อง กรณียุทธหัตถิ และเจตียุทธหัตถิ ซึ่งเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันในวงวิชาการเวลาดังกล่าว บทความขึ้นต่อมา เรื่อง “เมืองอู่ทองอยู่ที่ไหน”¹⁹ ของมนัส โอบากุล อธิบายเกี่ยวกับเมืองอู่ทองที่ยังคงเป็นข้อถกเถียงในเรื่องประเด็นที่สัมพันธ์กับการย้ายเมืองหนีโรครระบาดของพระเจ้าอู่ทอง

“จักรพรรดิราช กษัตริย์ผู้หายไปจากพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา”²⁰ ของประภากร ซึ่งเป็นนามปากกาของจิตร ภูมิศักดิ์ วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 4 ฉบับที่ 9 (กรกฎาคม 2526) เป็นบทความที่อธิบายสมมติฐานในเรื่องของกษัตริย์ที่หายจากหน้าประวัติศาสตร์อยุธยา ซึ่งจิตรกล่าวว่า “...ถ้าเป็นจริงตามที่สอบสวนนี้ก็หมายความว่า ในกลางศตวรรษที่ 20 มีกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาหายไปองค์หนึ่ง...”²¹ ในปีเดียวกันปรากฏบทความเรื่อง “กบฏไพร่สมัยอยุธยา”²² ของสุนทร ชูตินทรานนท์ อธิบายเรื่องกบฏไพร่สมัยอยุธยา ซึ่งในสมัยอยุธยามีหลายครั้งได้แก่ กบฏญาณพิเชียร กบฏธรรมเถียร และกบฏบุญกว้าง แต่ทั้ง 3 ครั้งผู้เขียนเห็นว่าไม่สมควรเรียกว่าเป็นกบฏไพร่ เพราะกบฏไพร่ต้องมีลักษณะเฉพาะที่ต่างไปจากกบฏอื่น ซึ่งกบฏญาณพิเชียรเป็นกบฏของขุนนางที่สูญเสียอำนาจซึ่งถือเป็นกบฏใหญ่ที่พร้อมไปด้วยกำลังคน กบฏธรรมเถียรคือผู้นำกบฏต่างถิ่นที่ขาดบารมีจำเป็นต้องอาศัยบารมีของผู้อื่นและอ้างตนเป็นเจ้าฟ้าอาศัยชาวชนบทและขุนนางบางคนร่วมก่อการ ส่วนกบฏบุญกว้างต่างออกไป คือเกิดจากปัจจัยภูมิภาค ชุมชน

¹⁸ไมเคิล ไรท์, “สงครามยุทธหัตถิระหว่างทฤษฎีความถ้อยภัยกับเอฬารราช ชาวทมิฬ,” *ศิลปวัฒนธรรม* 3,5 (มีนาคม 2525): 20-25.

¹⁹มนัส โอบากุล, “เมืองอู่ทองอยู่ที่ไหน,” *ศิลปวัฒนธรรม* 3,8 (มิถุนายน 2525): 82-85.

²⁰ประภากร, “จักรพรรดิราช กษัตริย์ผู้หายไปจากพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 4,9 (กรกฎาคม 2526): 7-14.

²¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

²²สุนทร ชูตินทรานนท์, “กบฏไพร่สมัยอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 4,11 (ตุลาคม 2526): 10-23.

และวัฒนธรรม และความเชื่อเรื่อง golden age ที่ชาวลาวเชื่อสืบต่อในท้องถิ่นกับอิทธิพลทางการเมือง ซึ่งมีความซับซ้อนทั้งในการเมือง วัฒนธรรมและเผ่าพันธุ์²³

“ประวัติศาสตร์ มหาอาณาจักรไทย”²⁴ ของ ประยูท ลิทธิพันธุ์ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2527 หนังสือเล่มนี้อธิบายถึงประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยยุคขอมยังเรืองอำนาจอยู่ในอาณาจักรไทย จนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สำหรับการอธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาในหนังสือเล่มนี้ อธิบายถึงแผ่นดินของพระมหากษัตริย์องค์ต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงบรรยากาศทางการเมือง การแก่งแย่งชิงอำนาจกันในรัชสมัยของพระมหากษัตริย์บางพระองค์ การเข้ามามีบทบาทของขุนนางในสมัยอยุธยา และพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยา เป็นต้น

“การศึกษาวิเคราะห์ ความชอบธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยอยุธยา: รายงานการวิจัย”²⁵ โดยจันทร์ฉาย ภัคฉิม พ.ศ. 2528 ศึกษาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งสามารถดำรงอยู่มาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนกระทั่งก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และต้องการวิเคราะห์ถึงความชอบธรรมของระบอบดังกล่าวในการปกครอง จันทร์ฉายเสนอว่าประชาชนมีความเชื่อถือบางประการในความชอบธรรมของระบบการปกครอง ซึ่งความเชื่อถือเกิดจากการสร้างขึ้นของผู้ปกครองและระบอบการปกครอง ในสมัยอยุธยา

“...ความชอบธรรมมี 2 ประเภท คือ ความชอบธรรมที่สนับสนุนผู้ปกครอง และความชอบธรรมที่สนับสนุนระบอบการปกครอง...”²⁶ “...สมัยอยุธยา ประชาชนรู้ว่าการปกครองนั้นเที่ยงตรง และชอบธรรมในวิธีการได้มาซึ่งอำนาจและในวิธีการปกครอง โดยนัยนี้เองที่

²³ สุเนตร ชุตินธรานนท์, “กบฏไพร่สมัยอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 4,11 (ตุลาคม 2526): 21.

²⁴ ประยูท ลิทธิพันธุ์, “ประวัติศาสตร์ มหาอาณาจักรไทย,” (สมัทรการ: แก้วบรรณกิจ, 2527).

²⁵ จันทร์ฉาย ภัคฉิม, การศึกษาวิเคราะห์ ความชอบธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยอยุธยา: รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2528).

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า (3).

ความชอบธรรมย่อมจะสามารถทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนมั่นคง และถือได้ว่าเป็นพื้นฐานหนึ่งในการสนับสนุนผู้ปกครองและระบอบการปกครองนั้นด้วย จึงจำเป็นต้องศึกษาวิเคราะห์หลักการและความสำคัญของความชอบธรรม...²⁷

งานชิ้นนี้อธิบายประเด็นความชอบธรรมโดยอุดมการณ์ที่มาจากพื้นฐานของระบบความเชื่อและศาสนา ศึกษาโครงสร้างของการได้มาซึ่งอำนาจความชอบธรรม และความชอบธรรมโดยตัวบุคคลอันเกิดจากพระราชจริยวัตรของผู้ปกครอง การทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถือว่าเป็นการทำความเข้าใจพื้นฐานของการเมืองการปกครองไทยในอดีต อันมีผลต่อการเมืองการปกครองไทยในปัจจุบัน และยังช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมไทยภายใต้ระบอบการปกครองนี้

“สมเด็จพระเพทราชาเป็นชาวสุพรรณและเป็นขบถหรือ?”²⁸ ของมนัส โอภากุล ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 7 ฉบับที่ 7 (พฤษภาคม 2529) อธิบายว่าพระเพทราชาเป็นชาวบ้านพลูหลวงถิ่นช้าง ซึ่งเมืองสุพรรณเป็นเมืองฝักหักช้าง ที่การทำรัฐประหารของพระเพทราชาในปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีข้อสันนิษฐานว่าเกิดจากความรักชาติไม่ต้องการให้ตกเป็นเมืองประเทศราชของฝรั่งเศส²⁹

“กรุงแตก: ราชอาณาจักรอยุธยาสลายตัว”³⁰ ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี อธิบายความล้มเหลวของอาณาจักรอยุธยา

²⁷ จันทรฉาย ภัคธิดคม, การศึกษาวิเคราะห์ ความชอบธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยอยุธยา: รายงานการวิจัย. (กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2528). หน้า (4).

²⁸ มนัส โอภากุล, “สมเด็จพระเพทราชาเป็นชาวสุพรรณและเป็นขบถหรือ?”, ศิลปวัฒนธรรม 7,7 (พฤษภาคม 2529): 78-80.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

³⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “กรุงแตก: ราชอาณาจักรอยุธยาสลายตัว,” ศิลปวัฒนธรรม 8,1 (พฤศจิกายน 2529): 112-129.

ส่วนหนึ่งมาจากความอ่อนแอของระบบป้องกันตนเองทั้งระบบมากกว่าของตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคล และปัญหาของกษัตริย์บ้านพลูหลวงต้องเผชิญไม่ใช่การคุกคามของต่างประเทศแต่กลับเป็นการคุกคามจากขุนนางในพระนครและหัวเมือง³¹

“การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี”³² พ.ศ. 2529 ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ อธิบายการเมืองสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือ พระเจ้าตากสิน โดยเฉพาะประเด็นการเมืองปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 อันส่งผลต่อการเมืองสมัยธนบุรีในเวลาต่อมา หลังเสียกรุงศรีอยุธยาเกิดหน่วยปกครองแบบชุมนุม ก๊ก เหล่าต่างๆ ตั้งตนเป็นใหญ่ ไม่ได้รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว เช่น สมัยกรุงศรีอยุธยา ส่งผลให้ภายหลังจากกอบกู้เอกราชพระเจ้ากรุงธนบุรีต้องทรงปราบชุมนุม ก๊ก เหล่าต่างๆ เพื่อรวมให้เป็นกรุงธนบุรีที่เป็นปึกแผ่นอยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์

การตั้งตนเป็นชุมนุมต่างๆ ภายหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 เป็นผลมาจากก่อนการเสียกรุง การเมืองภายในอยุธยาเกิดความปั่นป่วนวุ่นวาย เกิดกบฏในหัวเมืองใหญ่ๆ เช่น นครศรีธรรมราช และนครราชสีมา เป็นต้น ทำให้อำนาจของรัฐบาลกลางถูกบั่นทอนและล้มเหลวในการควบคุม ซึ่งสะท้อนให้เห็นความไม่เป็นหนึ่งเดียวของรัฐบาลกลางและหัวเมืองต่างๆ ซึ่งนิธิ อธิบายว่า

“...การเสียอาณาจักรอยุธยาวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2310 ความจริงแล้วอาณาจักรอยุธยาได้พังทลายลงก่อนหน้ากำแพงเมืองอยุธยาจะถูกทำลายลง กำลังจากภายนอกได้บ่อนทำลายสายสัมพันธ์อันเปราะบางของหัวเมืองและราชธานีลงอย่างย่อยยับอาณาจักรอยุธยามีได้มีโอกาสต่อสู้ต่อข้าศึกเยี่ยงราชอาณาจักรพม่าจะทำ แต่ต้องต่อสู้เพื่อความปลอดภัยของเมืองตนเองอย่างกระจัดกระจายกัน ส่วนหนึ่งของความโกลาหลและอ่อนแอเหล่านี้ อาจเป็นความล้มเหลวของผู้นำ แต่ส่วนสำคัญที่สุด คือ ความล้มเหลวของระบบการเมืองและสังคมของอยุธยาในการจะ

³¹นิธิ เอียวศรีวงศ์, “กรุงแตก: ราชอาณาจักรอยุธยาสลายตัว,” *ศิลปวัฒนธรรม* 8,1 (พฤศจิกายน 2529): 115.

³²นิธิ เอียวศรีวงศ์, *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. (กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2529).

ป้องกันภัยจากศัตรูภายนอก...”³³ ซึ่งก่อนกรุงแตกอำนาจท้องถิ่นในแถบนครราชสีมาได้แยกตัวจากอาณาจักรอยุธยาแล้ว³⁴ “...การเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 จึงไม่ใช่การสูญเสียเอกราชของรัฐหนึ่งให้แก่รัฐหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่ราชอาณาจักรที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ในระดับหนึ่ง) กำลังแตกสลายลงโดยสิ้นเชิง...”³⁵

ภายหลังการสลายตัวของอาณาจักรอยุธยา ทำให้ผู้นำเดิมภายใต้อำนาจของอยุธยาทุกคนเสื่อมอกัน ไม่มีการกำหนดยศถาบรรดาศักดิ์หรือศักดินา ประหนึ่งว่าใครเข้มแข็งที่สุด คือผู้นำกลุ่ม ทำให้กลุ่มคนในช่วงนั้นเกิด ก๊กใหญ่ๆ 5 ก๊ก³⁶ และจากสภาพบ้านเมืองที่แตกแยกจึงส่งผลกระทบต่อการเมืองไทยสมัยธนบุรีในเวลาต่อมา งานชิ้นนี้เป็นการอธิบายทางการเมืองอยุธยาในช่วงปลายสมัยและการเมืองสมัยธนบุรีที่ส่งผลกระทบต่อมุมมองและทัศนคติทางประวัติศาสตร์การเมืองในสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

- การเมืองภายในและภายนอกราชอาณาจักร

อธิบายบรรยากาศทางการเมืองของอาณาจักรอยุธยา และบทบาททางการเมืองของผู้คนกลุ่มต่างๆ รวมถึงกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองของอาณาจักรอยุธยา เช่น “บทบาทมุสลิมในปลายสมัยอยุธยา – ธนบุรี พ.ศ. 2300-2350”³⁷ ของเพ็ญศรี กาญจนโนมัย และนันทนา กปิลกาญจน์ เป็นรายงานผลการวิจัยของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยศึกษาบทบาทของกลุ่มมุสลิมใน

³³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, (กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2529), หน้า 21.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35-36.

³⁷ เพ็ญศรี กาญจนโนมัย และนันทนา กปิลกาญจน์, บทบาทมุสลิมในปลายอยุธยา – ธนบุรี: รายงานผลการวิจัย, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521).

สังคมไทยตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยาจนกระทั่งสมัยกรุงรัตนบุรี (พ.ศ. 2300-2350) สำหรับใน ส่วนของกลุ่มมุสลิมในสมัยอยุธยาอธิบายว่ากลุ่มมุสลิมในสมัยอยุธยาช่วง พ.ศ. 1921-2310 มี จำนวนเพิ่มมากขึ้น และเริ่มเข้ารับราชการเพื่อสนองพระเดชพระคุณ เช่นในสมัยสมเด็จพระ นารายณ์³⁸ ชาวมุสลิมมีตำแหน่งราชการใหญ่โตในระบบราชการของอาณาจักร บ้างได้รับ บรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยา หรือถูกแต่งตั้งเป็นราชทูตเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ³⁹ ซึ่ง ตำแหน่งทางราชการทั้งการค้ากับต่างประเทศและการทูต มักจะเป็นของกลุ่มมุสลิมที่มีการสืบทอดมาจากวงศ์ตระกูลหรือบรรพบุรุษ เนื่องจากการติดต่อกับต่างประเทศทั้งการทูตและการค้า ต้องใช้ภาษาแขก นอกจากนี้กลุ่มมุสลิมยังเข้ารับราชการในตำแหน่งขุนนางฝ่ายในของราชสำนัก และ ยังเป็นผู้เชี่ยวชาญทางธรรมเนียมและประเพณีฝ่ายในของราชสำนักอยุธยาด้วย⁴⁰

พ.ศ. 2522 วารสารธรรมศาสตร์ได้ตีพิมพ์บทความเรื่อง “กบฏไพร่สมัยอยุธยา กับ แนวความคิดผู้มีบุญ – พระศรีอารีย์ – พระมาลัย”⁴¹ โดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ กล่าวถึงการกบฏ ของไพร่ทางประวัติศาสตร์ซึ่งมีสาเหตุมาจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง หรือสภาพ ทางการเมืองภายในและภายนอก เช่น สงคราม หรือความปั่นป่วนภายในศูนย์กลางมีส่วน จุดชนวนของการกบฏได้เช่นเดียวกัน สำหรับสาเหตุความล้มเหลวในการก่อการกบฏ เกิดจากการ ปรามปรามของฝ่ายราชการโดยใช้กองทัพและอาวุธที่ทันสมัย โดยฝ่ายกบฏเสียเปรียบในเรื่องนี้

³⁸ ขุนนางไทยที่มีเชื้อสายแขกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ อาทิ พระอนุรักษราชา (ยี่) บุตรพระยาศรีนรินทร์ (อากามะหมัด) พระอนุรักษราชาเป็นผู้กล้าหาญและมีฝีมือเข้มแข็ง สมเด็จพระนารายณ์โปรดเกล้าเลื่อนบรรดาศักดิ์ให้เป็น เจ้าพระยาศรีไสยหาญณรงค์เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองตะนาวศรี หลวงศรียศ (แก้ว) น้องเจ้าพระยาศรีไสยหาญณรงค์ก็ได้ เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาจุฬาราชมนตรี เจ้ากรมท่าขาว เป็นต้น (เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.)

³⁹ เพ็ญศรี กาญจนมัย และนันทนา กปิลกาญจน์, บทบาทมุสลิมในปลายอยุธยา – รัตนบุรี: รายงานผลการวิจัย, หน้า 12.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

⁴¹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “กบฏไพร่สมัยอยุธยา กับแนวความคิดผู้มีบุญ – พระศรีอารีย์ – พระมาลัย,” ศิลปากร 9,1 (กรกฎาคม – กันยายน 2522): 53-86.

เนื่องจากมีเพียงความเชื่อเรื่องความอยู่ยงคงกระพัน หรือคาถาอาคม สำหรับการแย่งชิงอำนาจในสมัยอยุธยาที่สำเร็จเกิดขึ้นในทั้งสิ้น เช่น กรณีของพระมหาธรรมราชา หรือกรณีของพระเพทราชาที่แย่งชิงอำนาจจากพระนารายณ์โดยการรัฐประหารในราชสำนัก นี่คือนิยามหนึ่งที่กบฏของไพร่ซึ่งเป็นการทำทลายอำนาจจากวงนอกไม่สามารถจะกำชัยชนะได้⁴² บทความอีกชิ้นจากวารสารธรรมศาสตร์ คือ “อาณาเขตของอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง”⁴³ ของโยเนโอะ อิชิอิ อธิบายขอบเขตของอาณาจักรอยุธยาโดยใช้ข้อมูลจากกฎหมายตราสามดวง โดยพื้นฐานลักษณะการปกครองของอยุธยา หัวเมืองจะถูกปกครองโดยเมืองหลวง ส่วนเรื่องความเข้มงวดของการปกครองขึ้นอยู่กับปัจจัยของระยะทางระหว่างหัวเมืองกับเมืองหลวง⁴⁴

“อาณาเขตของอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง”⁴⁵ ของโยเนโอะ อิชิอิ ตีพิมพ์ลงในวารสารธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2522 อธิบายขอบเขตของอาณาจักรอยุธยาโดยใช้ข้อมูลจากกฎหมายตราสามดวง โดยพื้นฐานลักษณะการปกครองของอยุธยา หัวเมืองจะถูกปกครองโดยเมืองหลวง ส่วนเรื่องความเข้มงวดของการปกครองขึ้นอยู่กับปัจจัยของระยะทางระหว่างหัวเมืองกับเมืองหลวง⁴⁶

“เรื่องของสองนคร”⁴⁷ ของชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นหนังสือรวมบทความประวัติศาสตร์ สุขุทัยและอยุธยา ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2524 โดยสำนักพิมพ์เจ้าพระยา ประกอบด้วยบทความ

---

⁴²ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “กบฏไพร่สมัยอยุธยากับแนวความคิดผู้มีบุญ – พระศรีอารีย์ – พระมาลัย,” *ศิลปากร* 9,1 (กรกฎาคม – กันยายน 2522): 84-86.

⁴³โยเนโอะ อิชิอิ, “อาณาเขตของอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง,” *วารสารธรรมศาสตร์* 9,2 (ตุลาคม – ธันวาคม 2522): 148-160.

⁴⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 148.

⁴⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 148-160.

⁴⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 148.

⁴⁷ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *เรื่องของสองนคร*. (กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา, 2524).

ประวัติศาสตร์ เช่น อำนาจทางการเมืองของอาณาจักรสุโขทัย, เครื่องปั้นดินเผาสังคโลก อุตสาหกรรมของรัฐ, พุทธศาสนาและการรวมอาณาจักรสมัยต้นอยุธยา: 1893-1991 และกบฏไพร่สมัยอยุธยากับแนวคิดผู้มีบุญพระศรีอารีย์ – พระมาลัย เป็นต้น

“กบฏไพร่สมัยอยุธยา”⁴⁸ ของสุนทร ชุตินทรานนท์ อธิบายเรื่องกบฏไพร่สมัยอยุธยา ซึ่งในสมัยอยุธยามีหลายครั้งได้แก่ กบฏญาณพิเชียร กบฏธรรมเถียร และกบฏบุญกว้าง แต่ทั้ง 3 ครั้งผู้เขียนเห็นว่าไม่สมควรเรียกว่าเป็นกบฏไพร่ เพราะกบฏไพร่ต้องมีลักษณะเฉพาะตนที่ต่างไปจากกบฏอื่น ซึ่งกบฏญาณพิเชียรเป็นกบฏของขุนนางที่สูญเสียอำนาจซึ่งถือเป็นกบฏใหญ่ที่พร้อมไปด้วยกำลังคน กบฏธรรมเถียรคือผู้นำกบฏต่างถิ่นที่ขาดบารมีจำเป็นต้องอาศัยบารมีของผู้อื่นและอ้างตนเป็นเจ้าของฟ้าอาศัยชาวชนบทและขุนนางบางคนร่วมก่อการ ส่วนกบฏบุญกว้างต่างออกไป คือเกิดจากปัจจัยภูมิภาค ชุมชน และวัฒนธรรม และความเชื่อเรื่อง golden age ที่ชาวลาวเชื่อสืบต่อในท้องถิ่นกับอิทธิพลทางการเมือง ซึ่งมีความซับซ้อนทั้งในการเมือง วัฒนธรรมและเผ่าพันธุ์⁴⁹

“A Political History of Siam under the Prasatthong Dynasty 1629 – 1688”⁵⁰ ของธีรวัด ฌ ป้อมเพชร เป็นวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตที่เสนอต่อ School of Oriental and African Studies, the University of London เมื่อ พ.ศ. 2527 โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในสมัยราชวงศ์ปราสาททอง พ.ศ. 2172 – 2231 โดยแบ่งเนื้อหาในวิทยานิพนธ์เป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นการอธิบายและวิเคราะห์การเมืองไทยและสถาบันทางสังคมในบริบทของคริสต์ศตวรรษที่ 17 โดยจะให้หลักฐานขั้นต้นจากตะวันตกเป็นหลัก

⁴⁸ สุนทร ชุตินทรานนท์, “กบฏไพร่สมัยอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 4,11 (ตุลาคม 2526): 10-23.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

⁵⁰ Dhiravat na Pombejra, “A Political History of Siam under the Prasatthong Dynasty 1629 – 1688,” (School of Oriental and African Studies: the University of London, 1984.)

ส่วนที่ 2 ของวิทยานิพนธ์เป็นการสำรวจประวัติศาสตร์สยามในสมัยราชวงศ์ปราสาททองตามลำดับเวลา โดยเริ่มต้นที่การแย่งชิงราชบัลลังก์ของออกญาศรีวรวงศ์ซึ่งต่อมาได้ปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยวิเคราะห์ผลลัพธ์ทางการเมืองของเหตุการณ์ครั้งนั้นและวิธีการที่พระองค์ทรงรวบรวมอำนาจเข้ามา นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความสัมพันธ์ของสยามต่อหัวเมืองประเทศราชและประเทศอื่นๆ ด้วย จากนั้นก็เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ความขัดแย้งและการแย่งชิงอำนาจในหมู่พระราชโอรสและพระอนุชาของพระเจ้าปราสาททอง จนมาถึงรัชสมัยที่ยาวนานของสมเด็จพระนารายณ์ซึ่งเป็นกษัตริย์พระองค์สุดท้ายของราชวงศ์ โดยในรัชสมัยนี้จะเน้นหนักที่เรื่องราวภายในราชสำนักและนโยบายของสยาม รวมไปถึงปฏิริยาต่อกิจกรรมของพ่อค้าและมิชชันนารีชาวตะวันตก โดยหลักฐานสำคัญที่นำมาใช้อธิบายประวัติศาสตร์ในช่วงนี้เป็นเอกสารจากบริษัทอินเดียตะวันออกของดัตช์ (Dutch East India Company หรือ V.O.C) รวมไปถึงหลักฐานภาษาไทย อังกฤษ และฝรั่งเศสอีกด้วย การใช้หลักฐานภาษาตะวันตกที่หลากหลายนี้เป็นจุดเด่น ช่วยให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้น่าสนใจและเปิดพื้นที่การศึกษาใหม่ๆ ให้ประวัติศาสตร์อยุธยา

สำหรับงานประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 2527 ปรากฏงานที่ศึกษาเรื่องราวของอยุธยาในเรื่อง การเมือง การปกครอง การสงคราม รวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้วย อาทิ งานของ ดวงฤทัย หิรัญสถิตย์ เรื่อง “การตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. 1985 – พ.ศ. 2030”⁵¹ ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย งานชิ้นนี้อธิบายเรื่องราวของพระเจ้าติโลกราช โดยช่วงที่ศึกษาเป็นระยะเวลาที่อาณาจักรอยุธยามีความรุ่งเรืองเข้มแข็ง และความสามารถในด้านการขยายอาณาเขต สำหรับความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อยุธยาอธิบายไว้ในบทที่ 2 “พระเจ้าติโลกราช: การตั้งอำนาจสู่ศูนย์กลาง” โดยอธิบายว่าอาณาจักรอยุธยาถือเป็นปัญหาภายนอกที่สำคัญ ซึ่งส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพ ฐานะ และพระราชอำนาจของอาณาจักรลานนาไทยในสมัยพระเจ้าติโลกราช เนื่องจากอาณาจักรอยุธยาในช่วงเวลานั้นมีนโยบายในการขยายอาณาเขต โดยเฉพาะทางเหนืออยุธยามีความต้องการที่จะผนวก

⁵¹ ดวงฤทัย หิรัญสถิตย์, “การตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. 1985 – พ.ศ. 2030,”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527).

อาณาจักรสุโขทัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา นับตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช (ขุนหลวงพะงั่ว) เป็นต้นมา⁵² ซึ่งมีบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา⁵³ การผนวกสุโขทัยเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยานอกจากใช้กำลังทหารแล้วยังใช้ระบบเครือญาติด้วย การขยายอาณาเขตของอาณาจักรอยุธยาขึ้นทางเหนือ นอกจากสุโขทัยแล้วยังเลยมาถึงอาณาจักรลานนาไทยด้วย กล่าวคือ “เมื่อพระเจ้ากือนาสวรรคตลง เสนาอำมาตย์ยกเจ้าแสนเมืองมาเป็นกษัตริย์ ทำให้เจ้าท้าวมหาพรหม (พระเจ้าอา) ไม่พอพระทัย จึงยกทัพมาจะชิงราชสมบัติ แต่ถูกขุนนางต่อต้านแต่ถอยไปพึ่งอยุธยา ตรงกับรัชกาลพระบรมราชาธิราชที่ 1”⁵⁴ จากเหตุการณ์นี้มีบันทึกไว้ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ แสดงให้เห็นว่าอาณาจักรอยุธยาถือเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญต่อเสถียรภาพ และพระราชอำนาจของอาณาจักรลานนาไทยในสมัยของพระเจ้าติโลกราช

⁵² ดวงฤทัย หิรัญสถิตย์, “การตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. 1985 – พ.ศ. 2030,”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527). หน้า 79.

⁵³ พ.ศ. 1914 สมเด็จพระบรมราชาธิราชเสด็จไปเมืองเหนือและได้เมืองเหนือทั้งปวง

พ.ศ. 1915 เสด็จไปเอาเมืองนครพังคาและเมืองแสงชราได้เมือง (สำหรับเมืองนครพังคาและเมืองแสงชรา นั้น ท่านอาจารย์ประเสริฐ ณ นคร ให้ความเห็นว่าเป็นเมืองเขมร)

พ.ศ. 1916 เสด็จไปเอาเมืองซากังราว (กำแพงเพชร) ไม่ได้

พ.ศ. 1918 เสด็จไปเอาเมืองพิษณุโลก ได้ตัวเจ้าเมืองและอพยพครัวลงมา

พ.ศ. 1918 เสด็จไปเอาเมืองซากังราว ครั้งที่ 2 คราวนี้ทัพเมืองซากังราวร่วมกับทัพเมืองน่านออกต่อต้านแต่สู้ไม่ได้ ถอยหนีไป จนกระทั่ง พ.ศ. 1962 หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อยสุโขทัยได้กลายเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง (ดวงฤทัย หิรัญสถิตย์, “การตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. 1985 – พ.ศ. 2030,” หน้า 79-80) ผู้เขียนนำมาจากประชุมพงศาวดารภาค 1 หน้า 131-132.

⁵⁴ ดวงฤทัย หิรัญสถิตย์, “การตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. 1985 – พ.ศ. 2030,”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527). หน้า 81.

“คดีขี้เมาหรือ “คดีการเมือง” เหตุเกิดเมื่อชาวต่างชาติไปปิคนิคในกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2179: สารคดีพิเศษเชิงวิชาการ”⁵⁵ บุญยก ตามไท แปลเรียบเรียงมาจาก “A Dutch Picnic In Ayutthaya, 1636” ของ Han ten Brummelhuis และ John Kleinen เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาวต่างชาติในรัชสมัยของพระเจ้าปราสาททองจากบันทึกของวันวลิต

เล่าถึงเหตุการณ์วิวาทของพ่อค้าชาวต่างชาติจนกลายเป็นคดีความ จากเหตุการณ์วิวาทของพ่อค้าต่างชาติขี้เมาจนกระทั่งถูกชาวสยามจับตัวไป เมื่อเพื่อนชาวต่างชาติทราบเรื่องจึงได้นั่งเรือออกติดตาม แต่สิ่งที่เกิดขึ้นมีคือ การเพ็ดทูลของชาวสยามว่าพวกต่างชาตินั่งเรือติดอาวุธมาใกล้ประตู่วัง ทำให้ปัญหาบานปลายมากขึ้น พระเจ้าแผ่นดินทรงพิโรธ และรับสั่งให้ประหารชีวิตผู้ก่อการวิวาทแล้วทรงเปลี่ยนพระทัยให้ช่างทำร้ายแทน ลูกกลมไปสู่การให้ ชับได้พวกต่างชาติออกไปจากสยาม โดยความเข้าใจผิดเกิดจากการเพ็ดทูลผิดความจริงพวกญี่ปุ่นมีหวังกำจัดพวกต่างชาติออกจากสยาม เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นปัญหาวุ่นวายที่ยังส่งผลกระทบต่อการค้าต่างประเทศให้หยุดชะงัก แต่สุดท้ายพระเจ้าปราสาททองทรงปล่อยตัวนักโทษ⁵⁶

“ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893-2231”⁵⁷ ของ รัตนา หนูน้อย พ.ศ. 2529 วิทยานิพนธ์ชั้นนี้มุ่งศึกษาฐานะของเมืองสุพรรณบุรี ที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์อยุธยาตั้งแต่ พ.ศ. 1893-2231 และศึกษาปัจจัย รวมถึงผลกระทบที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงฐานะทางการเมืองของสุพรรณบุรีในสมัยอยุธยา จากการศึกษาพบว่าฐานะของเมือง

⁵⁵ บุญยก ตามไท, “คดีขี้เมาหรือ “คดีการเมือง” เหตุเกิดเมื่อชาวต่างชาติไปปิคนิคในกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2179: สารคดีพิเศษเชิงวิชาการ,” ศิลปวัฒนธรรม 6,10 (สิงหาคม 2528): 50-61.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53-57.

⁵⁷ รัตนา หนูน้อย, “ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893-2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529).

สุพรรณบุรีในช่วงเวลาที่ศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ พ.ศ. 1893-1952⁵⁸ เมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยาช่วงนี้เป็นเมืองอิสระ ต่อมาในช่วง พ.ศ. 1962-1967⁵⁹ เมืองสุพรรณบุรีถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา ส่งผลให้ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในช่วงเวลานี้กลายเป็นเมืองลูกหลวงของอยุธยา แต่อย่างไรก็ตามสุพรรณบุรีมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงได้ระยะเวลาไม่นาน ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีได้ถูกลดลงมาเป็นหัวเมืองในเขตราชธานี ในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2⁶⁰ เพราะในสมัยดังกล่าวเมืองพิษณุโลกได้กลายมาเป็นเมืองลูกหลวงแห่งใหม่ อีกทั้งยังมีการส่งพระโอรสไปปกครองเมืองพิษณุโลกด้วย จึงส่งผลให้เมืองสุพรรณบุรีถูกลดความสำคัญลง ต่อมาในช่วง พ.ศ. 1991-2310⁶¹ ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง ซึ่งเริ่มจากสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ทรงปฏิรูปการปกครอง ส่งผลให้เมืองสุพรรณบุรีถูกจัดเป็นหัวเมืองชั้นในหรือหัวเมืองชั้นจัตวาของอยุธยา อย่างไรก็ตามงานศึกษาฉบับนี้ได้อธิบายเกี่ยวกับฐานะของเมืองสุพรรณบุรีต่อว่า การเกิดสงครามระหว่างอยุธยากับพม่าตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเป็นต้นมา ส่งผลให้บทบาทและความสำคัญของเมืองสุพรรณบุรีที่เลือนหายไปจากพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา กลับมาปรากฏขึ้นอีกครั้งในฐานะของเมืองที่อยู่ในเส้นทางยุทธศาสตร์ระหว่างอยุธยาและพม่า และปรากฏบ่อยครั้งในช่วงการเกิดสงครามของช่วงรัชกาลสำคัญ คือ รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระนารายณ์

⁵⁸ พ.ศ. 1893-1953 ช่วงรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช (พระราชโอรสพระรามศวร)

⁵⁹ พ.ศ. 1962-1967 ช่วงรัชกาลสมเด็จพระอินทราชา (เจ้านครินทร์)(พระราชนัดดาของขุนหลวงพะงั่ว)

⁶⁰ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) (พระราชโอรสเจ้านครินทร์) พ.ศ. 1967-1991 (24 ปี)
ราชวงศ์สุพรรณภูมิ

⁶¹ พ.ศ. 1991-2310 ช่วงรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พระราชโอรสของเจ้าสามพระยา) ถึง สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) พระราชโอรสพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

พ.ศ. 2530 ปราชญ์วิทยานิพนธ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยอีกชิ้นที่น่าสนใจ คือ เรื่อง “ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา”⁶² ของมานพ ถาวรรัตน์สกุล ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ “...ต้องการวิเคราะห์ฐานะและบทบาทของขุนนางสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาเป็นสำคัญ...”⁶³ การเปลี่ยนแปลงการปกครองและการขยายตัวของอาณาจักรอยุธยา มีผลต่อโครงสร้างการปกครองขยายใหญ่และซับซ้อนตามไปด้วย ทำให้ขุนนางซึ่งมีหน้าที่ด้านบริหารภายในระบบการปกครองของอาณาจักรมีบทบาทและความสำคัญเพิ่มขึ้น นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมาเมื่ออยุธยามีการปรับปรุงการปกครองและการบริหาร ทำให้บรรดาขุนนางสามารถสะสมอำนาจทางการเมือง สร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ รวมถึงสถานภาพทางสังคม โดยอาศัยระบบบริหารราชการของอาณาจักร ส่งผลให้ขุนนางกลายเป็นสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็ง จนกระทั่งมีผลต่ออำนาจของสถาบันกษัตริย์ในเวลาต่อมา ด้วยเหตุนี้กษัตริย์จึงต้องใช้วิธีการต่างๆ เพื่อควบคุมและจำกัดอำนาจขุนนาง โดยเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ตอนปลายจนถึงช่วงแรกของพุทธศตวรรษที่ 23 ที่ขุนนางถูกลดบทบาทและอำนาจทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตามในช่วงท้ายของพุทธศตวรรษที่ 23 จนสิ้นสุดสมัยอยุธยาขุนนางสามารถฟื้นฟูบทบาททางการเมือง ขณะเดียวกันกษัตริย์ทรงตั้งเจ้าต่างกรมขึ้น เพื่อควบคุมคนเป็นการเฉพาะ ก่อให้เกิดการบริหารนอกระบบบริหารราชการทั่วไป และเกิดการต่อสู้ทางการเมืองของเจ้านายในพระราชวงศ์และขุนนาง ในเวลาต่อมาฝ่ายพระราชวงศ์สามารถควบคุมขุนนางไว้ได้ ดังนั้นการชิงอำนาจในเวลาต่อมาจึงเป็นเรื่องระหว่างเจ้านายในพระราชวงศ์ด้วยกัน

⁶² มานพ ถาวรรัตน์สกุล, “ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530).

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

และไม่นานจากนั้น อาณาจักรอยุธยาได้ตกอยู่ในภาวะสงครามกับพม่า จนกระทั่งสิ้นสุดของอาณาจักรอยุธยา พ.ศ. 2310⁶⁴

- การสงคราม

อธิบายเรื่องการสงครามของอาณาจักรอยุธยา ทั้งในเรื่องยุทธวิธีทางการรบ การทำสงครามระหว่างไทยและอาณาจักรใกล้เคียง เช่น “การศึกษาวิเคราะห์การทำสงครามไทยกับพม่า พ.ศ. 2081-2310”⁶⁵ พ.ศ. 2521 วิทยานิพนธ์ของอนันต์ วิริยะพินิจ เป็นการศึกษารูปแบบการทำสงครามของไทยตั้งแต่การเกณฑ์ไพร่พล การจัดเก็บ รูปแบบการรบ รวมถึงความเชื่อในสังคมไทยที่มีผลต่อตำราพิชัยสงครามของไทยด้วย

“สาเหตุที่ไทยเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ 216 ปีก่อน บทเรียนที่ไม่ควรลืม”⁶⁶ ของสุวิทย์ ชีรสาควัต อธิบายสาเหตุของการเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310 จากสาเหตุของการที่พระเจ้าเอกทัศ ไร้ความสามารถ ฝ่ายอยุธยาตั้งอยู่ในความประมาท และเกิดจากจากรชนฝ่ายพม่า เพื่อเตือนความทรงจำทางประวัติศาสตร์และเป็นบทเรียนให้สังคมไทยเกิดความสามัคคีภายในชาติ

“มูลเหตุอันนำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2”⁶⁷ ของสรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ อธิบายสาเหตุที่นำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยา การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของชนชั้นในสังคมอยุธยา

⁶⁴มานพ ถาวรรัตน์สกุล, “ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า ง.

⁶⁵อนันต์ วิริยะพินิจ, “การศึกษาวิเคราะห์การทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า พ.ศ. 2081-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521).

⁶⁶สุวิทย์ ชีรสาควัต, “สาเหตุที่ไทยเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ 216 ปีก่อน บทเรียนที่ไม่ควรลืม,” *ศิลปวัฒนธรรม* 4,7 (พฤษภาคม 2526): 16-25.

⁶⁷สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, “มูลเหตุอันนำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2,” *เมืองโบราณ* 10,2 (เมษายน – มิถุนายน 2527): 120-134.

ส่งผลให้ไม่ยอมรับระเบียบความสัมพันธ์ตามลำดับชั้นในระบบศักดินาแบบเดิมทำให้สังคมในสมัยปลายอยุธยาปั่นป่วน ชนชั้นนำไม่สามารถจัดระเบียบและควบคุมสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ⁶⁸

- การทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอาณาจักรอยุธยากับนานาประเทศที่เดินทางเข้ามาสร้างสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตกับอยุธยา สร้างสัมพันธ์เพื่อผลประโยชน์ที่จะได้รับจากอาณาจักรอยุธยา เช่น บทความจากเอกสารสัมมนา 300 ปีความสัมพันธ์ไทย – ฝรั่งเศส 14-15 ธันวาคม 2527 เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและฝรั่งเศสสมัยกรุงศรีอยุธยา: ความบังเอิญและความจำเป็น”⁶⁹ ของ Gilles Delouche อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในสมัยอยุธยา ความมุ่งหมายที่แตกต่างกันของทั้งฝ่ายไทยและฝรั่งเศส ส่งผลให้ขาดเสถียรภาพทางการเมืองและทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศไม่ได้ดำเนินไปตามความต้องการของทั้งสองฝ่าย บทความต่อมาเรื่อง “เอกสารสำคัญแห่งชาติเกี่ยวกับคณะราชทูตฝรั่งเศสและไทยในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 – พ.ศ. 2231)”⁷⁰ ซึ่งแปลโดยปอล ซาเวียร์ จัดพิมพ์โดยกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เป็นเอกสารของราชทูต บันทึกลำดับเหตุการณ์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

⁶⁸ สรรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, “มูลเหตุอันนำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2,” เมืองโบราณ 10,2 (เมษายน – มิถุนายน 2527): 131.

⁶⁹ Gilles Delouche, “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและฝรั่งเศสสมัยกรุงศรีอยุธยา: ความบังเอิญและความจำเป็น. เอกสารสัมมนา 300 ปีความสัมพันธ์ไทย – ฝรั่งเศส,” ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และศูนย์ยุโรปศึกษาของมหาวิทยาลัย (14-15 ธันวาคม 2527): 61-89.

⁷⁰ ปอล ซาเวียร์ (แปล), “เอกสารสำคัญแห่งชาติเกี่ยวกับคณะราชทูตฝรั่งเศสและไทยในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 – พ.ศ. 2231),” ศิลปากร 30,4 (กันยายน 2529): 48-58.

ตารางที่ 4: แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2520 - 2529

ด้านการเมือง

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
1	ประวัติศาสตร์สมัยแรกเริ่ม จนถึงสมัยธนบุรี	จันทร์ฉาย ภัค- ฉัตร	2520	หนังสือ	
2	สอบเอกสารในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	สวัสดิ์ ประยูรเสถียร	2520	บทความ	วารสาร ประวัติศาสตร์
3	การศึกษาวิเคราะห์การทำ สงครามระหว่างไทยกับพม่า พ.ศ. 2081 - 2310	อนันต์ วิริยะ- พินิจ	2521	วิทยานิพนธ์	
4	บทบาทมุสลิมในปลาย อยุธยา - ธนบุรี	เพ็ญศรี กาญจน์มัย	2521	งานวิจัย	
5	ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000	สุภัทรดิศ ดิศกุล	2522	วิทยานิพนธ์	
6	กบฏไพร่สมัยอยุธยากับ แนวความคิดผู้มีบุญ - พระ ศรีอารีย์ - พระมัลลย์	ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	2522	บทความ	ศิลปากร
7	อาณาเขตของอยุธยาใน กฎหมายตราสามดวง	โยนิโอะ ฉิฉิฉิ	2522	บทความ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
8	การเมืองไทยสมัยพระ นารายณ์	นิธิ เอียวศรี- วงศ์	2523	หนังสือ	
9	ชีวิตในประวัติศาสตร์	ณัฐวุฒิ สุทธิ- สงคราม	2523	หนังสือ	
10	เรื่องของสองนคร	ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	2524	หนังสือ	
11	บางระจันในพระราช พงศาวดารและในงานอมตะ ของไม้เมืองเดิม	สุจิตต์ วงศ์เทศ	2524	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
12	พระเจ้าปราสาททองใน สายตาชาวต่างประเทศ	สุภาภรณ์ ต้นศลารักษ์	2524	บทความ	เมืองโบราณ
13	สงครามยุทธหัตถี – มีแน่ๆแต่ – เจดีย์ยุทธหัตถี – มีจริงหรือ	บรรณานิการ ศิลปวัฒนธรรม	2525	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
14	สงครามยุทธหัตถีระหว่าง ท้าวสุระคามณีอภัยกับเอฟวระ ราชชาวมิฬ	ไมเคิล ไรท์	2525	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
15	เมืองคู่ทองอยู่ที่ไหน	มนัส โอภากุล	2525	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
16	สาเหตุที่ไทยเสียกรุงศรี อยุธยาเมื่อ 216 ปีก่อน บทเรียนที่ไม่ควรมลืม	สุวิทย์ ธีรศาสตร์วัต	2626	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
17	จักรพรรดิราช กษัตริย์ผู้ หายไปจากพงศาวดารกรุงศรี อยุธยา	ประภากร (นามปากกา)	2526	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
18	กบฏไพร่สมัยอยุธยา	สุนทร ชูติน- ธรานนท์	2526	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
19	พระเจ้าอู่ทองมาจากไหน กับเรื่อง พระนครหลวงทำไม จึงพัง	ไมเคิล ไรท์	2527	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
20	การตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง สมัยพระเจ้าติโลกราช	ดวงฤทัย หิรัญ- สถิตย์	2527	วิทยานิพนธ์	
21	การศึกษาวิเคราะห์สงคราม ไทยรบพม่าเฉพาะเรื่อง ยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีทาง การทหาร พ.ศ. 2310 – พ.ศ. 2397	ชาญชัย วรรณวงศ์	2527	วิทยานิพนธ์	
22	มูลเหตุอันนำไปสู่การเสียกรุง ศรีอยุธยาครั้งที่ 2	สรศักดิ์ งาม- ขจรกุลกิจ	2527	บทความ	เมืองโบราณ

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
23	ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ในล้านนาไทยตั้งแต่ พ.ศ. 1912 - 2101	ปริญญา กายสิทธิ์	2527	วิทยานิพนธ์	
24	สมุหนายกและสมุหพระ กลาโหม บทบาทและ อำนาจทางด้านการเมือง การปกครองนับตั้งแต่รัช สมัยสมเด็จพระบรมไตร โลกนาถจนถึงรัชสมัย สมเด็จพระที่นั่งสุริยามริ นทร์	พูลศรี นนทรีย์	2527	วิทยานิพนธ์	
25	บทบาทมอญใน ประวัติศาสตร์ สงครามไทยพม่า	ชาญชัย วรรณวงศ์	2527	บทความ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
26	ความสัมพันธ์ระหว่างไทย และฝรั่งเศสสมัยกรุงศรี อยุธยา : ความบังเอิญและ ความจำเป็น เอกสาร สัมมนา 300 ปี ความสัมพันธ์ไทย – ฝรั่งเศส	Gilles Delouche	2527	บทความ	ภาควิชา ประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย รามคำแหง และ ศูนย์ยุโรปศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย
27	A Political History Of SIAM Under The Prasatthong Dynasty	Dhiravat na Pombejra	2527	Thesis	
28	ประวัติศาสตร์ มหา อาณาจักรไทย	ประยูทธ สิทธิพันธุ์	2527	หนังสือ	
29	การศึกษาวิเคราะห์ ความชอบธรรมของระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ใน สมัยอยุธยา รายงานการ วิจัย	จันทร์ฉาย ภัคอุทิศ	2528	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
30	คดีขี้เมา หรือ คดีการเมือง เหตุเกิดเมื่อชาวด้ทซ์ไป ปิกนิกในกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2179 : สารคดีพิเศษเชิง วิชาการ	บุญยก ตามไท	2528	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
31	เอกสารไทยในฝรั่งเศส เอกสารภาษาไทยสมัย สมเด็จพระนารายณ์ที่ น่าสนใจ 2 ฉบับ ที่สำนักมิช ซังต่างประเทศกรุงปารีส	ภูธร ภูมะธน	2528	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
32	สมเด็จพระเพทราชาเป็นชาว สุพรรณและเป็นขบถหรือ ?	มนัส โอภากุล	2529	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
33	ชาวอยุธยาในพระบรมโพธิ สมภารของกษัตริย์พม่าใน คริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17	ถันทูน	2529	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
34	ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีใน ประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1393 - 2231	รัตนา หนูน้อย	2529	วิทยานิพนธ์	
35	กรุงแตก : ราชอาณาจักร อยุธยาสลายตัว	นิธิ เคียวศรีวงศ์	2529	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
36	ความเปลี่ยนแปลงภายใน เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2438 - 2500	เกื้อกูล یینยอนันต์	2529	หนังสือ	
37	การเมืองไทยสมัยพระเจ้า กรุงธนบุรี	นิธิ เอียวศรีวงศ์	2529	หนังสือ	
40	เอกสารสำคัญแห่งชาติ เกี่ยวกับคณะราชทูตฝรั่งเศส และไทยในแผ่นดินสมเด็จพระ พระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 – พ.ศ. 2231)	ปอล ซาเวียร์	2529	บทความ	ศิลปากร
40	ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลง ทางการเมืองและการ ปกครองในสมัยอยุธยา	มานพ ถาวร- รัตน์สกุล	2530	หนังสือ	

3.2.2 เศรษฐกิจ

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา ด้านเศรษฐกิจ ในช่วง พ.ศ. 2520-2529 งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในกลุ่มงานเศรษฐกิจของอาณาจักรอยุธยาในระยะนี้อธิบายเรื่องการค้าภายในอาณาจักรอยุธยา ทั้งบรรยากาศทางการค้า ผู้คนกลุ่มต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกอาณาจักรที่เข้ามาสู่เศรษฐกิจการค้าของอาณาจักร รวมทั้งอธิบายตลาด ยานการค้าภายในอาณาจักร และสินค้าต่างๆ ที่สามารถค้าขายและพบเห็นได้ภายในอาณาจักรอยุธยา

- ระบบเศรษฐกิจ

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้านเศรษฐกิจที่อธิบายเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจของอาณาจักรอยุธยา เช่น “ระบบเศรษฐกิจอยุธยา”⁷¹ พ.ศ. 2525 ของประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษากำเนิดลักษณะและพัฒนาของระบบเศรษฐกิจอยุธยา โดยอธิบายถึงสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของอยุธยาผ่านระบบเศรษฐกิจของอยุธยา โดยระบบเศรษฐกิจอยุธยาเกิดจากการเกษตรแบบลุ่มน้ำ และเศรษฐกิจแบบส่งส่วย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านร่วมกับอุดมการณ์ทางศาสนาพราหมณ์และพุทธ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับการขยายตัวของการค้าต่างประเทศกับเอเชียนชาวจีน ระบบนี้มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ออกกฎ และกำหนดการค้าภายในอาณาจักรอยุธยา เช่น การเรียกเกณฑ์แรงงาน ผลผลิตทรัพยากร การเก็บส่วยต่างๆจากราษฎร ภาษีอากรต่างๆ ฤชาธรรมเนียม การควบคุมการค้าภายใน การผูกขาดสินค้ารวมถึงการทำการค้ากับต่างประเทศ โดยผ่านกลไกทางการค้าหรือกลุ่มร่วมผลประโยชน์ เช่น สถาบันขุนนาง สถาบันพระบรมวงศานุวงศ์ และชาวต่างชาติ เป็นต้น ส่วนประชาชนที่อยู่ในระบบไพร่ในสังคมอยุธยา กลับไม่ได้รับโอกาสให้เข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมภายในระบบเศรษฐกิจของอยุธยาแต่อย่างใด ส่งผลให้ไม่เกิดชนชั้นกลางที่มาจากชาวพื้นเมือง ส่วนในเรื่องของการถ่ายเทผลิตผล ทรัพยากรแรงงานและเงินตราจากชนบทสู่ศูนย์กลางของราชอาณาจักร

⁷¹ ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, “ระบบเศรษฐกิจอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525).

เป็นไปอย่างรุนแรง รัฐไม่นำผลประโยชน์จากการเก็บส่วย ภาษีอากรต่างๆ มาใช้จ่ายในด้านชลประทาน หรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์ และคติพุทธศาสนา คำสอนความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับชาวบ้าน และวัดกับหมู่บ้าน มีส่วนช่วยลดทอนความรุนแรงของไพร่ที่มีต่อระบบเศรษฐกิจอยุธยาได้เป็นอย่างดี ชุมชน หมู่บ้าน สามารถดำรงอยู่ได้ในลักษณะพอเพียงในการดำเนินชีวิตภายในระบบเศรษฐกิจอยุธยา⁷² ซึ่งทำให้ประสิทธิผลที่ว่าปัจจัยดังกล่าวไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในสมัยอยุธยา

“ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484”⁷³ พ.ศ. 2527 หนังสือรวมบทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484 มี ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ เป็นบรรณาธิการ ประกอบด้วยบทความเช่น ระบบเศรษฐกิจไทยสมัยอยุธยา ไพร่ในสมัยอยุธยา หรือ ระบบศักดินา ส่วนหนึ่งของงานเป็นการศึกษาสภาพสังคมและเศรษฐกิจของไทยในบทความเรื่อง “ระบบเศรษฐกิจไทยสมัยอยุธยา”⁷⁴ ของสิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร อธิบายระบบราชการอันเป็นกลไกของรัฐ ที่มีส่วนให้เกิดการระดมทุนของชนชั้นพ่อค้าชาวจีน ก่อให้เกิดการประนีประนอมระหว่างฝ่ายศักดินากับฝ่ายพ่อค้าเอกชน ต่างกับยุโรปที่อำนาจทุนการค้าของพ่อค้าสามารถเปลี่ยนพลังแรงงานสู่ทุนในมือของชนชั้นนี้ เกิดแรงงานอิสระเห็นได้จากผลผลิตส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากความสัมพันธ์ทางแรงงาน ซึ่งต่างจากลักษณะการสะสมทุนของพ่อค้าในสังคมศักดินาสมัยอยุธยา ที่ไม่สามารถทำให้กิจกรรมหัตถกรรมแยกจากกิจการเกษตรกรรม ตลาดภายในไม่ขยายตัว ไม่เกิดแรงงานอิสระจากความสัมพันธ์ชุมชนหมู่บ้าน ดังนั้น

⁷² ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, “ระบบเศรษฐกิจอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525). หน้า ๑.

⁷³ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ), ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527).

⁷⁴ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร เขียน, “ระบบเศรษฐกิจไทยสมัยอยุธยา,” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527),

ฐานเศรษฐกิจของชนชั้นพ่อค้า (จีน) จึงอ่อนแอ สมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนเปิดการค้าเสรี พ.ศ. 2398 การผลิตภายในยังมีลักษณะผลิตเพื่อส่งส่วยและเพื่อเลี้ยงชีพ อีกทั้งยังไม่มีเทคนิคการผลิตอีกด้วย⁷⁵

- ตลาดย่านการค้าและสินค้า

ใน พ.ศ. 2527 พบบทความประวัติศาสตร์อยุธยาด้านเศรษฐกิจที่อธิบายเกี่ยวกับตลาดย่านการค้า และสินค้าของอาณาจักรอยุธยา เรื่อง “การค้าภายในของเมืองพระนครศรีอยุธยาในสมัยอยุธยาตอนปลาย”⁷⁶ โดยคมขำ ติวงษา ตีพิมพ์ลงในวารสารเมืองโบราณ อธิบายการค้าภายในสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยเฉพาะการค้าภายในอาณาจักร ตลาด สินค้าภายในตลาดผู้ประกอบการ และนโยบายการค้าของอาณาจักรด้วย

“การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา”⁷⁷ พ.ศ. 2528 ของปาริชาติ วิลาวรรณ ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาในด้านเศรษฐกิจ โดยให้ความสำคัญกับการค้าของป่าในสมัยอยุธยา และศึกษาถึงสภาพของป่าที่เป็นสินค้าออกที่สำคัญและสร้างรายได้ให้กับอาณาจักรอยุธยา โดยที่อยุธยาสามารถขยายเครือข่ายการค้าของป่ากับตลาดจีน ญี่ปุ่น อินเดีย ตะวันออกกลาง และยุโรป นอกจากนี้ยังรวมถึงตลาดย่อยๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งการขยายตัวของการค้าของป่าเริ่มต้นแต่ปลายพุทธศตวรรษที่

⁷⁵ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร เขียน, “ระบบเศรษฐกิจไทยสมัยอยุธยา,” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 46.

⁷⁶ คมขำ ติวงษา, “การค้าภายในของเมืองพระนครศรีอยุธยาในสมัยอยุธยาตอนปลาย,” เมืองโบราณ 10,2 (เมษายน – มิถุนายน 2527): 61-84.

⁷⁷ ปาริชาติ วิลาวรรณ, “การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528).

21 - พุทธศตวรรษที่ 22 อยุธาสามารถรักษาสถานะของเมืองท่าค้าขายทางทะเล จนกระทั่งเข้าสู่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 ในช่วงปลายสมัยอยุธยา พบว่าการค้าของป่าได้เริ่มสำคัญน้อยลง แต่ขณะเดียวกันการค้าข้าวกลับเกิดการขยายตัวขึ้นมาแทนที่ โดยรัฐบาลจีนได้หันมาสั่งซื้อข้าวเป็นสินค้าหลักเข้าสู่ประเทศ อันเนื่องจากเกิดอุปภิกขภัยอย่างรุนแรงภายในประเทศจีน⁷⁸

---

⁷⁸ ปาริชาติ วิลาวรรณ, "การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310," (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528). หน้า 193.

ตารางที่ 5: แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2520 - 2529

ด้านเศรษฐกิจ

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
1	ระบบเศรษฐกิจอยุธยา	ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล	2525	วิทยานิพนธ์	
2	ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ.2484	ฉัตรทิพย์ นาถ- สุภา	2527	หนังสือ	
3	ระบบเศรษฐกิจไทยสมัย อยุธยา	สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร	2527	หนังสือ	
4	การค้าภายในของเมือง พระนครศรีอยุธยาในสมัย อยุธยาตอนปลาย	คมขำ ดีวงษา	2527	บทความ	เมืองโบราณ
5	การค้าของป่าใน ประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310	ปาริชาติ วิลาวรรณ	2528	วิทยานิพนธ์	

3.2.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

สำหรับงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในช่วง พ.ศ. 2520-2529 ด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยส่วนมากอธิบายสภาพสังคมอาณาจักรอยุธยา ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อในสังคม งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในด้านนี้ที่ปรากฏ เช่น

-สภาพสังคม

งานในกลุ่มนี้อธิบายสภาพสังคมภายในอาณาจักรอยุธยาทั้งภูมิศาสตร์ กลุ่มคน ชุมชน หมู่ รวมทั้งวิถีชีวิตของผู้คนในอาณาจักรอยุธยา เช่น “วิเคราะห์แหล่งที่มาและการใช้ศักราชชนิดต่างๆ ที่มีปรากฏในหลักฐานฝ่ายไทย”⁷⁹ ของพูล เหมือนศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มุ่งหมายเพื่อศึกษารายละเอียดในเรื่องแหล่งที่มา การใช้ และเกณฑ์การเปรียบเทียบศักราชชนิดต่างๆ ที่ปรากฏใช้ในหลักฐานฝ่ายไทย และศึกษาเพิ่มเติมในบางเรื่องที่ยังไม่มีท่านใดกล่าวถึง”⁸⁰ โดยศักราชที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานฝ่ายไทยมีอยู่ 10 ชนิด ได้แก่ พุทธศักราช มหาศักราช จุลศักราช ศักราชหนไทย รัตนโกสินทร์ศก คริสตศักราช กสิยุคศักราช ศักราชกฎหมาย อัญชนะศักราช และฮิจเราะห์ศักราช ส่วนใหญ่ในประเทศไทยรับเอาศักราชจากอินเดียมาใช้

การใช้ศักราชของไทยเป็นไปตามความนิยมของผู้ใช้ในแต่ละสมัย ทั้งจุลศักราช พุทธศักราช หรือ รัตนโกสินทร์ศก จนกระทั่งพุทธศักราช 2483 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พุทธศักราชในราชการแผ่นดินเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน⁸¹ สำหรับเนื้อหาในสมัยอยุธยานั้น ศักราชที่ปรากฏใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ มหา

⁷⁹ พูล เหมือนศาสตร์, “วิเคราะห์แหล่งที่มาและการใช้ศักราชชนิดต่างๆ ที่มีปรากฏในหลักฐานฝ่ายไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520).

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า ค.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า ค.

ศักราช จุลศักราช และพุทธศักราช⁸² สำหรับเรื่องราวเกี่ยวกับการสอบศักราชของสมัยอยุธยา เพื่อหาวันเวลาที่ถูกต้อง ต่อเนื่องของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อยุธยา โดยมากมักให้ความสำคัญกับยุคสมัยของพระมหากษัตริย์เป็นเกณฑ์ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ⁸³

“บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยในทวศณะของชาวตะวันตกสมัยอยุธยา - พ.ศ. 2475”⁸⁴ ของวริยา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ ตีพิมพ์จากรายงานการวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2522 หนังสืออธิบายถึง

“...ทัศนคติของชาวตะวันตกที่มีต่อคนไทยในด้านบุคลิกภาพและอุปนิสัยใจคอ โดยศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ที่ชาวตะวันตกเขียนเกี่ยวกับบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยทั้งหมด...จัดแบ่งหัวข้อตามลักษณะบุคลิกภาพและอุปนิสัยของคนไทย โดยส่วนตัวที่เป็นลักษณะอุปนิสัยแท้จริงของคนไทยก่อน แล้วต่อจากนั้นจะเป็นการเสนอบุคลิกภาพและอุปนิสัยของคนไทยในลักษณะที่มีปัจจัยทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเข้ามาเป็นตัวกำหนด...และจากนั้นวิเคราะห์ทัศนคติดังกล่าวว่ามีผลอย่างไรในด้านความเข้าใจและการปฏิบัติของชาวตะวันตกต่อคนไทยทั้งในด้านบวกและด้านลบ...”⁸⁵

ชาวต่างชาติวิจารณ์ท่าทางของคนไทยว่าค่อนข้างเศร้า ไม่เบิกบาน เจ็บขม กิริยาเชื่องช้า เงื่องหงอย ไม่สง่างามมากนัก ในเรื่องการแต่งกาย คนไทยใช้เสื้อผ้าน้อยชิ้น เมื่อเทียบกับชาติอื่นๆ ไม่นิยมห่มร่างกายให้มิดชิด ผู้ชายใช้ผ้าชิ้นเดียวยาว 2 เมตร พันเอวและหย่อนให้

⁸² พุทธศักราช ใช้มากใน พระไอยการลักษณะต่างๆ

⁸³ พูล เหมือนศาสตร์, “วิเคราะห์แหล่งที่มาและการใช้ศักราชชนิดต่างๆ ที่มีปรากฏในหลักฐานฝ่ายไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520). หน้า 188-203.

⁸⁴ วริยา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยในทวศณะของชาวตะวันตกสมัยอยุธยา - พ.ศ. 2475, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523).

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

ถึงหัวเข่า ผู้หญิงนุ่งผ้าปล่อยชาย มีผ้าผืนแคบๆคาดอกส่วนอื่นปล่อย อาหารการกิน ชาวตะวันตกมองว่าคนไทยบริโภคอาหารอย่างอดออมไม่ฟุ่มเฟือย นิยมรับประทานข้าวกับปลาเป็นหลักและอาหารทะเลต่างๆ นอกจากนี้ชาวต่างชาติยังรู้สึกประหลาดใจกับความนิยมของคนไทยในการบริโภคปลาร้า ปลาเค็ม ที่มีกลิ่นเหม็น ขณะเดียวกันยังบอกอีกว่าคนจะจัดอาหารรับแขกเป็นอย่างดี ส่วนในเรื่องการก่อสร้างบ้านเรือนชาวตะวันตกกล่าวว่ามียุทธศิลป์ของศิลปะแบบจีนปนอยู่ในสถาปัตยกรรมไทยไม่น้อย โบสถ์วิหารและวัดมณฑลตกแต่งได้สวยงามและวิจิตรพิสดาร ส่วนในเรื่องของประเพณีแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต และประเพณีเกี่ยวกับศาสนาโดยตรง ซึ่งชาวตะวันตกกล่าวถึงแต่เพียงประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต ที่คนไทยให้ความสำคัญและมองดูเป็นเรื่องใหญ่ แม้สามัญชนจะยากจนก็ต้องจัดงานแต่งงานหรืองานศพอย่างใหญ่โต เป็นต้น ซึ่งอุปนิสัยของคนไทยมีทั้งด้านบวกและด้านลบส่วนหนึ่งเกิดจากทัศนคติของชาวตะวันตกที่มีต่อคนไทยทั้งสิ้น หนังสือเล่มนี้ศึกษาเพื่อให้เข้าใจในมุมมองของชาวต่างชาติต่อคนไทยในอดีต เพื่อนำมาวิเคราะห์ ตีความและนำข้อมูลที่ได้ปรับใช้กับสังคมไทยในปัจจุบันต่อไป⁸⁶

“ระบบศักดินาไทยและยุโรปศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างทางสังคมและลักษณะพัฒนาการ”⁸⁷ พ.ศ. 2525 โดยกรรณิการ์ นิโบล ศึกษาเปรียบเทียบสังคมศักดินาของไทยกับยุโรปเพื่อให้ทราบถึงการกำเนิดของระบบศักดินา พัฒนาการและเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันของสังคมทั้ง 2 ภูมิภาค โดยระบบศักดินาในสังคมไทยไม่สามารถอธิบายชี้ชัดได้ว่าเริ่มขึ้นเมื่อใด เพราะข้อจำกัดทางข้อมูลของอาณาจักรเท่าที่ไม่มีการศึกษาที่ชัดเจน แต่อาจกล่าวได้ว่ามีมาก่อนการสถาปนาศูนย์กลางอำนาจของไทยใน พ.ศ. 1893 ดังนั้นการกล่าวถึงระบบศักดินาในงานนี้

⁸⁶ วรียา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณฺทริกรวิวัฒน์, *บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยในทศวรรษของชาวตะวันตกสมัยอยุธยา - พ.ศ. 2475*, หน้า 123-137.

⁸⁷ กรรณิการ์ นิโบล, “ระบบศักดินาไทยและยุโรป: ศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างทางสังคมและลักษณะพัฒนาการ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525).

เริ่มในสมัยอยุธยา ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมไทย ก่อนการปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁸⁸

ในช่วง พ.ศ. 2526 บทความประวัติศาสตร์อยุธยาในวารสารศิลปวัฒนธรรม เรื่อง “สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา”⁸⁹ เป็นบทความพิเศษที่สุจิตต์ วงษ์เทศ วิจัยงานเขียนของจิตร ภูมิศักดิ์ โดยใช้หลักฐานต่างๆ มาเปรียบเทียบและวิเคราะห์ข้อมูลการเขียนงานเรื่องสังคมเก่าใหม่มาก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1893 ขณะเดียวกันศรีศักร วัลลิโภดมได้ศึกษาประเด็นเดียวกันในเวลาต่อมา และมีประเด็นตรงกันเกือบทุกประการ ยกเว้นแต่รายละเอียด และมีที่ตรงข้ามกันในเรื่องการมองอำนาจของเขมรสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เท่านั้น สุจิตต์กล่าวว่า

“...การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยด้วยวิธีการมองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของสังคมไทยเป็นสำคัญ การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยจะต้องได้รับการตรวจสอบใหม่เกือบทั้งหมด เพราะที่แล้วมานั้นเราศึกษาโดยผ่านฝรั่งเพียงด้านเดียว ที่ว่ามานี้ก็ได้หมายความว่า จะต้องปฏิเสธฝรั่ง หากจะต้องรัดกุมและรู้ทันทัศนะของฝรั่งด้วย...”⁹⁰

“พระเจ้าอู่ทองสร้างบ้านแปลงเมือง”⁹¹ ของปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ อธิบายการสร้างเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาในสมัยพระเจ้าอู่ทอง ที่สามารถรับมือกับภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับ

⁸⁸ กรรณิการ์ นิโบล, “ระบบศักดินาไทยและยุโรป: ศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างทางสังคมและลักษณะพัฒนาการ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525). หน้า 31-32.

⁸⁹ จิตร ภูมิศักดิ์, สุจิตต์ วงษ์เทศ (เขียนวิจารณ์), “สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 4,4 (กุมภาพันธ์ 2526): 6-13.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁹¹ ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์, “พระเจ้าอู่ทองสร้างบ้านแปลงเมือง,” ศิลปวัฒนธรรม 6,8 (มิถุนายน 2528): 52-55.

บริเวณพื้นที่ลุ่มในอยุธยา การสร้างผังเมือง คูคลองต่างๆ เพื่อส่งน้ำลงสู่แม่น้ำอาจเกิดขึ้นพร้อมกับการสร้างพระนครศรีอยุธยาในอดีต⁹²

- ศาสนาและความเชื่อในสังคมอยุธยา

งานประวัติศาสตร์ด้านสังคมและวัฒนธรรมที่อธิบายรายละเอียดในเรื่อง ศาสนาและความเชื่อในสังคมอยุธยา เช่น งานวิทยานิพนธ์ชิ้นต่อมาเรื่อง “วิวัฒนาการของการแพทย์ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”⁹³ ของ ยุวดี ตปนี ยากร อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2522 งานชิ้นนี้แม้จะไม่ใช่งานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาโดยเฉพาะ แต่ส่วนหนึ่งกล่าวถึงเรื่องราวของอยุธยาที่เกี่ยวกับวิวัฒนาการทางการแพทย์นี้ เพื่อให้เห็นพัฒนาการอย่างต่อเนื่องทางการแพทย์ จากงานชิ้นนี้กล่าวถึง การป้องกันและการบำบัดโรคระบาดของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาจากบันทึกต่างชาตินั้น คือ วิธีการทางไสยศาสตร์ เช่น การผูกตระกูลดพิษมรคาตผ้าประเจียดลงเลขยันต์ ตลอดจนคาถาอาคม เป็นต้น⁹⁴ และการเข้ามาของการแพทย์แผนตะวันตกเริ่มเป็นที่รู้จักในสังคมไทยในสมัยอยุธยาเช่นกัน โดยเฉพาะรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช⁹⁵

⁹² ปฎิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์, “พระเจ้าอู่ทองสร้างบ้านแปลงเมือง,” *ศิลปวัฒนธรรม* 6,8 (มิถุนายน 2528): 55.

⁹³ ยุวดี ตปนี ยากร, “วิวัฒนาการของการแพทย์ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522).

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 292.

“พุทธศาสนาแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออก”⁹⁶ พ.ศ. 2523 ของสุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เป็นรายงานการวิจัยของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา อธิบายประวัติการรับนับถือพุทธศาสนานิกายต่างๆ ในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน และให้ความสำคัญในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาและบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออก โดยอธิบายการปกครองสงฆ์ บทบาทของสถาบันสงฆ์ อำนาจและหน้าที่สถาบันสงฆ์ บทบาทและนโยบายของรัฐบาลกลางสมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีต่อสถาบันสงฆ์เกี่ยวกับการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ และบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา นอกจากนี้ยังอธิบายความสัมพันธ์วัฒนธรรมทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมด้านอื่น รวมถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาต่อพุทธศาสนิกชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาในสมัยกรุงศรีอยุธยา⁹⁷

“ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกา ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”⁹⁸ พ.ศ. 2525 ของพิมพ์วิภาไพเปรมสมิทธิ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อธิบายเรื่องราวพระพุทธรูปที่สัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะการสร้าง การทำนุบำรุง และการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม แสดงถึงการเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธรูปอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้งานชิ้นนี้ยังเน้นอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลังกาในด้านพระพุทธรูปจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

⁹⁶ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, *พุทธศาสนาแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออก: รายงานการวิจัย*. (สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2523).

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

⁹⁸ พิมพ์วิภาไพเปรมสมิทธิ์, “ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525).

“ศาสนาและความเป็นความตายของชาวค่ายโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยา”⁹⁹ ของปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ อธิบายเกี่ยวกับชุมชนชาวโปรตุเกส และการขุดค้นทางโบราณคดีของหมู่บ้านโปรตุเกส โดยเฉพาะการขุดค้นพบโครงกระดูกไม่น้อยกว่า 50 ศพ ที่ฝังสลับซับซ้อนกันในบริเวณบ้านนักบุญเปโตร ภายในหมู่บ้านโปรตุเกส¹⁰⁰ โดยนำหลักฐานทางโบราณคดีมาตรวจสอบกับประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับชุมชนชาวโปรตุเกส เพื่ออธิบายเกี่ยวกับหลักฐานที่ขุดค้นพบ

พ.ศ. 2527 วารสารศิลปากรตีพิมพ์บทความเรื่อง “คณะทูตสเปนสมัยอยุธยา”¹⁰¹ ซึ่ง นันทนา ตันติเวสส แพลและเรียบเรียงจากเรื่อง Spanish Missions ของ Sir John Bowring เป็นบันทึกของชาวสเปนที่เข้ามาในสมัยอยุธยา แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน ตอนแรก อธิบายเรื่องราวโดยย่อของอาณาจักรอยุธยา จากสายตาของชาวต่างประเทศ และการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในอยุธยา ตอนที่สอง และตอนที่สาม เป็นเรื่องของคณะทูตสเปนจากนิลาเดินทางสู่อาณาจักรอยุธยาใน พ.ศ. 2260

- วัฒนธรรมและประเพณี

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่อธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีภายในอาณาจักรอยุธยา เช่น “ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา”¹⁰² ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ จัดพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2521 ในรวมปาฐกถาสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ต่อมาใน พ.ศ. 2523 จึงมีการตีพิมพ์เป็นหนังสือออกจำหน่ายครั้งแรก โดยสำนักพิมพ์บรรณกิจ สำหรับ

⁹⁹ ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์, “ศาสนาและความเป็นความตายของชาวค่ายโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 6,1 (พฤศจิกายน 2527): 16-21.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

¹⁰¹ นันทนา ตันติเวสส (แปล), “คณะทูตสเปนสมัยอยุธยา,” ศิลปากร 28,1 (มีนาคม 2527): 67-98.

¹⁰² นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา, (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2521).

งานชิ้นนี้อธิบายถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทพงศาวดาร คุณค่าและการนำเรื่องราวในพงศาวดารมาใช้วิเคราะห์เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ การบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในพงศาวดารยังสามารถอธิบายเรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมอยุธยาได้ดีซึ่งกว่าบันทึกจากพ่อค้าหรือชาวต่างชาติ¹⁰³ อย่างไรก็ตามการใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากพงศาวดารต้องใช้อย่างระมัดระวัง และวิเคราะห์เรื่องราวอย่างถี่ถ้วนด้วย เมื่อเวลาผ่านไปการยอมรับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในพงศาวดารเริ่มเปลี่ยนแปลงไป

ใน พ.ศ. 2521 พบเรื่อง “พื้นฐานวัฒนธรรมไทย”¹⁰⁴ ของวิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ เป็นหนังสือประกอบวิชาพื้นฐานวัฒนธรรมไทย หรือ HI 121 ในหลักสูตรของคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ภาควิชาประวัติศาสตร์โดยเสนอวิชานี้เข้าอยู่ในหลักสูตรโดยมีจุดประสงค์เพื่อให้นักศึกษาได้ทำความเข้าใจความเป็นมาของสถาบันต่างๆ ของไทยทั้งด้านการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ ศาสนา ประเพณี และศิลปกรรม นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งเนื้อหาภายในแบ่งออกเป็น 5 หมวดใหญ่ คือ การปกครองของไทย ลักษณะสังคมไทย ลักษณะเศรษฐกิจไทย ศาสนาและประเพณีไทย และศิลปกรรมไทย โดยแต่ละหมวดแบ่งตามยุคทางประวัติศาสตร์ของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์

“วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในสมัยอยุธยาตอนต้น”¹⁰⁵ ของชลธิรา สัตยาวัฒนา พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2524 การอธิบายเกี่ยวกับวรรณศิลป์ในการประพันธ์งานสมัยอยุธยาตอนต้น เช่น ลักษณะผสมผสานของวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในบทกวีนิพนธ์สมัยอยุธยาตอนต้น อันประกอบด้วยวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา จนกระทั่งวัฒนธรรมพราหมณ์ และพุทธเข้ามา

¹⁰³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา, (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2521). หน้า 1-2.

¹⁰⁴ วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521).

¹⁰⁵ ชลธิรา สัตยาวัฒนา, วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในสมัยอยุธยาตอนต้น, (กรุงเทพฯ: นวลจันทร์, 2524).

ผสมผสาน ประเด็นถัดมาคือเรื่อง ลักษณะวิวัฒนาการของวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์สมัยอยุธยาตอนต้น ในด้านภาษา เนื้อหา และรูปแบบการประพันธ์ ประเด็นต่อมาคือเรื่อง วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ประเภทนิทาน และประเด็นวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในสมัยอยุธยาตอนต้น

“ปากไก่และใบเรือ”¹⁰⁶ หนังสือรวมบทความของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2527 โดยอมรินทร์การพิมพ์ ประกอบด้วยบทความ ได้แก่ วัฒนธรรมกรรมพิธีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์, สุนทรภู่: มหากวีกรรมพิธี อันเนื่องมาจากมหาชาติเมืองเพชร โลกของนางนพมาศ และ พระปฐมสมโพธิกถากับความเคลื่อนไหวทางศาสนาในต้นรัตนโกสินทร์

หนังสือรวมบทความเรื่องอธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์โดยใช้วรรณกรรมเป็นหลักฐานหรือเครื่องมือในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ปลายอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ นิธิเสนอว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแบบใหม่โดยกลุ่มชนที่เรียกว่ากรรมพิธี¹⁰⁷ ที่เป็นตัวขับเคลื่อนและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม วรรณกรรม และสังคม ทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาจาก การค้าที่มีผ่นปรนลงของระบบการค้าแบบผูกขาด การเติบโตของกรรมพิธี และการเกิดขึ้นของวรรณกรรมรูปแบบใหม่ที่เน้นความเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น ซึ่งปัจจัยที่กล่าวมาเกิดจากการขยายตัวทางการค้าในสังคมเวลานั้น การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมการอ่านวรรณกรรมโดยชนชั้นกรรมพิธี ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคต่อมา สังคมเริ่มมีการปรับตัว

¹⁰⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปากไก่และใบเรือ. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2527).

¹⁰⁷ หมายถึงชนชั้นทางสังคมกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอยู่ในกลุ่มชั้นชนสูงหรือชนชั้นพ่อค้าวาณิช ได้สถานะทางสังคมหรืออำนาจมาจากหน้าที่การงาน การศึกษา หรือความมั่งมีทางการค้า ไม่มีที่ดิน อาจรวมพวกกลุ่มนายทุน และคนชั้นกลางทางสังคม (วิกิพีเดีย, กรรมพิธี (ออนไลน์) 13 กันยายน 2555. แหล่งที่มา

<http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8E%E0%B8%B8%E0%B8%A1%E0%B8%9E%E0%B8%B5>)

และรับแนวคิดประจักษ์นิยม รวมถึงมนุษยนิยมจากตะวันตก และนำเสนอผ่านงานวรรณกรรมในยุคนั้น

การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยาในหนังสือ “น้ำ: ป่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย”¹⁰⁸ ของ สุเมธ ชุ่มสาย ณ อยุธยา พัฒนามาจากงานวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก เรื่อง สถาปัตยกรรมและวิวัฒนาการถิ่นฐานของสังคมชาวน้ำทั่วโลก พ.ศ. 2509 ต่อมาใน พ.ศ. 2522 สุเมธได้รับเชิญให้เขียนหนังสือชุด “ลักษณะไทย” ร่วมกับนักวิชาการอีกหลายคน จึงได้ปรับปรุงและพัฒนางานรวมถึงรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมตีพิมพ์ลงในหนังสือ “เอกลักษณ์ไทย” เล่ม 1 พ.ศ. 2525 สนับสนุนการจัดพิมพ์โดยธนาคารกรุงเทพ ภายหลังแยกพิมพ์เรื่อง “น้ำ” ต่างหาก เพื่อเป็นหนังสือราคาประหยัด และเป็นวิทยาทานแก่นักศึกษา

เนื้อหาอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับน้ำที่มีผลต่อการเกิดวัฒนธรรมทั่วโลก โดยเน้นการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมไทยที่มีน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญมาตั้งแต่ครั้งอดีต เช่น พิธีกรรม วรรณกรรม นาฏศิลป์ ศิลปะพื้นบ้าน จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หรือแม้กระทั่งการวางผังเมือง กล่าวถึงอยุธยาในเรื่องการวางผังเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เนื่องจากคลองเก่าตื้นเขินจึงต้องขุดคลองใหม่ขึ้นแทน อธิบายถึงระบบการรวบรวมน้ำของอยุธยา รวมทั้งบทบาทของน้ำในระบบการป้องกันข้าศึกของกรุงศรีอยุธยาด้วย

- การสร้างสรรค์ทางศิลปกรรม

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะที่อธิบายเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมภายในอาณาจักรอยุธยา ทั้งในเรื่อง จิตรกรรม สถาปัตยกรรม วิจิตรศิลป์ หรือประณีตศิลป์ เช่น พ.ศ. 2521 มีงานศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยอยุธยาเกี่ยวกับจิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา 2 เรื่อง ตีพิมพ์ในวารสารศิลปากร คือ “จิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา”¹⁰⁹ และ

¹⁰⁸ สุเมธ ชุ่มสาย ณ อยุธยา, น้ำ: ป่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529).

¹⁰⁹ วรวิภา ณ สงขลา, “จิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา,” ศิลปากร 21,6 (มีนาคม 2521): 1-11.

“จิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา ตอนที่ 2 วัดใหญ่สุวรรณารามเพชรบุรี”¹¹⁰ ของวรรณิกา ณ สงขลา เป็นงานเขียนที่ต่อเนื่องกัน โดยศึกษาเกี่ยวกับภาพจิตรกรรมไทยในสมัยอยุธยา โดยศึกษา จิตรกรรมวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี สันนิษฐานจากถาวรวัตถุว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าผู้ใดสร้างหรือสร้างขึ้นเมื่อใด ส่วนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระ อุโบสถเขียนใน พ.ศ. 2277 ตรงกับสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา¹¹¹ อีกหนึ่งแห่ง คือ วัดใหญ่สุวรรณารามเพชรบุรี มีจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถ ศิลปะอยุธยาตอนปลาย เป็น งานศิลปกรรมและเป็นศิลปกรรมงานช่างชั้นสูง

พ.ศ. 2522 บทความประวัติศาสตร์อยุธยาตีพิมพ์ในวารสารเมืองโบราณ เรื่อง “ศิลปะ จีนที่เข้ามาสัมพันธ์กับศิลปะไทย”¹¹² โดย น. ณ ปากน้ำ อธิบายแบบแผนศิลปะจีนที่เข้าสู่ สังคมไทยตั้งแต่อดีตจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยปัจจุบัน ผสมกลมกลืนจนกลายเป็น ศิลปะที่บ่งบอกความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับจีน บทความเรื่อง “จีนในไทย”¹¹³ โดยศรีศักร วัลลิโภดม อธิบายเกี่ยวกับคนจีนหรือวัฒนธรรมจีนที่เข้ามาสัมพันธ์กับสังคมไทยตั้งแต่อดีตจน ปัจจุบัน โดยเฉพาะคนจีนในสมัยอยุธยาที่มีบทบาทในด้านต่างๆ อย่างชัดเจน เช่น การค้า ศิลปะ เป็นต้น

“ประวัติวัดใหญ่ชัยมงคล”¹¹⁴ อธิบายประวัติวัดใหญ่ชัยมงคล เนื่องจากมีโครงการ อนุรักษ์พระเจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 โดยกองโบราณคดี กรมศิลปากร และ

¹¹⁰ วรรณิกา ณ สงขลา, “จิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา,” *ศิลปากร* 22,1 (พฤษภาคม 2521): 1-12.

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

¹¹² น. ณ ปากน้ำ, “ศิลปะจีนที่เข้ามาสัมพันธ์กับศิลปะไทย,” *เมืองโบราณ* 5,6 (สิงหาคม – กันยายน 2522): 23-38.

¹¹³ ศรีศักร วัลลิโภดม, “จีนในไทย,” *เมืองโบราณ* 5,6 (สิงหาคม – กันยายน 2522): 39-62.

¹¹⁴ ศิลปากร, “ประวัติวัดใหญ่ชัยมงคล,” *ศิลปากร* 22,5 (มกราคม 2522): 1-8.

ต่อมาใน พ.ศ. 2521 กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร ได้ดำเนินการอนุรักษ์องค์พระเจดีย์วัดใหญ่อีกครั้ง¹¹⁵ “สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา”¹¹⁶ โดยพินิจ สุวรรณະบุญย์ ตีพิมพ์ในวารสารศิลปากรอธิบายประวัติของสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 2 หรือ สมเด็จพระนเรศวร จากจิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเขียนขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้ช่างเขียนภาพพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้รอบฝาผนังพระวิหารและลำเจ็จเมื่อ พ.ศ. 2474¹¹⁷

“อาชีพผูกขาดของคนต่างชาติในกรุงศรีอยุธยา”¹¹⁸ ของ น. ณ ปากน้ำ พ.ศ. 2524 อธิบายเกี่ยวอาชีพของชาวต่างชาติในสมัยอยุธยาโดยศึกษาจากภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัด และตู้พระไตรปิฎก เป็นต้น “วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในสมัยอยุธยาตอนต้น”¹¹⁹ ของชลธิรา สัตยาวัฒนา พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2524 การอธิบายเกี่ยวกับวรรณศิลป์ในการประพันธ์งานสมัยอยุธยาตอนต้น เช่น ลักษณะผสมผสานของวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในบทกวีนิพนธ์สมัยอยุธยาตอนต้น อันประกอบด้วยวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา จนกระทั่งวัฒนธรรมพราหมณ์ และพุทธเข้ามาผสมผสาน ประเด็นถัดมาคือเรื่อง ลักษณะวิวัฒนาการของวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์สมัยอยุธยาตอนต้น ในด้านภาษา เนื้อหา และรูปแบบการประพันธ์ ประเด็นต่อมาคือเรื่อง วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ประเภทนิทาน และประเด็นวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในสมัยอยุธยาตอนต้น

¹¹⁵ ศิลปากร, “ประวัติวัดใหญ่ชัยมงคล,” ศิลปากร 22,5 (มกราคม 2522): 11.

¹¹⁶ พินิจ สุวรรณະบุญย์, “สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา,” ศิลปากร 23,1-2 (มีนาคม - พฤษภาคม 2522): 178-188.

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 178.

¹¹⁸ น. ณ ปากน้ำ, “อาชีพผูกขาดของคนต่างชาติในกรุงศรีอยุธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 2,11 (กันยายน 2524): 24-27.

¹¹⁹ ชลธิรา สัตยาวัฒนา, วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในสมัยอยุธยาตอนต้น, (กรุงเทพฯ: นวลจันทร์, 2524).

“จากพระเจ้าอุทุมพรถึงพระเจ้าปราสาททอง”¹²⁰ ของศรีศักร วัลลิโภดม อธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยพระเจ้าอุทุมพรจนถึงพระเจ้าปราสาททอง เช่น ด้านการศาสนา การรื้อฟื้นประเพณีต่างๆ เป็นต้น “ศิลปะสมัยพระเจ้าปราสาททอง”¹²¹ ของ น. ณ ปากน้ำ อธิบายถึงศิลปะสมัยพระเจ้าปราสาททอง เช่น สถาปัตยกรรมที่มีแบบแผนพิเศษประจำรัชกาล คือ เจดีย์สี่เหลี่ยมย่อมุมสิบสอง ภาพประดับเพดานห้องกลางเจดีย์วัดใหม่ประชุมพล และปราสาทวัดไชยวัฒนาราม เป็นต้น “วัดไชยวัฒนาราม”¹²² ของสุตารา อธิบายประวัติความเป็นมาของวัดไชยวัฒนารามที่สร้างตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

“ศิลปะที่เข้ามาพร้อมกับการค้า”¹²³ ของ น. ณ ปากน้ำ เป็นงานนิพนธ์ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะไทยที่แสดงถึงการผสมผสานกันระหว่างของไทยและต่างชาติ เช่น จีน อินเดีย เปอร์เซีย หรือแม้กระทั่งตะวันตก การผสมกลมกลืนและผลิตงานศิลปะออกสู่สังคมทำให้เห็นถึงการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งชาวต่างชาติในสังคมไทย โดยที่กลุ่มคนเหล่านี้เดินทางเข้ามาในสังคมไทยส่วนใหญ่เพื่อเหตุผลการค้า และอยู่ในสังคมไทยจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม นำไปสู่การสร้างสรรคงานศิลปะผสมผสานต่างวัฒนธรรม

ผลงานศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ใน พ.ศ. 2529 เรื่อง “เจดีย์เพ็ญมูม เจดีย์ย่อมุมสมัยอยุธยา”¹²⁴ ของสันติ เล็กสุขุม อธิบายวิวัฒนาการ และการกำหนดอายุเจดีย์ที่มีผังสี่เหลี่ยม

¹²⁰ ศรีศักร วัลลิโภดม, “จากพระเจ้าอุทุมพรถึงพระเจ้าปราสาททอง,” เมืองโบราณ 7,3 (สิงหาคม – พฤศจิกายน 2524): 35-50.

¹²¹ น. ณ ปากน้ำ, “ศิลปะสมัยพระเจ้าปราสาททอง,” เมืองโบราณ 7,3 (สิงหาคม – พฤศจิกายน 2524): 51-70.

¹²² สุตารา, “วัดไชยวัฒนาราม,” เมืองโบราณ 7,3 (สิงหาคม – พฤศจิกายน 2524): 87-92.

¹²³ น. ณ ปากน้ำ, “ศิลปะที่เข้ามาพร้อมกับการค้า,” เมืองโบราณ 10,2 (เมษายน – มิถุนายน 2527): 87-94.

¹²⁴ สันติ เล็กสุขุม, เจดีย์เพ็ญมูม เจดีย์ย่อมุม สมัยอยุธยา, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2529).

จัตุรัสเพิ่มมุม และเจดีย์ที่มีผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมที่สร้างในสมัยอยุธยา¹²⁵ ซึ่งวิวัฒนาการของเจดีย์ที่ศึกษาแบ่งออกเป็น 3 สาย คือ

“...1. สายวิวัฒนาการที่ 1 เจดีย์เพิ่มมุมควรอยู่ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ คือเจดีย์ศรีสุริโยทัย ลักษณะสำคัญคือ ทำเพิ่มมุมที่เรือนธาตุ เพื่อออกมุขทิศ จัดเป็นเจดีย์กลุ่มที่ 1 ที่จะวิวัฒนาการต่อเนื่องและค่อนข้างรวดเร็วลงมายังเจดีย์เพิ่มมุมกลุ่มที่ 2 เริ่มตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นระยะคาบเกี่ยวกับการสร้างเจดีย์กลุ่มที่ 3 ซึ่งเป็นเจดีย์ย่อมุมอย่างแท้จริง ซึ่งไม่ทำเรือนธาตุอีกต่อไป

2. สายวิวัฒนาการที่ 2 เป็นเจดีย์รายทรงเครื่อง ทำย่อมุมไม้สิบสองหรือบางครั้งก็ทำย่อมุมไม้ยี่สิบราวกลางพุทธศตวรรษที่ 22 ลักษณะสำคัญ คือ ทำบัวกลุ่มรองรับระฆังซึ่งมักทำองค์ระฆังรีว นิยมในตอนปลายสมัยและยังมีอิทธิพลต่อเจดีย์ย่อมุมในสมัยรัตนโกสินทร์ในเวลาต่อมาด้วย เจดีย์ลักษณะนี้ที่สำคัญเช่น เจดีย์รายทรงเครื่องหมายเลข 13 วัดพุทธไธสวรรย์

3. สายวิวัฒนาการที่ 3 เป็นรูปแบบที่สืบทอดจากเจดีย์ย่อมุมในสายที่ 2 คือ การทำชุกฐานสิงห์ แต่ไม่มีบัวกลุ่ม เจดีย์ลักษณะนี้ พบในต้นรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. 2231-2245)...”¹²⁶

-ประชากรในอาณาจักรอยุธยา

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์อธิบายเกี่ยวกับผู้คนภายในอาณาจักรอยุธยา แสดงถึงความหลากหลายของผู้คนในอาณาจักรอยุธยา เช่น “จีนในไทย”¹²⁷ โดยศรีศักร วัลลิโภดม อธิบายเกี่ยวกับคนจีนหรือวัฒนธรรมจีนที่เข้ามาสัมพันธ์กับสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะคน

¹²⁵ สันติ เล็กสุขุม, เจดีย์เพิ่มมุม เจดีย์ย่อมุม สมัยอยุธยา, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2529) หน้า 1.

¹²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 82.

¹²⁷ ศรีศักร วัลลิโภดม, “จีนในไทย,” เมืองโบราณ 5,6 (สิงหาคม – กันยายน 2522): 39-62.

จีนในสมัยอยุธยาที่มีบทบาทในด้านต่างๆ อย่างชัดเจน เช่น การค้า ศิลปะ เป็นต้น “คนจีนครั้งสร้างกรุง”¹²⁸ ของ ส. พลายน้อย อธิบายบทบาทของชาวจีนที่มีต่อการสร้างกรุงธนบุรี และอธิบายเกี่ยวกับคนจีนในสังคมอยุธยาหลังเสียกรุงศรีอยุธยา เช่น จำนวน รวมถึงการประกอบอาชีพ “โปรตุเกสฝรั่งเศสชาติแรกที่มาติดต่อกับไทย”¹²⁹ ของบุญยก ตามไท เล่าเรื่องราวของโปรตุเกสที่เข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งช่วงรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

บทความ เรื่อง “มอญในเมืองไทย”¹³⁰ ของศรีศักร วัลลิโภดม ตีพิมพ์ในวารสารเมืองโบราณ ฉบับที่ 3 ปีที่ 10 เดือนกรกฎาคม - กันยายน 2527 และ “ชาวมอญในประเทศไทย” ของสุภรณ์ โอเจริญ อธิบายประวัติความเป็นมาของชาวมอญในประเทศไทย โดยในสมัยอยุธยา มีชาวมอญอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และมีบทบาทในสังคมอยุธยา “หมู่บ้านโปรตุเกสในสมัยอยุธยา”¹³¹ การอธิบายเรื่องราวของหมู่บ้านโปรตุเกสซึ่งนักโบราณคดีของกรมศิลปากรได้ขุดค้นโดยอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานประเภทเอกสารประกอบ

¹²⁸ ส. พลายน้อย, “คนจีนครั้งสร้างกรุง,” เมืองโบราณ 5,6 (สิงหาคม - กันยายน 2522): 99-106.

¹²⁹ บุญยก ตามไท, “โปรตุเกสฝรั่งเศสชาติแรกที่มาติดต่อกับไทย,” ศิลปวัฒนธรรม 5,9 (กันยายน 2527): 84-92

¹³⁰ ศรีศักร วัลลิโภดม, “มอญในเมืองไทย,” เมืองโบราณ 10,3 (กรกฎาคม - กันยายน 2527): 5-7.

¹³¹ มิลา ประชาบาล, “หมู่บ้านโปรตุเกสในสมัยอยุธยา,” เมืองโบราณ 10,4 (ตุลาคม - ธันวาคม 2527): 69-77.

ตารางที่ 6: แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2520 - 2529

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
1	วิเคราะห์แหล่งที่มาและการ ใช้ศักราชชนิดต่างๆ ที่ ปรากฏในหลักฐานฝ่ายไทย	พูล เหมือน- ศาสตร์	2520	วิทยานิพนธ์	
2	จิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา	วรรณิกา ณ สงขลา	2521	บทความ	ศิลปากร
3	ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ในพระราชพงศาวดารอยุธยา	นิธิ เคียวศรีวงศ์	2521	หนังสือ	
4	พื้นฐานวัฒนธรรมไทย	วิไลเลขา ถาวรธนสาร	2521	หนังสือ	
5	วิวัฒนาการของการแพทย์ ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มต้นจนถึง สิ้นสุดรัชกาลสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	ยุวดี ตปนิยากร	2521	วิทยานิพนธ์	
6	ศิลปะจีนที่เข้ามาสัมพันธ์ กับศิลปะไทย	น. ณ ปากน้ำ	2522	บทความ	เมืองโบราณ
7	คนจีนครั้งสร้างกรุง	ส. พลายน้อย	2522	บทความ	เมืองโบราณ
8	ประวัติวัดใหญ่ชัยมงคล	-	2522	บทความ	ศิลปากร

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
9	เงินในไทย	ศรีศักร วัลลิโภดม	2522	บทความ	เมืองโบราณ
10	สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา	พินิจ สุวรรณบุญ	2522	บทความ	
11	ศึกษาลักษณะสังคมไทย: วิเคราะห์จากบทบาทของไทย ในกฎหมายตราสามดวง	มานิสา ปิยะสิงห์	2523	วิทยานิพนธ์	
12	บุคลิกภาพและลักษณะนิสัย ของคนไทยในทศวรรษของ ชาวตะวันตกสมัยอยุธยา พ.ศ.2475	วริยา ศิวะศรี- ยานนท์ และ ทวีวัฒน์ ปุ่นทริกวิวัฒน์	2523	งานวิจัย	
13	พุทธศาสนาแถบลุ่มน้ำ ทะเลสาบสงขลาฝั่ง ตะวันออก: รายงานการวิจัย	สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์	2523	งานวิจัย	
14	อาชีพผูกขาดของคนต่างชาติ ในกรุงศรีอยุธยา	น. ณ ปากน้ำ	2524	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
15	โครงการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่ม แม่น้ำเจ้าพระยา	จิตร ภูมิศักดิ์	2524	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
16	พระอาจารย์ธรรมโชติและวัด เขานางบวช	สุจิตต์ วงศ์เทศ	2524	หนังสือ	
17	วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ใน สมัยอยุธยาตอนต้น	ชลธิรา สัตยาวัฒนา	2524	หนังสือ	
18	จากพระเจ้าอยู่หัวถึงพระเจ้า ปราสาททอง	ศรีศักร วัลลิโภดม	2524	บทความ	เมืองโบราณ
19	ศิลปะสมัยพระเจ้าปราสาท ทอง	น. ณ ปากน้ำ	2524	บทความ	เมืองโบราณ
20	วัดไชยวัฒนาราม	สุดารา	2524	บทความ	เมืองโบราณ
21	บางปะอิน	ปิยะพร	2524	บทความ	เมืองโบราณ
22	ความสัมพันธ์ทางพุทธ ศาสนาระหว่างไทยกับลังกา ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวพระบรมโกศจนถึง รัชกาลพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พิมพ์วิภา เปรมสมิทธิ์	2525	วิทยานิพนธ์	
23	ระบบศักดินาไทยและยุโรป	กรรณิการ์ นิโลบล	2525	วิทยานิพนธ์	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
24	สังคมไทยลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยาก่อนสมัยอยุธยา	จิตร ภูมิศักดิ์ และ สุจิตต์ วงษ์เทศ	2526	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
25	รายงาน: สังคมไทยลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยาก่อนสมัยศรี อยุธยา	ทรงวิทย์ ดลประสิทธิ์	2526	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
26	โปรตุเกสฝรั่งเศสชาติแรกที่มา ติดต่อกับไทย	บุญยก ตามไท	2527	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
27	ปากไก่กับใบเรือ	นิธิ เคียวศรีวงศ์	2527	หนังสือ	
28	ศาสนาและความเป็นความ ตายของชาวค่ายโปรตุเกสใน กรุงศรีอยุธยา	ปฏิพัฒน์ พุ่ม- พงษ์แพทย์	2527	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
29	ศิลปะที่เข้ามาพร้อมกับ การค้า	น. ณ ปากน้ำ	24527	บทความ	เมืองโบราณ
30	มอญในเมืองไทย	ศรีศักร วัลลิโภดม	2527	บทความ	เมืองโบราณ

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
31	ชาวมอญในประเทศไทย	สุภรณ์ โอเจริญ	2527	บทความ	เมืองโบราณ
32	ประวัติศาสตร์มอญยุคต้น	สุดารา สุจ- ฉายา	2527	บทความ	เมืองโบราณ
33	หมู่บ้านโปรตุเกสในสมัย อยุธยา	มิรา ประชาบาล	2527	บทความ	เมืองโบราณ
34	คณะทูตสเปนสมัยอยุธยา	นันทนา ตันติ- เวสส	2527	บทความ	ศิลปากร
35	พระเจ้าอู่ทองสร้างบ้านแปลง เมือง	ปฏิพัฒน์ พุ่ม- พงษ์แพทย์	2528	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
36	จารึกแผ่นทองคำจากกรุพระ ปราสาทวัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา	ก่องแก้ว วีระ- ประจักษ์	2528	บทความ	ศิลปากร
37	เรือพระราชพิธีโบราณ	ณัฐสุภัทร จัน- ทวิช	2528	บทความ	ศิลปากร
38	เจดีย์เพิ่มมুম เจดีย์ย่อมুম สมัยอยุธยา	สันติ เล็กสุขุม	2529	หนังสือ	
39	น้ำ: บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรม ไทย	สุเมธ ชุมสาย- ณ อยุธยา	2529	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
40	สถานภาพของชาวมุสลิมใน อยุธยา สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17	นันทวรรณ (เหมินทร์) ภู่ว่าง	2529	บทความ	วารสาร ธรรมศาสตร์

นอกจากนี้ยังปรากฏงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในช่วง พ.ศ. 2520-2529 ที่อธิบายครอบคลุมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอีกหลายชิ้น เช่น

“คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 1600-2310”¹³² พ.ศ. 2521 รวบรวมจากคำบรรยายของ ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช ซึ่งบรรยายไว้ที่คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อ 11-28 กรกฎาคม 2509 รวม 14 ครั้ง ต่อมา วุฒิชัย มูลศิลป์ นำสำเนาถอดเทปให้ขจร สุขพานิชแก้ไข และตีพิมพ์เป็นหนังสือ “คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 1600-2310” ใน พ.ศ. 2521

เนื้อหาเป็นเรื่องราวประวัติศาสตร์ไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 1600 ณ ลำพูนไชย จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310 โดยบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยามีราชธานีหลายแห่ง อันได้แก่ ลำพูนไชย ลพบุรี สุโขทัย และอยุธยา ในส่วนเรื่องราวของอยุธยากล่าวถึง การสถาปนาราชธานี อโยธยา – อยุธยา การตีนครธมได้ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาเจ้าสามพระยา เหตุการณ์ในกรุงศรีอยุธยา ตอนฝรั่งโปรตุเกสเข้าเมือง การสงครามกับพม่าในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ เป็นต้น

¹³² ขจร สุขพานิช (ผู้เขียน), วุฒิชัย มูลศิลป์ (บรรณาธิการ), คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 1600-2310, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2521).

เมื่อเข้าสู่ พ.ศ. 2523 ปรากฏหนังสือประวัติศาสตร์อยุธยาหลายเรื่อง เช่น “ข้อมูลประวัติศาสตร์: สมัยอยุธยา”¹³³ ของขจร สุขพานิช โดยมีวุฒิชัย มูลศิลป์เป็นบรรณาธิการรวบรวมข้อมูลเพื่อการตีพิมพ์ เป็นเอกสารทางวิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย หนังสือรวบรวมบทความของอาจารย์ขจร สุขพานิช ทั้งหมด 15 เรื่อง ซึ่งเคยตีพิมพ์ลงในวารสารวิชาการหลายฉบับ เช่น “ปัญหาการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี” โดยได้เสนอว่า “พระเจ้าอู่ทอง ท่านเสด็จมาแต่บริเวณเมืองสิงห์เดิม มาสถาปนากษัตริย์อยุธยาเป็นราชธานี เมื่อ พ.ศ. 1893”¹³⁴ เป็นการเปิดประเด็นการอภิปรายและถกเถียงในวงวิชาการประวัติศาสตร์ บทความเรื่อง “การติดต่อกับต่างประเทศสมัยอยุธยา” เป็นปาฐกถาที่แสดง ณ หอสมุดแห่งชาติ ในโอกาสจัดงานอนุสรณ์อยุธยา 200 ปี ประเด็นสำคัญในเรื่องคือ ปีครองราชย์สมบัติของพระเจ้าอู่ทองและพระเจ้าทรงธรรม พระราชกรณียกิจที่เด่นของพระเจ้าทรงธรรม คือ การต่างประเทศ และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในสมัยสมเด็จพระนารายณ์¹³⁵

“ความสัมพันธ์ไทย – ฝรั่งเศส สมัยอยุธยา”¹³⁶ ของพลับพลึง มูลศิลป์ เดิมเป็นงานวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัย มหาวิทาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. 2519 ต่อมาปรับปรุงโดยเพิ่มเติมหลักฐานใหม่ๆ และตีพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่โดยสำนักพิมพ์บรรณกิจ พ.ศ. 2523 อธิบายความสัมพันธ์ไทย – ฝรั่งเศสสมัยอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. 2199-2231) ถึงรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. 2231-2246) ทั้งเรื่องราวการศาสนา การทูต การค้า ศิลปะ วิทยาการที่รับจากอิทธิพลตะวันตก

¹³³ ขจร สุขพานิช (เขียน), วุฒิชัย มูลศิลป์ (บรรณาธิการ), ข้อมูลประวัติศาสตร์: สมัยอยุธยา, (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2523).

¹³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า จ.

¹³⁶ พลับพลึง มูลศิลป์, ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส สมัยอยุธยา, (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2523).

“ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนปลายและกรุงธนบุรีจากจดหมายเหตุจีน”¹³⁷ ของณัฐรัฐภัทร จันทวิช โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ตีพิมพ์ในวารสารศิลปากร 2 เล่ม คือ ครั้งแรกตีพิมพ์ในศิลปากร ปีที่ 24 เล่มที่ 2 (พฤษภาคม 2523) และตอนที่ 2 ในศิลปากร ปีที่ 24 เล่มที่ 3 (กรกฎาคม 2523) บทความอธิบายเกี่ยวกับจดหมายเหตุจีนที่บันทึกเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอาณาจักรอยุธยาตอนปลาย และสมัยกรุงธนบุรี ทั้งเรื่องของการค้าและการส่งบรรณาการ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอาณาจักรอยุธยาที่ปรากฏในจดหมายเหตุนี้กล่าวใน พ.ศ. 2301 ช่วงที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสวรรคตและเกิดการแย่งชิงราชสมบัติขึ้น¹³⁸ บทความตอนแรกจะอธิบายเรื่องราวปลายสมัยอยุธยาและกรุงธนบุรี ส่วนบทความตอนที่ 2 อธิบายเรื่องราวสมัยกรุงธนบุรี

“ก่อนจะถึงเมืองกรุงเทพฯ”¹³⁹ ของสุจิตต์ วงษ์เทศ พ.ศ. 2524 ในวารสารศิลปวัฒนธรรม อธิบายประวัติศาสตร์ไทยก่อนการเกิดกรุงเทพฯ อธิบายถึงเมืองบางกอกตั้งแต่สมัยอยุธยาจากบันทึกของชาวต่างชาติ จนกระทั่งกลายมาเป็นเมืองกรุงเทพฯ

ช่วง พ.ศ. 2525 หนังสือประวัติศาสตร์อยุธยาที่น่าสนใจ ได้แก่ “เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา”¹⁴⁰ ของสายชล วรรณรัตน์ เป็นเอกสารวิชาการหมายเลข 30 ประกอบการสัมมนา สองศตวรรษรัตนโกสินทร์: ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย จัดโดยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹³⁷ ณัฐรัฐภัทร จันทวิช, “ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนปลายและกรุงธนบุรีจากจดหมายเหตุจีน,” *ศิลปากร* ปีที่ 24 เล่มที่ 2 (พฤษภาคม 2523): 9-33. และเรื่องเดียวกันตอนที่ 2 ใน *ศิลปากร* ปีที่ 24 เล่มที่ 3 (กรกฎาคม 2523): 49-72.

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

¹³⁹ สุจิตต์ วงษ์เทศ, “ก่อนจะถึงเมืองกรุงเทพฯ,” *ศิลปวัฒนธรรม* 2,6 (เมษายน 2524): 85-92.

¹⁴⁰ สายชล วรรณรัตน์, *เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา*, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525).

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และวารสารธรรมศาสตร์

โดยปรับปรุงมาจากครั้งแรกของบทที่ 1 ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พ.ศ. 2325 - 2352” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2525 บทความนำเสนอเรื่องราวของเศรษฐกิจและสังคมไทยในปลายสมัยอยุธยาที่มีความเกี่ยวพันกัน กล่าวคือ การขยายตัวทางการค้าทั้งต่างประเทศและภายใน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านลักษณะการค้า กลุ่มผู้ประกอบการ ชนิดของสินค้าที่ตลาดต้องการ และการขยายตัวของการผลิตเพื่อการค้าเกิดขึ้น แม้ในช่วงปลายอยุธยา การค้ากับตะวันตกจะเสื่อมโทรม แต่การค้ากับจีนทำให้การค้าของอยุธยาขยายตัวมากขึ้น¹⁴¹ จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจการค้าของอยุธยาส่งผลต่อการผลิตเพื่อการค้า คนจำนวนมากมีส่วนเกี่ยวข้องกับการค้า ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจดังกล่าวส่งผลกระทบวงกว้างต่อคนในสังคมอยุธยา¹⁴² ทั้งสถาบันกษัตริย์ ชั้นมูลนาย รวมถึงไพร่ในสังคมอยุธยา เช่น ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ่อค้าเอกชนจีน และพวกขุนนางพยายามขยายการค้าต่างประเทศของตนให้เป็นอิสระจากพระมหากษัตริย์¹⁴³ และปลายอยุธยาไพร่ที่มั่งมีเพิ่มมากขึ้นเพราะผลิตเพื่อขาย ไพร่ปลูกข้าวเพื่อค้าขาย ส่งผลให้ไพร่มีโอกาสขายสินค้าอย่างอื่นด้วย จากการค้าขยายตัวส่งผลให้ไพร่ขายสินค้าและขายแรงงาน¹⁴⁴ อย่างไรก็ตามชนชั้นนำยังคงรักษาความสัมพันธ์ “ศักดิ์นา” เอาไว้มีการเกณฑ์แรงงานไม่ลดหย่อน จากการ

---

¹⁴¹ สายชล วรรณรัตน์, เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525). หน้า 7.

¹⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

¹⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

¹⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24-26.

เปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจส่งผลให้ไพร่มีความต้องการเป็นอิสระมากขึ้น¹⁴⁵ ซึ่งงานชิ้นนี้พยายามแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของคนในสังคมอยุธยาด้วย

“ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับลานนา พ.ศ. 1893-2310”¹⁴⁶ พ.ศ. 2526 ของอุษณีย์ ธงไชย ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาเรื่องราวของอาณาจักรลานนาไทยในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และศาสนา รวมถึงความสัมพันธ์ของอาณาจักรลานนา กับอาณาจักรอยุธยา การศึกษาเชิงเปรียบเทียบของอาณาจักรที่มีความเจริญคู่ขนานที่มีพัฒนาการของประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกัน

“ศรีรามเทพนคร: รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้น”¹⁴⁷ อาคม พัมมิยะ และนิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นบรรณาธิการ รวมความเรียงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้น ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2527 โดยสำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม อธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาในเรื่องการเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และการค้า ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย โดยก่อนที่อยุธยาจะกลายเป็นกรุงศรีอยุธยา เดิมเรียกว่า ศรีรามเทพนคร โดยอธิบายพัฒนาการของชุมชน ความเจริญก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893

ในช่วง พ.ศ. 2528 วารสารศิลปวัฒนธรรมตีพิมพ์บทความเรื่อง “กรุงศรีอยุธยา: ราชธานีแห่งแรกของเมืองไทย”¹⁴⁸ ของศรีศักร วัลลิโภดม โดยนำมาจากตอนต้นของหนังสือเรื่อง

¹⁴⁵ สายชล วรรณรัตน์, เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 36.

¹⁴⁶ อุษณีย์ ธงไชย, “ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับลานนา พ.ศ. 1893-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526).

¹⁴⁷ อาคม พัมมิยะ และนิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ), ศรีรามเทพนคร: รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้น, (กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2527).

¹⁴⁸ ศรีศักร วัลลิโภดม, กรุงศรีอยุธยา: ราชธานีแห่งแรกของเมืองไทย, ศิลปวัฒนธรรม 6,4 (กุมภาพันธ์ 2528): 58-68.

“กรุงศรีอยุธยาของเรา” ซึ่งธนาคารกรุงศรีอยุธยาจัดพิมพ์เพื่อแจกจ่ายในวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. 2528 บทความเรื่องนี้ต้องการเสนอว่า “...กรุงสุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรก กรุงศรีอยุธยาต่างหากที่ควรเรียกว่า ราชธานีแห่งแรกของเมืองไทย เพราะเป็นศูนย์กลางการปกครองดินแดนกว้างใหญ่ที่เรียกว่า สยามประเทศ หรือเมืองไทยอย่างแท้จริง..”¹⁴⁹ บทความสร้างความเชื่อมโยงเรื่องราวในอดีตของสังคมไทยให้เกิดความต่อเนื่อง อาศัยหลักฐานที่ค้นพบใหม่ๆ และการตีความใหม่¹⁵⁰ โดยใช้ทั้งข้อมูลทางโบราณคดี และข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน สังคม วัฒนธรรม และการปกครองบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา สำหรับการสร้างกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893 เป็นเพียงการเริ่มต้นของราชธานีอันเป็นศูนย์กลางของรัฐ 2 รัฐ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ซึ่งจากจดหมายเหตุจีนได้กล่าวถึงการเริ่มต้นครั้งนี้ว่า กลุ่มบ้านเมืองที่เรียกว่า เสียมล้อก๊ก ได้ร่วมกับหลอฮก๊กก็เป็นเสียมหลอฮก๊กก็บ่งบอกถึงการรวมกันเป็นหนึ่งในรัฐในบริเวณดังกล่าวที่ถูกเรียกว่า สยามประเทศ

¹⁴⁹ ศรีศักร วัลลิโภดม, กรุงศรีอยุธยา: ราชธานีแห่งแรกของเมืองไทย,” ศิลปวัฒนธรรม 6,4 (กุมภาพันธ์ 2528):

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

ตารางที่ 7: แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2520 - 2529

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่อธิบายทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
1	คำบรรยายประวัติศาสตร์ ไทย พ.ศ. 1600-2310	ขจร สุขพานิช	2521	หนังสือ	
2	ข้อมูลประวัติศาสตร์: สมัย อยุธยา	ขจร สุขพานิช	2523	หนังสือ	
3	ชุมชน"อโยธยา"-อยุธยา: ปัญหาเรื่องวิวัฒนาการทาง เศรษฐกิจและสังคม	ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	2523	บทความ	วารสาร มนุษยศาสตร์ คณะ มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่
4	ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส สมัยอยุธยา	พลับพลึง มุลศิลป์	2523	หนังสือ	
5	ข้อเท็จจริงบางประการ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัย อยุธยาตอนปลายและกรุง ธนบุรีจากจดหมายเหตุจีน	ณัฐสุภัทร จันทร์วิษ	2523	บทความ	ศิลปากร

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
6	ก่อนจะถึงเมืองกรุงเทพฯ	สุจิตต์ วงศ์เทศ	2524	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
7	เศรษฐกิจและสังคมไทยใน สมัยปลายอยุธยา	สายชล วรรณรัตน์	2525	หนังสือ	
8	ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยา กับลานนา	อุษณีย์ ธงไชย	2526	วิทยานิพนธ์	
9	ศรีรามเทพนคร: รวมความ เรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์ อยุธยาตอนต้น	อาคม พัตมียะ	2527	หนังสือ	
10	กรุงศรีอยุธยา: ราชธานีแห่ง แรกของเมืองไทย	ศรีศักร วัลลิโภดม	2528	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา ช่วง พ.ศ. 2520-2529 ปรากฏประเด็นการศึกษาที่หลากหลายขึ้น โดยเฉพาะด้านสังคมและวัฒนธรรม ที่ปรากฏงานเขียนในการศึกษาลักษณะดังกล่าวออกมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่ออธิบายสังคมและวัฒนธรรมของอาณาจักรอยุธยา

3.3 ท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2529

ท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยช่วง พ.ศ. 2520-2529 ปรากฏการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาทั้งทางด้าน การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เน้นการอธิบายสภาพสังคมของคนในอาณาจักรอยุธยา ทั้งวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อทั้งทางศาสนา ผีสง่า เทวดา ไสยศาสตร์ต่างๆ รวมถึงบทบาททางการเมืองของคนในท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยระหว่าง พ.ศ. 2520-2529 แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 ด้านการเมือง

การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในช่วง พ.ศ. 2520 – 2529 ในด้านการเมือง ยังคงปรากฏการกล่าวถึงการก่อกบฏของผู้คนในท้องถิ่นต่างๆ ของอาณาจักรอยุธยา ซึ่งส่งผลต่อสถานการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองของอาณาจักรอย่างมาก รวมถึงบทบาทของคนในท้องถิ่นอยู่กลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนต่อการทำศึกสงครามเพื่อปกป้องอาณาจักรอยุธยาจากผู้รุกรานจากพม่าด้วย ซึ่งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่อธิบายประเด็นดังกล่าว เช่น งานของชาญวิทย์ เกษตรศิริ เรื่อง “กบฏไพร่สมัยอยุธยา กับแนวความคิดผู้มีบุญ – พระศรีอารีย์ – พระมลัย” และงานของสุนทร ชูตินธรรานนท์ เรื่อง “กบฏไพร่สมัยอยุธยา” โดยอธิบายการก่อกบฏไพร่ในสมัยอยุธยาซึ่งอย่างน้อยได้เกิดกบฏไพร่ 3 ครั้ง คือ กบฏญาณพิเชียร กบฏธรรมเถียร กบฏบุญกว้าง โดยอ้างหลักฐานพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ ที่กล่าวถึงการเกิดขึ้นของกบฏทั้ง 3 ครั้ง พร้อมทั้งมีการวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการต้องศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของกบฏทั้ง 3 ครั้งนี้ จากนั้นเริ่มค้นคว้าว่ากบฏเหล่านั้นเกิดขึ้นมาจากสถานการณ์ใด โดยพิจารณาจากสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมในช่วงเวลาใกล้เคียงกับการเกิดขึ้นของกบฏต่างๆ นอกจากนี้ยังต้องอาศัยสภาพความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศข้างเคียงที่เคยเป็นคู่กรณีสงครามอย่าง พม่าและกัมพูชา การเมืองภายใน ปัญหาการเกณฑ์แรงงาน สภาพ

เศรษฐกิจทั่วไปของอาณาจักรซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อประชาชนของอาณาจักร¹⁵¹ แสดงให้เห็นถึงการวิเคราะห์การเกิดกบฏต่างๆภายในอาณาจักรอยุธยา

นอกจากนี้ยังปรากฏการอธิบายเกี่ยวกับ “ชาวบ้านบางระจัน”¹⁵² โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ ได้เขียนบทความเรื่อง “บางระจันในพระราชพงศาวดารและในงานอมตะไม้เมืองเดิม” โดยอธิบายเกี่ยวกับบางระจันที่ปรากฏอยู่ใน “พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัดถเลขา” ซึ่งกล่าวถึง

“...ครั้น ณ เดือนสาม ปีระกาศปีตศก พวกชาวเมืองวิเศษชัยชาญและเมืองสิงคนบุรี เมืองสรรคนบุรี เข้าเกลี้ยกล่อมพม่า พม่าเร่งเอาทรัพย์เงินทองและบุตรหญิง จึงชวนกันลวงพม่าว่าจะให้บุตรหญิงและเงินทอง แล้วคิดกันจะสู้รบพม่า บอกกล่าวชักชวนกันทุกๆบ้าน และนายแทน 1 นายโชติ 1 นายอิน 1 นายเมือง 1 ชาวบ้านสี่บัวทอง แขวงเมืองสิงห์ นายดอก ชาวบ้านตรับและนายทองแก้วชาวบ้านโพทะเล...แล้วพากันหนีมาหาพระอาจารย์ธรรมโชติวัดเขานางบวช มีความรู้วิชาการดีมาอยู่ ณ วัดโพธิ์เก้าต้นในบ้านบางระจันและนายแทนกับผู้มีชื่อเหล่านั้น ชักชวนคนชาวบ้านได้ 400 เศษ มาตั้งค่ายมั่นอยู่ที่บ้านระจันทั้งสองค่าย...”¹⁵³

จากพระราชพงศาวดารแสดงให้เห็นถึงบทบาทของคนในท้องถิ่นของอาณาจักรอยุธยาที่มีบทบาททางการเมืองและการสงคราม ร่วมแรงร่วมใจปกป้องกรุงศรีอยุธยาแม้จะมีกำลังพลและแทบไม่มียุทธโศปกรณ์เพื่อทำสงครามแต่อย่างใด แต่กลับแสดงให้เห็นภาพการต่อสู้เพื่ออาณาจักรหรืออาจจะเพื่อการอยู่รอดของตน ในช่วงเวลาที่อาณาจักรอยู่ในภาวะความวุ่นวายของการเมืองภายในและการสงครามนอกอาณาจักรนอกจากชาวนา หรือไพร่ในสังคมอยุธยาจะมีส่วนร่วมกับการก่อกบฏแล้วยังปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึง กลุ่มพระสงฆ์ที่เข้าร่วมการก่อกบฏในสมัยอยุธยาซึ่งภายในงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง “การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์” อธิบายว่า

¹⁵¹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “กบฏไพร่สมัยอยุธยากับแนวความคิดมีบุญ – พระศรีอารีย์ – พระมาลัย,” วารสารธรรมศาสตร์ (2522): 53.

¹⁵² สุจิตต์ วงษ์เทศ, “บางระจันในพระราชพงศาวดารและในงานอมตะไม้เมืองเดิม,” ศิลปวัฒนธรรม (2524): 10-26

¹⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16

“...ในสมัยพระนารายณ์ได้เคยมีการกบฏที่มีพระสงฆ์เข้าร่วมด้วย การกบฏครั้งนั้นถูกปราบลงอย่างรุนแรงอันเป็นเหตุให้พระสงฆ์ประมาณพระองค์มากขึ้นเลยเป็นเหตุให้เกิด “ความชิงชังซึ่งกษัตริย์องค์นี้ทรงรู้สึกต่อพระสงฆ์” ความขัดแย้งในรูปใดรูปหนึ่งระหว่างพระนารายณ์กับพระสงฆ์ได้เกิดขึ้นและรายงานไว้ในหลักฐานตะวันตกว่า โปรดให้ปิดวัดใน ค.ศ. 1677 และพระองค์เองก็งดไม่เสด็จไปวัดอีกเลยเป็นเวลานาน แม้ว่าจะดูไม่น่าเป็นไปได้แต่ก็มีหลักฐานอื่นยืนยันเช่นกันในเรื่อง การปิดวัดนี้ แม้ว่าไม่อาจรู้ความหมายที่แน่นอนได้ว่าพระนารายณ์ได้ทรงทำอะไรกับวัดในพุทธศาสนาแต่ก็สะท้อนให้เห็นข้อขัดแย้งระหว่างพระองค์กับคณะสงฆ์ได้ดี หลัง ค.ศ. 1680 ยังมีหลักฐานอีกว่าพระสงฆ์ไทยถูกบังคับให้สึกเพื่อใช้ในการโยธาในขณะที่พระสงฆ์มอญซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกลับไม่ถูกบังคับให้สึกเลย...”¹⁵⁴ นอกจากนี้สุจิตต์ยังกล่าวถึง “บางระจัน” ในงานของไม้เมืองเดิมถือเป็นนิยายอิงพงศาวดารที่บรรยายถึงสภาพค่ายบางระจันได้อย่างชัดเจน แสดงถึงการค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาเป็นอย่างดี เพื่อสร้างสรรคินิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องนี้

นอกจากนี้ยังปรากฏการกล่าวถึงบทบาทของท้องถิ่นชาวต่างชาติที่มีต่อการเมืองภายในอาณาจักรอยุธยาด้วย เช่น คอนสแตนติน ฟอลคอน หรือ เจกอะหมัด ถือเป็นชาวต่างชาติที่มีบทบาทต่อราชสำนักอยุธยาทั้งบทบาททางการเมือง การค้า เป็นต้น ซึ่งในงานนิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง “การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์” กล่าวถึงบทบาทของ คอนสแตนติน ฟอลคอน ต่ออาณาจักรอยุธยาไว้เช่นกัน กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างฟอลคอนกับสมเด็จพระนารายณ์ รวมถึงบทบาทต่อราชสำนักอยุธยาทั้งการรับหน้าที่เป็นหัวหน้าประชาคมคริสเตียนเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนพระนารายณ์ท่ามกลางปรปักษ์ทางการเมืองของพระองค์¹⁵⁵ นอกจากนี้ภายในงานของนิธิยังกล่าวอีกว่า

¹⁵⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์,” (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523). หน้า 57 – 58.

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

“...ฟอลคอนก็เริ่มบรรจุชาวต่างชาติใน “ประชาคม” ของตนเองเข้าไปในตำแหน่งของขุนนางฝ่ายปกครองเพิ่มขึ้น เจ้าหน้าที่ในคณะทูตเปอร์เซียรายงานว่า เมื่อไม่นานก่อนหน้า พ.ศ. 1685 พระนารายณ์ได้เอาฝรั่งเข้ามาถึง 200 คน และทรงจ่ายเงินเดือนจ้างให้เป็นผู้รับใช้...เพื่อจะเสริมสร้างกองกำลัง “ส่วนพระองค์” ให้เข้มแข็ง เพราะความแตกร้างกับพวกมุสลิม ทำให้ทหารรับจ้างจำนวนไม่น้อยไม่เป็นที่น่าไว้วางพระทัยต่อไป ความคิดที่จะนำทหารฝรั่งเศสเข้ามาค้าจุนพระราชอำนาจจึงเกิดขึ้น ความคิดนี้จะเริ่มเป็นพระราชดำริก่อนหรือเป็นการริเริ่มของฟอลคอนไม่สามารถหาหลักฐานมาชี้ขาดได้...”¹⁵⁶

งานของนิธิเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นบทบาทของชาวต่างชาติที่มีต่อการเมืองของอาณาจักรอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่ชัดเจน นอกจากนี้ยังมีงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ปรากฏการกล่าวถึงชาวต่างชาติที่เข้ามารับราชการอีกหลายคนที่มีบทบาททางการค้าและการเมือง เช่น ในงานของ เพ็ญศรี กาญจนมัย และ นันทนา กปิลกาญจน์ เรื่อง “บทบาทมุสลิมในปลายอยุธยา – ธนบุรี พ.ศ. 2300 – 2350” กล่าวถึง บทบาททางการเมืองของเจกอะหมัดในสมัยอยุธยา กล่าวคือ

“...มุสลิมผู้พื่อนี้มีชื่อว่า “เจกอะหมัด” ได้ทำการค้าขายและใกล้ชิดกับเจ้านายและขุนนางข้าราชการในสมัยนั้นมาก ทั้งเป็นเพื่อนสนิทกับพระเจ้าปราสาททอง ขณะที่ทรงเป็นพระมหาอำมาตย์อยู่ 4 พระมหาอำมาตย์ได้สนับสนุนให้เข้ารับราชการในสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทำความดีความชอบจนสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมพระราชทานตำแหน่งท่าน...เจกอะหมัดให้เป็น “พระยาเจกอะหมัดรัตนราชเศรษฐี” เป็นเจ้ากรมท่าขวา (ว่าที่สมุหนายกอัครมหาเสนาบดี) นับว่าเป็นตำแหน่งที่สำคัญ เพราะกรมท่านั้นเป็นทั้งกระทรวงการต่างประเทศและกรมศุลกากรด้วย เป็นตำแหน่งที่เหมาะสมสำหรับผู้ชำนาญทางการค้า และเมื่อได้ร่วมกับเจ้าพระยากลาโหมสุรวงศ์ (พระอัครมหาอำมาตย์) ปราบการจลาจลของพวกญี่ปุ่นได้แล้ว ก็ได้เลื่อนขึ้นเป็น “เจ้าพระยาเจกอะหมัดรัตนราชเศรษฐี” มีตำแหน่งเป็นถึงสมุหนายกฝ่ายเหนือ (เจ้าพระยากลาโหม เป็นสมุหนายกฝ่าย

¹⁵⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์,” (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523). หน้า 61 – 62.

ใต้) คูแลบ้านเมืองต่างพระเนตรพระกรรณถึงครึ่งประเทศ ท่านเอกอะหมัดก็ได้รับราชการในหน้าที่สมุหนายกนี้ต่อมาจนอายุถึง 87 ปี เจ้าพระยากลาโหมผู้เป็นเพื่อนสนิทที่ขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า พระเจ้าปราสาททอง ๆ จึงเลื่อนบรรดาศักดิ์ให้เป็น “เจ้าพระยาบวรราชนายก” ในตำแหน่งจางวาง กรมมหาดไทย หรือตำแหน่งที่ปรึกษา...”¹⁵⁷

3.3.2 ด้านเศรษฐกิจ

การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ช่วง พ.ศ. 2520-2529 ด้านเศรษฐกิจปรากฏการอธิบายเกี่ยวกับท้องถิ่นของชาวต่างชาติที่สัมพันธ์กับท้องถิ่นตลาดและย่านการค้าของอาณาจักรอยุธยา รวมถึงชาวต่างชาติที่เข้ามาทำการค้าภายในอาณาจักรอยุธยา อาทิงานของ คมขำ ดิวงษา เรื่อง “การค้าภายในของเมืองพระนครศรีอยุธยาในสมัยอยุธยาตอนปลาย” กล่าวถึงสภาพบรรยากาศภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา บรรยากาศของย่านตลาดการค้าต่างๆ ด้วย ซึ่งอ้างอิงจากบันทึกชาวต่างชาติอย่าง “จดหมายเหตุของโยส เซาแตน” พ่อค้าฮอลันดาในสมัยพระเจ้าทรงธรรม และพระเจ้าปราสาททอง ว่า

“...เมืองพระนครศรีอยุธยาตั้งอยู่บนเกาะเล็กในแม่น้ำเจ้าพระยา ภายในกำแพงเมืองมีถนนกว้างตัดตรงและยาวมาก มีคลองขุดจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาในพระนครจึงสะดวกแก่การสัญจรไปมาได้ทั่วถึงกัน นอกจากถนนและคลองยังมีคูเล็กๆและตรอกซอกเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ในฤดูน้ำเรือพายทั้งหลายจึงสามารถที่จะผ่านเข้าออกติดต่อกันได้จนถึงบันไดบ้าน เมืองพระนครศรีอยุธยาจึงเป็นพระมหานครที่สร้างอยู่ข้างฝั่งแม่น้ำโดยมีฝั่งเมืองวางไว้อย่างมีระเบียบจึงเป็นนครที่สวยงามมีประชาชนหนาแน่นและเต็มไปด้วยสินค้า สิ่งจำเป็นแก่ชีวิตที่นำเข้ามาค้าขายมีตลาดซื้อขายจำนวนมากเหลือคณานับ...”¹⁵⁸

¹⁵⁷ เพ็ญศรี กาญจนินัย และ นันทนา กปิลกาญจน์, “บทบาทมุสลิมในปลายอยุธยา – ธนบุรี พ.ศ. 2300 – 2350,” (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521). หน้า 29 – 30.

¹⁵⁸ คมขำ ดิวงษา, “การค้าภายในของเมืองพระนครศรีอยุธยาในสมัยอยุธยาตอนปลาย,” เมืองโบราณ, 10,2 (เมษายน-มิถุนายน 2527): 61.

“...ตลาดน้ำหรือตลาดเรือ หมายถึง ตลาดที่มีบริเวณสถานที่ตามบริเวณท้องน้ำหรือปากแม่น้ำลำคลองต่างๆ เป็นสถานที่พ่อค้าแม่ค้าพื้นเมือง พ่อค้าแม่ค้าต่างถิ่นต่างเมือง นำสินค้าบรรทุกใส่เรือมาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า...บริเวณตลาดน้ำจึงเป็นที่รวมของชุมชนทางเศรษฐกิจที่จะมาประสานประโยชน์แลกเปลี่ยนสินค้ากัน...

...ตลาดน้ำคงที่ หมายถึง สถานที่ที่เป็นตลาดอยู่กับที่ไม่เคลื่อนที่ย้ายชุมชนของชาวเมืองพระนครศรีอยุธยาที่อาศัยอยู่ตามแพซึ่งจะมีทั้งชนพื้นเมืองอยุธยา จีน แขกเทศ แขกจาม แขกตานี มอญ เป็นต้น ตั้งแต่ปากคลองวัดสุวรรณดารารามลงถึงหน้าพระราชวังหลัง (บริเวณโรงงานสุราปัจจุบัน) ชุมชนเรือนแพแถบนี้จะตั้งอยู่ตรงบริเวณฝั่งพระนครถึงฝั่งตะวันออก อีกพวกหนึ่งจะมีอยู่ตั้งแต่ท้ายวัดพนัญเชิงมาจนถึงวัดพุทไธสวรรย์เป็นระยะจนถึงวัดไชยวัฒนาราม และอีกที่หนึ่งคือ ตรงบริเวณชายฝั่งตะวันตกตั้งแต่ปากคลองตะเคียนเรียงรายขึ้นมาถึงวัดแขกตะเกียถึงวัดกุฎบางกระจายทางฝั่งตะวันออก ตั้งแต่เกาะเรียนจนถึงท่าเรือข้ามประมาณเรือนแพทั้งสิ้น 21,000 หลัง ตลาดน้ำคงที่นี้จะเป็นแหล่งคอยรับสินค้าจากพ่อค้าแม่ค้าที่มาจากต่างถิ่นต่างเมืองตลอดจนพ่อค้าที่มาจากต่างประเทศด้วย...

...ตลาดน้ำวนบางกะจะ ได้แก่บริเวณที่แม่น้ำ 3 สาย คือ ลพบุรี ป่าสัก เจ้าพระยามาพบกัน อยู่ตรงบริเวณหน้าป้อมเพชร ซึ่งแถวย่านนี้จะอยู่ทางบริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองพระนครศรีอยุธยา เป็นย่านที่มีชุมชนอยู่หนาแน่น ซ้ำยังสามารถติดต่อกับตลาดท้องน้ำแยกออกไปตามคลองได้อีก ตลาดปากคลองข้าวสาร ปากคลองสวนพลู ตลาดวัดเกาะแก้ว คอกลงบ้านบาตร วัดพิชัย เป็นต้น...ชนชาวพื้นเมืองชาวอยุธยาและชนพื้นเมืองที่เป็นชาวจีน แขกจาม แขกเทศ อาศัยอยู่บนเรือแพเป็นจำนวนมาก ซึ่งตลาดเอกแห่งนี้จะเชื่อมกับตลาดที่อยู่ทั้งในและนอกกำแพงเมือง...

...พ่อค้าแม่ค้าชาวเมืองอ่างทอง ลพบุรี อินทร์บุรี พรหมบุรี สิงห์บุรี สรรคบุรี สุพรรณบุรี น้ำข้าวเปลือก บรรทุกเรือมาจอดขาย บริเวณวัดสมอ วัดขุมน วัดขนาน มีผลสะท้อนให้ชาวบ้านพื้นเมืองอยุธยาและชาวจีนที่อาศัยอยู่บริเวณแถบนี้ ตั้งโรงสี และซื้อข้าวด้วย

ครกกระเดื่อง เพื่อนำไปขายแก่ชาวกรุงในกำแพงเมือง...พวกชาวจีนที่อาศัยบริเวณแถบนี้ยังตั้งโรงต้มกลั่นสุราขาย (บริเวณแถบนี้อยู่ย่านตั้งแต่เจดีย์สามปลื้ม ถึงบริเวณวัดใหญ่ชัยมงคล)...

...พ่อค้าจากทางใต้ เป็นพ่อค้าจีน แขกจาม นำน้ำตาลทราย น้ำตาลกรวด สาคุเม็ดเล็ก เม็ดใหญ่ กำมะถัน จันทรงแดง หวาย มาจอดขายบริเวณตลาดน้ำบางกะจะ บริเวณนี้มีแพของพวกลูกค้าที่เป็นคนไทยพื้นเมือง จีน แขกเทศ แขกจาม รับสินค้าของบริเวณจากทางใต้...

“...ตลาดบก หมายถึง ตลาดที่มีสถานที่ตั้งอยู่บนพื้นดินที่น้ำท่วมไม่ถึง จัดเป็นชุมชนเศรษฐกิจประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในสมัยอยุธยา...”

...ย่านในไถ่ ตั้งแต่บริเวณสะพานประตูจีนถึงเชิงสะพานประตูในไถ่ เป็นย่านคนจีน ขายเครื่องสำเภา ไหม แพ ทองเหลือง ถ้วย โถ ชาม นอกจากนั้นยังมี เนื้อสุกร และปลาสด...(ปรากฏอีกหลายตลาด)...

“...ในสมัยอยุธยาตอนปลายนี้ การเพิ่มของประชากรทั้งที่เป็นชาวพื้นเมืองและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวจีน ได้มีจำนวนเพิ่มขึ้นมาก ดังนั้น ชุมชนจีนจะกระจายอยู่บริเวณด้านตะวันออกเฉียงใต้ และแถบปากน้ำวนบางกะจะ ในระยะแรกตลาดที่เป็นสถานที่ค้าขายเป็นเพียงร้านค้าเล็กๆ ประกอบด้วยไม้ แต่ในช่วงอยุธยาตอนปลายชุมชนจีนแถบนี้จะมีร้านค้าที่มีลักษณะพัฒนาขึ้นมาเป็นตึกแถวตามที่เอกสารของชาวต่างชาติได้เรียกบริเวณแห่งนี้ว่า แถวจีนหรือตึกจีน และในขณะเดียวกันจะมีถนนจากพระบรมมหาราชวังเชื่อมมาถึงด้านนี้ เพราะพวกบรรดาขุนนางนิยมที่จะมาจับจ่ายซื้อของ เนื่องจากย่านนี้เป็นย่านที่มีสินค้าฟุ่มเฟือย...”¹⁵⁹

¹⁵⁹ คมขำ ดิวงษา, “การค้าภายในของเมืองพระนครศรีอยุธยาในสมัยอยุธยาตอนปลาย,” เมืองโบราณ, 10,2

3.3.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

การกล่าวถึงท้องถิ่นอยุธยาในด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในช่วง พ.ศ. 2520-2529 อธิบายท้องถิ่นอยุธยาหลายเรื่อง เช่น การอธิบายเรื่องผู้คนในสังคมอยุธยา วัฒนธรรมการบริโภค การแต่งงาน ประเพณี ลักษณะของที่อยู่อาศัย รวมถึงความเชื่อและศาสนาที่ปรากฏในสังคมของอาณาจักรอยุธยา เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามคำอธิบายเกี่ยวกับท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏอยู่ภายในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในช่วงนี้ มักอ้างอิงมาจากเอกสารชั้นต้นในสมัยอยุธยาทั้งพงศาวดารฉบับต่างๆ บันทึกชาวต่างชาติร่วมสมัยอยุธยา แต่สอดแทรกการวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นของผู้เขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ลงในการศึกษาด้วย สำหรับท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในขณะนี้ เช่น

3.3.3.1 ความเชื่อเรื่องผี และไสยศาสตร์ในสังคมอยุธยา

อธิบายความเชื่อของคนในท้องถิ่นอยุธยา โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีสงเทวดา และไสยศาสตร์ของชาวอยุธยาที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน เช่น ความเชื่อในเรื่องโชคลาง การบูชาผี เช่น ไหว้ ภูตผีปีศาจ บวงสรวงเทพยดาเพื่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การเพาะปลูก หรือแม้กระทั่งควรวอกทำศึกสงครามทุกครั้ง ปรากฏการณ์เคลื่อนทัพต้องกำหนดฤกษ์ยามเพื่อชัยชนะ บูชาเทพยดาปกป้องรักษาและช่วยให้รับชัยชนะในการสงคราม รวมถึงวิถีทางไสยศาสตร์ช่วยในการศึกสงครามและการรักษาโรคต่างๆของคนในท้องถิ่นอยุธยา เป็นต้น ซึ่งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า พ.ศ. 2018-พ.ศ. 2310” ของอนันต์ วิริยะพินิจ โดยอธิบายว่า ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ซึ่งพิจารณาจากตำราพิชัยสงคราม ไสยศาสตร์มีอิทธิพลอย่างมากทั้งเรื่องการปกครอง การทำสงครามของอาณาจักร รวมถึงการนับถือผีของผู้คนในสังคมในแถวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมไทยด้วย ทั้งการบูชาผีและนับถือผี ซึ่งมีมาแต่อดีตของไทย ดังนี้

“...ไสยศาสตร์กับความเชื่อเดิม เมื่อพิจารณาจากตำราพิชัยสงครามทั้งของไทยและของพม่าแล้วจะเห็นได้ว่าไสยศาสตร์มีอิทธิพลเป็นอย่างมากทั้งในการปกครองและการสงคราม

โดยไสยศาสตร์เข้ามามีบทบาทแทบทุกอย่างนับแต่การคัดเลือกแม่ทัพ การเดินทัพ การที่เป็น
 เช่นนี้ น่าจะเนื่องจากลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของคนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีมรดก
 ทางวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะในด้านการนับถือภูตผี ชาวบ้านในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
 เชื่อว่ามีความเชื่อว่ามีภูตผีปีศาจชนิดต่างๆ ซึ่งบางครั้งภูตผีเหล่านั้นก็มีความเมตตากรุณา
 แต่ส่วนใหญ่จะมีความอาฆาตพยาบาทและเอาแต่ใจ พวกภูตผีส่วนใหญ่จะอยู่ในภูมิประเทศตาม
 ธรรมชาติ เช่น อยู่ตามทะเลสาบ แม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้ที่ขึ้นโดดเดี่ยว และป่าที่บางส่วน การ
 ทำให้ภูตผีพอใจด้วยการทำพิธีบวงสรวง เช่นไหว้มีบทบาทสำคัญในด้านการเกษตร สุขภาพ
 และโชคลาภโดยทั่วไป บ่อมประตู่ กำแพงเมืองบางแห่งก็มีวิญญาณของผู้พิทักษ์รักษาพวกผีที่
 เป็นมิตรก็ให้ความเชื่อเหลือในการสงครามต่อสู้กับผีฝ่ายข้าศึก...”¹⁶⁰

วิทยานิพนธ์เรื่อง “วิวัฒนาการทางการแพทย์ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มต้นจนถึงสุริยราชกาล
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ของ ยุวดี ตปนียากร กล่าวถึงความเชื่อท้องถิ่นสมัย
 อยุธาธิราชเรื่องไสยศาสตร์ทั้งการผูกตระกูลพิสมรคาดผ้าประเจียด การลงเลขยันต์ ฯลฯ เพื่อ
 ป้องกันผีทำร้ายเพราะเชื่อกันว่าโรคระบาดที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการกระทำของผี เช่น

“...การป้องกันส่วนบุคคลและครอบครัว ใช้วิธีการทางไสยศาสตร์ เช่น การผูกตระกูล
 พิสมรคาดผ้าประเจียด ลงเลขยันต์ ตลอดจนคาถาอาคม วงด้ายสาธุสัญญาหรือปักเฉลวไว้ตาม
 เขตบริเวณบ้านปิดเลขยันต์ไว้ที่ประตู และมีการปักตราขุนพลไว้หน้าบ้าน เพื่อป้องกันไม่ให้ผีทำ
 มาทำร้าย เพราะเชื่อกันว่าโรคระบาดที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากการกระทำของภูตผีปีศาจ...”¹⁶¹

¹⁶⁰อนันต์ วิริยะพินิจ, “การศึกษาวิเคราะห์การทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า พ.ศ. 2018- พ.ศ. 2310,”
 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521). หน้า 127-
 128.

¹⁶¹ยุวดี ตปนียากร, “วิวัฒนาการทางการแพทย์ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มต้นจนถึงสุริยราชกาลพระบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 23.

ในขณะที่เดียวกันปรากฏการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีของคนในท้องถิ่นสมัยอยุธยาจากทัศนคติของชาวต่างชาติที่มองว่าความเชื่อดังกล่าวแสดงถึงความไม่มีเหตุไม่มีผลในสายตาของชาวตะวันตก เช่น ในงานของ วรียา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ เรื่อง “บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยในทศวรรษชาวตะวันตก สมัยอยุธยา – พ.ศ. 2547” กล่าวไว้ดังนี้

“...ความเชื่อถือโชคลางไสยศาสตร์ของคนไทยได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ไปในทางลบ โดยชาวตะวันตกมองไปในแง่ที่ว่า เป็นเรื่องไร้เหตุผล ไร้สาระ...เรื่องความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวตะวันออกแล้ว เป็นโรคที่สุุดจะเยียวยา ถึงแม้ว่าความเชื่อมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเขาจะนำมาแต่ความสยดสยองขวัญหาย ก็ไม่มีการสั่งสอนให้ยุติความเลื่อมใสในเรื่องผี ดูเหมือนกับว่าคนไทยทุกคนเกิดมาพร้อมกับความเชื่อว่าเป็นโลกนี้ต้องมีผี จะเป็นผีบุญผีบาปหรือผีประเภทใดก็ตาม ใครทำดีผีก็คุ้ม ใครทำบาปผีก็ซ้ำ เมื่อเชื่อว่าผีมีแน่แล้วการปราบผีก็ต้องมีคนทำได้ ดังนั้น ในสยามจึงกล่าวได้ว่า มากไปด้วยหมอผีแม่มดที่สามารถกำจัดผีให้คลายเดชาภินิหารได้...”¹⁶²

คำอธิบายท้องถิ่นอยุธยาปรากฏในเรื่องความเชื่อเรื่องผี และไสยศาสตร์ในสังคมอยุธยา เป็นการสะท้อนให้เห็นความเชื่อของคนในสังคมอยุธยา โดยเฉพาะชาวอยุธยาอย่างชัดเจนอีกทั้งความเชื่อเรื่องผี และไสยศาสตร์มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเมือง การสงครามและสังคมของอาณาจักรอยุธยา

3.3.3.2 สังคมของผู้คนในอาณาจักรอยุธยา

ท้องถิ่นอยุธยาในด้านนี้ปรากฏรายละเอียดการอธิบายเรื่องวิถีชีวิตของคนกลุ่มต่างๆในอาณาจักรอยุธยา ทั้งการประกอบอาชีพ การสร้างบ้านเรือน วัฒนธรรมการบริโภค วัฒนธรรมการแต่งกาย และพฤติกรรม และลักษณะอุปนิสัย รวมถึงลักษณะโครงสร้างร่างกาย

¹⁶²วรียา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, “บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยในทศวรรษชาวตะวันตก สมัยอยุธยา – พ.ศ. 2547,” (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523). หน้า 120.

ของชาวไทยในสังคมอยุธยาในมุมมองของชาวต่างชาติด้วย การกล่าวถึงวัฒนธรรมการแต่งกายของผู้คนในท้องถิ่นต่างๆในสมัยอยุธยา งานของ วริยา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ เรื่อง “บุคลิกภาพและลักษณะของคนไทยในวรรณคดีของชาวตะวันตก สมัยอยุธยา - พ.ศ. 2475” อธิบายเรื่องการแต่งกายของหญิงและชายในท้องถิ่นอยุธยา จากสิ่งที่ชาวต่างชาติพบเห็นในยุคนั้น อธิบายความโดยอ้างอิงจากงานบันทึกชาวต่างชาติร่วมสมัยอาณาจักรอยุธยาอย่าง มองซิเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ และ นิโกลาส์ แชนแวนส์ ดังนี้

“...ลาลูแบร์ กล่าวไว้ว่า ชาวสยามไม่ค่อยจะได้หุ้มห่อร่างกายให้มิดชิดนัก ชาวสยามไปไหนมาไหนด้วยเท้าเปล่าและมีได้สวมหมวก เพื่อที่จะปกปิดสิ่งที่ดูจาตเท่านั้น เขาจึงพันเอวและขาอ่อนกระทั่งถึงหัวเข่าไว้ด้วยชิ้นผ้ามีดอกดวงยาวประมาณ 2 โอน¹⁶³ ครั้ง ซึ่งชาวโปรตุเกสเรียกว่าปาญ (pagne) มาจากศัพท์ละตินว่า pannus บางครั้งที่ไม่ใช่ผ้าลายเขียนนุ่ง ก็ใช้ชิ้นผ้าใหม่เกลี้ยงๆ บ้าง หรือทอที่ริมเป็นลายทองลายเงินบ้าง...

...นิโกลาส์ แชนแวนส์ ยังบรรยายถึงเรื่องการแต่งกายของชาวสยาม...ว่า เครื่องนุ่งห่มของผู้หญิงไม่แปลกกว่าของผู้ชายเท่าไร สำหรับผ้าที่นุ่งนั้นตามสายตาของข้าพเจ้าเห็นว่าออกจะกว้างกว่าของผู้ชายสักหน่อย นางปล่อยให้ชายตก กล่าวคือ ไม่ม้วนเป็นชายกระเบนไปเหน็บไว้ทางเบื้องหลัง ปล่อยชายระเกือบบถึงพื้นดิน ตามปกติเป็นผ้าที่นุ่งสีดำ ซึ่งผู้หญิงถือกันว่างามและภูมิฐาน ลางที่ก็ทอสอดเส้นทองแดงหรือเส้นเงินแดง มีผ้าแถบมีสลิมสีนแคบๆ คาคอก ส่วนอื่นของร่างกายทั้งหมดเปลือย...”¹⁶⁴

นอกจากนี้ยังอธิบายถึงลักษณะรูปร่าง หรือลักษณะทางร่างกายของหญิงและชายชาวสยามในท้องถิ่นอยุธยาทั้งรูปร่าง สัดส่วน ใบหน้า สีผิว เป็นต้น โดย วริยา ศิวะศรียานนท์ และ

¹⁶³วริยา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, “บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยในวรรณคดีของชาวตะวันตก สมัยอยุธยา – พ.ศ. 2547,” (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523). หน้า 12.

¹⁶⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-13.

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ อาศัยหลักฐานจากบันทึกของ มองซิเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ ในการอธิบายลักษณะทางร่างกายของหญิงชาวสยาม ซึ่งกล่าวว่า

“...ชาวสยามนั้นค่อนข้างย่อมมากกว่าจะใหญ่โต แต่รูปร่างของเขาก็ได้สัดส่วนดี ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่า ข้อสำคัญคงเป็นด้วยชาวสยามมิได้อาผ้าอ้อมพันรัดกายเด็กในขณะที่เป็นทารก...

...วงหน้าของชาวสยามทั้งชายและหญิง กระเด็ดไปข้างรูปขนมเปี้ยกปูน (หรือข้าวหลามตัด) มากกว่าที่จะเป็นรูปไข่ ใบหน้ากว้าง ผายขึ้นไปทางเหนือโหนกแก้มแล้วทันใดก็ถึงหน้าผากอันแคบ รวมเข้าเป็นรูปมนเหมือนปลายคาง อนึ่งนัยน์ตาซึ่งหางตาค่อนข้างจะยกสูงขึ้นไปข้างบนนั้นเล็กและไม่สู้จะแจ่มใสไวแวนัก และตาขาวซึ่งควรจะขาวนั้นก็ออกสีเหลืองๆ แก้มของพวกเขาขึ้นตอบ ค่าที่โหนกแก้มสูงเกินไปในตัวเอง...ริมฝีปากหนาซิดๆ และฟันดำ ผิวหนังหยาบ สีน้ำตาลปนแดง สาเหตุเพราะเกรียมแดดเท่าๆกับที่เป็นมาโดยกำเนิดเหมือนกัน...

...ชาวสยามนั้นมีจมูกสั้นและปลายมน และใบหูนั้นใหญ่กว่าใบหูพวกเรา คนมีใบหูใหญ่มากเท่าไรก็ยังเป็นที่ยกย่องกันมากขึ้นเท่านั้น...

..ผมของชาวสยามนั้นสีดำ เส้นหยาบและเหยียด ทั้งสองเพศไว้ผมสั้นมาก ผมที่ปรกรอบศีรษะยาวลงมาเสมอระดับใบหูข้างบนเท่านั้น ต่ำลงมากกว่าระดับนั้นก็ร้อนเสียเกือบติดหนังศีรษะ การไว้ผมแบบนี้ก็ไม่ทำให้หน้าตาดูน่าเกลียดแต่ประการใด พวกผู้หญิงนั้นหวีผมตั้งไว้บนหน้าผากโดยมิได้รวบเข้าเกล้ากระหมวด และนางซึ่งส่วนมากเป็นชาวรามัญ ปล่อยให้ผมยาวไปข้างหลังพอประมาณ เพื่อหมวดมุ่นเป็นมวยไว้ที่ท้ายทอย ชายหนุ่มและหญิงสาวที่อยู่ในวัยที่จะมีเรือนได้แล้ว ก็ไว้ผมแปลกอีกทำนองหนึ่ง คือ ใช้กรรไกรหนีบตัวผมกลางกระหม่อมเสียสั้นเกรียน ครั้นแล้วรวบเรือนผมนั้นเข้าถอนออกมาเป็นกระจุกเล็กๆ กระจุกหนึ่ง...”¹⁶⁵

¹⁶⁵ วรียา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, “บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยในทศวรรษชาวดะวันตก สมัยอยุธยา – พ.ศ. 2547,” (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523). หน้า 10-11.

สำหรับเรื่องวัฒนธรรมการบริโภคของผู้คนที่ถนัดในสมัยอยุธยาการอธิบายที่ปรากฏยังคงอ้างอิงข้อมูลจากบันทึกชาวต่างชาติอย่าง มองซิเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ เพื่ออธิบายวัฒนธรรมการกินของผู้คนที่ถนัดในสมัยอยุธยา ดังนี้

“...ไม่มีชนชาติใดที่จะบริโภคอาหารดอคมเท่าคนสยาม สามัญชนดื่มแค่น้ำเท่านั้น แล้วก็กินข้าวหุง ผลไม้ ปลาแห้งบ้างเล็กน้อย แล้วยังกินไม่ค่อยจะอิ่มท้องเสียด้วย...

...ชาวสยามคนหนึ่งๆ จะอิ่มหน้าสำราญด้วยข้าวซึ่งมีน้ำหนักวันละ 1 ปอนด์ ราคาตกราว 1 ลิอาร์ด แล้ก็มีปลาแห้งอีกเล็กน้อย หรือไมก็ปลาเค็ม ซึ่งราคาต่างวดก็ไม่แพงไปกว่าราคาข้าวหนัก เหล้าโรง (arak) หรือเหล้าที่ทำจากข้าว ขนาด 1 ไปนที่กรุงปารีสก็ตกราว 2 ชูเท่านั้นก็พอแล้ว ฉะนั้นจึงมีพึงสงสัยว่าเหตุไฉนชาวสยามจึงไม่ผู้จะสนใจกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ พอตกค้ำลงก็ได้ยินแต่เสียงรื้อนรำทำเพลงไปทั่วทุกบ้านเรือน...

...อาหารของชาวสยามไม่ฟุ่มเฟือยและมีน้อยสิ่ง ตามปกติมีข้าว ปลาและผัก ส่วนเครื่องดื่มตามปกตินั้น เขาดื่มแต่น้ำอย่างเดียว แต่ในวันหยุดชาวสยามกินอาหารกันอย่างฟุ่มเฟือย และชาวบ้านก็ดื่มสุรารอย่างเมามายด้วย...

...อาหารสำหรับคนธรรมดาสามัญมักจะประกอบขึ้นด้วยข้าวกับปลาเป็นหลักสำคัญ รวมทั้งอาหารทะเลต่างๆ...

...อาหารหลักของเขา (ชาวสยาม) คือ ข้าวกับปลา ท้องทะเลได้ให้หอยนางรมตัวเล็กๆ มีรสชาติดีดีมาก แล้ก็เต่าขนาดย่อม เนื้อรสดี กุ้งทุกขนาด และปลาเนื้อดีอีกเป็นอันมาก...แม้ น้ำลำคลองก็อุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลา ส่วนใหญ่เป็นปลาไหลตัวงามๆ แต่ชาวสยามไม่ผู้จะนิยมบริโภคปลาสดกันนัก...ชาวสยามมีความยุ่งยากใจเป็นอันมากต่อการที่จะหมักเค็มให้ดีได้ เพราะเกลือจะแทรกซึมเข้าไปในเนื้อสัตว์ได้โดยยากในประเทศที่มีอากาศร้อนจัด แต่พวกเขาชื่นชอบบริโภคที่หมักเค็มไว้ยังไม่ได้ที่ และปลาแห้งยิ่งกว่าปลาสดๆ แม้ปลาเน่า (ปลาร้า) ก็เป็นที่

นิยมชมชอบไม่น้อยไปกว่าไข่ตายโคม ตักแตน หนู (พูก) แอ้ และตัวด้วง ตัวแมลงอีกเป็นส่วนใหญ่...”¹⁶⁶

จากการอธิบายทางสังคมในงานของ วริยา ศิวะศรียานนท์ และ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริก วิวัฒน์ ยังคงอาศัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยจากบันทึกชาวต่างชาติ เพื่ออธิบาย วัฒนธรรมการแต่งการ วัฒนธรรมการกิน และลักษณะรูปร่าง หน้าตาของหญิงชายชาวไทยใน สมัยท้องถิ่นอยุธยาตามมุมมองของชาวต่างชาติ

สำหรับการอธิบายการสร้างบ้านเรือนของผู้คนในท้องถิ่นอยุธยา นอกจากจะอธิบาย ลักษณะของบ้านเรือนชาวอยุธยา อธิบายวัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้านของชาวไทยสมัยอยุธยา ทั้งยัง อธิบายเหตุผลของการปลูกบ้านลักษณะต่างๆของชาวอยุธยาในท้องถิ่นอยุธยา เช่นในงาน ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล เรื่อง “ระบบเศรษฐกิจของอยุธยา” อธิบายการสร้างบ้านเรือนของชาว อยุธยา ดังนี้

“...บ้านเรือนของชาวนาในชนบท มีทั้งการปลูกอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง ตามที่ราบเป็น เขาเตี้ยๆ ห่างจากลำคลองแต่มีสระน้ำหรือบึงขนาดใหญ่ตามริมทางเกวียน ตามที่นา ที่ส่วนของ ตนเอง การสร้างที่อยู่อาศัยก็ใช้วัสดุต่างๆที่หาได้ในท้องถิ่น ชาวนาในชนบทส่วนใหญ่ยกจน บ้านของชาวนาจน จึงมีขนาดเล็ก ปลูกติดดิน พื้นดินเป็นพื้นบ้าน ฝาบ้านทำด้วยกระแฉงหรือ ต้นจากหรือใบไม้ใหญ่อย่างอื่น ๆ มีแคร่ไม้เป็นที่นั่งนอน มีประตูบ้านประตูเดียว เสาบ้านใช้ไม้ รวก บริเวณบ้านมีเนื้อที่ส่วนหนึ่งปลูกพืชผักที่รับประทานได้ในชีวิตประจำวัน เช่น พริก มะเขือ หากชาวนาผู้ดีมีฐานะดีขึ้นก็มักจะสร้างบ้านด้วยไม้จริง บ้านชั้นเดียวได้ถุนสูง หลังคามุงจากหรือ ใบไม้ใบหญ้าอย่างอื่น เสาบ้านใช้ไม้เนื้อแข็ง...”¹⁶⁷

¹⁶⁶วริยา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, “บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยในทศวรรษ ชาวตะวันตก สมัยอยุธยา – พ.ศ. 2547,” (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523). หน้า 13-17.

¹⁶⁷ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, “ระบบเศรษฐกิจของอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา ประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525). หน้า 180.

“...บ้านเรือนของสามัญชนนั้นมีลักษณะของการออกแบบก่อสร้างแบบง่าย ๆ จะเห็นได้จากเอกสารของชาวต่างประเทศหลายคนทีกล่าวถึงความเรียบง่ายของบ้านเรือนสามัญชนไว้...ที่อยู่อาศัยของชาวสยามนั้นเป็นเรือนหลังย่อม ๆ แต่มีอาณาบริเวณกว้างขวางพอใช้ พื้นเรือนนั้นก็ใช้ไม้ไผ่มาฉาบเป็นฝาและเรียงไว้ไม่ค่อยดีนัก แล้วยังจักตอกขัดแตะเป็นฝา แล้วใช้เป็นเครื่องบนหลังคาเสร็จไปด้วยในตัว เสาต่อม่อที่ยกพื้นขึ้นสูงให้พื้นน้ำท่วมก็ใช้ไม้ไผ่ลำใหญ่กว่าขา และสูงจากพื้นราว 13 ฟุต เพราะครั้งน้ำล้นก็ท่วมขึ้นมาสูงถึงเท่านั้น ต่อมาแถวหนึ่งมีไม่มากกว่า 4 หรือ 6 ต้น แล้วก็เอาลำไม้ไผ่ผูกขวางเป็นรอบบันได (escalier) ก็เป็นกระได (echelle) ไม้ไผ่ซึ่งทอดอยู่ข้างนอกตัวเรือนเหมือนกระไดโรงสีลม. คอกสัตว์ของสยามก็อยู่กลางแจ้งและยกพื้นเหมือนกัน มีตะพานทำด้วยไม้ไผ่และฟากสำหรับสัตว์ปีนขึ้น...”

...เคหสถานอาคารอื่นๆ ในกรุงนั้นมีแต่เรือนฝากระดานหรือเรือนขัดแตะมุงหลังคาทั่วไป เว้นแต่ตึกในถนนสายหนึ่งซึ่งมีราวองร้อยหลังที่ก่อด้วยอิฐ แต่ก็เล็กมากและมีชั้นเดียวเท่านั้น ตึกเหล่านี้เป็นที่อาศัยของแขกมัวร์และจีน ส่วนวัดวาอารามนั้นสร้างด้วยอิฐ...

...บ้านของชาวสยามสร้างด้วยไม้หรือไม้ไผ่ตามแบบชาวอินเดีย หลังคาบ้านนั้นใช้จากหรือกระเบื้องมุง (เขามักยกพื้นบ้านให้สูงกว่าพื้นดินราว 3 หรือ 4 ฟุต) บ้านหนึ่งๆ มีประตู 1 บาน หน้าต่างหลายบาน เครื่องแต่งบ้านนั้นมีน้อย มีเท่าที่จำเป็นสำหรับการหลับนอน บริโภคอาหาร และการหุงต้มเท่านั้น...

...ตั้งแต่บางกอกไปจนถึงสยาม¹⁶⁸ เราพบหมู่บ้านเป็นอันมาก เกือบทั่วไปทั้งสองฟากแม่น้ำ หมู่บ้านเหล่านี้ประกอบด้วยกระท่อมเป็นเรือนยกพื้นสูงเนื่องจากน้ำท่วม เป็นเรือนสร้างขึ้นด้วยไม้ไผ่อันเป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งไม้ของมันนำไปใช้ประโยชน์ได้สารพัดอย่างในประเทศนี้ลำต้นกับกิ่งใหญ่ใช้เป็นเสากับคาน กิ่งเล็กใช้ทำหลังคาและสานทำเป็นฝาห้อง...”¹⁶⁹

¹⁶⁸ หมายถึงกรุงศรีอยุธยาในเวลานั้น

¹⁶⁹ วรียา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวินวัฒน์, “บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยในทศวรรษชาวตะวันตก สมัยอยุธยา – พ.ศ. 2547,” (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523). หน้า 18-20.

3.3.3.3 กลุ่มคนท้องถิ่นในสังคมอยุธยา

เนื่องจากสังคมอาณาจักรอยุธยาประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายกลุ่มหลากหลายชาติพันธุ์ ปรากฏการอธิบายถึงท้องถิ่นประเภทชุมชน หมู่บ้าน ที่อยู่ในบันทึกชาวต่างชาติ พงศาวดารสมัยอยุธยา รวมถึง แผนที่อาณาจักรอยุธยาที่ถูกเขียนโดยชาวต่างชาติ เพื่ออธิบายผังเมืองและแหล่งที่ตั้งของสถานที่ต่างๆในอาณาจักรอยุธยา อธิบายถึงกลุ่มคนในอาณาจักรอยุธยา จำนวนคนแต่ละกลุ่ม และสถานที่ตั้งของชุมชนหรือหมู่บ้านเหล่านั้นด้วย การอธิบายประเด็นดังกล่าวปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาหลายชิ้น เช่น งานประวัติศาสตร์ศิลปะของ น. ณ ปากน้ำ เรื่อง “ศิลปะสมัยพระเจ้าปราสาททอง” กล่าวถึงท้องถิ่นชาวต่างในอาณาจักรอยุธยา ทั้งญี่ปุ่น ฮอลันดา ดังนี้

“...พงศาวดารทั้งฝ่ายไทยบันทึกและจดหมายเหตุชาวต่างชาติบันทึก ต่างก็อ้างถึงบทบาทชาวต่างชาติที่เข้ามาขวักไขว่...พวกนี้ได้ถูกทางราชการจัดสรรที่ให้ไปอยู่เป็นนิคมริมแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองฝั่งทางทิศใต้ถัดจากวัดพนัญเชิงลงไป...ห่างของวัดนาคที่ก่อเป็นตึกอย่างหรูหราทันสมัย อยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านญี่ปุ่นนัก ชาววิลันดาจะไปสร้างโกดังเก็บสินค้าอยู่ที่บางปลากระโถกใกล้กับพระประแดง เป็นโกดังเก็บหนังสัตว์ ไม่มีค่า และของป่านานาชนิด...พ่อค้าชาวต่างชาติจะสวมหมวกดำปีกใหญ่ใส่เสื้อผ้า คอมีระบายชั้นใน เครื่องแต่งกายมีระโยงรยางค์น่าดู ส่วนฝรั่งเศสนั้นแล้วก็สวมหมวกใส่เสื้อมีลูกไม้หรูหรา นุ่งกางเกงรัดรูปสีแดง ซี่งมาไปตามถนนป่าตองอย่างเฉิดฉาย เหล่าชามูไรผู้กล้าหาญและดุร้ายพวกหนึ่งอยู่ประจำหมู่บ้านญี่ปุ่นชนลูกเมียมาตั้งบ้านเรือนเป็นนิคมทำการค้าขาย...”¹⁷⁰

หรือในงานของ โยเนโอะ อิชิอิ เรื่อง “เอกสารญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เกี่ยวกับประเทศสยาม” และงานของ ปาริชาติ วิลาวรรณ เรื่อง “การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310” อธิบายถึงท้องถิ่นของชาวญี่ปุ่นในสังคมอยุธยา ทั้งจำนวนของกลุ่มคนในท้องถิ่น การตั้งถิ่นฐานในอาณาจักรอยุธยา มีรายละเอียดดังนี้

¹⁷⁰ น. ณ ปากน้ำ, “ศิลปะสมัยพระเจ้าปราสาททอง,” เมืองโบราณ 7,3 (สิงหาคม-พฤศจิกายน 2524): 52.

“...ความเติบโตของการค้าของป่าระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นนั้น ยังอาจสังเกตเห็นได้จากการที่มีชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวนสูงถึง 1,000 – 1,500 คน ได้เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ณ บริเวณสถานที่ที่เรียกว่า “บ้านญี่ปุ่น” ซึ่งชาวญี่ปุ่นเหล่านี้เป็นพวกที่ได้เข้ามาส่วนร่วม ในการค้าหนังสัตว์และผลิตผลท้องถิ่นอื่นๆ ของอยุธยา...”¹⁷¹

“...ชาวญี่ปุ่นที่ได้เดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก ในรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถ และพระเจ้าทรงธรรม...ชาวญี่ปุ่นส่วนหนึ่ง ก็ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานหลักแหล่งอย่างเป็นทางการถาวรอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ณ บริเวณสถานที่ที่เรียกว่า “บ้านญี่ปุ่น” ซึ่งสมเด็จพระเอกาทศรถได้ทรงโปรดเกล้าพระราชทานที่อยู่ให้ชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ พำนักอยู่ตรงบริเวณริมแม่น้ำทางฝั่งตะวันออกเหนือเกาะเรียน ณ ตำบลปากน้ำแม่เบี้ยใต้ป้อมเพชร คล้ายกับที่ครั้งหนึ่งชาวจีน ซึ่งเริ่มเข้ามาตั้งแต่สมัยต้นอยุธยา ได้เข้ามาตั้งรกรากเป็นชุมชนจีน อยู่ที่บริเวณใกล้กับสามแยกน้ำวนบางกะจะ...”¹⁷²

3.3.3.4 บทบาทของคนในท้องถิ่นอยุธยา

สำหรับการอธิบายในประเด็นบทบาทของคนในท้องถิ่นอยุธยาที่เด่นชัดในระยะนี้ กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ทางสังคมของหญิงชายชาวอยุธยา ทั้งหน้าที่ต่อครอบครัวและหน้าที่ต่อราชอาณาจักรอยุธยา แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวอยุธยาที่ต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งในงานของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ เรื่อง “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484” รวมทั้งงานของ มานพ ถาวรวัฒนีสกุล เรื่อง “ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

¹⁷¹ปาริชาติ วิลลารรณ, “การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528). หน้า 84.

¹⁷²มานพ ถาวรวัฒนีสกุล, “ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 141.

และการปกครองในสมัยอยุธยา” อธิบายถึงหน้าที่ของชายและหญิงในท้องถิ่นต่างๆของอยุธยาที่พึงกระทำเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต กล่าวดังนี้

“...สังคมอยุธยาอยู่ที่ชุมชนหมู่บ้าน...การผลิตภายในหมู่บ้านในเบื้องต้นจะผลิตพืชผลทางเกษตรเพื่อการบริโภคของครอบครัวและชุมชนเป็นสำคัญ ส่วนที่ผลิตเหลือจากบริโภคจะถูกลำเลียงจากล้งสู่บน นอกเหนือจากนี้การผลิตเพื่อเป็นสินค้าดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่กระทำเป็นอันดับรอง อาจจะสามารถได้ว่าเงื่อนไขความสัมพันธ์ในสังคมศักดินามีผลให้หมู่บ้านแต่ละแห่งผลิตสิ่งที่จำเป็นเช่นเดียวกันกับหมู่บ้านอื่น พืชผลทางเกษตรที่ปลูกกันเป็นหลัก ได้แก่ ข้าว วิธีการเพาะปลูกนั้นง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน ใช้โคและกระบือในการไถนา คั้นไถทำจากไม้และอาศัยน้ำฝนเป็นปัจจัยสำคัญในการทำนา เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวก็จะใช้โคกระบือนวดข้าวหรือสีข้าวเปลือกด้วยครกไม้กระเดื่อง แรงงานที่ทำการผลิตส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานหญิง เด็กชายที่ยังไม่ถึงเกณฑ์ที่ต้องถูกสักเลก...ฉะนั้นในการลงมือปลูกข้าวชาวบ้านภายในหมู่บ้านจะรวมตัวกันร่วมมือทำนาไม่ว่าจะเป็นการไถนา ดำนา เก็บเกี่ยวข้าว นวดข้าว ชาวบ้านจะช่วยเหลือคนละไม้คนละมือ ใครมีโค กระบือก็นำมาช่วยเหลือ...

...โดยเหตุที่ภรรยาต้องทำงานเลี้ยงสามีในระยะที่สามีต้องทำงานหลวง 6 เดือนนี้ปรากฏว่ามีงานล้นมืออยู่เหมือนกัน งานการหญิงทั้งปวงจึงต้องทำ ทั้งงานในนาและในบ้าน หญิงสยามทำด้วยความขยันขันแข็ง หญิงไทยเท่านั้นที่ทำการค้าขาย สามีเป็นแต่ผู้คอยช่วยเหลือ...

...ไพร่สมก็ไม่ใช่ว่าจะมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีไปกว่าไพร่หลวง นอกเสียจากการได้รับการเลี้ยงดูเวลาทำงาน แม้แต่ไพร่ที่เป็นช่างฝีมือก็ไม่สามารถใช้ฝีมือของตนให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง และครอบครัวได้เสมอไป เพราะจะถูกมูลนายเรียกไปทำงานให้เพิ่มขึ้น...

...ในสมัยอยุธยาประชาชนถูกเรียกเก็บภาษีละเอียดยมาก...

...การที่ไพร่จะต้องอุทิศแรงงานเครื่องมือเครื่องใช้และต้นทุนส่วนตัว ในรูปอาหารการกินตลอดจนต้องเสียภาษีอีก มีผลให้ชาวอยุธยาส่วนใหญ่คงจะมีฐานะยากจนและหลายคนคงยากจนมากถึงขนาดขายลูกสาวให้แต่งงานกับชาวต่างชาติ...โดยปกติคนไทยสมัยก่อนมักมี

ทัศนคติแบบยึดมั่นในศีลธรรมและห่วงลูกสาว การที่มีผู้ยกลูกสาวให้คนต่างชาติทำให้ยากแก่การเข้าใจไปอย่างอื่น นอกจากว่าเป็นความพยายามที่จะดิ้นรนให้หลุดพ้นจากความยากจน...”¹⁷³

“...การปลูกข้าวตลอดสมัยอยุธยาใช้วิธีการเพาะปลูกข้าวอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ใช้โค กระบือในการไถนา คันไถทำจากไม้และอาศัยน้ำฝนเป็นปัจจัยสำคัญในการทำนา เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ก็จะใช้โคกระบือรดข้าวหรือสีข้าวเปลือกด้วยครกไม้กระเดื่อง ชาวนาอยุธยาจะหว่านเมล็ดข้าวลงในที่นา เมื่อน้ำท่วมที่นาดันกล้าก็จะโตพื้หน้าและรอเวลาเก็บเกี่ยวเมื่อน้ำลด แรงงานหลักที่ใช้ในการผลิตเป็นแรงงานหญิง เด็ก และชายที่ยังไม่ถึงเกณฑ์ที่ต้องถูกสักเลกและไพร่ที่ปลดชราแล้วเป็นส่วนใหญ่ ส่วนแรงงานที่เป็น “ชายฉกรรจ์” ถูกเกณฑ์ไปให้รับใช้มุลนายและทำงานให้กับรัฐ ในบันทึกของวันวลิต ผู้หญิงสยามต้องทำงานในไร่นา แจวเรือในแม่น้ำและทำงานอื่นๆ หลายอย่าง หลักฐานจีนสมัยต้นอยุธยากล่าวตรงกันว่า สตรีมีบทบาทค่อนข้างสำคัญในกิจกรรมต่างๆ แรงงานผู้หญิง เด็ก ชายที่ยังไม่ถึงเกณฑ์และไพร่ที่ปลดชรา จึงเป็นแรงงานที่ทำการเพาะปลูกข้าวอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งการเกณฑ์แรงงานชายฉกรรจ์ไปทำงานให้กับรัฐคงไม่ได้ทำให้ผลผลิตทางเกษตรลดลง...ข้าวจึงเป็นผลผลิตหลักของอยุธยา ในฐานะที่เป็นผลผลิตสำหรับเลี้ยงดูประชากร ในฐานะเป็นแหล่งรายได้ของรัฐในรูปของอากรค่านา และเมื่อการค้าข้าวกับต่างประเทศขยายตัวขึ้นในปลายอยุธยา ข้าวก็จะเป็นสินค้าที่ทำรายได้ให้รัฐอีกประเภทหนึ่ง...”¹⁷⁴

¹⁷³ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ), “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484,” 2527, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527). หน้า 65-66.

¹⁷⁴ มานพ ถาวรวัฒนีสกุล, “ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 45-47.

3.3.3.5 การปกครองในสังคมอยุธยา

สำหรับประเด็นดังกล่าวคือการอธิบายถึงการควบคุมถึงคนในสังคมอาณาจักรอยุธยาจนคนบางกลุ่มของสังคม เช่น หน้าทีการดูแลป้องกันท้องถิ่นในระดับหมู่บ้านหรือตำบลต่างๆของอาณาจักรอยุธยา โดย นักเลงโต ประจำหมู่บ้าน เพื่อความสงบเรียบร้อย ซึ่งปรากฏการอธิบายรายละเอียดดังกล่าวในงานของ ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล เรื่อง “ระบบเศรษฐกิจอยุธยา” กล่าวประเด็นเรื่องนักเลงโตว่า

“...ในชุมชนหมู่บ้านสมัยก่อนจะมีคนในหมู่บ้านหนึ่งหรือหลายหมู่บ้านเป็นคนกล้าคนเก่งของหมู่บ้านหรือของตำบลกัน เรียกกันว่า นักเลงโต มีหน้าที่ดูแลป้องกันนักเลงโตบ้านอื่นที่ไม่ใช่พวกเดียวกัน ประพฤติตนเป็นคนพาลเกาะเกาะ ยกพวกมารุกรานรังแกหมู่บ้านหรือตำบลของตน บางครั้งก็ต่อสู้กันตัวต่อตัว ถ้าชาวบ้านเห็นคนเก่งฝ่ายตนสู้ไม่ได้หรือเพลี่ยงพล้ำก็จำเป็นต้องเข้าช่วยเป็นธรรมดา...”¹⁷⁵

“...นักเลงโตมักเป็นคนหนุ่มฉกรรจ์ ส่วนมากเป็นลูกหลานของพ่อบ้านในถิ่นนั้น ซึ่งตัวพ่อบ้านเองก็อาจเคยเป็นนักเลงโตเมื่อสมัยยังหนุ่ม นักเลงโตเป็นคนกว้างขวาง กล้าได้กล้าเสีย มีลูกน้องเป็นบริวาร มีเพื่อนฝูงมาก และอาจผูกไมตรีกับนักเลงโตบ้านอื่น ตำบลอื่นก็ได้...

...นักเลงโตย่อมคุ้มครองและป้องกันหมู่บ้านของตนให้พ้นจากการรุกรานของคนพวกบ้านอื่นแต่นักเลงโตก็อาจเป็นคนพาล ไปเที่ยวเกาะกระรานบ้านอื่นก็ได้ เพราะถือว่าตนเป็นคนเก่งถืออำนาจเป็นธรรมดา นักเลงโตมักมาจากการเป็นนักเลงควาย เมื่อลูกบ้านถูกลักควายก็มักใช้นักเลงโตเป็นผู้ติดตามเอาคั้นมาในฐานะที่กว้างขวางในวงนักเลงควาย โดยนัยนี้นักเลงโตย่อมเป็นที่เชื่อถือของลูกบ้าน...

¹⁷⁵ ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, “ระบบเศรษฐกิจอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525). หน้า 43.

...ปกตินักแสดงถึงแม้จะไม่ร่ำรวย ก็มักมีภริยาในคราวเดียวได้หลายคนซึ่งที่ไม่ต้องการ
 ทำมาหากินอะไร ผู้หญิงบางคนก็ชอบได้夫เป็นนักแสดงโต เพราะถือว่าได้หน้าได้ตาดีกว่า夫
 ธรรมดา...

...เมื่อบ้านเปลี่ยนเป็นเมืองแล้ว นักเลงโตหรือคนเก่งของหมู่บ้านก็มีฐานะเป็นคนเก่งหรือ
 เป็นทหารเอกของพ่อเมือง และทหารเอกนี้เมื่อมีอำนาจมากขึ้นต่อไปอาจเป็นพ่อเมืองเองก็ได้
 และด้วยความสามารถอาจขยายเขตแดนไปบ้านอื่น เมืองอื่นก็ได้ ถ้าเป็นเช่นนี้เมืองเดิมที่ตน
 ปกครองอยู่ก็ได้ชื่อว่าหัวเมืองคือเป็นประธานของเมืองอื่นๆ ซึ่งเป็นเมืองขึ้นต่อมาก็มีการส่งคนจาก
 ส่วนกลางไปเป็นเจ้าของกินเมือง หากเจ้าเมืองเรียกร้องหรือกะเกณฑ์อะไร ชาวบ้านเห็นว่าไม่
 เหลือปากว่าแรงก็เต็มใจจัดหาและส่งให้โดยดี เหมือนกับผู้เป็นนักแสดงโตที่ไปเรียกร้องเอาค่า
 คุ้มครองจากชาวบ้านร้านค้า ชาวบ้านก็ยินดีให้ ครั้นถึงคราวจำเป็นจะต้องพึ่งนักแสดงโตให้
 ช่วยเหลือ นักเลงก็ไม่ได้ช่วยอะไรเป็นล้าเป็นสันนัก...”¹⁷⁶

ท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ช่วง พ.ศ. 2520-2529 ทางด้าน
 การเมือง ปรากฏการกล่าวถึง การก่อกบฏของผู้คนในท้องถิ่นต่างๆ ของอาณาจักรอยุธยา ซึ่ง
 ส่งผลต่อสถานการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองของอาณาจักรอย่างมาก รวมถึงบทบาทของคนใน
 ท้องถิ่นกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนต่อการทำศึกสงครามเพื่อปกป้องอาณาจักรอยุธยาจากผู้รุกรานจากพม่า
 บทบาททางการเมืองของชาวต่างชาติ และปรากฏเรื่องการบริหารงานส่วนท้องถิ่นของอาณาจักร
 อยุธยาภายในกฎหมายตรา 3 ดวง ท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏทางด้านเศรษฐกิจอธิบายถึงท้องถิ่น
 ชาวต่างชาติที่สัมพันธ์กับท้องถิ่นตลาดย่านการค้าของอาณาจักรอยุธยา รวมถึงชาวต่างชาติที่เข้า
 มาทำการค้าภายในอาณาจักรอยุธยา สามารถอธิบายบรรยากาศทางการค้าภายในอาณาจักร
 อยุธยาได้ชัดเจนขึ้น สำหรับส่วนสุดท้าย ท้องถิ่นอยุธยาในด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏ
 ภายในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ พบการอธิบายถึงสังคมของคนในอาณาจักรอยุธยา วิถีชีวิตของ
 คนกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่นอยุธยา ทั้งการประกอบอาชีพ การสร้างบ้านเรือน วัฒนธรรมการบริโภค

¹⁷⁶ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, “ระบบเศรษฐกิจอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525). หน้า 44.

วัฒนธรรมการแต่งกาย และพฤติกรรม และลักษณะอุปนิสัย รวมถึงลักษณะโครงสร้างร่างกายของชาวไทยในท้องถิ่นอยุธยาในมุมมองของชาวต่างชาติด้วย การกล่าวถึงวัฒนธรรมการแต่งกายของผู้คนท้องถิ่นในสมัยอยุธยา บทบาทหน้าที่ทางสังคมของหญิงชายในท้องถิ่นอยุธยา คือทั้งหน้าที่ต่อครอบครัวและหน้าที่ต่อราชอาณาจักรอยุธยา หลากหลายของกลุ่มคนกลุ่มและชาติพันธุ์ ปรากฏการอธิบายถึงท้องถิ่นทั้งในระดับชุมชน หมู่บ้าน ตลอดจนการอธิบายถึงการควบคุมคนในท้องถิ่นอาณาจักร และความเชื่อเรื่องผี และไสยศาสตร์ในท้องถิ่นอยุธยา เป็นต้น

จากการศึกษาการปรากฏของคำอธิบายเกี่ยวกับท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในช่วง พ.ศ. 2520-2547 พบว่าประเด็นการนำเสนอและการอธิบายท้องถิ่นอยุธยามีความเหมือนกันกับการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ในยุคก่อน พ.ศ. 2520 ทั้งการอธิบายประเด็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จากความเหมือนหรือคล้ายคลึงดังกล่าวเป็นผลมาจากการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชุดเดียวกันเพื่ออ้างอิงเหตุการณ์ หรือเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยา เช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่างๆ บันทึกชาวต่างชาติในสมัยอยุธยา กฎหมายตราสามดวง จารึกสมัยอยุธยา เป็นต้น แม้งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาจะมีการสร้างสรรค์ประเด็นการศึกษาที่หลากหลายขึ้นมากกว่าการอธิบายเรื่องราวของสถาบันกษัตริย์ แต่สิ่งที่นำเสนอหรืออธิบายยังคงอ้างอิงหลักฐานชั้นต้นต่อกันมาเป็นทอดๆ ส่งผลให้เนื้อความในการกล่าวถึงท้องถิ่นอยุธยาจึงเป็นเนื้อหาเดียวกัน เช่น การอธิบายลักษณะรูปร่าง หรือลักษณะร่างกายของหญิงและชายชาวสยามในท้องถิ่นอยุธยา งานของ วริยา ศิวะศรียานนท์ และ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ เรื่อง “บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยในทศวรรษชาวตะวันตกสมัยอยุธยา พ.ศ. 2547” อาศัยหลักฐานจากบันทึกของมองซิเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ เพื่ออธิบายรายละเอียดในส่วนนี้ หรือการอธิบายย่านตลาดชุมชนที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจการค้าในอาณาจักรอยุธยา โดยอธิบายถึงคนในท้องถิ่นอยุธยาในงานของ คมขำ ดีวงษา เรื่อง “การค้าภายในของเมืองกรุงศรีอยุธยาในสมัยอยุธยาตอนปลาย” ยังคงอ้างอิงหลักฐานจากจดหมายเหตุของโยส เซาแตน พ่อค้าฮอลันดาในสมัยพระเจ้าทรงธรรม และพระเจ้าปราสาททอง เป็นต้น

การอธิบายท้องถื่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยช่วง พ.ศ. 2520-2529 เป็น การอธิบายท้องถื่นอยุธยาที่คล้ายคลึงกับการอธิบายท้องถื่นอยุธยาในยุคก่อน พ.ศ. 2520 เนื่องจากการใช้เอกสารชั้นต้นชุดเดียวกัน และนำข้อมูลดังกล่าวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการอธิบาย เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยา

บทที่ 4

ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2530-2547

4.1 บริบททางสังคมที่มีผลต่อการสร้างงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2530-2547

การส่งเสริมจากภาครัฐและเอกชนที่ผลักดันให้พระนครศรีอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก จากองค์การยูเนสโก เมื่อ พ.ศ. 2534 โดยรัฐบาลได้เริ่มดำเนินการพัฒนาพระนครศรีอยุธยาทั้งการปรับปรุงพื้นที่เมืองพระนครศรีอยุธยา บูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน รวมถึงแหล่งชุมชนที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มาตั้งแต่ พ.ศ. 2499 สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาหลายแห่ง เช่น วัดมหาธาตุ วัดพระศรีสรรเพชญ์ วันราชบูรณะ เป็นต้น จนกระทั่งใน พ.ศ. 2504 โบราณสถานต่างๆ ในเมืองอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ต่อมาใน พ.ศ. 2510 สำนักผังเมืองในสังกัดกระทรวงมหาดไทย เสนอให้กรมศิลปากรร่วมกับสำนักผังเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเทศบาลเมืองพระนครศรีอยุธยาดำเนินการพัฒนาเกาะเมืองตามโครงการสำรวจ และบูรณะโบราณสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียง หลังจากนั้นโบราณสถานต่างๆ ได้รับการขุดแต่งเรื่อยมา¹ กระทั่งใน พ.ศ. 2519 มีการประกาศให้พื้นที่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา 1,810 ไร่ เป็นเขตโบราณสถาน และปรับปรุงเป็นโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ ใน พ.ศ. 2525 จนกระทั่งใน พ.ศ. 2530 เริ่มจัดทำแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนาานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียง² มีการขยายพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ครอบคลุมทั้งเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา จนถึง พ.ศ. 2534

¹นิคม มูลิกะคามะ (บรรณารักษ์), มรดกวัฒนธรรมไทยสมัยพระนเรศวรทวารวดีอยุธยา (พ.ศ. 1890-2310), (กรุงเทพฯ: ประชาชน, 2543). หน้า 320.

²แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนาานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กองโบราณคดี กรมศิลปากร เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 7/2533.

อยุธยาจึงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก แรงกระตุ้นจากการที่พระนครศรีอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก: UNESCO) มีมติ ณ กรุงคาร์เธจ ประเทศตูนิเซีย เมื่อ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534³ เนื่องจากพระนครศรีอยุธยา...

“...1. มีความเป็นเยี่ยมในการเลือกสรรทำเลที่ตั้งเมืองในตำแหน่งที่ชุ่มชื้นของแม่น้ำ มีการออกแบบผังเมืองอย่างซับซ้อนเหมาะสมกับชุมชนที่อาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก อันเป็นธรรมชาติของการตั้งถิ่นฐานแบบไทยๆ ลักษณะดังกล่าวเอื้ออำนวยต่อการรักษาพระนคร การป้องกันการรุกรานของข้าศึกศัตรู...

2. อยุธยาเป็นแม่แบบในการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ โดยได้ถ่ายทอดความงาม ความรุ่งเรืองของอยุธยาไว้ในทุกแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นระเบียบผังเมือง การจัดวางอาคาร ชื่อสถานที่ต่างๆ ลักษณะสถาปัตยกรรม อาคารบ้านเรือน ตลอดจนวิถีชีวิต

3. นครประวัติศาสตร์แห่งนี้มีเอกลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ ด้านประวัติศาสตร์ และด้านอารยธรรม ซึ่งจะหาครโบราณใดเทียบได้ในเอเชียหรือในโลกก็ไม่มี

4. อาคารโบราณสถานแต่ละหลังในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีลักษณะและการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นในภาคพื้นเอเชีย...

5. ...จิตรกรรมและศิลปวัตถุต่างๆที่เกี่ยวข้อง ก็มีความเป็นเอกลักษณ์ในด้านรูปแบบ การออกแบบ ฝีมือช่าง การคัดเลือกวัสดุ การผสมผสานและเป็นสิ่งหายาก สิ่งเหล่านี้เป็นตัวแทนที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิด ความเชื่อและความสามารถเชิงสร้างสรรค์ของชาวไทยในสมัยอยุธยา...

³ เสรี วังสไพจิตร และจุฑามาศ ศิริวรรณ, มรดกโลกอยุธยา (กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542).

6. วัดต่างๆ ล้วนเป็นหลักฐานทางอารยธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงระยะเวลาอันสงบสุขและเป็นปึกแผ่นที่ยาวนานที่สุดช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์...⁴

กรมศิลปากรถือเป็นหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่พระนครศรีอยุธยาให้เป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ และได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ซึ่งการสำรวจ ขุดค้นทางโบราณคดีภายใต้การดำเนินการ และความรับผิดชอบของกรมศิลปากร ส่งผลต่อองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีอย่างยิ่ง ทั้งนี้การบริหารงานของกรมศิลปากรได้จัดตั้งหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ที่สำคัญ 3 หน่วยงาน คือ

1. หน่วยศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา ภายหลังได้รับการยกฐานะเป็นสำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา
2. อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
3. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 2 แห่ง คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติวังจันทร์เกษม พระนครศรีอยุธยา

ทั้ง 3 หน่วยงานเป็นหน่วยงานในสังกัดกรมศิลปากร จัดตั้งขึ้นเพื่อรับหน้าที่ดูแล พัฒนาพื้นที่บูรณปฏิสังขรณ์ รวมถึงการขุดค้นทางโบราณคดีภายในพระนครศรีอยุธยา ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ก่อให้เกิดข้อมูลทางโบราณคดี จากการขุดค้นหมู่บ้าน ชุมชน วัดร้าง โบราณสถาน นำมาสู่การผลิตรายงานการขุดค้น ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ และประวัติศาสตร์ที่สามารถอธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยาได้ชัดเจนขึ้น ส่งผลต่อการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ เช่น “กำแพงเมือง ป้อม ประตู ถนนและสะพาน ตลาดและย่านการค้า คลองและท่าเรือจ้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา” โดยอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร “เครื่องทองสมัยอยุธยา” กรมศิลปากร เป็นต้น อีกทั้งปัจจุบันการสำรวจขุดค้นทางโบราณคดีใน

⁴ เสรี วังสัจจิตร และจุฑามาศ ศิริวรรณ, มรดกโลกอยุธยา (กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542).

พระนครศรีอยุธยา ยังมีการดำเนินการอีกหลายแห่ง การขุดค้นเหล่านี้เพื่อสร้างชุดข้อมูล องค์ความรู้ใช้ในการอธิบายประวัติศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยา

บริบทอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่องานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา คือ การจัดตั้งศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (Ayutthaya Historical study Centre) พ.ศ. 2529 ตามความตกลงร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยกับญี่ปุ่น เนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา 60 พรรษา ใน พ.ศ. 2530 และเพื่อเป็นที่ระลึกในโอกาสเฉลิมฉลอง 600 ปีความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น การจัดตั้งสถาบันดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสถาบันวิจัยระดับชาติด้านอยุธยาศึกษา โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ไทยสมัยที่พระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี และเป็นพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ เรื่องประวัติศาสตร์อยุธยา โดยเฉพาะเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เสนอการแสดงสิ่งจำลองที่ได้ค้นคว้าจากการวิจัย และยังเป็นศูนย์ข้อมูล และห้องสมุดประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์อยุธยาที่เน้นการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยเป็นสำคัญ ทางด้านการวิจัยมีโครงการวิจัย 3 เรื่องใหญ่ คือ สังคมและวัฒนธรรมอยุธยา (ในฐานะที่เป็นสังคมและวัฒนธรรมไทยคลาสสิก) อยุธยาในบริบทของเอเชีย (ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับเมืองอื่นหรือประเทศอื่น โดยเฉพาะในเอเชีย) และสังคมและวัฒนธรรมไทยเปรียบเทียบ (เปรียบเทียบไทอาณาจักรต่างๆ และ/หรือ สังคมไทยต่างๆ เพื่อหาลักษณะร่วมของชนเผ่าไท และหาเอกลักษณ์ของไทยอยุธยา ซึ่งพัฒนาเป็นไทยในปัจจุบัน)⁵ ซึ่งในระยะแรกที่จัดตั้งศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาได้กระตุ้นให้เกิดการศึกษาท้องถิ่น มีนักวิชาการท้องถิ่นผลิตงานศึกษาท้องถิ่นของตนเองเพิ่มขึ้น แม้จะไม่ใช้งานด้านประวัติศาสตร์ทั้งหมดแต่ก็ก่อให้เกิดกระแสท้องถิ่นนิยมในหมู่นักวิชาการท้องถิ่นที่หันมาศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและท้องถิ่นศึกษามากขึ้น

การจัดตั้ง สถาบันอยุธยาศึกษา โดย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2547 สถาบันอยุธยาศึกษาจัดตั้งขึ้นเพื่อ

⁵ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (บรรณาธิการ), ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (พระนครศรีอยุธยา: ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา, 2533). หน้า 11-14.

“...เป็นหน่วยงานที่ทำงานในด้านการศึกษา ค้นคว้า วิจัยเรื่องราวและสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้การส่งเสริมสนับสนุนในการผลิตบัณฑิต การอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทยสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ให้การบริการข้อมูลเกี่ยวกับอยุธยาศึกษา ศิลปวัฒนธรรม การละเล่นพื้นบ้าน คติชนวิทยา ฯลฯ ของภาคกลางแก่ผู้ที่สนใจทั่วไปทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ...”⁶

สถาบันอยุธยาศึกษาเป็นหน่วยงานที่สนับสนุนการศึกษา และการจัดโครงการต่างๆ เกี่ยวกับอยุธยาในเชิงวัฒนธรรม ประเพณี และท้องถิ่นศึกษา เนื่องด้วยหน่วยงานดังกล่าวเน้นการให้บริการทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยว และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ⁷ สำหรับผลิตผลงานศึกษาที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวอยุธยา เช่น “วัดร้างในเมืองอยุธยา” โดยเคน เมย์ “ภูมินามวิทยา: พระนครศรีอยุธยา” โดยรองศาสตราจารย์วินิจ สุภารัตน์ “สายโลหิตของพระนคร” โดยปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ “ภูมิปัญญาชาวอยุธยาเมืองน้ำ” โดยภูธร ภูมะธน์ “ชีวิตชาวกรุงเก่ากับเรือ” โดยไพฑูรย์ ขาวมาลา และกนก ขาวมาลา “เพลงพื้นบ้านกับวิถีชีวิตในการทำนา” โดยอมรา กล้าเจริญ “สุนทรียะในภูมิปัญญาท้องถิ่นอยุธยา” โดยพันทิพา มาลาและคณะ “ปืพาทย์มอญ: กรณียศึกษาอำเภอบางซ้าย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” โดยศรีเวียง ไตชิละสุนทร “โปรตุเกสอาหารหวาน และการรับรู้เรื่องโปรตุเกสของคนรุ่นใหม่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” โดยศุภกานต์ นานรัมย์ เป็นต้น ผลงานที่ปรากฏเน้นการอธิบายในเรื่องศิลปวัฒนธรรมของพระนครศรีอยุธยา โดยมีสถาบันอยุธยาศึกษาเป็นหน่วยงานสนับสนุนและผลักดันให้เกิดการศึกษาเชิงศิลปวัฒนธรรม

นอกจากนี้ในทศวรรษ 2540 บริบทที่ส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาที่อธิบายถึงท้องถิ่นอยุธยา ได้รับแรงกระตุ้นต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการ

⁶ สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, รายงานประจำปี 2553 (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันอยุธยาศึกษา, 2553). หน้า 3.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

ท่องเที่ยวและธุรกิจบริการของพระนครศรีอยุธยาสืบเนื่องจากที่พระนครศรีอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในช่วงทศวรรษ 2530 การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและธุรกิจบริการเพื่อสอดคล้องกับการพัฒนาพื้นที่ของพระนครศรีอยุธยา เนื่องด้วยในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2537-2540 กรมศิลปากรจัดโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2537 โดยวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานพระนครศรีอยุธยา และโบราณสถานใกล้เคียงไว้เป็นหลักฐานศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ศึกษาค้นคว้าวิจัยวิวัฒนาการของเมือง และวิถีชีวิตของคนไทย เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวไทยปัจจุบัน พื้นฟูศิลปะพื้นบ้าน และการละเล่นพื้นเมืองให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา สังคมและเศรษฐกิจ กำหนดแนวทางในการใช้ที่ดินในเขตโบราณสถานให้เกิดประโยชน์ ทั้งในด้านอนุรักษ์การพัฒนา และการท่องเที่ยว^๖ จากโครงการดังกล่าวส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในทศวรรษ 2540 การพัฒนาพื้นที่ของพระนครศรีอยุธยาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และอารยธรรมไทย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ในการเรียนรู้ รับรู้ และเข้าใจประวัติศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยา แผนการพัฒนาการท่องเที่ยวของพระนครศรีอยุธยาส่งผลให้เกิดการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งปรากฏงานประวัติศาสตร์นิพนธ์หลายเรื่องทั้งในกลุ่มหนังสือ และบทความ ส่วนใหญ่อธิบายถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนไทยสมัยอยุธยา รวมถึงการอธิบายโบราณสถาน วัด รวมถึงสถานที่สำคัญของพระนครศรีอยุธยาในเชิงประวัติศาสตร์ เช่น “ป้อมเพชร ปรากฏเหล็กแห่งอยุธยา” โดยประทีป เพ็งตะโก “หลวงพ่โตวัดพัญญูเชิง” โดยเทพมนตรี ลิมปพยอม “ประวัติศาสตร์อยุธยา ถนนป่าตอง และคลองในไก่อ” โดยระยับศรี กาญจนะวงศ์ “วัดภูเขาทอง” โดยปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ “อยุธยา ยศยิ่งฟ้า” โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ “อยุธยา: Discovering Ayutthaya” โดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นต้น

ในช่วง พ.ศ. 2530-2547 กระแสการศึกษาประวัติศาสตร์สอดคล้องกับความต้องการรับรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาด้วยแรงกระตุ้นจากสังคมเพิ่มขึ้น ซึ่งระยะนี้เห็นได้ชัดเกี่ยวกับ

^๖บวรเวท รุ่งรุจี, “โครงการอนุรักษ์และพัฒนาานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา,” ใน *อุษายามรดกโลก 2537*, (พระนครศรีอยุธยา: คณะทำงานกิจกรรมจัดทำหนังสือที่ระลึก, 2537). หน้า 5-7.

การอธิบายถึงสมเด็จพระสุริโยทัยปรากฏเพิ่มขึ้นกว่าในยุคก่อนหน้า การศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาในประเด็นดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากภาพยนตร์เรื่อง “สุริโยไท” ซึ่งออกฉายปฐมฤกษ์เมื่อ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2544 และออกฉายแก่สาธารณชนเมื่อ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2544 วัตถุประสงค์ของการสร้างภาพยนตร์ “สุริโยไท” เพื่อร่วมเฉลิมฉลองในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจริญพระชนมายุ 72 พรรษา นอกจากนี้ทีมงานสร้างภาพยนตร์ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจาก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธีบวงสรวงพระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยไท ณ ตำบลทุ่งมะขามหย่อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2542⁹ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชกระแสรับสั่งกับหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคลว่า “...อยากจะทำให้ทำให้ใกล้เคียงกับประวัติศาสตร์มากที่สุด เพื่อเป็นประโยชน์กับเยาวชนไทย...”¹⁰ ซึ่งภาพยนตร์เรื่องนี้ส่งผลต่อความสนใจของนักประวัติศาสตร์และผู้สนใจประวัติศาสตร์ ก่อให้เกิดงานประวัติศาสตร์ที่อธิบายถึงสมเด็จพระสุริโยทัยปรากฏเป็นจำนวนมากในช่วงทศวรรษ 2540 งานที่ถูกผลิตแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกอธิบายพระราชประวัติ พระราชวีรกรรม ยกย่องสรรเสริญสมเด็จพระสุริโยทัยในหน้าประวัติศาสตร์ แต่ในขณะที่เดียวกันนักประวัติศาสตร์บางกลุ่มออกมาคัดค้านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพระสุริโยทัย จนกลายเป็นงานกลุ่มที่ 2 อธิบายถึงการมีตัวตนจริงหรือไม่ของสมเด็จพระสุริโยทัยในหน้าประวัติศาสตร์ไทย ทั้งพระราชวีรกรรมของพระองค์ที่อาจจะไม่เกิดขึ้นจริง หรือแม้กระทั่งสมเด็จพระสุริโยทัยไม่ปรากฏในพงศาวดารของไทย อย่างไรก็ตามเรื่องดังกล่าวก็ยังคงเป็นข้อถกเถียงของนักประวัติศาสตร์ที่ยังหาข้อสรุปที่ชัดเจนไม่ได้ในเวลานี้ แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงอยู่คือ การรับรู้เรื่องราวของสมเด็จพระสุริโยทัยของคนไทยที่ยกย่องและสรรเสริญพระราชวีรกรรมของพระองค์จนทุกวันนี้ แม้ว่าบริบทในภาพยนตร์อาจจะมีผลต่อการผลิตงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ไม่ชัดเจนนัก แต่ภาพยนตร์ถือเป็นสื่อที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้สนใจประวัติศาสตร์หันมาศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเพิ่มขึ้น

⁹นิตย์ อโนไท (เรียบเรียง), เจาะลึกภาพยนตร์ สุริโยไท ผ่านจินตนาการท่านม้วย, (กรุงเทพฯ: ริดเดอร์ พับลิชชิ่ง, 2544). หน้า 9.

¹⁰เอกกรศ ภาณุพงษ์, สุริโยไท หลังม่านมลายา, (กรุงเทพฯ: สิริมงคลคำ, 2544). หน้า 2.

นอกจากนี้หน่วยงานที่มีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่พระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน อีกหน่วยงาน คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา¹¹ นอกจากจะมีบทบาทในด้านการปกครอง และพัฒนาท้องถิ่น ยังมีบทบาทหน้าที่ในการประสานงานและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรปกครองท้องถิ่นอื่น และการส่งเสริมการท่องเที่ยว จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น รวมทั้งการจัดให้มีพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุด้วย¹² ซึ่งช่วงปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีส่วนในการส่งเสริม และประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควบคู่กับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งการสนับสนุนการจัดงานย่อยศ ยิงฟ้า งานมรดกโลก ปางช้างอยุธยา ตลาดเก่าโบราณต่างๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เช่น ตลาดน้ำอโยธยา ตลาดคนเดินคลองในไก่อ (คลองมะขามเรียง) ตลาดน้ำวัดท่าการ้อง ตลาดแก้งไค้ง ตลาดน้ำคลองสระบัว เป็นต้น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์อยุธยา สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนไทยในอดีต แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งได้รับการสนับสนุน และส่งเสริมจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

¹¹ การจัดตั้งและการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพระราชบัญญัติระเบียบราชการส่วนจังหวัด พ.ศ. 2498 เป็นหน่วยราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล และกำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดด้วย ต่อมา พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด ได้ผ่านการพิจารณาของรัฐสภาและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 114 ตอนที่ 62 ก ลงวันที่ 31 ตุลาคม 2540 โดยใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2540 ให้จัดระบบบริหารให้มีประสิทธิภาพซึ่งปัจจุบันมีปัญหาการบริหารจัดการด้านพื้นที่ กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น และทำหน้าที่ในการประสานกับองค์กร ปกครองท้องถิ่น การประสานกับรัฐบาล และตัวแทนหน่วยงานของรัฐ เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, **พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542** (ออนไลน์), 1 เมษายน 2556. แหล่งที่มา <http://www.aypao.com/2011/preview.php?page=about&ID=5>)

¹² องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, **พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542** (ออนไลน์), 1 เมษายน 2556. แหล่งที่มา <http://www.aypao.com/2011/preview.php?page=about&ID=5>

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในช่วง พ.ศ. 2530-2547 จะเห็นได้ว่างานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในระยะนี้แม้จะมีการอธิบาย หรือศึกษาประเด็นที่หลากหลายทั้ง การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และถูกผลิตออกมาจำนวนหนึ่ง และเข้าสู่การสร้างสรรค์ความรู้ที่หลากหลายมากขึ้นในปัจจุบัน แต่งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ยังคงปรากฏประเด็นประวัติศาสตร์ของสถาบันกษัตริย์เช่นก่อนหน้า นอกจากนี้ยังมีงานที่วิเคราะห์วิจารณ์บุคคลในประวัติศาสตร์อยุธยาด้วย เช่น ท้าวศรีสุดาจันทร์ พระสุริโยทัย สมเด็จพระนเรศวร เป็นต้น ความน่าสนใจคือ เริ่มมีการศึกษาบทบาทของสตรีทางการเมืองในสมัยอยุธยาหลายคน เช่น ท้าวศรีสุดาจันทร์ พระสุริโยทัย พระสุพรรณกัลยา กรมหลวงโยธาเทพ และท้าวทองกีบม้า เป็นต้น

นอกจากนี้การที่พระนครศรีอยุธยาได้กลายเป็น “นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” จากองค์การยูเนสโกส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาในทศวรรษ 2530 ปรากฏประเด็นการศึกษาที่มีความหลากหลายมากขึ้น ไม่เน้นการอธิบายแต่เพียงความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรอยุธยา พระปรีชาสามารถของกษัตริย์สมัยอยุธยา แต่เริ่มปรากฏการอธิบายประวัติศาสตร์ในประเด็นด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมมากขึ้น อธิบายรายละเอียดชุมชน หมู่บ้าน กลุ่มคน และความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมอยุธยาเพิ่มขึ้น เช่น งานของ จุมพฏ ขวลิตานนท์ เรื่อง “การค้าส่งออกของอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2150-2310”, คมขำ ดีวงษา เรื่อง “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310”, บุศราคม ช่วงชัย เรื่อง “การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง ค.ศ. 1612-1688” เป็นต้น งานเหล่านี้แสดงให้เห็นความหลากหลายของชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจของกรุงศรีอยุธยา และพัฒนาไปจนถึงการศึกษาความเป็นนานาชาติทางสังคมในเวลาต่อมา จากการศึกษาถึงความหลากหลายของชาติพันธุ์ในทศวรรษ 2530 กลายเป็นแรงผลักดันที่สำคัญต่อการมองสังคมอยุธยาเป็นสังคมนานาชาติ ผลักดันให้เกิดการศึกษาประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาในฐานะสังคมนานาชาติ ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคนในสังคม ที่มีความสัมพันธ์ในการดำเนินกิจกรรมผ่านระบบการค้า ก่อให้เกิดงานศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาในลักษณะดังกล่าวที่ปรากฏในช่วงทศวรรษ 2540 เช่น เรื่อง “ความเป็นสังคมนานาชาติของ

พระนครศรีอยุธยา” ของวรวพร ภู่งศ์พันธ์ งานของกรกิต ชุ่มกรานต์ เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในท่าเรือนานาชาติพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2133-2231” หรืองานเรื่อง “กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา” โดยวรวงคณา นิพัทธ์สุขกิจ เป็นต้น เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยาและชาติต่างๆ ทั้งทางการทูตและการค้า และความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมของพระนครศรีอยุธยา อีกทั้งยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

4.2 งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2530-2547

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2530-2547 พบงานเขียนที่มีประเด็นนำเสนอที่หลากหลาย ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศิลปกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2530-2547 สามารถแบ่งประเภทงานออกเป็น 3 กลุ่ม คือ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 ด้านการเมือง

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยด้านการเมือง อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับบรรยากาศทางการเมืองของอาณาจักร บทบาททางการเมืองของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมอยุธยา ทั้งในเรื่องการก่อกบฏ หรือการมีส่วนร่วมในการชิงราชสมบัติ การสงคราม และความคิดทางการเมืองกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น ซึ่งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในกลุ่มการเมืองอยุธยาปรากฏดังนี้

- พระมหากษัตริย์และราชวงศ์

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่อธิบายเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ กล่าวถึงบทบาททางการเมือง การปกครอง พระราชกรณียกิจ รวมถึงพระราชประวัติของแต่ละพระองค์ เช่น บทความเรื่อง “พระเจ้าอู่ทอง ลูกเจ๊กจากเมืองจีน และ “เป็นเจ้าชายต้นหาจัด---

”?”¹³ ตีพิมพ์ลงศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 8 ฉบับที่ 12 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2530 บทความนี้เสนอข้อถกเถียงเรื่องต้นกำเนิด ที่มาของพระเจ้าอู่ทอง พระมหากษัตริย์ผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893 “จักรพรรดิราช: ความคิดทางการเมืองเบื้องหลังสงครามไทยรบพม่า (พ.ศ. 2081-พ.ศ. 2397)”¹⁴ ของสุนทร ชุตินทรานนท์ ในเมืองโบราณ ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2531 ศึกษาความคิดที่อยู่เบื้องหลังสงครามระหว่างไทยกับพม่าในสมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ วิเคราะห์เงื่อนไขการกำหนดปริมาณพลทางอำนาจของกษัตริย์ผู้ไม่เพียงประกาศพระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชแต่ยังพยายามพิสูจน์ฐานะทางการเมือง ด้วยการแสดงแสนยานุภาพทางการทหารสู่ดินแดนที่ตนถือเอาเป็นส่วนหนึ่งในอำนาจ สำหรับสงครามไทยรบพม่าแม้มีเรื่องเศรษฐกิจที่ผูกพันในความเป็นใหญ่เมืองท่าฝั่งตะวันออกของทะเลอันดามันอันเป็นชนวนแรกเริ่มของสงคราม แต่พื้นฐานทางการเมืองในเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิราช ซึ่งฝังรากอยู่ในวัฒนธรรมการเมืองของทั้ง 2 ชนชาติ คือแก่น ความเชื่อเรื่องที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ได้กับสงครามไทยรบพม่า การเป็นจักรพรรดิราชรุ่นหนึ่งปลุกเร้าให้กษัตริย์ในรุ่นหลังดำเนินตามรอยของกษัตริย์รุ่นก่อนเพื่อการเป็นจักรพรรดิราชของตนเอง เพื่อเทียบเท่าและความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรและตนเอง¹⁵

“พระนเรศวรฯ ยกทัพ “ฮัด” ญี่ปุ่น”¹⁶ ของทองแถม นาถจำนง ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 11 ฉบับที่ 9 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2533 การกล่าวว่ามีสมเด็จพระนเรศวรฯ ขึ้นครองราชย์ได้ 2-3 ปี กองทัพญี่ปุ่นได้บุกตีเกาหลีที่อยู่ในความคุ้มครองของจีน ทำให้สมเด็จพระนเรศวรฯ อาสาจักรพรรดิจีนยกทัพสยามไปจัดการกับญี่ปุ่น ซึ่งจากบันทึกจีนได้กล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของสยาม

¹³“พระเจ้าอู่ทอง ลูกเจ๊กจากเมืองจีน และ “เป็นเจ้าชายตัดหน้าจัด---?”, ศิลปวัฒนธรรม 8,12 (ตุลาคม พ.ศ. 2530): 70-76.

¹⁴สุนทร ชุตินทรานนท์, “จักรพรรดิราช: ความคิดทางการเมืองเบื้องหลังสงครามไทยรบพม่า (พ.ศ. 2081-พ.ศ. 2397),” เมืองโบราณ 14,2 (เมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2531): 87-90, 96-108.

¹⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 106-107.

¹⁶ทองแถม นาถจำนง, พระนเรศวรฯ ยกทัพ “ฮัด” ญี่ปุ่น. ศิลปวัฒนธรรม. 11,9 (กรกฎาคม พ.ศ. 2533): 84-91.

ในช่วงนั้นว่ายิ่งใหญ่กว่าอีกอื่นๆ ในแถบนั้น แต่การยกทัพไปช่วยจีนรบญี่ปุ่นของสมเด็จพระนเรศวรฯ ไม่ได้เกิดขึ้น เป็นเพียงการยื่นข้อเสนอต่อจีนเท่านั้น แม้ว่าการมีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาไม่ได้หมายความว่าความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นจะดีตามไปด้วย¹⁷

“สยามประเทศ: ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคศึกดำบรรพจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ราชอาณาจักรสยาม”¹⁸ ของศรีศักร วัลลิโภดม ตีพิมพ์ครั้งแรกเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2534 เล่มที่ใช้ศึกษาตีพิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2547 อธิบายว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยที่ผ่านมาให้ความสำคัญเรื่องเชื้อชาติหรือแนวเชื้อชาตินิยม คือเรื่องของ “คน (เชื้อชาติ) ไทย” เป็นเรื่องไม่มีตัวตน และทำให้เกิดความขัดแย้งในบ้านเมือง¹⁹ ศรีศักรกล่าวว่า “... “คนไทย” ทุกวันนี้ก็คือคนที่เกิดในดินแดนประเทศไทย มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนที่อยู่ในท้องถิ่นหรือบ้านเมืองเดียวกันมากกว่าผู้อื่น อีกทั้งมีภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม แบบเดียวกัน ถ้ายทอดและสื่อสารกันเองได้...”²⁰ หนังสือเล่มนี้จึงเริ่มด้วยกำเนิดบ้าน และกำเนิดเมือง กระทั่งรัฐและอาณาจักร จนถึงกำเนิดสยามรัฐที่กลายมาเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน²¹ นอกจากนี้หนังสือเล่มนี้ยังอธิบายเรื่องราวต่างๆ ที่แตกต่างออกไปจากความคิดของสำนักคิดทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีแบบเก่า แม้ว่าจะใช้หลักฐานเดียวกันแต่ผู้เขียนจะนำมาตีความและอธิบายเรื่องราวใหม่²²

¹⁷ทองแถม นาถจำนง, พระนเรศวรฯ ยกทัพ “ฮัด” ญี่ปุ่น. ศิลปวัฒนธรรม. 11,9 (กรกฎาคม พ.ศ. 2533): 90.

¹⁸ศรีศักร วัลลิโภดม, สยามประเทศ: ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคศึกดำบรรพจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ราชอาณาจักรสยาม ครั้งที่ 4. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547).

¹⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า (11).

²⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า (11).

²¹เรื่องเดียวกัน, หน้า (12).

²²เรื่องเดียวกัน, หน้า (13).

ประวัติศาสตร์อยุธยาในหนังสือเล่มนี้อธิบายไว้ในส่วนที่ 4 คือ กำเนิดสยามรัฐ เรื่องกรุงศรีอยุธยาราชอาณาจักรสยาม กล่าวคือ กรุงศรีอยุธยาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถลงมามีฐานะเป็นราชอาณาจักรสยาม เหตุที่กรุงศรีอยุธยากลายเป็นสยามและความสำคัญของละโว้ที่หมดไป เพราะกษัตริย์ราชวงศ์อุทองซึ่งเคยเป็นกษัตริย์ฝ่ายละโว้มาแต่เดิมสิ้นสุดอำนาจลง กษัตริย์ฝ่ายสุพรรณภูมิหรือฝ่ายสยามเข้ามามีอำนาจแทน ส่งผลให้อยุธาที่เคยเป็นเมืองสำคัญของละโว้ กลายมาเป็นเมืองสำคัญของสยาม และการที่เรียกอยุธยาว่าสยามในตอนนี้ง่ามแสดงให้เห็นความแตกต่างไปจากบรรดารัฐอื่นๆ ที่ร่วมสมัยด้วย²³ นอกจากนี้ “...พระนครศรีอยุธยาที่สร้างแต่สมัยของพระเจ้าอู่ทองมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเกี่ยวกับตัวเมือง เพื่อให้แสดงเด่นชัดถึงการเป็นราชธานีหรือเมืองหลวงของราชอาณาจักรอย่างชัดเจน คือ การเกิดพระบรมมหาราชวัง อันเป็นที่ประทับของพระเจ้าจักรพรรดิราช...”²⁴ การสร้างพระราชวังและวัดให้อยู่ร่วมกันเป็นการริเริ่มขึ้นในกรุงศรีอยุธยาในยุคที่เป็นราชอาณาจักรอย่างแท้จริง เพื่อแสดงพระราชอำนาจและบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ในฐานะของพระเจ้าจักรพรรดิราชเด่นชัดกว่าสมัยอื่นๆ²⁵

บทความต่อมาเรื่อง “กรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาผู้ทรงอิทธิพลในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์ฯ”²⁶ ของศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 12 ฉบับที่ 5 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2534 เล่าเรื่องราวของกรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาพระองค์เดียวในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงเป็นขัตติยราชานารีที่พระราชบิดาทรงอบรมเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิดด้วยพระองค์เอง กรมหลวงโยธาเทพ มีพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าสุดาวดีประสูติแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าสุริยวงษ์มี

²³ ศรีสักร วัลลิโภดม, สยามประเทศ: ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคคึกคักค้าบรพจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ราชอาณาจักรสยาม ครั้งที่ 4. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547). หน้า 188.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 189.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 191.

²⁶ ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, “กรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาผู้ทรงอิทธิพลในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์ฯ,” ศิลปวัฒนธรรม 12,5 (มีนาคม พ.ศ. 2534): 100-105.

อัศรมเหสี เมื่อ พ.ศ. 2200 พระราชธิดาพระองค์นี้ทรงเป็นพระราชานารีที่ทรงอิทธิพลที่สุดในราชสำนักอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช²⁷

“พระเจ้าเอกทัศ”²⁸ ของภูธร ภูมะธรร ตีพิมพ์ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 14 ฉบับที่ 7 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2536 กล่าวถึงพระเจ้าเอกทัศ พระมหากษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมักถูกตราหน้าว่าเป็นผู้นำพาให้อยุธยาล่มสลาย บทความวิชาการหลายชิ้นหากกล่าวถึงการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ก็มักจะดูถูกดูแคลนเหยียดหยามกษัตริย์พระองค์นี้ทั้งสิ้น²⁹ ทำให้ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยามองข้ามความพยายามของพระเจ้าเอกทัศในการรักษากรุงศรีอยุธยาไว้ เช่น ความพยายามสนับสนุนอาวุธ กระสุนให้แม่กระแทงพวกเข้ารีต ชาวจีน และเรืออังกฤษเพื่อช่วยกันต่อสู้กับพม่าอีกด้วย³⁰

“กรมหลวงโยธาเทพพระราชธิดาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช”³¹ ของนันทนา วรเนติวงศ์ ในศิลปากร ปีที่ 39 ฉบับที่ 4 เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2539 กล่าวถึงกรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงได้รับการสถาปนาเป็นพระอัศรมเหสีฝ่ายซ้ายในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชาด้วย ทรงมีพระปรีชาสามารถถึงขั้นได้รับคำชมจาก

²⁷ ต้นสนีย์ วีระศิลป์ชัย, “กรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาผู้ทรงอิทธิพลในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์ฯ,” ศิลปวัฒนธรรม 12,5 (มีนาคม พ.ศ. 2534): 101-102.

²⁸ ภูธร ภูมะธรร, “พระเจ้าเอกทัศ,” ศิลปวัฒนธรรม 14,7 (พฤษภาคม พ.ศ. 2536): 96-105. บทความนี้เผยแพร่ครั้งแรกในงานสัมมนาประวัติศาสตร์ “อยุธยา: มิติใหม่ทางการศึกษา” ณ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2535.

²⁹ เรื่องเดียวกัน

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104.

³¹ นันทนา วรเนติวงศ์, “กรมหลวงโยธาเทพพระราชธิดาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช,” ศิลปากร 39,4 (กรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2539): 38-59.

ชาวต่างชาติที่ได้เดินทางมาเจริญสัมพันธไมตรีกับอยุธยา และสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงวางพระราชหฤทัยให้พระองค์ปฏิบัติพระราชกิจสำคัญๆหลายประการ³²

“เจตีย์ยุทธหัตถี มีจริงหรือ?”³³ หนังสือประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 2539 สุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นบรรณาธิการ หนังสือรวมบทความเกี่ยวกับเจตีย์ยุทธหัตถี ซึ่งยังคงมีความขัดแย้งเกี่ยวกับสถานที่ตั้งเจตีย์ดังกล่าวว่าอยู่ที่ใด มีจริงหรือไม่ รวมถึงเหตุการณ์ยุทธหัตถีเคยเกิดขึ้นหรือไม่ หนังสือประกอบด้วยบทความเรื่อง “เจตีย์ยุทธหัตถีไม่มีในสยาม” โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ เจตีย์ยุทธหัตถีอยู่ที่สุพรรณบุรี ไม่ใช่กาญจนบุรี โดยกรมศิลปากร “เจตีย์ยุทธหัตถีอยู่ที่อยุธยา ไม่ใช่สุพรรณบุรี” โดยเทพมนตรี ลิมปพยอม “เจตีย์ยุทธหัตถี มีจริงหรือ?” โดยพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ “เจตีย์ยุทธหัตถีของ 2 กษัตริย์ไทย” โดยศรีศักร วัลลิโภดม เป็นต้น

“ท้าวศรีสุดาจันทร์ “แม่หยั่วเมือง” ใครว่าหล่อนชั่ว?”³⁴ พ.ศ. 2540 โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ หนังสือรวมบทความหลายตอนจบเกี่ยวกับ “ท้าวศรีสุดาจันทร์” ที่เคยตีพิมพ์ลงในนิตยสารมติชน สุดสัปดาห์ หนังสือตั้งคำถามต่อเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ครั้งนั้น และพยายามค้นหาคำตอบ ทำให้เห็นภาพเหตุการณ์ที่โยงใยต่อเนื่องและเหตุผลอันซับซ้อน³⁵ เกี่ยวกับท้าวศรีสุดาจันทร์ บทความภายในประกอบด้วย กรงศรีอยุธยาจากตระกูลละโว้-อโยธยา ท้าวศรีสุดาจันทร์ในบันทึกของชาวยุโรป พงศาวดารและคำให้การบันทึกรื่องท้าวศรีสุดาจันทร์ ท้าวศรีสุดาจันทร์เชื้อสายราชวงศ์ละโว้-อโยธยา การเมืองเรื่องท้าวศรีสุดาจันทร์ เป็นต้น

³² นันทนา วรรณดิวงศ์, “กรมหลวงโยธาเทพพระราชธิดาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช,” *ศิลปากร* 39,4 (กรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2539): 38-39.

³³ สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ), *เจตีย์ยุทธหัตถี มีจริงหรือ?* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2539).

³⁴ สุจิตต์ วงษ์เทศ, *ท้าวศรีสุดาจันทร์ “แม่หยั่วเมือง” ใครว่าหล่อนชั่ว?* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2540).

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า (10).

“พระสุริโยทัยในหลักฐานชาวต่างประเทศ”³⁶ ของเทพมนตรี ลิมปพยอม ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 19 ฉบับที่ 10 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2541 อธิบายถึงการปรากฏอยู่ของพระสุริโยทัยในบันทึกทางประวัติศาสตร์ของไทย เพราะพระราชประวัติของพระองค์อยู่ในการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ของคนไทยมาช้านาน แต่ชื่อของพระสุริโยทัยกลับไม่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐเลย ซึ่งพงศาวดารฉบับนี้เชื่อว่าเก่าแก่ที่สุด ส่วนบันทึกชาวต่างชาติอย่างวัน วลิต หรือ เยเรเมียส ฟอนพลีท ในสมัยพระมหาจักรพรรดิหรือพระเทียมนราชากลับพบชื่อพระสุวณณ์ ผู้เป็นแม่ยายของออกญาพิษณุโลก (ขุนพิเรนทรเทพ) ภายหลังจากที่พระมหาจักรพรรดิได้ครองราชย์ได้พระราชทานพระราชธิดาให้ขุนพิเรนทรเทพ ดังนั้นพระสุวณณ์ที่ถูกกล่าวถึงในบันทึกชาวต่างชาติที่น่าจะหมายถึงพระสุริโยทัยก็เป็นได้³⁷

“พระเจ้าปราสาททองกษัตริย์นักสู้”³⁸ ของวิบูล วิจิตรวาทการ รวบรวมบทความตีพิมพ์ครั้งแรกลงเป็นตอนๆ ในนิตยสารดิฉัน บรรยายเรื่องราวของพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173-2198) ตั้งแต่ที่ยังดำรงตำแหน่งเสนาบดีสมุหกลาโหม จนก้าวขึ้นมาเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา โดยพระเจ้าปราสาททองมักถูกมองว่า ทรงก้าวจากตำแหน่งเสนาบดีสมุหกลาโหมขึ้นเป็นพระเจ้าปราสาททอง โดยการลอบปลงพระชนม์รัชทายาทและเชื้อพระวงศ์ 2-3 พระองค์ ด้วยกุศโลบายที่แยบยลของพระองค์ บ้างก็ว่าพระองค์โหดร้าย ไร้คุณธรรม มักใหญ่ใฝ่สูง ขณะเดียวกันก็ยังมีผู้ที่มีทัศนคติที่ต่างออกไป เช่น พระยาโบราณราชธานินทร์ที่เห็นว่าพระเจ้าปราสาททอง ทรงเป็นกษัตริย์นักสู้พระองค์หนึ่ง³⁹ สำหรับเนื้อหาภายในหนังสือเล่มนี้มีอยู่หลายประเด็นน่าสนใจ เช่น การขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองในทศวรรษของฝรั่งและ

³⁶เทพมนตรี ลิมปพยอม, “พระสุริโยทัยในหลักฐานชาวต่างประเทศ,” *ศิลปวัฒนธรรม* 19,10 (สิงหาคม พ.ศ. 2541): 124-128.

³⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

³⁸วิบูล วิจิตรวาทการ, *พระเจ้าปราสาททองกษัตริย์นักสู้* ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊ค, 2542).

³⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า (7)-(8).

ญี่ปุ่น เมื่อสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงเปลี่ยนแปลงปฏิทิน พระปิยมหาราชทรงวิจารณ์พระเจ้าปราสาททอง

“สมเด็จพระนเรศวรกับกองทัพไทย”⁴⁰ ของสุเนตร ชุตินธรานนท์ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 21 ฉบับที่ 7 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2543 กล่าวถึงเกียรติประวัติของสมเด็จพระนเรศวรที่ได้รับยกย่องว่าเป็น วีรมหาราช ผู้กอบกู้เอกราชบ้านเมืองและปกป้องบ้านเมืองให้พ้นภัยรุกรานเข้ากับกองทัพบก เช่นเดียวกับว่ากองทัพบกเป็นสถาบันมีบทบาทและความสำคัญที่คู่กับพระองค์มาแต่อดีต และยังสืบทอดเจตนารมณ์เดียวกับ คือ การกอบกู้และรักษาไว้ซึ่งเอกราชของประเทศ หรืออาจกล่าวได้ว่ากองทัพบกคือสัญลักษณ์ของเอกราชและอธิปไตยของไทย ดังนั้นภาพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรกับกองทัพเป็นขั้นตอนพลิกฟื้นอดีตและวีรมหาราชพระองค์นี้ เพื่อสอดคล้องเกียรติประวัติของพระองค์กับตัวตนและภารกิจของกองทัพ⁴¹

“ราชวงศ์บ้านพลูหลวง”⁴² ของวิบูล วิจิตรวาทการ หนังสือประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 2544 รวบรวมบทความซึ่งเคยถูกตีพิมพ์เป็นตอนๆ ในนิตยสารดิฉัน อธิบายเรื่องราวในราชวงศ์บ้านพลูหลวง (พ.ศ. 2231-2310) ได้แก่เรื่อง สมเด็จพระเพทราชาต้นราชวงศ์ สมเด็จพระเจ้าเสือที่ทรงเป็นกำลังสำคัญในการแย่งชิงราชสมบัติจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระที่ทรงพอพระทัยเสวยปลาตะเพียนถึงขนาดออกพระราชกำหนดมิให้ผู้ใดตกปลาตะเพียนกินนอกจากพระองค์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศซึ่งเกือบไม่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินเพราะสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระพระเชษฐูกีดกันพระราชบัลลังก์ไว้แต่พระราชโอรสของพระองค์ สมเด็จพระเจ้าอนุกรมพรไม่เต็มพระทัยนักที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เพราะทรงเกรงขุนหลวงขี้เรื้อนพระเชษฐา พอสถานการณ์เครียดก็หนีออกบวชเป็นพระภิกษุ พระนามว่า “ขุนหลวงหา

⁴⁰สุเนตร ชุตินธรานนท์, “สมเด็จพระนเรศวรกับกองทัพไทย,” *ศิลปวัฒนธรรม* 21,7 (พฤษภาคม พ.ศ. 2543): 50-53.

⁴¹สุเนตร ชุตินธรานนท์, “สมเด็จพระนเรศวรกับกองทัพไทย,” *ศิลปวัฒนธรรม* 21,7 (พฤษภาคม พ.ศ. 2543): 53.

⁴²วิบูล วิจิตรวาทการ, *ราชวงศ์บ้านพลูหลวง* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊ค, 2544).

วัด” และกษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์บ้านพลูหลวง คือ ขุนหลวงขี้เรื้อน หรือ สมเด็จพระสุริยาศน์อมรินทร์ กษัตริย์ผู้อ่อนข้อไร้ความสามารถ และพาอยุธยาสู่หายนะในที่สุด⁴³

“สมเด็จพระยอดฟ้าเป็นโอรสของใคร?”⁴⁴ ของพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 22 ฉบับที่ 12 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2544 กล่าวถึงสมเด็จพระยอดฟ้า โดยอ้างอิงจากพงศาวดาร กล่าวว่า พระยอดฟ้าเป็นโอรสของพระชายาศรีสุดาจันทร์ จากพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่างๆ เช่น พระราชหัตถเลขา, บริติชมิวเซียม พันจันทนุมาศ (เจิม) เป็นต้น แต่ผู้เขียนบทความกล่าวว่าเป็นข้อมูลจากหลักฐานที่ไม่ค่อยน่าเชื่อถือ ส่วนพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ เป็นหลักฐานที่น่าเชื่อมากที่สุด รวมถึงบันทึกชาวต่างชาติด้วย กล่าวไว้เพียงว่า พระยอดฟ้าเป็นโอรสของสมเด็จพระไชยราชาธิราชอย่างเดียว โดยที่ไม่ได้กล่าวถึงพระมารดาของพระองค์ สำหรับในส่วนของภาพยนตร์เรื่อง สุริโยทัย กล่าวถึงพระมารดาของพระยอดฟ้าคือพระชายาศรีจุฬาลักษณ์ เนื่องจากผู้สร้างภาพยนตร์กล่าวว่า “ภาพแม่ฆ่าลูกในไส้ได้ลงคอ” เป็นภาพที่ไม่สามารถยอมรับได้ในสังคมไทย⁴⁵

ต่อมาบทความเรื่อง “เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารร่องรอยสมเด็จพระสุริโยทัยในพงศาวดาร”⁴⁶ ของวิณา โจนนราธา ในศิลปากร ปีที่ 44 ฉบับที่ 3 เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2544 นำเสนอความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารเกี่ยวกับสมเด็จพระสุริโยทัยด้วยมีผู้ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับวีรกรรมที่ทรงสละชีพของพระองค์เพื่อรักษาพระชนม์ชีพของพระราชสวามี และเท่ากับเป็นการรักษาเอกราชของชาติไทยไว้มี เหตุการณ์

⁴³วิบูล วิจิตรวาทการ, ราชวงศ์บ้านพลูหลวง (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊ค, 2544). หน้า (8).

⁴⁴พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, “สมเด็จพระยอดฟ้าเป็นโอรสของใคร?”, ศิลปวัฒนธรรม 22,12 (ตุลาคม พ.ศ. 2544): 58-60.

⁴⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 59-60.

⁴⁶วิณา โจนนราธา, “เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารร่องรอยสมเด็จพระสุริโยทัยในพงศาวดาร,” ศิลปากร 44,3 (พฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2544): 90-101.

ดังกล่าวเกิดขึ้นจริงหรือไม่⁴⁷ ซึ่งตรวจสอบจากพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ ที่อธิบายถึงการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระสุริโยทัย ครั้งสมเด็จพระเทียรราชาที่ราชออกศึกหงสา เป็นต้น นอกจากนี้ยังตรวจสอบพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ เพื่อแสดงถึงการมีตัวตนของพระสุริโยทัยในประวัติศาสตร์อยุธยาด้วย

“เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดาร ไม่มีพระสุพรรณกัลยาในพระราชพงศาวดารไทย”⁴⁸ ของวิณา โรจนราธา ในศิลปากร ปีที่ 44 ฉบับที่ 6 เดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม พ.ศ. 2544 อธิบายถึงพระราชประวัติของพระสุพรรณกัลยาซึ่งไม่ถูกบันทึกไว้ในพงศาวดารไทยหรือพงศาวดารหลวงของไทยเลย แต่กลับพบจากหลักฐานภาคเอกชน 3 ชิ้น⁴⁹ คือ คำให้การขุนหลวงหาวัด คำให้การชาวกรุงเก่า และสังคีตยวงส์ ซึ่งสมเด็จพระวันรัตน์ วัดพระเชตุพนในรัชกาลที่ 1 ส่วนการถวายพระสุพรรณกัลยาให้พระเจ้าหงสาวดีมีบันทึกไว้ในพงศาวดารฉบับหอแก้วของพม่า และพระราชพงศาวดารมหาราชวงศ์ก็มีการกล่าวถึงพระนามของพระสุพรรณกัลยาเช่นกัน

“เส้นทางทัพพม่า ตีกคราวสูญเสียดี “พระสุริโยทัย” ”⁵⁰ ของสุธิดา อ่าวสุคนธ์ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 22 ฉบับที่ 11 เดือนกันยายน พ.ศ. 2544 อธิบายเส้นทางยุทธศาสตร์ที่พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ยกทัพผ่านเข้าตีกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2091 ครั้งที่สูญเสียดีพระสุริโยทัย ตีกครั้งนี้เรียกว่า “ตีกตะเบ็งชเวตี้” เป็นสงครามใหญ่ที่พม่ายกทัพมาประชิดกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้ง

⁴⁷วิณา โรจนราธา, “เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารร่องรอยสมเด็จพระสุริโยทัยในพงศาวดาร,” *ศิลปากร* 44,3 (พฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2544): 91.

⁴⁸วิณา โรจนราธา, “เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดาร ไม่มีพระสุพรรณกัลยาในพระราชพงศาวดารไทย,” *ศิลปากร* 44,6 (พฤศจิกายน-ธันวาคม พ.ศ. 2544): 92-97.

⁴⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

⁵⁰สุธิดา อ่าวสุคนธ์, “เส้นทางทัพพม่า ตีกคราวสูญเสียดี “พระสุริโยทัย” *ศิลปวัฒนธรรม* 22,11 (กันยายน พ.ศ. 2544): 40-45.

แรก⁵¹ “บุเรงนอง “ผู้ชนะสิบทิศ” สร้างภูเขาทองที่อยู่อยุธยา”⁵² ของพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 22 ฉบับที่ 11 เดือนกันยายน พ.ศ. 2544 เสนอว่า เจดีย์ภูเขาทองเริ่มสร้างโดยพระเจ้าช้างเผือกกรุงหงสาวดี หรือ พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่า ครั้งที่มิอำนาจเหนือกรุงศรีอยุธยา 15 ปี แม้ว่าภายหลังภูเขาทองจะได้รับการปฏิสังขรณ์ใหม่เกือบทั้งหมดในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ยังคงร่องรอยที่เหลืออยู่ เช่น ฐานสามชั้นย่อเก็จแบบพม่า เป็นต้น⁵³

“การเมืองเรื่องพระสุริโยทัย”⁵⁴ ของเทพมนตรี ลิมปพยอม อธิบายประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา ว่าด้วยเรื่องพระสุริโยทัย ตั้งแต่พระสุริโยทัยในความรู้เดิม, พระสุริโยทัยในพงศาวดารและคำให้การ, หลักฐานชาวต่างประเทศว่าด้วยเรื่องพระสุริโยทัย, สภาพของการเมืองในรัชสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราชถึงสมเด็จพระมหาจักรพรรดิขึ้นครองราชย์ และการเมืองเรื่องพระสุริโยทัย โดยเป็นการถกเถียงประเด็นจากหลักฐานที่ปรากฏและวิเคราะห์ ตีความหลักฐานเหล่านี้ใหม่ อีก โดยตั้งคำถามถึง วิจารณ์ของพระสุริโยทัยที่สละพระชนม์ชีพปกป้องพระราชสวามีนั้นไม่อาจเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางการเมือง กฎมณเฑียรบาล ตำราพิชัยสงคราม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในสมัยดังกล่าวได้ แต่เรื่องของพระสุริโยทัยในนาม “พระสุวัณณ์” มีความน่าเชื่อถือมากกว่า เพราะมีความเป็นไปได้ที่เข้ากับกับสถานการณ์ของสตรีฝ่ายในสมัยอยุธยา ทั้งก่อนหน้าเหตุการณ์ เช่น กรณีท้าวศรีสุดาจันทร์ สตรีที่เล่นการเมืองพ่ายแพ้เกมส์การเมืองที่เหนือชั้นของขุนพิเรนทรเทพหรือกรณีสมัยหลังกว่า เช่น กรณีกรมหลวงโยธาเทพ ผู้ทรงอิทธิพลในราชสำนักอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนชาวยุโรปยกย่องว่าเป็นผู้หญิงเก่งทั้งภาษาต่างประเทศ การทูต และการเมืองภายใน สำหรับเรื่องของ พระสุวัณณ์ ที่ปรากฏอยู่ใน

⁵¹ สุธิดา อ่าวสุคนธ์, “เส้นทางทัพพม่า ศึกคราวสุญเสีย “พระสุริโยทัย” ศิลปวัฒนธรรม 22,11 (กันยายน พ.ศ. 2544): 40.

⁵² พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, “บุเรงนอง “ผู้ชนะสิบทิศ” สร้างภูเขาทองที่อยู่อยุธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 22,11 (กันยายน พ.ศ. 2544): 52-57.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

⁵⁴ เทพมนตรี ลิมปพยอม, การเมืองเรื่องพระสุริโยทัย (กรุงเทพฯ: ประวัติศาสตร์, 2544).

บันทึกของ เยเรเมียส ฟาน ฟลีท หรือ วัน วลิต ที่กล่าวว่า พระสุวัฒน์เป็นสตรีสูงศักดิ์ในราชสำนักอยุธยาดำเนินกุศโลบายทางการเมืองที่แยบยล ช่วยเหลือลูกเขย คือ พระมหาธรรมราชา จนประสบความสำเร็จได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นการเมืองเรื่องพระสุริโยทัยยังไม่สามารถข้อยุติได้ยังคงเป็นการเมืองที่สลับซับซ้อนทั้งจากหลักฐานและความเชื่อของคนในสังคมไทย⁵⁵

“ประชุมหลักฐานประวัติศาสตร์เรื่อง พระเจ้าอู่ทอง ไม่ได้มาจากอู่ทอง มาจากเมืองจันทราทางทะเล มาจากเมืองลาว-ทางบก”⁵⁶ โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2545 รวบรวมหลักฐานเกี่ยวกับพระเจ้าอู่ทอง ได้แก่เรื่องเมืองอู่ทอง ประวัติของพระเจ้าอู่ทอง การสันนิษฐานถิ่นกำเนิด การตั้งหลักแหล่งที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จนสถาปนากลายเป็นกรุงศรีอยุธยาและขึ้นเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักร โดยอาศัยหลักทางจากตำนาน พงศาวดาร บันทึก และหลักฐานทางโบราณคดี เพื่อสนับสนุนคำสันนิษฐานที่ว่า “ประชุมหลักฐานประวัติศาสตร์เรื่อง พระเจ้าอู่ทอง ไม่ได้มาจากอู่ทอง มาจากเมืองจันทราทางทะเล มาจากเมืองลาว-ทางบก” โดยแบ่งหัวข้อย่อย เช่น ทักท้วงถกเถียง เรื่อง ทำวอู่ทอง-เมืองอู่ทอง, นิทานทำวอู่ทองในราชสำนักสยาม, พระเจ้าอู่ทองครองอยู่เมืองอู่ทองที่สุพรรณบุรี, พระเจ้าอู่ทองที่สร้างอยุธยาไม่ได้มาจากเมืองอู่ทองทำวอู่ทอง-ทางทะเล มาจากเมืองจันทรา, ทำวอู่ทอง-ทางบก มาจากดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง เป็นต้น”

“ขัตติยนารีแห่งราชอาณาจักรสยาม”⁵⁷ ของสุนทร ชุตินทรานนท์ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 24 ฉบับที่ 3 เดือนมกราคม พ.ศ. 2546 กล่าวว่าธรรมเนียมของการเขียนประวัติศาสตร์ไทย โดยเฉพาะการเขียนพระราชพงศาวดาร ที่มุ่งให้ความสำคัญแต่เฉพาะพระราชกรณียกิจ และชะตากรรมของพระมหากษัตริย์ผู้ซึ่งเป็นบุรุษเพศ แต่ก็ยังมีกล่าวถึงบทบาทของสตรีสูงศักดิ์

⁵⁵ เทพมนตรี ลิ้มพยอม, การเมืองเรื่องพระสุริโยทัย (กรุงเทพฯ: ประวัติศาสตร์, 2544). หน้า 165-166.

⁵⁶ สุจิตต์ วงษ์เทศ, ประชุมหลักฐานประวัติศาสตร์เรื่อง พระเจ้าอู่ทอง ไม่ได้มาจากอู่ทอง มาจากเมืองจันทราทางทะเล มาจากเมืองลาว-ทางบก (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545).

⁵⁷ สุนทร ชุตินทรานนท์, “ขัตติยนารีแห่งราชอาณาจักรสยาม,” ศิลปวัฒนธรรม 24,3 (มกราคม พ.ศ. 2546): 70-99.

โดยเฉพาะชัตติยานารี ที่เกี่ยวข้องกับราชการแผ่นดิน บางครั้งถึงขั้นมีส่วนต่อการผลักดันเปลี่ยนแปลงดินอีกด้วย นอกจากนี้จากหลักฐานประเภทคำบอกเล่าและบันทึกชาวต่างประเทศยังแสดงถึงบทบาทและความสำคัญของชัตติยานารีในประวัติศาสตร์ไทยด้วย เช่น ศรีสุตาจันทร์ พระสุริโยทัย มหาบรมดิลก สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระสวัสดิราชา พระวิสุทธิกษัตริย์ พระเทพกษัตริย์เจ้าพระสุวัณณ์ มณีรัตนา (เจ้าขรรค์จันทร์ จากบันทึกของวัน วลีต) กรมพระเทพามาตย์ (พระราชมารดาเลี้ยงของพระเจ้าเสือ) เจ้าแม่วัดดุสิต (มารดาเจ้าพระยาโกษาเหล็ก) และพระสุพรรณกัลยา เป็นต้น

“พระมหาดรรมาชาธิราช: อำนาจเดิมที่กลับมาของราชวงศ์สุโขทัย”⁵⁸ ของพิเศษ เจียจันท์พงษ์ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 24 ฉบับที่ 3 เดือนมกราคม พ.ศ. 2546 อธิบายว่าราชวงศ์สุโขทัยในสมัยกรุงศรีอยุธยาช่วงแรกได้หายไปจากประวัติศาสตร์ จนกระทั่งสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราชครองกรุงศรีอยุธยา และได้มีการถ่ายโอนขุนนางจากเมืองเหนือมายังกรุงศรีอยุธยาเกือบทั้งหมด แต่หลังจากสมเด็จพระไชยราชาธิราชสวรรคต ราชวงศ์โบราณผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยาอย่าง ราชวงศ์ละโว้-อยุธยาได้กลับมาใช้อำนาจภายในกรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง แต่ไม่นานนักขุนนางเชื้อพระวงศ์สุโขทัยได้ลุกขึ้นมาโค่นล้มอำนาจของราชวงศ์ละโว้-อยุธยา และถวายเป็นแก่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิผู้ควรมีความชอบธรรมมากกว่า ซึ่งความดีความชอบครั้งนี้เป็นของขุนพิเรนทรเทพ ฐานันดรเดิมคือเจ้านายราชวงศ์สุโขทัย ภายหลังได้ขึ้นเป็นผู้ปกครองกรุงศรีอยุธยาพระนามว่า พระมหาดรรมาชา หมายถึง ผู้มีสิทธิในราชบัลลังก์กรุงศรีอยุธยา⁵⁹ สู่อำนาจอย่างสมบูรณ์ของราชวงศ์สุโขทัย

⁵⁸พิเศษ เจียจันท์พงษ์, “พระมหาดรรมาชาธิราช: อำนาจเดิมที่กลับมาของราชวงศ์สุโขทัย,” *ศิลปวัฒนธรรม* 24,3 (มกราคม พ.ศ. 2546): 112-127.

⁵⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 126-127.

- การเมืองภายในและภายนอกราชอาณาจักร

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่อธิบายในเรื่องการเมืองภายในและภายนอกราชอาณาจักร กล่าวถึงบทบาททางการเมืองของคนกลุ่มต่างๆ ในราชอาณาจักรอยุธยา และบุคคลที่มีบทบาท และอิทธิพลทางการเมืองต่อราชอาณาจักรอยุธยา เช่น “อยุธยา” ในฐานะศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครอง⁶⁰ ของธิดา สาระยา ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 11 ฉบับที่ 11 เดือนกันยายน พ.ศ. 2533 อธิบายว่า “..ละโว้-อโยธยา เป็น เมืองคู่ อีกคู่หนึ่งบนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ที่มีพัฒนาการเป็น กรุงศรีอยุธยา ต่อจากนั้นกรุงศรีอยุธยาก็เจริญก้าวหน้า จนกลายเป็น ศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครอง แต่โดยแก่นแท้แล้วกรุงศรีอยุธยาหาใช้รัฐรวมศูนย์ในรูปแบบที่เข้าใจกันทั่วไปไม่...เพราะการพัฒนาของกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นไปนั้น ลักษณะที่โดดเด่นก็คือ ความพยายามที่จะสถาปนาให้พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจที่แท้จริง นับแต่การลดอำนาจ ลดบทบาทของบรรดาเจ้าเมืองและขุนนางที่เคยมีมาแต่ก่อน จนกระทั่งการสร้างระบบศักดินาขึ้นควบคุมขุนนางข้าราชการรวมทั้งชนทุกชั้นในสังคม ...”⁶¹

“ขุนนางแขกสมัยกรุงศรีอยุธยา”⁶² ของ น. ณ ปากน้ำ ในเมืองโบราณ ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2534 อธิบายถึงแขกอาหรับหรือแขกมัวร์ ประกอบด้วยแขกหลายกลุ่มรวมทั้งเปอร์เซียด้วย ไม่ได้ย้ายออกไปอยู่นอกกำแพงเมืองพระนครศรีอยุธยา เพราะได้อยู่ด้วยกันมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาตอนต้นคู่กับนิคมชาวจีน ชนชาตินี้มีความสามารถและได้เข้ารับราชการในราชสำนักอยุธยาจนกระทั่งได้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเกี่ยวกับกรมท่า สำหรับกรมท่ามีอยู่ 3 กรมด้วยกันคือ กรมท่าซ้าย กรมท่าขวา และกรมท่ากลาง⁶³ เปรียบเทียบกรมท่าในสมัย

⁶⁰ธิดา สาระยา, “อยุธยา” ในฐานะศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครอง,” *ศิลปวัฒนธรรม* 11,11 (กันยายน พ.ศ. 2533): 108-126.

⁶¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 109-110.

⁶²น. ณ ปากน้ำ, “ขุนนางแขกสมัยกรุงศรีอยุธยา,” *เมืองโบราณ* 17,1 (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2534): 61-66.

⁶³กรมท่าซ้ายดูแลราชการเกี่ยวกับจีนและการค้ากับจีน มีหัวหน้าคือ พระไชยสุทนต์ สมัยหลังมีศักดิ์นาสูงเป็น พระยาไชยสุทนต์ราชเศรษฐี เป็นหัวหน้าฝ่ายจีน กรมท่าขวาเกี่ยวกับแขก หัวหน้าคือพระจุฬา ภายหลังในสมัยรัตนโกสินทร์ คือ พระยา

อยุธยาได้กับกระทรวงการต่างประเทศในปัจจุบัน ก่อนการเข้ามาเป็นใหญ่ของฝรั่งเศสที่ขาดทาง การค้า การเดินเรือต่างๆอยู่ในความดูแลของข้าราชการฝ่ายแขก และข้าราชการฝ่ายแขกมา โอกาสได้เป็นเจ้าของที่อยู่ติดกับทะเลดังเช่น เมืองบางกอก เมืองมะริดในตะนาวศรี เมืองสงขลา เป็นต้น⁶⁴

“ในที่สุด สุโขทัย-สุพรรณภูมิ ก็ยึดครองกรุงศรีอยุธยา”⁶⁵ ของสุจิตต์ วงษ์เทศ ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2534 อธิบายกษัตริย์กลุ่มสยาม-สุพรรณภูมิมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับกษัตริย์แคว้นสุโขทัย เป็นเหตุให้พระเจ้าอู่ทองเริ่มแผ่ อิทธิพลขึ้นไปควบคุมแคว้นสุโขทัย และถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาอย่างแท้จริงใน รัชสมัยสมเด็จพระนครินทรวราชาธิราช หรือ เจ้านครอินทร์ เจ้าแคว้นสุพรรณภูมิซึ่งขึ้นครองราชย์ สมบัติเป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา แต่แม้แคว้นสุโขทัยจะถูกผนวกเป็นเข้ากับกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็ตาม และภายหลังเข้าครอบครองอยุธยาอีกครั้งในช่วงที่ขุนพิเรนทรเทพช่วยให้พระเทียรราชาขึ้น ครองราชย์เป็นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โดยขุนพิเรนทรเทพได้รับตำแหน่งพระมหาธรรมราชา กลับขึ้นไปครองแคว้นเหนือที่เมืองพิษณุโลก⁶⁶

“ขุนนางอยุธยา”⁶⁷ ของมานพ ถาวรวัฒน์สกุล ตีพิมพ์ครั้งแรกเดือนธันวาคม พ.ศ. 2536 โดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมข้อมูลหลักฐานและ

จุฬาราชมนตรี หัวหน้าแขกในสยาม และเป็นประมุขทางศาสนาอิสลามในประเทศด้วย กรมท่ากลาง เดิมขึ้นอยู่กับ เจ้าพระยาพระคลังสืบตำแหน่งมา ต่อมาพระวิไชยเณทร์ ฝรั่งเศสติดกรีกได้ดำรงตำแหน่งแทนเจ้าพระยาพระคลัง มีหน้าที่ดูแล ปกครองฝรั่งทั้งหมดทุกชาติ (น. ณ ปากน้ำ, “ขุนนางแขกสมัยกรุงศรีอยุธยา,” เมืองโบราณ 17,1 (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2534): 65.)

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64-65.

⁶⁵ สุจิตต์ วงษ์เทศ, “ในที่สุด สุโขทัย-สุพรรณภูมิ ก็ยึดครองกรุงศรีอยุธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 13,1 (พฤศจิกายน พ.ศ. 2534): 230-237.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 237.

⁶⁷ มานพ ถาวรวัฒน์สกุล, ขุนนางอยุธยา (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2536).

ประเด็นการวิเคราะห์เนื้อหา จากวิทยานิพนธ์เรื่อง “ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และการปกครองในสมัยอยุธยา” ซึ่งอธิบายถึงบทบาทอำนาจทางการเมืองของขุนนางในสมัยอยุธยา เพื่อให้เข้าใจรูปแบบการปกครองของอยุธยา รวมถึงสิทธิและผลประโยชน์ของขุนนางในสมัยนั้นด้วย คติหรือแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองสมัยอยุธยาเกิดจากการผสมผสานระหว่างคติ พุทธ-พราหมณ์ และคติพื้นเมืองของดินแดนแถบนี้ กษัตริย์อยุธยาเป็นทั้ง “จักรพรรดิราชา” “เทวราชา” และ “ธรรมราชา” แนวคิดการสั่งสมบุญบารมีเป็นสาระสำคัญส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิด การแย่งชิงอำนาจเป็นระยะๆ ในระบบการเมืองอยุธยา ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตทางสังคมและ การเมืองของขุนนางด้วย ลักษณะของการเมืองอยุธยาที่สัมพันธ์กับขุนนางในระยะแรกระบบเมือง ลูกหลวงเป็นฐานกำลังของเจ้านายในโครงสร้างการปกครอง-บริหารเมืองหลวงยังไม่สามารถ ควบคุมหัวเมืองโดยตรง ลักษณะดังกล่าวส่งผลให้ขุนนางในยุคแรกเป็นเพียงกลไกการปกครอง และการบริหาร ต่อมาในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 21 เกิดการปรับปรุงการปกครอง วางรากฐาน การเติบโตให้กับขุนนางให้กับขุนนางเมืองหลวง ในการจัดสรรตำแหน่งและการปฏิบัติหน้าที่ทาง ราชการของขุนนางให้มีความเคร่งครัดแน่นอนตามกรมกองต่างๆ ต่อมาส่งผลให้ขุนนางกลายเป็น กลุ่มอิทธิพลและเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองกลุ่มใหม่ที่สามารถเข้ามามีบทบาทและมี อำนาจต่อรองทางการเมืองในระดับสูงในระบบการเมืองอยุธยา⁶⁸

“โกษาปาน ด้านฝรั่งเศส ยึดสยาม”⁶⁹ ของกรรณิกา จรรย์แสง และมอริกัน สपोर्ट แตช ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2536 นำเสนอถึงการเจรจา ทางการทูตของโกษาปานกับฝรั่งเศส เมื่อครั้งที่โกษาปานเดินทางไปยังฝรั่งเศสเพื่อเป็นราชทูต เจริญสัมพันธ์ไมตรีกับฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. 2230 เอกสารชิ้นนี้ช่วยในการวิเคราะห์นโยบาย

⁶⁸มานพ ถาวรวัฒน์สกุล, ขุนนางอยุธยา (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2536). หน้า 275-280.

⁶⁹กรรณิกา จรรย์แสง และมอริกัน สपोर्टแตช, “โกษาปาน ด้านฝรั่งเศส ยึดสยาม,” ศิลปวัฒนธรรม 15,1 (พฤศจิกายน พ.ศ. 2536): 164-173.

ทางการทูตที่แท้จริงของฝรั่งเศสในการรุกคืบเมืองสยาม อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงไหวพริบของทูตสยามด้วย⁷⁰

“พระนครศรีอยุธยาในฐานะราชธานี”⁷¹ พ.ศ. 2537 ของศรีศักร วัลลิโภดม ในเมืองโบราณ ปีที่ 20 ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2537 กล่าวถึงพระนครศรีอยุธยาในฐานะราชธานี ซึ่งในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นเพียงรัฐอิสระที่สำคัญแห่งหนึ่ง จนกระทั่งรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 อยุธยา สุพรรณภูมิ และสุโขทัยได้รวมกันเป็นอาณาจักร ทำให้พระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานีของที่ประทับของพระมหากษัตริย์และศูนย์กลางการปกครองและอำนาจในเวลาเดียวกัน⁷²

“การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ”⁷³ พ.ศ. 2539 วิทยานิพนธ์ ของโสพิศ หนูทอง ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาการเมืองและการรักษาพระราชอำนาจของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งการเมืองในสมัยของพระองค์มีเสถียรภาพของราชบัลลังก์ และรอดพ้นจากการชิงอำนาจตลอดรัชสมัยที่พระองค์ทรงครองราชสมบัติ เนื่องจากการตั้งกลุ่มทางการเมืองของพระองค์ และใช้กลุ่มทางการเมืองดังกล่าวดุลอำนาจกันและกัน ทั้งยังช่วยให้พระองค์สามารถควบคุมอำนาจทางการเมืองสำหรับกลุ่มทางการเมืองที่สมเด็จพระเจ้าบรมโกศทรงตั้งขึ้น ได้แก่

การตั้งเจ้าทรงกรม ซึ่งกลุ่มเจ้าต่างกรมในสมัยพระองค์ส่วนใหญ่เป็นพระราชโอรสของพระองค์ การที่แต่งตั้งพระราชโอรสให้ทรงกรม คือ การควบคุมกำลังคน โดยปกติพระราชโอรส

⁷⁰ กรรณิกา จรรย์แสง และมอริกัน สपोर्टแซช, “โกษาปาน ด้านฝรั่งเศส ยึดสยาม,” ศิลปวัฒนธรรม 15,1 (พฤศจิกายน พ.ศ. 2536): 164.

⁷¹ ศรีศักร วัลลิโภดม, “พระนครศรีอยุธยาในฐานะราชธานี,” เมืองโบราณ 20,3 (กรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2537): 11-24.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

⁷³ โสพิศ หนูทอง, “การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).

ถ้าไม่ได้ทรงกรม การควบคุมกำลังไพร่พลจะเป็นไปตามศักดิ์นาของแต่ละบุคคลตามฐานะการประสูติ แต่เมื่อทรงกรมศักดิ์นาก็จะเพิ่มขึ้น เป็นผลให้มีไพร่พลในปกครองเพิ่มขึ้น ยิ่งประโยชน์แก่พระองค์ที่มีจำนวนไพร่พลในการควบคุมของเชื้อพระวงศ์ใกล้ชิดเพิ่มขึ้น หากมีเหตุการณ์ที่ขุนนางจะแย่งชิงอำนาจก็จะระดมกำลังคนใช้ในยามฉุกเฉิน โดยใช้อำนาจผ่านเจ้าทรงกรมที่เป็นพระราชโอรส นอกจากนี้กลุ่มเจ้าต่างกรมยังต้องถ่วงดุลอำนาจกันเองด้วย เพราะในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศไม่ได้แต่งตั้งเจ้าวังหน้าทันทีที่พระองค์ครองราชสมบัติ เพราะทรงตระหนักดีถึงอำนาจและอิทธิพลเจ้าวังหน้า ซึ่งอาจมีผลต่อการรักษาราชบัลลังก์ของพระองค์ ดังนั้นพระราชโอรสที่ดำรงตำแหน่งเจ้าต่างกรมจึงมีศักดิ์นาไม่ต่างกันมากเกินไป ทำให้ไม่เกิดการท้าทายอำนาจทางการเมืองของพระองค์ และกลุ่มเจ้าต่างกรมพยายามกระทำความดีความชอบต่อพระองค์เพื่อหวังในการขึ้นมากอยู่ในตำแหน่งเจ้าวังหน้า

ในส่วนของขุนนางเกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างโดยเพิ่มอำนาจแก่เจ้าพระยาโกษาธิบดีให้ปกครองทั้งหัวเมืองชายทะเลและหัวเมืองฝ่ายใต้ทั้งหมด แทนสมุหพระกลาโหม นอกจากนี้ยังสร้างภาพพจน์ของพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ที่เป็นธรรมราชา โดยอาศัยพุทธศาสนา เพื่อสร้างบารมีทางการเมืองด้วย⁷⁴

“การเมืองไทยสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. 2276-2301”⁷⁵ สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ของเทพมนตรี ลิมปพยอม ศึกษาลักษณะและการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง รวมทั้งบทบาทและอำนาจทางการเมืองของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง รวมถึงปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองของกลุ่มอำนาจต่างๆ ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และศาสนาในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. 2276-2301⁷⁶ โดยสรุปว่าการเมืองสมัยอยุธยา

⁷⁴ ใฝพิศ หนูทอง, “การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539). หน้า 143-148.

⁷⁵ เทพมนตรี ลิมปพยอม, “การเมืองไทยสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. 2276-2301,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539).

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

ตอนปลาย อยู่ในสภาวะขาดเสถียรภาพ มีการแย่งชิงราชสมบัติในกลุ่มเชื้อพระวงศ์ตลอดเวลา การควบคุมหัวเมืองและประเทศราชอ่อนแอลง ชุนนางแสวงหาผลประโยชน์ ทำให้ในรัชสมัยของ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศต้องใช้นโยบายถ่วงดุลอำนาจกับชุนนาง ตั้งพระโอรสเป็นเจ้าทรงกรม มาคานอำนาจ ชุนนางถูกไล่ออนอำนาจ พระโอรสเจ้าทรงกรมมีบทบาททางการเมืองเต็มที่ ชุนนางเข้าเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองไว้ ด้านเศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็ว สร้างผลประโยชน์ และผลกำไรแก่ชุนนางและกษัตริย์ รัชกาลนี้ยังทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง เกิดความขัดแย้งกับบาทหลวง เนื่องจากนโยบายห้ามมิให้คนมาเข้ารีต และต่อต้านการเผยแพร่ ศาสนาคริสต์จากพระสงฆ์และชุนนางก่อให้เกิดความแตกแยกกับคนทุกกลุ่มในสังคมอยุธยา⁷⁷

“รูปแบบการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในสมัยอยุธยา พ.ศ. 1893-2310”⁷⁸ ของปิยรัตน์ อินทร์อ่อน ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษารูปแบบและวิธีการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองสมัยอยุธยา โดยวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลง รวมถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการแย่งชิงอำนาจทางการเมือง การแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในสมัยอยุธยา มี 2 รูปแบบ คือ การใช้กำลังพลจำนวนมาก และการลอบทำร้าย

1. การใช้กำลังพลจำนวนมาก มีลักษณะการปฏิบัติการ 2 ลักษณะ คือ

1.1 การรวบรวมกำลังพลจากภายนอกเขตกำแพงพระนคร เช่น ปริมณฑลรอบกรุงศรีอยุธยา เมืองสุพรรณบุรี เมืองลพบุรี เมืองแพรกศรีราชา แขวงชุนละคร เมืองเพชรบุรี สำหรับการรวบรวมกำลังพลนอกเขตกำแพงพระนครมี 2 วิธีด้วยกัน คือ

- การเคลื่อนกำลังทางบก มีเส้นทางหลักยึดเมืองหลวง 2 เส้นทางคือ เส้นทางป่าตะกั่ว-หน้าบางตรา กับ เส้นทางนนป่าถ่าน-ตลาดเจ้าพรหม

⁷⁷ เทพมนตรี ลิ้มพยอม, “การเมืองไทยสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. 2276-2301,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539). หน้า 126-129.

⁷⁸ ปิยรัตน์ อินทร์อ่อน, “รูปแบบการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในสมัยอยุธยา พ.ศ. 1893-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).

- การเคลื่อนกำลังทางน้ำ เคลื่อนกำลังระยะประชิดพระนคร เข้าสู่พระนครทางด้านใต้ทำเทียบเรือสำคัญได้แก่ ประตูไชย ถ้าผ่านประตูไชยได้จะเข้าสู่ถนนปาดทองซึ่งตรงไปถึงวัดพระศรีสรรเพชญ์และเทียบหน้าพระราชวังชั้นนอก

1.2 การรวบรวมกำลังพลภายในพระนคร บริเวณพระราชวังหลวง พระราชวังหน้า วัดที่มีขนาดใหญ่ซึ่งเป็นที่ผู้ว่าการกบฏหรือรัฐประหารใช้เป็นชุมนุมพลการแย่งชิงอำนาจ

2. เป็นการแย่งชิงอำนาจที่ได้ผลชัดเจนและเด็ดขาด มีทั้งใช้อาวุธ ยาพิษ หรือ ลอบสังหาร ซึ่งการลอบทำร้ายให้ผลดีกว่าและลดการเผชิญหน้ากัน

การแย่งชิงอำนาจทางการเมืองสมัยอยุธยา เริ่มจากการใช้กำลังพลจำนวนมากจากบริเวณปริมณฑล จนกระทั่งสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 เมื่อมีการจัดการปกครองใหม่ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทำให้เมืองที่เคยเป็นสถานที่ชุมนุมพลลดความสำคัญและด้อยศักยภาพในการสะสมกำลัง จึงเริ่มมีการใช้วิธีลอบทำร้ายภายในราชสำนัก นอกจากนี้ยังพบหลักฐานการรวบรวมกำลังพลใกล้พระนครมากขึ้นเป็นผลให้เมืองกลายเป็นสนามรบไปด้วย ทั้งพระราชวังหลวง และพระราชวังหน้า ซึ่งการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองสมัยอยุธยาเป็นเช่นนี้ จนกระทั่งอยุธยาล่มสลายในที่สุด⁷⁹

“บทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง 2310”⁸⁰ ของอภิเชษฐ จันतीय พ.ศ. 2540 วิทยานิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ศึกษาบทบาทขุนนางมอญในด้านพลเรือนและทหารสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127-2310 และวิเคราะห์บทบาททางการเมืองของขุนนางมอญตั้งแต่ปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2171) จนถึงรัชสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ (พ.ศ. 2310)⁸¹ ขุนนาง

⁷⁹ปิยรัตน์ อินทร์อ่อน, “รูปแบบการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในสมัยอยุธยา พ.ศ. 1893-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539). หน้า 88-91.

⁸⁰อภิเชษฐ จันतीय, “บทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง 2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2540).

⁸¹เรื่องเดียวกัน, หน้า จ.

มอญมีบทบาทเป็นทหารรักษาพระองค์ หน่วยรบทั้งทางบกและทางเรือ รวมทั้งเป็นทหารลาดตระเวน นอกจากนี้ขุนนางมอญยังมีสถานภาพทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ เพราะเป็นผู้ควบคุมกำลังไพร่พลที่มีประสิทธิภาพและจำนวนมาก ส่งผลให้ขุนนางมอญถูกดึงเข้ามามีบทบาทในการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายในอยุธยา ตั้งแต่ปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ. 2171 ถึง พ.ศ. 2310⁸²

“ชั้นที่แยกในราชสำนักอยุธยา”⁸³ ของจุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 21 ฉบับที่ 6 เดือนเมษายน พ.ศ. 2543 กล่าวถึงหลักฐานที่เก่าที่สุดเกี่ยวกับชั้นที่ในราชสำนักอยุธยา คือ กฎมณเฑียรบาลสมัยอยุธยา อยู่ประมาณช่วงอยุธยาตอนต้นถึงตอนกลาง ซึ่งมักจะพบคำว่า นักโทษชั้นที่ อยู่คู่กันในเอกสารอยุธยา นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่า นักโทษชั้นที่ ที่ปรากฏอาจจะเป็นคนละพวก เวลาเข้าเฝ้านักโทษอยู่ฝ่ายขวา ส่วนชั้นที่อยู่ฝ่ายซ้าย แต่อย่างไรก็ตามไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับชั้นที่จึนในราชสำนักอยุธยา แต่กลับพบว่าในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ชั้นที่ในวังเป็นแขกทั้งสิ้นซึ่งชั้นที่มีหน้าที่หลายอย่าง เช่น เป็นผู้อันเชิญพระราชเสาวนีย์ของพระอัครมเหสี คอยเฝ้าแทนในการพระราชพิธี คอยตีกรับในการรับเสด็จ เป็นต้น⁸⁴

“พระเจ้าเสือ และพันท้ายนรสิงห์ ในหลักฐานประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา”⁸⁵ ของโดม ไกรปกรณ์ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 21 ฉบับที่ 10 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2543 ต้องการตรวจสอบประวัติศาสตร์ไทยเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ ที่อยู่ในการรับรู้ของคนไทยมานาน จนแทบไม่มีใครตรวจสอบเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีปรากฏอยู่จริงในพงศาวดารหรือไม่ อย่างไรก็ตามการค้นคว้าเรื่องราวดังกล่าวจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), พระราช

⁸²อภิเชษฐ จันเที่ยง, “บทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง 2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2540). หน้า 108-109.

⁸³จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, “ชั้นที่แยกในราชสำนักอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 21,6 (เมษายน พ.ศ. 2543): 66-73.

⁸⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 68-73.

⁸⁵โดม ไกรปกรณ์, “พระเจ้าเสือ และพันท้ายนรสิงห์ ในหลักฐานประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 21,10 (สิงหาคม พ.ศ. 2543): 120-123.

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) และคำให้การชาวกรุงเก่า กลับไม่ปรากฏการกล่าวถึงพันท้ายนรสิงห์ไว้เลย แต่พบเรื่องราวดังกล่าวภายในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 หรืออย่างช้าที่สุดคือในรัชกาลที่ 2 บทความต้องการนำเสนอว่า แม้เรื่องราวของพันท้ายนรสิงห์จะไม่ปรากฏภายในพงศาวดาร แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเรื่องนี้ไม่เป็นจริง เรื่องของพันท้ายนรสิงห์เป็นตำนานที่อธิบายการขุดคลองลัดที่คลองโคกขามที่คิดเคี้ยวเพื่อเดินทางได้สะดวกขึ้น อีกทั้งการหยิบตำนานเรื่องนี้ขึ้นมาเพื่อแสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นในพระราชกำหนด ขนบธรรมเนียมของพันท้ายนรสิงห์ ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางการเมืองของรัชกาลที่ 1 พระมหากษัตริย์ผู้ยึดมั่นในขนบธรรมเนียม และได้อำนาจมาจากการเป็นผู้ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมสมัยอยุธยา⁸⁶

“ยามาตะ” ออกญาเสนาภิมุข “เรื่องจริง” หรือ “อิงนิยาย”⁸⁷ ของปราชญ์ ตรีทอง ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 22 ฉบับที่ 12 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2544 อธิบายว่าประวัติของยามาตะเป็นประเภท “เรื่องจริงอิงนิยาย” ยังไม่มีฉบับไหนที่ประวัติของยามาตะชัดเจน ทำให้บทสรุปในเรื่องตำนานของยามาตะเกินจริงเขียนอยู่ในหนังสือ “ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี” ดังนั้นประวัติของยามาตะยังคงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องหาหลักฐาน เอกสารมาอธิบายอ้างอิง เพื่อให้ประวัติของยามาตะ เป็นจริง มากกว่าการกล่าวเกินจริง⁸⁸

“บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153-2435)”⁸⁹ พ.ศ. 2544 ของจุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ วิทยานิพนธ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

⁸⁶โดม ไกรปรกรณ์, “พระเจ้าเสือ และพันท้ายนรสิงห์ ในหลักฐานประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 21,10 (สิงหาคม พ.ศ. 2543): 120-123.

⁸⁷ปราชญ์ ตรีทอง, ““ยามาตะ” ออกญาเสนาภิมุข “เรื่องจริง” หรือ “อิงนิยาย,”” *ศิลปวัฒนธรรม* 22,12 (ตุลาคม พ.ศ. 2544): 42-49.

⁸⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

⁸⁹จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, “บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153-2435),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544).

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาบทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2153 หรือ ค.ศ. 1610) จนถึง พ.ศ. 2453 (ค.ศ. 1892) รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยอธิบายสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวา รวมถึงการปรับตัวของขุนนางกรมท่าขวา เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ในช่วงเวลาดังกล่าว⁹⁰ จากการศึกษาพบว่าระบบราชการในยุคจารีตได้ให้ความสำคัญกับบุคคลและกลุ่มบุคคลที่มีผลประโยชน์ต่อผู้ปกครองรัฐ เป็นผลให้กลุ่มมุสลิมสายอินโด-อิหร่าน สายตระกูลเฉกอะหมัดเข้าสู่ระบบราชการสยาม โดยอาศัยความชำนาญการ ความสัมพันธ์ทางสายตระกูล โดยการอุปถัมภ์จากราชสำนักและกลุ่มขุนนาง จนสามารถเข้ามามีบทบาทและมีอิทธิพลในระบบราชการสยาม ขุนนางสายตระกูลเฉกอะหมัดประสบความสำเร็จในการเล่นการเมือง จากการได้รับการสนับสนุนกลุ่มอำนาจต่างๆ และสามารถดำรงบทบาทและอิทธิพลในระบบราชการอย่างต่อเนื่องและยาวนาน แม้การเปลี่ยนแปลงนโยบายบริหารราชการของพระมหากษัตริย์สยามได้ส่งผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของขุนนางกลุ่มต่างๆ แต่สำหรับขุนนางสายตระกูลเฉกอะหมัดสามารถปรับตัวเพื่อดำรงรักษาบทบาทหน้าที่หรือใช้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลง เพื่อเพิ่มบทบาทและอิทธิพลในราชสำนักด้วย อย่างไรก็ตามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการปรับปรุงระเบียบวิธีการบริหารราชการในหน่วยงานต่างๆ ส่งผลต่อบทบาทของขุนนางกรมท่าขวาลดน้อยลงจากเดิม เพราะมีแนวทางตรงข้ามกับกลุ่มผู้ปกครองสยามในขณะนั้น ทำให้ถูกลดบทบาททางการค้า และติดต่อกับชาวต่างชาติลดลงตามลำดับ⁹¹

⁹⁰ จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, "บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153-2435)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544).
หน้า 3.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 363-365.

“ศาสนาและการเมืองในประวัติศาสตร์สุโขทัย-อยุธยา”⁹² โดยพิเศษ เจียจันทรพงษ์ ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2545 รวบรวมบทความทางวิชาการของผู้เขียนจำนวน 8 เรื่อง วิเคราะห์ ประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยเน้นหนักในด้านศาสนาและการเมืองระหว่างแคว้น คือ การรวม ดินแดนสุโขทัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยาม ซึ่งมีกรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลาง โดยเนื้อหา สาระของหนังสือเล่มนี้มีด้วยกัน 9 เรื่อง⁹³ คือ เมืองรัตและรอยเชื่อมทางประวัติศาสตร์ไทย, แนวความคิดเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติของแคว้นสุโขทัย, บทบาทของขุนหลวงพองั่วที่มีต่อ ราชวงศ์สุโขทัย, พระร่วงไปเมืองจีน, เจ้าแม่ศรีจุฬาลักษณ์ (มิใช่ชาวสุโขทัย), บทบาทของพระ มหารธรรมราชาลิไท ศาสนา และ/หรือ การเมือง, จากสองแควมาเป็นพิษณุโลก, เมือง กำแพงเพชรในสมัยสุโขทัย และกำแพงเพชรไม่ใช่เมืองชากังราว เมืองชากังราวอยู่ที่ไหน ซึ่ง เนื้อหาที่กล่าวถึงสุโขทัยเป็นช่วงการเติบโตขึ้นของอาณาจักรอยุธยาทางตอนใต้ และเริ่มขยาย อาณาเขตมาทางตอนเหนือเรื่อยๆ จนถึงสุโขทัยทำให้เป็นงานที่กล่าวถึงสุโขทัยที่สัมพันธ์กับ อยุธยาควบคู่กันไป

“บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงกับการเมืองในประวัติศาสตร์สังคมไทย”⁹⁴ ของดารา รัตน์ เมตตาริกานนท์ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 23 ฉบับที่ 7 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2545 กล่าวถึงบทบาทของผู้หญิงในสังคมไทย เช่น ท้าวศรีสุดาจันทร์ ผู้ค้าบัลลังสมเด็จพระยอดฟ้า: กรณีตัวอย่างที่มักจะถูกอ้างในด้านลบ, พระสุวัฒน์ (Prae Souwat): นางผู้อยู่เบื้องหลังของการ เสียกรุงครั้งที่ 1, อัมแดงแก่น ข้าไทของพระไตรภูวนาภิตยวงศ์: ตัวอย่างนางยูแหยให้เกิดการ แยกแยกกับพระนารายณ์ และสงครามกับวีรสตรี: สมเด็จพระสุริโยทัย เป็นต้น แสดงให้เห็น บทบาททางการเมืองของผู้หญิงในสมัยอยุธยา

⁹²พิเศษ เจียจันทรพงษ์, “ศาสนาและการเมืองในประวัติศาสตร์สุโขทัย-อยุธยา” ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545).

⁹³เรื่องเดียวกัน, หน้า (4)-(6).

⁹⁴ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงกับการเมืองในประวัติศาสตร์สังคมไทย,” *ศิลปวัฒนธรรม* 23,7 (พฤษภาคม พ.ศ. 2545): 62-70.

“การเมืองไทยในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างจากสมัยเมืองคู่สุ่สมัยราชอาณาจักร:
กรณีศึกษาพัฒนาการของวังอยุธยาและต้นกรุงเทพฯ”⁹⁵ พ.ศ. 2545 ของนภดล ปาละประเสริฐ
ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาการเจริญเติบโตและพัฒนาการของ
ราชอาณาจักรไทยในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างที่สัมพันธ์กับการเจริญเติบโตของเมือง (ราช
ธานี) ศึกษาการเจริญเติบโตของเมืองผ่านพระราชวัง และการเปลี่ยนแปลงของพระราชวังและวัง
ประเภทต่างๆ โดยเริ่มตั้งแต่สถานการณ์เกิดของวังในเวียงจากเมืองคู่ไปสู่วังในกรุง ซึ่งเป็นช่วง
สมัยที่อยุธยาพัฒนาเป็นรัฐอาณาจักรที่เกิดวังประเภทต่างๆ มาจนถึงยุคต้นกรุงเทพฯ⁹⁶ สำหรับ
บริเวณกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างก่อนรวมกลุ่มเมืองขึ้นเป็นรัฐอาณาจักรนั้นมีเวียงเป็นศูนย์กลาง
ปกครองของแคว้นขนาดเล็กที่ตั้งกระจายอยู่ทั่วตามที่ต่างๆ บนกลุ่มแม่น้ำ เช่น กลุ่มเมืองลพบุรี-
อยุธยา บนกลุ่มแม่น้ำลพบุรี-ป่าสัก หรือ สุพรรณบุรี-แพรคศรีราชา บนกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน
 เป็นต้น ซึ่งมีการรวมตัวกันเป็นเมืองคู่ ผู้นำมีฐานอำนาจปกครองสองเมืองคู่กัน และมีราชสำนัก
แบบวังในเวียงเป็นศูนย์กลางการปกครองแคว้น เช่น พระตำหนักเวียงเหล็ก การปกครอง
ลักษณะที่มีศูนย์กลางปกครองที่แยกเป็นอิสระนี้ยุติลงเมื่อสมเด็จพระนครินทราชาธิราชทรงเข้ามา
ปกครองอยุธยาได้ขยายอำนาจทางการเมืองด้วยการส่งพระราชโอรสไปปกครองเมืองสำคัญใน
กลุ่มบ้านเมืองเดิม และดินแดนทางเหนือ เมื่อถึงสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ทรงแผ่
ขยายอำนาจทางการเมืองออกไปทุกทิศทุกทาง ครั้นถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเกิดการ
ปฏิรูปการปกครองทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค สำหรับในส่วนภูมิภาคทรงจัดตั้งเมืองลูกหลวง
ขึ้น และส่งพระราชโอรสตำแหน่งสมเด็จหน่อพระพุทธเจ้า พระมหาอุปราช และเจ้านายออกไป

⁹⁵ นภดล ปาละประเสริฐ, “การเมืองไทยในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างจากสมัยเมืองคู่สุ่สมัยราชอาณาจักร:
กรณีศึกษาพัฒนาการของวังอยุธยาและต้นกรุงเทพฯ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะ
อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-13.

ปกครอง ควบคุมหัวเมือง ซึ่งบางรัชสมัยมีการส่งทั้งขุนนางหรือพระราชโอรสออกไปปกครองหัวเมืองด้วย⁹⁷

- การสงคราม

งานประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงการสงครามของอาณาจักรอยุธยา อธิบายการสงครามระหว่างไทยกับอาณาจักรใกล้เคียงอย่าง พม่า และเขมร เป็นต้น นอกจากนี้ยังกล่าวถึงยุทธวิธีทางการรบ การทำสงครามด้วย เช่น “ตำราพิไชยสงครามกับการสงคราม ไทย-พม่า”⁹⁸ โดยแสงอรุณ กนกพงศ์ชัย ตีพิมพ์ลงเมืองโบราณ ปีที่ 14 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2531 อธิบายถึงสงครามยาวนานระหว่างไทยกับพม่าตั้งแต่ พ.ศ. 2081-2379 มีโครงสร้างทางการทหารในกรอบหรือกฎเกณฑ์เดียวมาตลอด คือ ใช้ตำราพิไชยสงครามเป็นแม่บทสำหรับการทำศึก ตำรานี้มีบทบาทสำคัญต่อการวางรูปแบบยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีทางการทหาร เนื้อหาภายในตำราพิไชยสงครามมีสาระสำคัญ 3 ส่วน คือ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และว่าด้วยวิชาไสยศาสตร์และโหราศาสตร์⁹⁹

บทความเรื่อง “ทำไมพม่ารบไทย”¹⁰⁰ ของศรีศักร วัลลิโภดม ในเมืองโบราณ ปีที่ 14 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2531 อธิบายการเดินทางทัพพม่าเข้ามาตีไทยทุกครั้งจะผ่านเขตแดนที่เคยเป็นเมืองมาก่อน และยังเป็นเส้นทางการค้าขายแต่โบราณ ระหว่างลุ่มน้ำ

⁹⁷ นกมล ปาละประเสริฐ, “การเมืองไทยในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างจากสมัยเมืองคู่ผู้สมัยราชอาณาจักร: กรณีศึกษาพัฒนาการของวังอยุธยาและต้นกรุงเทพฯ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545). หน้า 496-497.

⁹⁸ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, “ตำราพิไชยสงครามกับการสงคราม ไทย-พม่า,” เมืองโบราณ 14,4 (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2531): 26-29.

⁹⁹ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, “ตำราพิไชยสงครามกับการสงคราม ไทย-พม่า,” เมืองโบราณ 14,4 (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2531): 26.

¹⁰⁰ ศรีศักร วัลลิโภดม, “ทำไมพม่ารบไทย,” เมืองโบราณ 14,4 (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2531): 37-51.

เจ้าพระยากับลุ่มน้ำสาละวิน ข้ามเทือกเขาถนนธงชัย-ตะนาวศรีกันระหว่างสองประเทศออกจากกัน เส้นทางจากไทยไปมอญนี้มี 2 เส้นทางสำคัญด้วยกันคือ เส้นทางผ่านเจดีย์สามองค์ กับเส้นทางผ่านด่านแม่ละเมา ทั้ง 2 เส้นทางนี้เริ่มจากที่เดียวกันคือเมืองเมาะตะมะเมืองท่าสำคัญของมอญ¹⁰¹ ทั้ง 2 เส้นทางเป็นประโยชน์ต่อพม่าในการตีอยุธยา หากต้องการตีเข้ากรุงศรีอยุธยาได้เร็วมักใช้เส้นทางด่านเจดีย์สามองค์ แต่ถ้าหากต้องการตัดกำลังทางฝ่ายไทยไม่ให้หัวเมืองเหนือมาช่วยกรุงศรีอยุธยามักจะเลือกทางด้านแม่ละเมา แล้วตีหัวเมืองอื่นๆ ตามรายทางเรื่อยมา ต่อมาในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยาต่อการเสียกรุง หรือในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พม่าชอบยกทัพเข้ามาทุกทิศทางนอกเหนือ 2 เส้นทางที่กล่าวมา แม้กระทั่งผ่านทางทะเลเข้าตีหัวเมืองทางปากน้ำได้ และผ่านทางเขตไทยใหญ่เข้ามาตีเมืองเหนือลงมาด้วย¹⁰²

“สงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. (2310): ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง”¹⁰³ ของสุนทร ชุตินทรานนท์ ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2531 โดยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นงานค้นคว้า อ้างอิงหลักฐานใหม่ โดยเฉพาะหลักฐานจากพงศาวดารพม่า ซึ่งเป็นหลักฐานจากคู่มือของประวัติศาสตร์การสงครามที่ยาวนานในยุคจารีตระหว่างไทยกับพม่า พงศาวดารพม่าที่นำมาศึกษาได้แก่ “พงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง” เนื้อหาภายในอธิบายเกี่ยวกับ การศึกษาประวัติศาสตร์สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พงศาวดารพม่ากับเหตุการณ์คราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 และสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาในพงศาวดารฉบับราชวงศ์คองบอง โดยเปรียบเทียบการอธิบายประวัติศาสตร์อยุธยาคราวเสียกรุงของไทยกับของพม่าที่มีความเหมือนและแตกต่างกัน โดยจากประเด็นประวัติศาสตร์ฝ่ายไทยอธิบายเกี่ยวกับความเสื่อมของอยุธยาตอนปลาย จากหลักฐานฝ่ายไทยกล่าวว่าเกิดจากเสถียรภาพทางการเมืองที่ไม่มั่นคงอันเป็นผลมาจากความล้มเหลวในการจัดสรร ควบคุมกำลังคน

¹⁰¹ ศรีศักร วัลลิโภดม, “ทำไมพม่ารบไทย,” เมืองโบราณ 14,4 (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2531): 44-45.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-50.

¹⁰³ สุนทร ชุตินทรานนท์, สงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. (2310): ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531).

และการจัดระเบียบทางสังคมเกิดภาวะความปั่นป่วนในเรื่องความสัมพันธ์เดิมของประชาคมระดับเดียวกัน และต่างระดับกัน แต่หลักฐานฝ่ายพม่ากล่าวว่าจะเกิดจากการพ่ายแพ้ทางยุทธศาสตร์ และผู้นำของอยุธยาขาดความชำนาญในการทำสงครามขนาดใหญ่ที่ใช้กำลังคนจำนวนมาก อาวุธ และพื้นที่ปฏิบัติการ ไม่ใช่ปัญหาในเรื่องการขาดแคลนกำลังคนและการจัดสรรควบคุมกำลังคนแต่อย่างใด¹⁰⁴

“การเสียกรุงใน พ.ศ. 2310: บทเรียนจากอดีต”¹⁰⁵ ของจันทร์ฉาย ภัคฉิม ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2532 โดยวิทยาลัยการทัพบก สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง อธิบายเรื่องการเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310 โดยนำมาเปรียบเทียบกับการเมืองของไทยในปัจจุบัน และอนาคต เพื่อให้เป็นบทเรียน และคติสอนใจในการบริหารประเทศ รวมถึงเพื่อให้เกิดสำนึกในการรักชาติของคนไทย ความเสื่อมถอยอำนาจภายในราชอาณาจักรมีสาเหตุมาจากระบบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจเด็ดขาดเกินไป สุดท้ายก่อให้เกิดการชิงอำนาจทางการเมือง ส่งผลให้กรุงศรีอยุธยาขาดเสถียรภาพ และความไม่มั่นคงทางการเมือง ทำให้เกิดความเสื่อมถอยของอำนาจที่คงอยู่มาเป็นเวลานาน นำไปสู่วิกฤตการณ์ใน พ.ศ. 2310 การเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า¹⁰⁶

“ประวัติศาสตร์ไทยในประวัติศาสตร์เพื่อนบ้าน: ศึกษากรณีสงครามไทยรบพม่าจากพงศาวดารพม่า”¹⁰⁷ ของสุนทร ชุตินทรานนท์ ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2534 จัดทำขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในวโรกาสเจริญพระชนมายุครบ 36

¹⁰⁴ สุนทร ชุตินทรานนท์, สงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. (2310): ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531). หน้า 78-80.

¹⁰⁵ จันทร์ฉาย ภัคฉิม, การเสียกรุงใน พ.ศ. 2310: บทเรียนจากอดีต (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการทัพบก สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง, 2532).

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

¹⁰⁷ สุนทร ชุตินทรานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในประวัติศาสตร์เพื่อนบ้าน: ศึกษากรณีสงครามไทยรบพม่าจากพงศาวดารพม่า (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534).

พรรษา รวบรวมผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทยซึ่งสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน โดยอาจารย์ในภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมทั้งวิเคราะห์สถานภาพของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นมาในอดีตถึงปัจจุบัน และทิศทางอันจะคลี่คลายไปสู่การศึกษาในอนาคต โดยพิจารณาผ่านมุมมองของนักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องในวงการต่างๆ¹⁰⁸ ประกอบด้วยหัวข้อย่อยเกี่ยวกับพม่าในสำนักและความเข้าใจของคนไทย ความคิดเบื้องหลังสงครามไทยกับพม่า และประวัติศาสตร์ไทยในประวัติศาสตร์เพื่อนบ้าน: กรณีศึกษาสงครามความเสียกรุงศรีอยุธยาปี พ.ศ. 2310

“การสงครามในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2113-2148) และสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148-2153)”¹⁰⁹ ของจรรยา ประชิตโรมรัน ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2534 อธิบายเรื่องราวการรบในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2113-2153) อาทิ ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชกองทัพไทยไปช่วยพม่าตีกรุงศรีสัตนาคนหุต กองทัพเขมรย้ายไทยถึงซานพระนคร เขมรจัดทัพเรือมาตีไทย การรบที่เมืองคัง สมเด็จพระนเรศวรชนไก่ เขมรยกทัพมาตีเพชรบุรี สมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพ เหตุการณ์ที่แม่น้ำสะโตง สมเด็จพระนเรศวรกระทำพิธีศรีสังฆปาณกาล การรบที่เมืองสวรรคโลก กองทัพของสมเด็จพระนเรศวร พ.ศ. 2127-2128 สงครามพระเจ้าหงสาวดีล้อมกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรนำทัพไปตีเมืองละแวก สงครามพระนเรศวรชนช้าง เป็นต้น หนังสือเล่มนี้เป็นการลำดับเหตุการณ์เกี่ยวกับการรบที่สำคัญตั้งแต่ พ.ศ. 2110-2153

บทความเรื่อง “ศึกเชียงกราน”¹¹⁰ ของสุนทร ชุตินทรานนท์ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 12 ฉบับที่ 11 เดือนกันยายน พ.ศ. 2534 อธิบายว่าศึกเชียงกรานใน พ.ศ. 2081 ไม่ใช่สงคราม

¹⁰⁸ สุนทร ชุตินทรานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในประวัติศาสตร์เพื่อนบ้าน: ศึกษากรณีสงครามไทยรบพม่าจากพงศาวดารพม่า (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534). หน้า (12).

¹⁰⁹ จรรยา ประชิตโรมรัน, การสงครามในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2113-2148) และสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148-2153) (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2534).

¹¹⁰ สุนทร ชุตินทรานนท์, “ศึกเชียงกราน,” ศิลปวัฒนธรรม 12,11 (กันยายน พ.ศ. 2534): 176-187.

ระหว่างไทยกับพม่าอย่างที่เคยเข้าใจกันมา แต่สะท้อนความพยายามของผู้ปกครองอยุธยาที่อาศัยโอกาสจากความไม่สงบภายในลุ่มแม่น้ำอิระวดีตอนล่าง ขยายอำนาจเข้าครอบครองเมืองท่าการค้าทางทะเลด้านตะวันออกอ่าวเบงกอล เพื่อทดแทนกรณีที่มีมะละกาดกอยู่ภายใต้การยึดครองของโปรตุเกส นอกจากอยุธยาจะต้องการเมืองท่าทางทะเลด้านตะวันออกอ่าวเบงกอลแล้วพม่าก็ต้องการเมืองท่าดังกล่าวเช่นกัน ส่งผลให้เกิดการชิงหัวเมืองมอญระหว่างอยุธยาและพม่า¹¹¹

“การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พ.ศ. 2112”¹¹² ของพลตรีจรรยา ประชิตโรมรัน ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2536 อธิบายเรื่องราวการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 แก่พม่าใน พ.ศ. 2112 โดยเริ่มตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.2091-2111 ครองราชย์ 20 ปี ราชวงศ์สุพรรณภูมิ)¹¹³ การทหารสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สงครามระหว่างไทยกับพม่า พ.ศ. 2091-2112 การชนช้างระหว่างสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าแปร การป้องกันของกรุงศรีอยุธยา การทหารหลังจากการรบ พ.ศ. 2091 สมเด็จพระมหาจักรพรรดินำทัพไปตีเขมร สงครามช้างเผือก การเตรียมการป้องกันพระนคร พ.ศ. 2110 และสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 เป็นต้น

“สงครามประวัติศาสตร์”¹¹⁴ ของรวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์ ตีพิมพ์ครั้งแรกเดือนมกราคม พ.ศ. 2541 เป็นหนังสือรวมบทความของพลโทรวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์¹¹⁵ ที่เคยตีพิมพ์ในนิตยสาร

¹¹¹สุเนตร ชุตินธรานนท์, “ศึกเชียงกราน,” ศิลปวัฒนธรรม 12,11 (กันยายน พ.ศ. 2534): 187.

¹¹²จรรยา ประชิตโรมรัน, การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พ.ศ. 2112 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536).

¹¹³เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

¹¹⁴รวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์, สงครามประวัติศาสตร์ ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2543).

¹¹⁵อดีตแม่ทัพภาคที่ 3 ชาวกาญจนบุรี หลังเกษียณอายุราชการจนถึงปัจจุบันเป็นที่ปรึกษาประวัติศาสตร์ กองทัพบก, ประธานชมรมประวัติศาสตร์เมืองกาญจนบุรี ฯลฯ สนใจประวัติศาสตร์และโบราณคดี ตั้งแต่ยุคเป็น “นายพัน” อยู่ที่ป่าหยาบ จังหวัดลพบุรี และติดตามค้นคว้าอ่านเอกสารพงศาวดาร และออกสำรวจแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี เริ่มเขียนเรื่อง “สู้รบที่ทุ่งลาดหญ้า หรือ สงครามเก้าทัพ” มาตั้งแต่ พ.ศ. 2523 เพื่อรณรงค์ถวายพระราชสมัญญา

ศิลปวัฒนธรรม เนื้อหาโดยรวมกล่าวถึงบุคคลสำคัญในสงครามครั้งสำคัญ ทั้งไทยรบกับพม่า ลาว เขมร และญวน เช่น พระสุพรรณกัลยาณีพระพี่นางสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นายขนมต้ม ยอดมวยไทยในพม่า โปธิ์สามต้น ค่ายพม่าอยู่ที่ไหน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยอด นาวิกโยธินไทย ผู้รบที่ทุ่งลาดหญ้า หรือ สงครามเก้าทัพ เป็นต้น ตัวอย่างบทความ เช่น “พระสุพรรณกัลยาณีพระพี่นางสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” บรรยายพระราชประวัติของพระสุพรรณกัลยาณี และลำดับเหตุการณ์ในสมัยอยุธยาตั้งแต่ก่อนยุทธหัตถี และหลังการทำยุทธหัตถีสำเร็จ กระทั่งพระสุพรรณกัลยาณีสวรรคตที่เมืองพม่าโดยอาศัยพงศาวดารฉบับต่างๆ เพื่ออธิบาย เรื่องราวของประวัติศาสตร์ บทความเรื่อง “นายขนมต้ม ยอดมวยไทยในพม่า” เล่าเรื่องราวของ นายขนมต้มนักมวยฝีมือดีจากกรุงศรีอยุธยาที่ตกเป็นเชลยของพม่าภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310 ซึ่งมีหลักฐานการบันทึกถึงนักมวยชาวอยุธยาฝีมือดี จนกระทั่งสามารถเอาชนะคู่ต่อสู้ จากฝ่ายพม่า มอญ ทั้งการต่อสู้แบบตัวต่อตัวและหลายคน แม้จะไม่มีอาวุธแต่นายขนมต้มก็สามารถต่อสู้จนได้รับชัยชนะจนพระเจ้าอังวะกล่าวชมในฝีมือของนายขนมต้ม และพระราชทาน รางวัลแก่นายขนมต้ม ทั้งหมดเป็นเรื่องราวจากบันทึกประวัติศาสตร์จากฝ่ายพม่า

“สงครามยุทธหัตถี และ พระนเรศวรรบพม่าในทัศนะของมหाराชวงษ์พงศาวดารพม่า”¹¹⁶

ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2544 อธิบายเรื่องสงครามยุทธหัตถี และการรบของสมเด็จพระนเรศวรกับพม่าจากพงศาวดารที่เป็นมุมมองของมหाराชวงษ์พงศาวดารพม่า ซึ่งเอกสารพม่าฉบับนี้ แปลจากภาษาพม่าเป็นภาษาไทย โดยนายต่อ สมัยรัชกาลที่ 5 แต่รายละเอียดที่แปลยังไม่เคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อน สิ่งที่น่าสนใจคือเรื่อง สมครามยุทธหัตถี ที่สมเด็จพระนเรศวรทรงทำศึกกับพระมหาอุปราชาของพม่า

“มหाराช” แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งตีพิมพ์ลงในนิตยสาร ศิลปวัฒนธรรม เป็นครั้งแรก (เรื่องเดียวกัน , หน้า (9)-(10)).

¹¹⁶“สงครามยุทธหัตถี และ พระนเรศวรรบพม่าในทัศนะของมหाराชวงษ์พงศาวดารพม่า,” ศิลปวัฒนธรรม 23,1 (พฤศจิกายน พ.ศ. 2544): 35-46.

- การทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่อธิบายเรื่องการทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่ปรากฏในระยนี้ เช่น “การเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอย่างเป็นทางการครั้งแรกคณะธรรมทูตฝรั่งเศส”¹¹⁷ โดย อองรี เดอ ฟร็องต์วิลล์ แปลโดย วิทยา เศรษฐวงศ์ ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 เดือนมกราคม พ.ศ. 2530 เสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับคณะทูตฝรั่งเศสคณะแรกที่เดินทางมายังสยาม เพื่อเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์และต้องการเจริญสัมพันธไมตรีกับอาณาจักรสยาม

“พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และกรุงสยาม: ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาและความสัมพันธ์กับต่างประเทศ”¹¹⁸ แปลโดยอำพรณ โอตระกุล ตีพิมพ์ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 14 ฉบับที่ 7 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2536 อธิบายถึงหนังสือเรื่อง Louis XIV et le Siam แต่งโดยนาย Dirk Van der Cruysse พิมพ์ที่สำนักพิมพ์ Fayard กรุงปารีส เมื่อ พ.ศ. 2534 เป็นบันทึกของบาทหลวงหลายคน ราชทูต และบันทึกของโกษาปานด้วย กล่าวถึงประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ถึงต้นแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. 2054-2243) หนังสือแบ่งออกเป็น 4 ภาค ภาคแรกกล่าวถึงกรุงสยามในสมัยของโปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษ ภาคที่สองกล่าวถึงสมัยของพวกมิชชันนารีและพวกพ่อค้า ภาคที่สามกล่าวถึงสมัยต้นของคณะราชทูตไทย และภาคที่สี่กล่าวถึงสมัยทองของเอกอัครราชทูตไทย¹¹⁹

¹¹⁷ อองรี เดอ ฟร็องต์วิลล์ (เขียน), วิทยา เศรษฐวงศ์ (แปล), “การเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอย่างเป็นทางการครั้งแรกคณะธรรมทูตฝรั่งเศส,” ศิลปวัฒนธรรม 8,3 (มกราคม พ.ศ. 2530): 104-107.

¹¹⁸ อำพรณ โอตระกุล (แปล), “พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และกรุงสยาม: ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาและความสัมพันธ์กับต่างประเทศ,” ศิลปวัฒนธรรม 14,7 (พฤษภาคม พ.ศ. 2536): 92-95.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

พระราชสารสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม”¹²⁰ ของกองแก้ว วีระประจักษ์ ในศิลปากร ปีที่ 39 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2539 ถอดความพระราชสารที่สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงมีไปถึงอุปราชโปรตุเกส ประจำเมืองแก้ว ประเทศอินเดีย รายละเอียดของเอกสารพอจะสรุปได้ว่า พระเจ้าทรงธรรมทรงตอบรับหนังสือและมงคลราชบรรณาการของอุปราชโปรตุเกสซึ่งมอบให้บาทหลวงโดมินิกันชื่อ ฟรานซิสโก ดา อานันเซียซา (Francisco da Anunciacoa) นำมาถวาย ทรงรับและยินดีในไมตรีดังกล่าว และมีการแจ้งข่าวในทราบว่าอุปราชโปรตุเกสปฏิเสธทางไมตรีกับพม่า ถือว่าโปรตุเกสเปิดเผยเห็นแก่ไมตรีและประโยชน์อันจะพึงมีต่อกันอีกด้วย¹²¹

“การพบใหม่กาพย์นิราศเรื่องแรกของสยาม ต้นทางฝรั่งเศส บันทึกเส้นทางไปปารีสของคณะราชทูตไทย สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช”¹²² ของปรีดี พิศุมิวิถึ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 22 ฉบับที่ 3 เดือนมกราคม พ.ศ. 2544 นำเสนอ วรรณคดีนิราศของไทยสมัยอยุธยา เรื่องต้นทางฝรั่งเศส ซึ่งสูญหายไปจากวรรณคดีไทย จนกระทั่งการค้นพบต้นฉบับเขียนลงในสมุดไทยดำ ด้วยดินสอขาว หนาจำนวน 38 พับ มีขนาด 38.5 x 12.5 เซนติเมตร ตัวอักษรบางแห่งไม่ชัดเจนแต่พออ่านได้ และเอกสารครบสมบูรณ์ไม่ชำรุดหรือถูกแมลงกัดกินแต่อย่างใด บันทึกการเดินทางชิ้นนี้เป็นบันทึกที่ราชทูตสยามในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้เขียนขึ้นขณะเดินทางไปยังฝรั่งเศส เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14¹²³

¹²⁰ กองแก้ว วีระประจักษ์, “พระราชสารสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม,” *ศิลปากร* 39,1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2539): 41-58.

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41-45.

¹²² ปรีดี พิศุมิวิถึ, “การพบใหม่กาพย์นิราศเรื่องแรกของสยาม ต้นทางฝรั่งเศส บันทึกเส้นทางไปปารีสของคณะราชทูตไทย สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช,” *ศิลปวัฒนธรรม* 22,3 (มกราคม พ.ศ. 2544): 26-43.

¹²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

“ทูตเรือแตกที่แหลมกูดโฮป สมัยสมเด็จพระนารายณ์ วีรวิบากกรรมปางตายของ ออก
ขุนชำนาญ”¹²⁴ ของ ปรามินทร์ เครือทอง ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 22 ฉบับที่ 9 เดือนกรกฎาคม
พ.ศ. 2544 บทความบรรยายเรื่องของออกขุนชำนาญทูตสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เดินทางไปยัง
ฝรั่งเศส เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี แต่ประสบวิบากกรรมเรือแตกที่แหลมกูดโฮป

---

¹²⁴ปรามินทร์ เครือทอง, “ทูตเรือแตกที่แหลมกูดโฮป สมัยสมเด็จพระนารายณ์ วีรวิบากกรรมปางตายของ ออก
ขุนชำนาญ,” ศิลปวัฒนธรรม 22,9 (กรกฎาคม พ.ศ. 2544): 26-34.

ตารางที่ 8: แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2530 - 2547

ด้านการเมือง

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
1	การเข้าเฝ้าสมเด็จพระ นารายณ์มหาราชอย่างไร เป็นทางการครั้งแรกคณะ ทูตฝรั่งเศส	อองรี เดอ- ฟรองวิลล์	2530	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
2	พระเจ้าอู่ทอง ลูกเจ๊กจาก เมืองจีนและ เป็นเจ้าชาย ต้นหาจัด ?	กอง บรรณารักษ์ ศิลปวัฒนธรรม	2530	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
3	ตำราพิชัยสงครามกับ การสงครามไทย-พม่า	แสงอรุณ กนก- พงศ์ชัย	2531	บทความ	เมืองโบราณ
4	ทำไมพม่ารบไทย	ศรีศักร วัลลิโก ดม	2531	บทความ	เมืองโบราณ
5	สงครามเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 พ.ศ. (2310): ศึกษาจากพงศาวดาร ฉบับราชวงศ์คองบอง	สุนทร ชูติน- ธรานนท์	2531	หนังสือ	
6	จักรพรรดิราช: ความคิด ทางการเมืองเบื้องหลัง สงครามไทยรบพม่า (พ.ศ. 2081-2397)	สุนทร ชูติน- ธรานนท์	2531	บทความ	เมืองโบราณ

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
7	สถาบันสงฆ์กับการเมือง และสังคมล้านนา พ.ศ. 1954-2101	ยุพิน เข็มมุกด์	2531	วิทยานิพนธ์	
8	การเสียกรุงใน พ.ศ. 2310: บทเรียนจากอดีต	จันทร์ฉาย ภักคธิตคม	2532	หนังสือ	
9	ผลกระทบของการ เปลี่ยนแปลงอำนาจ ทางการเมืองในอีสาน ตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น	สุทิน สนนงพันธ์	2532	วิทยานิพนธ์	
10	“อยุธยา” ในฐานะ ศูนย์กลางอำนาจทาง การเมืองการปกครอง	ธิดา สาระยา	2532	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
11	เจดีย์ยุทธหัตถี อนุสาวรีย์ แห่งชัยชนะ มีจริง ๆ หรือ ?	-	2533	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
12	พระนเรศวรฯยกทัพ “ฮัด” ญี่ปุ่น	ทองแถม นาถ- จำนง	2533	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
13	สยามประเทศ: ภูมิหลัง ของประเทศไทยตั้งแต่ยุค ดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยกรุง ศรีอยุธยาราชอาณาจักร สยาม	ศรีศักร วัลลิโภดม	2534	หนังสือ	
14	ประวัติศาสตร์ไทยใน ประวัติศาสตร์เพื่อนบ้าน: ศึกษากรณีสงครามไทย รบกับพม่าจากพงศาวดาร พม่า	สุเนตร ชุติน- ธรานนท์	2534	หนังสือ	
15	การสงครามในสมัย สมเด็จพระนเรศวร มหาราช (พ.ศ.2113- 2148)และสมเด็จพระ เอกาทศรถ (พ.ศ. 2148- 2153)	จรรยา ประชิต- โรมรัน	2534	หนังสือ	
16	ขุนนางแขกสมัยกรุงศรี อยุธยา	น. ณ ปากน้ำ	2534	บทความ	เมืองโบราณ

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
17	กรมหลวงโยธาทิพ พระ ราชธิดาผู้ทรงอิทธิพลใน ราชสำนักสมเด็จพระ นารายณ์ฯ	ศันสนีย์ วีระ- ศิลป์ชัย	2534	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
18	ศึกเชียงกราน	สุนทร ชูติน- ธวานันท์	2534	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
19	ในที่สุด สุขุทัย-สุพรรณ ภูมิ ก็ยึดครองกรุงศรี อยุธยา	สุจิตต์ วงษ์- เทศ	2534	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
20	พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย- อนุสรณ์แห่งวีรสตรี	ธีระ แก้วประ- จันทร์	2535	บทความ	ศิลปากร
21	ขุนนางอยุธยา	มานพ ถาวร- รัตน์สกุล	2536	หนังสือ	
22	การเสียดกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2112	จรรยา ประ- ชิตโรมรัน	2536	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
23	พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และ กรุงสยาม: ประวัติศาสตร์กรุงศรี อยุธยาและ ความสัมพันธ์กับ ต่างประเทศ	Dirk Van der Cruyssen	2536	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
24	พระเจ้าเอกทัศ	ภูธร ภูมะธน	2536	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
25	โกษาปาน ด้านฝรั่งเศส ยึดสยาม	กวรรณิกา จรรย์แสง และ มอร์กาน สปอร์เตซ	2536	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
26	พระนครศรีอยุธยาใน ฐานะราชธานี	ศรีศักร วัล- ลิโภดม	2537	บทความ	เมืองโบราณ
27	มหาเจดีย์ภูเขาทอง: อนุสรณ์สถานแห่งยุทธ หัตถี ค.ศ. 1592	เทพมนตรี ลิ้มปทยอม	2537	บทความ	เมืองโบราณ
28	การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ	โสพิศ หนูทอง	2539	วิทยานิพนธ์	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
29	การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. 2276-2310	เทพมนตรี ลิมปพยอม	2539	วิทยานิพนธ์	
30	รูปแบบการชิงอำนาจ ทางการเมืองในสมัย อยุธยา พ.ศ. 1893- 2310	ปิยรัตน์ อินทร์อ่อน	2539	วิทยานิพนธ์	
31	พระราชสารสมเด็จพระ เจ้าทรงธรรม	ก่องแก้ว วีระ ประจักษ์	2539	บทความ	ศิลปากร
32	กรมหลวงโยธาเทพพระ ราชธิดาในสมเด็จพระ นารายณ์มหาราช	นันทนา วร- เนติวงศ์	2539	บทความ	ศิลปากร
33	เจดีย์ยุทธหัตถีมีจริง หรือ?	สุจิตต์ วงศ์เทศ	2539	หนังสือ	
34	ทำวศรีสุดาจันทร์ “แม่หยัวเมือง” ใครว่า หล่อนชั่ว	สุจิตต์ วงศ์เทศ	2540	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
35	บทบาทขุนนางมอญใน สมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง 2310	อภิเชษฐ ^{จัน-} เที่ยง	2540	วิทยานิพนธ์	
36	พระสุริโยทัยในหลักฐาน ต่างชาติ	เทพมนตรี ลิมปพยอม	2541	บทความ	ศิลปากร
37	สงครามประวัติศาสตร์ ครั้งที่ 3	รวมศักดิ์ ไชย- โกมินทร์	2541	หนังสือ	
38	อกามะหะหมัด ชาวเมืองแอสตาราบัค (Aqe Mahammad Astaradi) อัครมหา เสนาบดีชาวอิหร่านใน ราชสำนักสมเด็จพระ นารายณ์	จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์	2542	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
39	ท้าวศรีสุดาจันทร์ “แม่หยัวเมือง” ใครว่า หล่อนชั่ว	กอง บรรณาธิการ ศิลปวัฒนธรรม	2542	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
40	พระเจ้าปราสาททอง กษัตริย์นักสู้	วิบูล วิจิตรวาทการ	2542	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
41	ชั้นที่แขกในราชสำนัก อยุธยา	จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์	2543	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
42	สมเด็จพระนเรศวรกับ กองทัพไทย	สุนทร ชูติน- ธรานนท์	2543	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
43	พระเจ้าเสือ และพัน ท้ายนรสิงห์ ในหลักฐาน ประวัติศาสตร์อยุธยา	โดม ไกรปกรณ์	2543	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
44	การกำหนดอายุ กฎหมายอยุธยาใน กฎหมายตราสามดวง: บทวิเคราะห์เบื้องต้น	มานพ ถาวร- รัตน์สกุล	2543		วารสารอักษร ศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศิลปากร
45	สงครามเมืองเขียงกราน ไม่ใช่ไทยรบกับพม่า	วลัยลักษณ์ ทรงศิริ	2543	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
46	มองหาคำตันและ วิจารณ์ของพระสุริโยทัย	พิเศษ เจีย- จันทร์พงษ์	2543	หนังสือ	
46	ราชวงศ์บ้านพลูหลวง	วิบูล วิจิตร- วาทการ	2544	หนังสือ	
47	“ ยามาตะ ” ออกญาเส นาภิมุข “ เรื่องจริง ” หรือ “ อิงนิยาย ”	ปราโมทย์ เครือทอง	2544	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
48	สมเด็จพระยอดฟ้าเป็น โอรสของใคร ?	พิเศษ เจีย- จันทร์พงษ์	2544	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
49	พระสุริโยทัยเป็นใคร ? มาจากไหน ?	พิเศษ เจีย- จันทร์พงษ์	2544	หนังสือ	
50	เกร็ดความรู้จากการ ตรวจสอบชำระประชุม พงศาวดารร่องรอย สมเด็จพระสุริโยทัยใน พงศาวดาร	วิณา ไรจน- ธารา	2544	บทความ	ศิลปากร
51	เกร็ดความรู้จากการ ตรวจสอบชำระประชุม พงศาวดาร ไม่มีพระ สุวรรณกัลยาในพระราช พงศาวดารไทย	วิณา ไรจน- ธารา	2544	บทความ	ศิลปากร
52	เส้นทางทัพพม่า ศึก คราวสูญเสียด “พระสุริโย ทัย”	สุธิดา อ่าว- สุคนธ์	2544	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
53	บุเรงนอง “ผู้ชนะสิบทิศ” สร้างภูเขาทองที่อยุธยา	พิเศษ เจีย- จันทร์พงษ์	2544	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
54	การเมืองเรื่องพระสุริโย ทัย	เทพมนตรี ลิมปพยอม	2544	หนังสือ	
55	การพบใหม่กาพย์นิราศ เรื่องแรกของสยาม ต้น ทางฝรั่งเศส บันทึก เส้นทางไปปารีสของ คณะราชทูตไทยสมัน สมเด็จพระนารายณ์ มหาราช	ปรีดี พิศภูมิวิถึ	2544	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
56	สงครามยุทธหัตถีและ พระนเรศวรรบพม่าใน ทัศนะของมหाराชวงศ์ พงศาวดารพม่า	กอง บรรณาธิการ ศิลปวัฒนธรรม	2544	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
57	บทบาทและหน้าที่ของ ขุนนางกรมท่าขวาใน สมัยอยุธยาถึงสมัย รัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153-2435)	จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์	2544	วิทยานิพนธ์	
58	พระนเรศวรตีเมือง ละแวกแต่ไม่ได้ “ฆ่า” พระยาละแวก	สุจิตต์ วงศ์เทศ	2544	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
59	ทูตเรือแตกที่แหลมกูด ไฮโปสมัยสมเด็จพระ นารายณ์ วีรวิบากกรรม ปางตายของออกขุน ชำนาญ	ปราโมรินทร์ เครือทอง	2544	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
60	ประวัติศาสตร์จากกรุง ศรีอยุธยาถึงกรุง รัตนโกสินทร์ ว่างหลัง	สุนิสา มั่นคง	2545	หนังสือ	
61	ศาสนาและการเมืองใน ประวัติศาสตร์สุโขทัย- อยุธยา	พิเศษ เจีย- จันทร์พงษ์	2545	หนังสือ	
62	บทบาทและสถานภาพ ของผู้หญิงกับการเมือง ในประวัติศาสตร์ สังคมไทย	ดารารัตน์ เมตตาภิภา- นนท์	2545	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
63	ประชุมหลักฐาน ประวัติศาสตร์เรื่อง พระ เจ้าอู่ทอง ไม่ได้มาจากอู่ ทอง มาจากจันท- ทะเล มาจากเมืองลาว- ทางบก	สุจิตต์ วงศ์เทศ	2545	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
64	การเมืองไทยในลุ่ม แม่น้ำเจ้าพระยา ตอนล่างจากสมัยเมืองคู สู่สมัยราชอาณาจักร: กรณีศึกษาพัฒนาการ ของวังอยุธยาและต้น กรุงเทพฯ	นพดล ปาละ- ประเสริฐ	2545	วิทยานิพนธ์	
65	สมเด็จพระนครวรมหาราช และเจ้าคำกายน้อย แห่งไทยใหญ่	พิมุข ชาญธ- นะวัฒน์	2545	บทความ	
66	อยุธยานาวานครใน เอกสารเปอร์เซีย	มนัส เกียรติธำรย์	2545	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
67	ขัตติยนารีแห่ง ราชอาณาจักรสยาม	สุนทร ชุติน- ธวานนท์	2546	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
68	พระมหากษัตริย์ ราชาธิราช: อำนาจเดิม ที่กลับมาของราชวงศ์ สุโขทัย	พิเศษ เจีย- จันทร์พงษ์	2546	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
69	ขุนนางกรมท่าขวา การศึกษาบทบาทและ หน้าที่ ในสมัยอยุธยาถึง สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153-2435	จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์	2546	หนังสือ	
70	เจกอะหมัด ปฐมบท ของขุนนางตระกูลบุญ นาค	จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์	2547	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

4.2.1 ด้านเศรษฐกิจ

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา ด้านเศรษฐกิจในช่วง พ.ศ. 2530-2547 ที่ปรากฏในอธิบายการค้าของอาณาจักรอยุธยากับนานาประเทศเชิงความสัมพันธ์ บทบาทตลาดภายในและภายนอกของอาณาจักร รวมถึงประเภทของสินค้าของอาณาจักรอยุธยา เป็นต้น งานอธิบายในด้านเศรษฐกิจที่ปรากฏมีดังนี้

- การค้าภายในอาณาจักรอยุธยา

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์อธิบายเรื่องการค้าภายในอาณาจักรอยุธยา ทั้งในเรื่องตลาดย่านร้านค้า บรรยากาศทางการค้าของอาณาจักร รวมทั้งผู้คนในอาณาจักรที่มีบทบาททางการค้า เช่น “ผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย: สมัยอยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398”¹²⁵ ของนันทนา กปิลกาญจน์ ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2531¹²⁶ แต่เล่มที่พบตีพิมพ์ พ.ศ. 2534 อธิบายผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทยสมัยอยุธยาจนถึง พ.ศ. 2398 เช่น ระบบศักดินาที่มีต่อสังคมเกษตรของไทย ตามทำเนียบศักดินาข้าราชการฝ่ายพลเรือนตั้งแต่ พ.ศ. 1998 รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กฎหมายศักดินากำหนดให้ผู้มียศชั้นใดควรมีนาได้เท่าใด เนื่องจากคนทำราชการไม่ได้รับเบี้ยหวัดเงินเดือนจึงอาศัยที่นาเพื่อแสวงหาอำนาจได้ ในสมัยอยุธยาราชสำนักมีรายได้จากอากร ส่วยต่างๆ โดยไม่ต้องลงทุนทั้งยังมีขุนนางจำนวนไม่น้อยที่หาผลประโยชน์จากการค้าต่างประเทศหรือควบคุมไพร่เพื่อเป็นกำลังในการแสวงหาผลประโยชน์ต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเข้มงวดของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ที่จะจัดการกับมูลนายที่แสวงหาผลประโชยณดังกล่าว หนังสืออธิบายถึงบทบาทของระบบผูกขาดการค้าโดยระบบพระคลังสินค้าที่มีต่อสังคม

¹²⁵ นันทนา กปิลกาญจน์, ผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย: สมัยอยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2534).

¹²⁶ อ้างจากงานของ แถมสุข นุ่มนนท์ และคณะ, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2503-2535 (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2536). หน้า 261.

เกษตรกรรม ใน พ.ศ. 2173-2231 สมัยอยุธยาตอนกลาง พระคลังสินค้ามีบทบาทอย่างเด่นชัดในการควบคุม และดำเนินการค้าทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร ต่อมาใน พ.ศ. 2231-2310 ปลายสมัยอยุธยา พระคลังสินค้าไม่มีบทบาทเท่าใดนัก การค้าต่างประเทศอยู่ในอำนาจของขุนนางและพ่อค้าจีนที่ร่วมมือกัน การค้าในระยะนี้เป็นการค้าเอกชนมากกว่าบทบาทพระคลังสินค้า เมื่อถึงในสมัยรัตนโกสินทร์ธรรมเนียมการค้าแบบเดิมของพระคลังสินค้ายังคงอยู่ จนกระทั่งการทำสัญญาไมตรีและพาณิชย์กับเซอร์ จอห์น เบาริง ใน พ.ศ. 2398 นอกจากนี้ยังมีประเทศต่างๆ ในยุโรปได้ทำสัญญาลักษณะดังกล่าวกับไทย ส่งผลให้การค้าของพระคลังสินค้าถูกยกเลิกไป¹²⁷

- การค้าภายนอกอาณาจักรอยุธยา

งานประวัติศาสตร์กลุ่มนี้กล่าวถึงการค้าภายนอกอาณาจักรอยุธยากับนานาประเทศ ที่ต้องการติดต่อทางการค้ากับอาณาจักรอยุธยา และความต้องการของอาณาจักรอยุธยาในการดำเนินการค้าระหว่างประเทศกับประเทศอื่น เช่น “สัมพันธ์ภาพ สยาม-ญี่ปุ่น สมัยกรุงศรีอยุธยา”¹²⁸ โดยกองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม ตีพิมพ์ลงในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 8 ฉบับที่ 11 เดือนกันยายน พ.ศ. 2530 เนื่องจากไทยกับญี่ปุ่นติดต่อกันมายาวนาน 600 ปี และใน พ.ศ. 2530 (ตั้งแต่วันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2430) จะครบรอบ 100 ปีที่ทั้งสองประเทศได้ร่วมปฏิญญาว่าด้วยการพระราชไมตรีและพาณิชย์ บทความกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยามีการติดต่อกันโดยตรงต่อกันเริ่มในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ มีเรือสำเภาจากสยามไปญี่ปุ่นหลายลำด้วยกัน ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถือได้ว่าเป็นยุคที่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันยุคหนึ่ง และมาในสมัยพระเจ้าทรงธรรมปรากฏมีชาวญี่ปุ่น

¹²⁷ นันทนา กปิลกาญจน์, ผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย: สมัยอยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2534). หน้า 120-123.

¹²⁸ กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, “สัมพันธ์ภาพ สยาม-ญี่ปุ่น สมัยกรุงศรีอยุธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 8,11 (เดือนกันยายน พ.ศ. 2530): 86-94.

ที่เข้ารับราชการตั้งแต่สมัยพระเอกาทศรถมีบทบาทสำคัญ คือ ออกญาเสนาภิมุข เป็นชาวญี่ปุ่นที่สำคัญในหน้าประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา แต่ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยอยุธยาเริ่มเสื่อมถอยในสมัยพระเจ้าปราสาททองถึงขั้นหยุดชะงักลง เมื่อถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์จึงเริ่มกลับมาฟื้นฟูสัมพันธ์ไมตรีต่อกันอีกครั้ง¹²⁹

“การค้าระหว่างอยุธยากับจีน: ศึกษาจากเครื่องถ้วยจีนที่มได้รอบเกาะอยุธยา”¹³⁰ ของเผ่าทอง ทองเจือ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 8 ฉบับที่ 4 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530 บทความนี้ตัดทอนมาจากรายงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ทางการค้าในสมัยอยุธยา ระหว่างจีนกับอยุธยาโดยอาศัยข้อมูลจากเครื่องถ้วยจีนที่มได้รอบเกาะอยุธยา” เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2529 อธิบายถึงการค้าระหว่างไทยกับจีนในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งกระทำโดยระบบบรรณาการ โดยจักรพรรดิจีนทรงบัญญัติไว้ถึงระเบียบวิธีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศให้เป็นไปตามระบบดังกล่าว ประเทศที่ต้องการติดต่อค้าขายกับจีนต้องส่งเครื่องบรรณาการไปถวายจักรพรรดิก่อน หลังจากนั้นจึงมีพระบรมราชานุญาตให้นำสินค้าเหล่านั้นออกจำหน่ายยังเมืองต่างๆ ในจีนได้¹³¹ บทความนี้นอกจากจะศึกษาจากเอกสารต่างๆ แล้ว ยังศึกษาจากหลักฐานเศษเครื่องเคลือบหรือเครื่องถ้วยจีนที่มได้รอบเกาะอยุธยา

งานของจุมพฏ ขวลิตานนท์ พ.ศ. 2531 วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การค้าส่งออกของอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2150-2310”¹³² ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยานิพนธ์ศึกษาวิธีดำเนินการค้า และสถานะของการค้าส่งออกของอยุธยาในช่วง พ.ศ. 2150-2310 ซึ่ง

¹²⁹ กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, “สัมพันธ์ภาพ สยาม-ญี่ปุ่น สมัยกรุงศรีอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 8,11 (เดือนกันยายน พ.ศ. 2530): 87-93.

¹³⁰ เผ่าทอง ทองเจือ, “การค้าระหว่างอยุธยากับจีน: ศึกษาจากเครื่องถ้วยจีนที่มได้รอบเกาะอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 8,4 (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530): 62-74.

¹³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

¹³² จุมพฏ ขวลิตานนท์, “การค้าส่งออกของอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2150-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531).

เป็นช่วงที่บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส เข้ามามีบทบาทในกิจกรรมการค้าระหว่างประเทศของอยุธยา และยังส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของอยุธยาด้วย¹³³ การค้าต่างประเทศของอยุธยามีการพัฒนาตามสถานการณ์ของการค้าตามลำดับ การค้าส่งออกไปต่างประเทศกลายเป็นรายได้สำคัญของอยุธยา จากการขายผลิตผลท้องถิ่นไปสู่ตลาดต่างประเทศและผลกำไรของการผูกขาดสินค้า ด้วยความหลากหลายของสินค้าของอยุธยาจึงดึงดูดให้พ่อค้าต่างชาติเข้ามาติดต่อค้าขายกับอยุธยาตลอดมา ในช่วง พ.ศ. 2150-2310 การเข้ามาของบริษัทอินเดียตะวันออก ทำให้ปริมาณการค้าส่งออกไปอยุธยาเพิ่มขึ้น ความต้องการผลิตผลท้องถิ่นของอยุธยามีปริมาณเพิ่มขึ้น ส่งผลให้รัฐและผู้ส่งออกจึงมีวิธีการดำเนินการค้า เช่น วิธีการรวบรวมสินค้า วิธีการเสียภาษีและค่าธรรมเนียม รวมถึงการขนส่งสินค้าด้วย การปรับวิธีการดำเนินการค้าเพื่อตอบสนองกับปริมาณของสินค้าที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้รัฐจำเป็นต้องระวังเรื่องการสูญเสียผลประโยชน์ทางการค้าของตนด้วย¹³⁴

“การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง ค.ศ. 1612-1688”¹³⁵ พ.ศ. 2533 วิทยานิพนธ์ของบุศราคม ช่างชัย ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ศึกษาลักษณะทั่วไปของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษตั้งแต่โครงสร้างนโยบายการบริหาร และขอบข่ายทางการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ศึกษาสภาพการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในอยุธยาตั้งแต่ ค.ศ. 1612-1688 (พ.ศ. 2155-2231) เกี่ยวกับบทบาทและวิธีการดำเนินการค้า ตัวแทนการค้า และพ่อค้าชาวอังกฤษที่เข้ามาแข่งขันทางการค้ากับชาวฮอลันดาในกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้ยังศึกษาสาเหตุหรือปัจจัยอันเป็นที่มาของปัญหาอุปสรรค ความล้มเหลวทางการค้า และผลกระทบต่อของบริษัทที่เกิดจากวิธีการดำเนินการค้า

¹³³จุมพฏ ขวลิขิตานนท์, “การค้าส่งออกไปอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2150-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531). หน้า 1.

¹³⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 99-100.

¹³⁵บุศราคม ช่างชัย, “การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง ค.ศ. 1612-1688,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533).

บทบาทของตัวแทนการค้าของบริษัท ผู้ลักลอบค้า รวมถึงการขัดขวางทางการค้าของขุนนางต่างชาติที่เข้ามาบริหารราชการในราชสำนักอยุธยา และยังศึกษาการเคลื่อนไหว จุดยืนทางการค้าของฝ่ายบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยาตลอดระยะเวลาที่ศึกษาด้วย¹³⁶

บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษมีจุดมุ่งหมายหลักเรื่องการค้าไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองภายในของรัฐที่ดำเนินการค้าด้วย การค้าของบริษัทไม่ประสบความสำเร็จในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากโครงสร้างและการบริหารงานของบริษัทไม่กำหนดให้ชัดเจนเหมือนกับฮอลันดา แม้ตลอดระยะเวลา 76 ปี (ค.ศ. 1612-1688) บริษัทมีเป้าหมายหลักในกรุงศรีอยุธยา แต่ก็ไม่สามารถบริหารการค้าให้ประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมาย อีกทั้งต้องเข้าสู่ภาวะขาดทุน มีหนี้สินที่ค้างชำระโดยตลอด ในทางกลับกันตัวแทนการค้าของบริษัทกลายเป็นผู้กอบโกยกำไรจากการค้าที่กรุงศรีอยุธยาและแสดงให้เห็นบทบาทของผู้ลักลอบค้า ทำการค้าหาผลประโยชน์ใส่ตนโดยที่บริษัทแม่มิทราบ จึงถือเป็นจุดอ่อนของบริษัทในการบริหารงาน นอกจากนี้บริษัทอังกฤษยังถูกขัดขวางกีดกันทางการค้าจากคู่แข่งอย่างฮอลันดา และผู้มีอำนาจในราชสำนักอยุธยา การดำเนินการค้าของบริษัทอังกฤษในกรุงศรีอยุธยาเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่องและไม่สม่ำเสมอ ซึ่งแตกต่างจากฮอลันดาที่ดำเนินการค้าในกรุงศรีอยุธยาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน แสดงให้เห็นว่าบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยาไม่ใช่ที่ตักตวงกำไรหรือผลประโยชน์ใดๆแก่บริษัท¹³⁷

“อยุธยา รัฐเมืองท่า ทัศนะจากเอกสารเอเชียตะวันออก”¹³⁸ ของโยเนโอะ อิชิอิ ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 21 ฉบับที่ 3 เดือนมกราคม พ.ศ. 2543 เสนอเอกสารทางประวัติศาสตร์

¹³⁶ บุศราคม ชวงชัย, “การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง ค.ศ. 1612-1688,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533). หน้า 4-5.

¹³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133-135.

¹³⁸ โยเนโอะ อิชิอิ, “อยุธยา รัฐเมืองท่า ทัศนะจากเอกสารเอเชียตะวันออก,” *ศิลปวัฒนธรรม* 21,3 (มกราคม พ.ศ. 2543): 91-93.

2 ชิ้นคือ เอกสารวิวกิว และ เอกสารญี่ปุ่น สำหรับเอกสารวิวกิวเป็นหนังสือทางการทูตและเรื่อง
ของอาณาจักรวิวกิวแห่งชูชาน ซึ่งรวมตัวเป็นเอกสารในช่วงคริสต์วรรษที่ 15 เอกสารทางการทูต
ไปถึงบรรดาเจ้าท่าทั้งหลายในเอเชีย รวมทั้งกรุงศรีอยุธยาด้วย ส่วนเอกสารญี่ปุ่น ชื่อ โทเซ็น ฟุ
เซ็ทสุกาก็ แปลว่า รายงานลูกเรือสำเภาจีน เป็นรายงานคำให้การของลูกเรือสำเภาจีนที่ให้ไว้กับ
ล่ามที่เมืองท่านางาซากิ และรายงานเก่าสุดของสำเภาจากอญยามิใน พ.ศ. 2222 (ค.ศ. 1679)
ตรงกับสมัยสมเด็จพระนารายณ์¹³⁹

ใน พ.ศ. 2545 อนงคณา มานิตพิสิฐกุล เขียนงานประวัติศาสตร์อยุธยา 2 เล่มได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ เล่มแรกเรื่อง “ไทยกับจีนและญี่ปุ่นสมัยอยุธยา”¹⁴⁰ อธิบายเรื่องราว
ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนและญี่ปุ่นในสมัยอยุธยา เช่น การค้า การทูต วัฒนธรรม แต่
ความสัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ ความสัมพันธ์ทางการค้า และการทูต เนื้อหาภายในหนังสือเล่ม
นี้แบ่งออกเป็น 2 ภาค รวมทั้ง 2 ภาค มีบททั้งหมด 6 บทด้วยกัน คือ ภาค 1 ความสัมพันธ์
ระหว่างไทยกับจีนสมัยอยุธยา, ภาค 2 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยอยุธยา โดย
พระมหากษัตริย์ไทยทรงดำเนินการโดยตรง กล่าวคือ การค้าของไทยสมัยอยุธยาอยู่ภายใต้การ
ควบคุมของพระมหากษัตริย์ ส่วนการดำเนินการความสัมพันธ์ทางการทูตมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อ
ผลประโยชน์ทางการค้า การติดต่อกับจีนและญี่ปุ่น ส่งผลให้เศรษฐกิจไทยสมัยอยุธยา
เจริญรุ่งเรือง และยังคงกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹⁴¹

“ไทยกับชาติตะวันตกสมัยอยุธยา”¹⁴² โดยอนงคณา มานิตพิสิฐกุล ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.
2545 อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตกสมัยอยุธยา ตั้งแต่ทำไมชาติตะวันตกจึง
เข้ามาติดต่อกับอยุธยา, โปรตุเกส: ผู้ริเริ่มการค้าของยุโรปในไทย, ฮอลันดา: การค้ากับอยุธยา

¹³⁹โยเนโอะ อิชิอิ, “อยุธยา รัฐเมืองท่า ทศนะจากเอกสารเอเชียตะวันออก,” *ศิลปวัฒนธรรม* 21,3 (มกราคม พ.ศ. 2543): 91-92.

¹⁴⁰อนงคณา มานิตพิสิฐกุล, *ไทยกับจีนและญี่ปุ่นสมัยอยุธยา* (กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2545)

¹⁴¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

¹⁴²อนงคณา มานิตพิสิฐกุล, *ไทยกับชาติตะวันตกสมัยอยุธยา* (กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2545).

คือหัวใจสำคัญ, ฝรั่งเศส: ศาสนานำการค้าสู่การเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับยุโรปชาติอื่นๆ สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับตะวันตกในสมัยอยุธยา เริ่มตั้งแต่ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 จนกระทั่งสิ้นกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2310 เนื่องจากอาณาจักรอยุธยามีสินค้าที่สำคัญหลายชนิด โดยเฉพาะสินค้าจากจีน อีกทั้งยังมีเสรีภาพทางการค้าและการนับถือศาสนา ส่งผลให้ชาวยุโรปทั้ง โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน เข้ามาติดต่อกับไทยและยังก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทั้งด้านการทูต ศาสนา การค้า และการเมือง แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การค้า และยังมีภาพถ่ายทอศิลปวิทยากร และวัฒนธรรมระหว่างกันสืบต่อจนถึงปัจจุบัน¹⁴³

- ตลาดย่านการค้าและสินค้า

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในกลุ่มนี้จะอธิบายตลาด ย่าน ร้านค้าต่างๆ ภายในอาณาจักรอยุธยา รวมถึงบทบาทของตลาด ผู้คนที่สัมพันธ์และดำเนินการค้าภายในอาณาจักรอยุธยา เช่น “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310”¹⁴⁴ ของ คมขำ ดีวงษา ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาบทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาที่มีต่อการค้าภายในและภายนอก ซึ่งชี้ให้เห็นว่าตลาดมีความสำคัญส่งเสริมให้พระนครศรีอยุธยากลายเป็นศูนย์กลางของการค้านานาชาติของภูมิภาคเอเชีย นอกจากนี้ยังศึกษาองค์ประกอบของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ผู้ประกอบการค้า และประเภทสินค้าอีกด้วย¹⁴⁵ พระนครศรีอยุธยาเป็นศูนย์รวมสินค้าจากถิ่นต่างๆ หรือเป็นคนกลางในการติดต่อค้าขาย 2 พากสมุทร คือ ทางตะวันออกอย่างจีนและญี่ปุ่น ทางตะวันตกด้านมหาสมุทรอินเดีย อย่างการค้ากับพ่อค้าแขกกลุ่มต่างๆ และพ่อค้าตะวันตก ซึ่งเป็นแหล่งสินค้าป่าและสินค้าทางการเกษตร

¹⁴³อนงคนา มานิตพิสิฐกุล, ไทยกับชาติตะวันตกสมัยอยุธยา (กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2545). หน้า 103-111.

¹⁴⁴คมขำ ดีวงษา, “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531).

¹⁴⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

สมัยอยุธยาตอนกลางช่วง พ.ศ. 2173-2231 ตลาดอยุธยามีบทบาทที่โดดเด่นและรุ่งเรือง รัฐมีนโยบายควบคุมการค้าด้วยตนเอง มีการจำกัดการส่งออกสินค้า กำหนดสินค้าของป่าที่สำคัญเป็นสินค้าผูกขาดและต้องห้าม เช่น ไม้ฝาง ตะกั่ว กายาน ครั่ง เป็นต้น ในระยะนี้มีพ่อค้าชนชาติต่างๆ เข้ามาติดต่อค้าขายจำนวนมาก โดยเฉพาะพ่อค้าชาวตะวันตก จีน แยก เป็นต้น ทำให้เกิดการดำเนินการค้าทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักรอย่างชัดเจน และรุ่งเรืองในโลกการค้านานาชาติ ต่อมาในสมัยปลายอยุธยาช่วง พ.ศ. 2231-2310 การค้าในตลาดเมืองพระนครศรีอยุธยายังดำเนินต่อไปทั้งภายในและภายนอก แต่การค้ากับตะวันตกค่อนข้างซบเซา เช่นกว่าช่วงก่อน ในทางตรงกันข้ามการค้ากับตะวันออกโดยเฉพาะกับจีนกลับรุ่งเรือง มีการส่งออกข้าว น้ำตาล น้ำมันพืชแก่จีน และในระยะนี้การค้าแบบผูกขาดค่อนข้างเข้มงวดลดลงบ้าง¹⁴⁶

บทความเรื่อง “ช้างเป็นสินค้า ค้าช้างสมัยอยุธยา”¹⁴⁷ ของจุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 25 ฉบับที่ 3 เดือนมกราคม พ.ศ. 2547 กล่าวถึงประเด็นการค้าช้างในราชอาณาจักรอยุธยาว่าจะเริ่มขึ้นในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถหรือรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองสงบสุข และเจริญสุดขีดในสมัยราชวงศ์ปราสาททอง ซึ่งในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมการค้าช้างน่าจะมีอยู่บ้าง แต่ไม่มากเท่ากับสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ในสมัยอยุธยาสงวนสิทธิการค้าช้างแต่พระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว และไม่ทรงอนุญาตให้ผู้อื่นได้ทำการค้าได้¹⁴⁸

¹⁴⁶คมขำ ดิวงษา, “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531). หน้า 141-142.

¹⁴⁷จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, “ช้างเป็นสินค้า ค้าช้างสมัยอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 25,3 (มกราคม พ.ศ. 2547): 114-122.

¹⁴⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

บทความเรื่อง “*เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5 (2): เรื่อง ตำนานกรุงเก่า*”¹⁴⁹ ของบุหลง ศรีกนก ในศิลปากร ปีที่ 47 ฉบับที่ 3 เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2547 บทความต่อจากฉบับที่แล้ว เป็นตอนที่ว่าด้วยแผนที่กรุงศรีอยุธยา กล่าวถึงย่านค้าขายสินค้าต่างๆ โดยมีนายประทีป เพ็งตะโก รับหน้าที่ทำคำอธิบายเพิ่มเติมจากเอกสารเก่าอย่าง คำให้การขุนหลวงหาวัดประจักษ์ทรงธรรมและนำมาเปรียบเทียบกับร่องรอยทางโบราณคดี¹⁵⁰ เช่น ตลาดหน้าคู ตลาดหน้าพระกาฬ ย่านบ้านช่างทำเงิน ตลาดจิ้งย่านสามม้า บ้านหม้อบ้านกระเบื้อง บ้านคนตี บ้านท่ากายี บ้านหน้าวัดราชพลีวัดธรรมาราม บ้านป้อม โรงเรือพระที่นั่ง เป็นต้น

---

¹⁴⁹บุหลง ศรีกนก, “เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5 (2): เรื่อง ตำนานกรุงเก่า,” *ศิลปากร* 47,3 (พฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2547): 64-69.

¹⁵⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

ตารางที่ 9: แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2530 - 2547

ด้านเศรษฐกิจ

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
1	สัมพันธภาพ สยาม- ญี่ปุ่น สมัยกรุงศรีอยุธยา	กอง บรรณาธิการ	2530	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
2	การค้าระหว่างอยุธยากับ จีน: ศึกษาจากเครื่องถ้วย จีนที่มได้รอบเกาะ อยุธยา	เผ่าทอง ทอง เจือ	2530	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
3	การค้าส่งออกของอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2150- 2310	จุมพฏ ชวลิตา นนท์	2531	วิทยานิพนธ์	
4	ผลกระทบของระบบ ผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มี ต่อสังคมเกษตรไทย: สมัยอยุธยาจนถึง สนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398	นันทนา กิปล กาญจน์	2531	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
5	บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าขายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310	คมขำ ดิวงษา	2531	วิทยานิพนธ์	
6	การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยาระหว่าง ค.ศ. 1612-1682	บุศราคม ช่างชัย	2533	วิทยานิพนธ์	
7	การใช้ทองในสมัยกรุงศรีอยุธยา	ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์	2537	บทความ	ศิลปากร
8	อยุธยารัฐเมืองท่า ทศนะจากเอกสารเอเชียตะวันออก	โยเนโอะ อิชิอิ	2543	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
9	ไทยกับจีนและญี่ปุ่นสมัยอยุธยา	อนงคณา มานิตพิสิฐกุล	2545	หนังสือ	
10	ไทยกับชาติตะวันตกสมัยอยุธยา	อนงคณา มานิตพิสิฐกุล	2545	หนังสือ	
11	ช้างเป็นสินค้า ค่าช้างสมัยอยุธยา	จุพิศพงศ์ จุฬารัตน์	2547	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
12	เกร็ดความรู้จากการ ตรวจสอบชำระประชุม พงศาวดารฉบับกาญจนา ภิเษก เล่ม5: เรื่อง ตำนานกรุงเก่า	บุหหลง ศรีกนก	2547	บทความ	ศิลปากร

4.2.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในช่วง พ.ศ. 2530-2547 ด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยส่วนมากอธิบายสภาพสังคมอาณาจักรอยุธยา ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อในสังคม งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในด้านนี้ที่ปรากฏ เช่น

- สภาพสังคม

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยด้านการสังคมและวัฒนธรรมที่อธิบายเกี่ยวกับสภาพสังคมของอาณาจักรอยุธยา มักอธิบายถึงภูมิศาสตร์ สภาพสังคมทั้งวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพของผู้คนในสังคมของอาณาจักรอยุธยา เช่น “พระเจ้าปราสาททองทรงลอบสังหาร”¹⁵¹ ของประเสริฐ ฐ นคร ในศิลปากร ปีที่ 35 ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2535 กล่าวถึงการลอบสังหารของพระเจ้าปราสาททอง เมื่อจุลศักราชครบ 1000 ปี ไทยและประเทศเพื่อนบ้านกลัวจะเกิดอันตรายร้ายแรง พระองค์จึงตัดสินพระทัยลอบสังหารเพื่อแก้เคล็ด การลอบสังหารในครั้งนี้ส่งผลต่อการบันทึกศักราชที่สับสน แต่ผลจากการพิสูจน์พบว่าพระเจ้าปราสาททองทรงลอบสังหารโดยไม่ได้แตะ

¹⁵¹ประเสริฐ ฐ นคร, “พระเจ้าปราสาททองทรงลอบสังหาร,” *ศิลปากร* 35,6 (พ.ศ. 2535): 100-102.

ต้องจุลศักราช แต่ทรงเปลี่ยนนักษัตรถอยหลังไปสามปี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการสอบปีศักราช ในกฎหมายตราสามดวง¹⁵²

“สะพานป่าถ่านในกรุงศรีอยุธยา”¹⁵³ ของประทีป เพ็งตะโก และดุสิต ทุมมาภรณ์ ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 13 ฉบับที่ 5 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2535 เสนอเรื่องราวของสะพานป่าถ่าน และรูปแบบ สำหรับสะพานป่าถ่านตั้งอยู่บนแนวถนนหน้าพรหมทอดข้ามคลองประตูข้าวเปลือก ระหว่างวัดมหาธาตุ และวัดราชบูรณะ ตามพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยากล่าวถึงสะพานแห่งนี้ เป็นครั้งแรกราว พ.ศ. 1967 เมื่อสมเด็จพระอินทราชาสวรรคต เจ้าฟ้า 2 พระองค์ คือ เจ้าอ้ายพระยา และ เจ้ายี่พระยายกทัพมาเพื่อชิงราชสมบัติ และยกพลมาปะทะกันที่เชิงสะพานป่าถ่าน ถึงขั้นยุทธหัตถีบนหลังช้างและสิ้นพระชนม์พร้อมกันทั้ง 2 พระองค์ ทำให้ราชสมบัติตกเป็นของ เจ้าสามพระยา ซึ่งโปรดฯ ให้สถาปนาเจดีย์ 2 องค์ เชิงสะพานป่าถ่านด้านทิศตะวันตกตรงที่พระเชษฐาชนช้างกันสิ้นพระชนม์ทั้ง 2 พระองค์ ปรากฏข้อสันนิษฐานว่าสะพานป่าถ่านเป็นสะพานโค้ง มีช่องใต้สะพานให้เรือสัญจรผ่านได้ 3 ช่อง โดยที่ช่องกลางกว้างกว่าอีก 2 ช่อง ก่ออิฐขึ้นตั้งเป็นช่องโค้งแหลม ส่วนโค้งช่องกลางสูงกว่าอีก 2 ช่องที่ขนานข้างแนวถนนยกระดับลาดเอียงขึ้นรับคอสพานทั้งสองข้าง และน่าจะมีราวสะพานทั้งสองข้างก่อเป็นเสาหัวเม็ดรูปดอกบัวตูม สะพานป่าถ่านสร้างตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นอย่างน้อยก็ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าสามพระยา สะพานแห่งนี้ได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์¹⁵⁴

“ช่องโศภณีสถมัยกรุงศรีอยุธยา มีแต่ลูกสาวขุนนาง”¹⁵⁵ ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 14 ฉบับที่ 5 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2536 บทความนำเสนอเรื่องช่องโศภณีสถมัยอยุธยาจากบันทึก

¹⁵² ประเสริฐ ณ นคร, “พระเจ้าปราสาททองทรงลบศักราช,” *ศิลปากร* 35,6 (พ.ศ. 2535): 100-101.

¹⁵³ ประทีป เพ็งตะโก และดุสิต ทุมมาภรณ์, “สะพานป่าถ่านในกรุงศรีอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 13,5 (มีนาคม พ.ศ. 2535): 86-90.

¹⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 89-90.

¹⁵⁵ ศิลปวัฒนธรรม, “ช่องโศภณีสถมัยกรุงศรีอยุธยา มีแต่ลูกสาวขุนนาง,” *ศิลปวัฒนธรรม* 14,5 (มีนาคม พ.ศ. 2536): 100-101.

ชาวต่างชาติอย่าง ลา ลูแบร์ กล่าวว่า มีโสเภณี 600 คนอยู่ในช่องของออกญามิน ซึ่งจะซื้อผู้หญิงและเด็กสาวไปฝึกให้เป็นหญิงนครโสเภณี และได้รับบรรดาศักดิ์เป็น ออกญา ช่องของออกญามินไม่ใช่ช่องเดือนตั้งถูกต้องตามกฎหมายมีการส่งส่วยแก่รัฐ สำหรับโสเภณีเหล่านั้นล้วนเป็นบุตรของขุนนางที่ขึ้นหน้าขึ้นตาทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีการรับซื้อภรรยาที่สามีขายส่งลงเป็นทาสด้วยโทษคบบัณฑิตชาย¹⁵⁶

“การท่องเที่ยวของเมนเดส ปินโต (เฟอร์เนา เมนเดส ปินโต)”¹⁵⁷ แปลและแก้ไขโดย วัชรกานต์ ดี.แคตซ์ ตีพิมพ์ในศิลปากร ปีที่ 36 ฉบับที่ 5 เดือนกันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2536 เป็นบันทึกของปินโตระหว่าง ค.ศ. 1537 และ 1558 (พ.ศ. 2080 และ พ.ศ. 2101) ซึ่งปินโตเดินทางไปหลายแห่งเช่น ตะวันออกกลาง เอเชียตอนใต้ จีน และญี่ปุ่น เป็นต้น¹⁵⁸

“ตามล่ำสุคขอบฟ้า: เอกสารดาราศาสตร์ไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์”¹⁵⁹ ของภูธร ภูมะธน ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 11 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2538 กล่าวถึงแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ และธรรมชาติวิทยาของไทยในสมัยอยุธยา ที่สามารถค้นคว้าได้ในประเทศฝรั่งเศส คือ หอดูดาวกรุงปารีส และสภाराชบัณฑิตฝรั่งเศส ผู้ที่สนใจต้องมีความสามารถในเรื่องของภาษาฝรั่งเศสเป็นอย่างดีด้วย เพื่อจะได้ศึกษาเอกสารดังกล่าวได้เข้าใจและชัดเจน¹⁶⁰

¹⁵⁶ศิลปวัฒนธรรม, “ช่องโสเภณีสมัยกรุงศรีอยุธยา มีแต่ลูกสาวขุนนาง,” *ศิลปวัฒนธรรม* 14,5 (มีนาคม พ.ศ. 2536): 100.

¹⁵⁷วัชรกานต์ ดี.แคตซ์ (แปลและแก้ไข), “การท่องเที่ยวของเมนเดส ปินโต (เฟอร์เนา เมนเดส ปินโต),” *ศิลปากร* 36,5 (กันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2536): 39-64.

¹⁵⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 39-40.

¹⁵⁹ภูธร ภูมะธน, ตามล่ำสุคขอบฟ้า: เอกสารดาราศาสตร์ไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์,” *ศิลปวัฒนธรรม* 16,11 (ตุลาคม พ.ศ. 2538): 50-54.

¹⁶⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

บทความเรื่อง “ป้อมเพชร ปรากฏการณ์แห่งอยุธยา”¹⁶¹ ของประทีป เพ็งตะโก ใน ศิลปากร ปีที่ 40 ฉบับที่ 5 เดือนกันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2540 กล่าวว่าป้อมเพชรสร้างใหม่ ประมาณปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยวิศวกรชาวฝรั่งเศสน่าจะออกแบบป้อม การสร้างครั้งนี้หักทิศทางของคลองให้พ้นจากป้อม และผังป้อมก็เปลี่ยนให้เป็นเหลี่ยม ป้อมเพชร ทำหน้าที่ควบคุมและสังเกตการณ์ ตรงจุดแม่น้ำมาบรรจบกันเป็น 3 แพร่ง ความแข็งแกร่งของ ป้อมเพชรเห็นได้จากภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 มีการรื้ออิฐกำแพงเมืองไป สร้างกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ป้อมเพชรเป็นส่วนที่รื้อยาก เนื่องจากความแข็งแกร่งของ อิฐและปูนสอ จึงยังเหลือหลักฐานให้สามารถศึกษาด้านสถาปัตยกรรมในเวลาต่อมาได้พอควร¹⁶²

ต่อมาบทความเรื่อง “กรุงศรีอยุธยาจากบันทึกของหม่าฮวน”¹⁶³ โดยมีนายทองหล่อ เป็นผู้ แปล ซึ่งถอดความมาจาก YING-YAI SHENG-LAN ของหม่าฮวน บทความที่แปลนี้ตีพิมพ์ลงใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 21 ฉบับที่ 4 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543 บันทึกของหม่าฮวนนี้เป็น การบันทึกเรื่องราวของกรุงศรีอยุธยาจากมุมมอง ทักษะคติที่หม่าฮวนได้พบเห็นสิ่งต่างๆ ในกรุงศรี อยุธยาไว้ ได้แก่ เรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ จนถึงชาวบ้านในสังคมอยุธยา วิถีชีวิตของ ผู้คนที่พบเห็น พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็น และความรู้สึกลงไปในงานเขียนด้วย

“อยุธยา ยศยิ่งฟ้า”¹⁶⁴ ของสุจิตต์ วงษ์เทศ ตีพิมพ์ พ.ศ. 2544 ศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตไพร่ในสมัยอยุธยา เนื้อหาแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อใหญ่ คือ กรุงศรีอยุธยา: ราชอาณาจักรสยาม, กรุงศรีอยุธยา: ศูนย์กลางการค้านานาชาติ, ย่านการค้า

¹⁶¹ประทีป เพ็งตะโก, “ป้อมเพชร ปรากฏการณ์แห่งอยุธยา,” *ศิลปากร* 40,5 (กันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2540): 50-65.

¹⁶²เรื่องเดียวกัน, หน้า 64-65.

¹⁶³นายทองหล่อ (แปล), หม่าฮวน (เขียน), “กรุงศรีอยุธยาจากบันทึกของหม่าฮวน,” *ศิลปวัฒนธรรม* 21,4 (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543): 110-113.

¹⁶⁴สุจิตต์ วงษ์เทศ, *อยุธยา ยศยิ่งฟ้า* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2544).

และย่านการผลิต และอาคารสถานที่ วิธีชีวิตยุคอยุธยา ไพร่ฟ้าข้าไท หนังสือเล่มนี้ต้องการแสดงให้เห็นสภาพสังคมของอยุธยา และการดำรงอยู่ของผู้คนภายในอาณาจักรอยุธยา

“ระบบการประปาในพระราชวังกรุงศรีอยุธยา”¹⁶⁵ ของสุนิสา มั่นคง ตีพิมพ์ในเมืองโบราณ ปีที่ 27 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2544 อธิบายระบบการประปาในพระราชวังกรุงศรีอยุธยาจากหลักฐานเอกสาร บันทึก โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ข้อมูลเอกสารทั้งของไทยและเอกสารต่างประเทศ ทำให้ทราบว่ากิจการประปาในประเทศไทยเริ่มขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยเฉพาะที่วังนารายณ์ราชนิวเศน์ เมืองลพบุรี ราว พ.ศ. 2225-2227 หลังจากที่มีการสร้างประปาที่เมืองลพบุรีประสบความสำเร็จจึงเริ่มมีการสร้างระบบประปาในที่อื่นๆ รวมถึงในพระราชวังกรุงศรีอยุธยา¹⁶⁶

“กำแพงเมือง ป้อม ประตู ถนนและสะพาน ตลาดและย่านการค้า”¹⁶⁷ จัดทำโดยอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2545 โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 เล่ม คือ “กำแพงเมือง ป้อม ประตู” “ถนนและสะพาน” “ตลาดและย่านการค้า” “คลองท่าและเรือจ้าง ในสมัยกรุงศรีอยุธยา” ต่อมาใน พ.ศ. 2554 กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์รวมเล่มหนังสือในชื่อเรื่อง “กำแพงเมือง ป้อม ประตู ถนนและสะพาน ตลาดและย่านการค้า คลองท่าและเรือจ้าง ในสมัยกรุงศรีอยุธยา” ซึ่งเนื้อหาภายในอธิบายถึงสถานที่สำคัญ เช่น กำแพงเมือง ป้อม ประตู ถนน สะพาน ตลาด ย่านการค้า และคลองท่าเรือในสมัยกรุงศรีอยุธยา ภายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในสมัยที่อยุธยาเป็นราชธานีของไทย ซึ่งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์เล่มนี้แสดงถึงการให้ความสำคัญในการอธิบาย และการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ที่เป็นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาใน

¹⁶⁵ สุนิสา มั่นคง, “ระบบการประปาในพระราชวังกรุงศรีอยุธยา,” เมืองโบราณ 27,1 (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2544): 86-92.

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

¹⁶⁷ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร, กำแพงเมือง ป้อม ประตู ถนนและสะพาน ตลาดและย่านการค้า คลองท่าและเรือจ้าง ในสมัยกรุงศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ: ออนป้า, 2545).

ปัจจุบัน ศึกษาพัฒนาการของจังหวัดจากพงศาวดารและบันทึกต่างๆ ในสมัยอาณาจักรอยุธยา เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ของพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน

“เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนานิกะ เล่ม 5: เรื่อง ตำนานกรุงเก่า”¹⁶⁸ ของบุญหลง ศรีกนก ในศิลปากร ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 เดือนมีนาคม-เมษายน พ.ศ. 2547 อธิบายถึงประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนานิกะเล่ม 5 ประกอบด้วยหนังสือในชุดประชุมพงศาวดาร 6 เรื่อง โดยเรื่องที่ 1-3 เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสมัยอยุธยา ส่วนเรื่องที่ 4-6 เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในเรื่องแรกคือ ตำนานกรุงเก่า แต่งโดยพระยาโบราณราชธานินทร์ เนื้อหาแบ่งออกเป็น 6 ตอนด้วยกัน ตอนที่ 1 ว่าด้วยประวัติกรุงเก่าเล่าพระราชพงศาวดารสังเขป และรายพระนามพระเจ้าแผ่นดินกรุงเทพทวารวดี (กรุงศรีอยุธยา) ตอนที่ 2 เกี่ยวกับภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ที่ใด มีชัยภูมิอย่างไร ลักษณะของกำแพงเมือง ป้อมประตูเมือง ถนน คลอง สะพาน บึง พระราชวัง เป็นต้น ตอนที่ 3 การอธิบายเกี่ยวกับแม่น้ำลำคลองนอกพระนคร สายที่สำคัญ เช่น แม่น้ำลพบุรี ลำน้ำแยกใหม่ ลำน้ำบ้านใหม่ และลำน้ำสัก ตอนที่ 4 กล่าวถึงการปกครองท้องที่ในสมัยอยุธยาทั้งในกำแพงเมืองและนอกกำแพงเมือง ตอนที่ 5 ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนพลเมืองในกรุงศรีอยุธยา และการพรรณนาบ้านเรือนจากบันทึกต่างชาติ และตอนที่ 6 เกี่ยวเรื่องราวหลังเสียกรุง การตั้งเมืองหลวงแห่งใหม่ เป็นต้น

“ภูมินามวิทยา: พระนครศรีอยุธยา”¹⁶⁹ โดยรองศาสตราจารย์วนิช สุธาร์ตน์ อธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยา มีวิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสารการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการลงศึกษาพื้นที่จริงที่ปรากฏในปัจจุบัน เพื่ออธิบายถึงสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในพระนครศรีอยุธยา

¹⁶⁸บุญหลง ศรีกนก, “เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนานิกะ เล่ม 5: เรื่อง ตำนานกรุงเก่า,” *ศิลปากร* 47,2 (มีนาคม-เมษายน พ.ศ. 2547): 72-77.

¹⁶⁹วนิช สุธาร์ตน์, *ภูมินามวิทยา: พระนครศรีอยุธยา* (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2550).

งานส่วนใหญ่อธิบายถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมอยุธยาผ่านการศึกษาคำเมืองและภูมิศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยาเพื่ออธิบายวิถีชีวิตชุมชน ตลาดย่านการค้าของอยุธยาที่สัมพันธ์กับสายน้ำในอดีต สะท้อนความรุ่งเรืองของอาณาจักร และได้อธิบายถึงความเป็นมา การพัฒนาการบูรณะสถานที่สำคัญต่างๆที่ปรากฏในประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา รวมถึงการออกแบบสถาปัตยกรรม การละเล่น และประเพณีของอาณาจักรอยุธยา

- ประชากรในอาณาจักรอยุธยา

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์กลุ่มนี้อธิบายผู้คนกลุ่มต่างๆ ภายในอาณาจักรอยุธยา แสดงถึงความหลากหลายของชาติพันธุ์ที่เดินทางเข้ามายังอาณาจักรอยุธยา และมีบทบาทสำคัญทางด้านการค้า และการเมืองภายในอาณาจักร เช่น “ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี”¹⁷⁰ ของอิชิอิ โยเนะโอะ และโยชิภาวะะ โทชิฮารุ จัดพิมพ์โดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น เนื้อหาภายในแบ่งออกเป็น 7 บท¹⁷¹ สำหรับในส่วนของประวัติศาสตร์อยุธยากว่าถึงการเดินเรือระหว่างอยุธยากับบริเวณ หมู่บ้านญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยา ตำนานยามาตะ นางามาซะ เรื่องจริงหรืออิงนิยาย คณะทูตอยุธยาเยือนญี่ปุ่น การค้าขายกับอยุธยาสมัยญี่ปุ่นปิดประเทศ

“พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนเปอร์เซียอยุธยา”¹⁷² ของพลับพลึง คงชนะ ตีพิมพ์ในเมืองโบราณ ปีที่ 20 ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2537 กล่าวถึงพัฒนาการ

¹⁷⁰อิชิอิ โยเนะโอะ และโยชิภาวะะ โทชิฮารุ, ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2530).

¹⁷¹บทที่ 1 เรือสินค้าบริเวณ บทที่ 2 การติดต่อค้าขายโดยเรือสำเภาตราแดง บทที่ 3 สำมาจีน บทที่ 4 สามัคคีสัมพันธ์ภาพกับการขยายอำนาจ บทที่ 5 ที่ปรึกษาชาวญี่ปุ่นในคณะรัฐบาลไทย บทที่ 6 ชาวญี่ปุ่นในสมัยเมจิที่เดินทางมาเมืองไทย และบทที่ 7 ชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ

¹⁷²พลับพลึง คงชนะ, “พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนเปอร์เซียอยุธยา,” เมืองโบราณ 20,3 (กรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2537): 25-34.

ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนมุสลิมเปอร์เซียในสมัยอยุธยา ถือว่าเป็นชุมชนแรกที่อยู่ภายในเกาะเมืองได้สลายไปพร้อมกับความเป็นราชธานีอยุธยา ส่วนมุสลิมเปอร์เซียที่รอดชีวิตได้รวมตัวกันตั้งชุมชนขึ้นใหม่ ระยะเวลาทำเรือนแพอาศัยอยู่ตามแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองเมือง ต่อมาจึงสร้างบ้านเรือนและพัฒนาจนเป็นชุมชนดาราซุนนะห์ แม้ว่าชุมชนเปอร์เซียที่อยุธยาจะไม่มีแล้ว แต่มุสลิมไทยเชื้อสายเปอร์เซียที่สืบเนื่องมาจากเปอร์เซียสมัยอยุธยายังคงมีอยู่¹⁷³

“มอญในเมืองไทย”¹⁷⁴ พ.ศ. 2541 ของสุภรณ์ โอเจริญ ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “ชาวมอญในประเทศไทยวิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น” พ.ศ. 2519 อธิบายถึงประวัติความเป็นมาของชนชาติมอญ การอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของชาวมอญตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ความเป็นอยู่และฐานะของชาวมอญในประเทศไทย บทบาทด้านต่างๆ ของชาวมอญในประเทศไทยและความสำคัญของชาวมอญเป็นชนชาติหนึ่งที่ได้อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณพม่าตอนล่าง และตั้งอาณาจักรเป็นของตนเอง สร้างอารยธรรม รวมถึงความเจริญต่างๆ มากมาย แต่ภายหลังจากที่พม่าสามารถตั้งอาณาจักรได้เป็นปึกแผ่นขึ้นที่พุกาม ส่งผลให้พม่าได้เข้ามาแผ่อำนาจจากรานมอญ และใน พ.ศ. 1600 มอญจึงสูญเสียอิสรภาพแก่พม่า และมีปัญหาสู้รบกันตลอดมา เนื่องด้วยบริเวณพื้นที่ของอาณาจักรเปรียบเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำแก่พม่า ส่วนการอพยพของชาวมอญเข้าสู่ประเทศไทยมีทั้งลักษณะของการอยู่ในฐานะผู้ลี้ภัยทางการเมืองจากสภาพสงครามภายในประเทศ และบางครั้งเข้ามาในฐานะของการเป็นเชลยสงคราม บ้างหลบหนีออกจากกองทัพพม่า เป็นต้น การอพยพของชาวมอญครั้งสำคัญๆ ในสมัยอยุธยา 5 ครั้ง ในสมัยกรุงธนบุรี 1 ครั้ง และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ 1 ครั้ง ชาวมอญในประเทศไทยมีบทบาทและสำคัญต่อสังคมไทยทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง¹⁷⁵

¹⁷³ พลับพลึง คงชนะ, “พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนเปอร์เซียอยุธยา,” เมืองโบราณ 20,3 (กรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2537): หน้า 33.

¹⁷⁴ สุภรณ์ โอเจริญ, มอญในเมืองไทย (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541).

¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 289-297.

“ชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059-2310”¹⁷⁶ พ.ศ. 2541
 วิทยานิพนธ์ของพิทยะ ศรีวัฒนสาร ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษา
 เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับโปรตุเกสช่วง พ.ศ. 2059-2310 ทั้งในเรื่องของวิถี
 ชีวิตความเป็นอยู่ และบทบาทของชุมชนชาวโปรตุเกสที่ตั้งถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยาด้วย¹⁷⁷ ชาว
 โปรตุเกสเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ พ.ศ. 2059 ชาวโปรตุเกสประกอบด้วย อดีต
 ทหาร พ่อค้า นักสอนศาสนา และกลาสีเรือ หรือแม้แต่อาชญากรก็มี การเข้ามาของโปรตุเกสทำ
 ให้กรุงศรีอยุธยาได้เรียนรู้วิทยาการเกี่ยวกับปืนใหญ่และอาวุธปืนใช้ในกองทัพ มีการนำภาษา
 โปรตุเกสใช้ในการติดต่อกับชาวยุโรป และมีการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในกรุง
 ศรีอยุธยาด้วย ชาวโปรตุเกสยังเข้ารับราชการในราชสำนักอยุธยาด้วย เช่น ทหารรักษาพระองค์
 ทหารปืนใหญ่ ทหารรับจ้างในกรมฝรั่งแม่นปืน ล่าม แพทย์หลวง พ่อค้าหลวง และทูต การ
 ดำเนินชีวิตทางสังคมของชาวโปรตุเกสในเมืองพระนครศรีอยุธยาได้ประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงชีพ
 ได้แก่ ช่างอัญมณี ช่างทอง คนนำร่องเรือสินค้า แพทย์รักษาคนไข้ นักร้องนักดนตรีในโบสถ์ ซึ่ง
 มักจะออกไปร่วมแสดงดนตรีในงานนักขัตฤกษ์กับชาวสยามเสมอ นอกจากนี้ยังกล่าวอีกว่าชาว
 โปรตุเกสยังเป็นช่างเขียนงานจิตรกรรมฝาผนังในวัดพุทธศาสนาด้วย พ่อค้าคนกลาง ช่างก่อสร้าง
 ช่างสำรวจตัดคูคลองถนน และนายประกันเมื่อเกิดคดีความ เป็นต้น ส่วนในด้านวัฒนธรรมมีการ
 ใช้ภาษาโปรตุเกสเป็นภาษาทางการทูตและการค้า รวมทั้งขนมหวาน้ำพอกทองหยิบ ทองหยอด
 ฝอยทอง ฯลฯ ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มักนิยมนำมาจัดเลี้ยงในงานพิธีมงคลต่างๆ
 ตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยา ชุมชนโปรตุเกสถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ และเป็นส่วน
 หนึ่งของกำลังของอยุธยาด้วย นอกจากนี้ชาวโปรตุเกสต้องปรับตัวเพื่อการอยู่รอดในสังคมกรุงศรี
 อยุธยาอีกด้วย¹⁷⁸

¹⁷⁶พิทยะ ศรีวัฒนสาร, “ชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059-2310,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541).

¹⁷⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

¹⁷⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 271-274.

“ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ. 1767”¹⁷⁹ ของวรวร ภูวงศ์พันธุ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2542 วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาสภาพการดำรงอยู่และวิถีชีวิตของชาวต่างชาติในพระนครศรีอยุธยา ศึกษาความเปลี่ยนแปลงบางประการที่เกิดขึ้นในสังคมพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเกิดจากการเข้ามาของชาวต่างชาติ อีกทั้งแสดงให้เห็นการบริหารราชการ การมีพื้นฐานยอมรับความศรัทธาความเชื่อที่แตกต่าง และการค้าเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดลักษณะสังคมนานาชาติในพระนครศรีอยุธยา ด้วย¹⁸⁰ สำหรับความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา เริ่มต้นจากการเป็นเมืองท่าการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากมีแหล่งผลิต แหล่งสินค้าจากดินแดนตอนในของตน ทั้งสินค้าเกษตรและของป่า และมีศักยภาพที่สามารถรวบรวมสินค้าจากดินแดนตอนในภาคพื้นทวีปออกสู่ตลาดและกระจายสินค้าสู่ดินแดนอื่นได้สะดวก อีกทั้งพระนครศรีอยุธยามีทำเลที่ตั้งที่ดีไม่ไกลจากอ่าวไทยมากนัก เหมาะแก่การทำการค้ากับต่างประเทศด้วย การที่พระนครศรีอยุธยามีสถานะเป็นสังคมการค้า ติดต่อกับชายกับนานาประเทศอย่างกว้างขวาง ทำให้มีชาวต่างชาติทั้งเอเชียและยุโรปเดินทางมายังพระนครศรีอยุธยา ทั้งแวะพัก พำนัก และจัดตั้งสถานการค้าด้วย อีกทั้งกลุ่มผู้นำหรือผู้คนในอยุธยายอมรับและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มนักเดินทาง นักบวช พ่อค้า เชื้อชาติต่างๆ ด้วย อย่างไรก็ตามความเป็นนานาชาติจึงปรากฏในขอบเขตที่ค่อนข้างจำกัด โดยเห็นได้ชัดในบริเวณตัวเกาะพระนครศรีอยุธยาที่มีชาวต่างชาติผ่านไปมาเป็นจำนวนมากและมีบางส่วนเข้ามาตั้งรากฐานถาวรด้วย ความเป็นนานาชาติแสดงออกในรูปของสภาพการดำรงชีวิตแห่งชุมชน และการส่งต่อวัฒนธรรม มีความแตกต่างกันออกไปด้วย อย่างไรก็ตามความเป็นนานาชาติในแต่ละช่วงเวลามีระดับไม่เท่ากันเห็นได้ชัดในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 เนื่องจากเป็นช่วงที่มีชาวต่างชาติหลากหลาย

¹⁷⁹วรวร ภูวงศ์พันธุ์, “ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ. 1767,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542).

¹⁸⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

กลุ่มเข้ามายังพระนครศรีอยุธยา และมีเอกสารตะวันตกบันทึกเรื่องราวต่างๆ ไว้ค่อนข้างมากกว่าช่วงก่อนหน้า ทำให้สามารถศึกษาความเป็นนานาชาติของพระนครศรีอยุธยาได้ชัดเจนมากขึ้น¹⁸¹

“พ่อค้าและทหารรับจ้างโปรตุเกสในสมัยอยุธยา”¹⁸² ของสุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ในเมืองโบราณ ปีที่ 26 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2543 เริ่มต้นด้วยการอธิบายถึงหลักฐานโปรตุเกสที่มีอยู่ไม่มากนัก ส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากการติดต่อระหว่างโปรตุเกสและสยาม ไม่ได้ดำเนินอย่างเป็นทางการ คือ ไม่ใช่การติดต่อระหว่างกษัตริย์ทั้ง 2 ประเทศ ชาวโปรตุเกสที่เข้ามาติดต่อการค้ากับอยุธยาเป็นพ่อค้าระดับล่าง เป็นนักผจญภัย ทหารรับจ้าง หรือเป็นพวกเร่รอน ไพร่หนีนาย หรือแม่กระทั่งโจรสลัด ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ไม่ใช่เป้าหมายในการบันทึกลงในพงศาวดารของทางการ นอกจากบันทึกของทหารรับจ้างเช่น เมินเดส ปินตู ที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับชาวโปรตุเกสในอยุธยาไว้ นอกจากนี้พ่อค้าโปรตุเกสมีส่วนที่ทำให้สยามเข้าสู่ชุมชนการค้านานาชาติในเอเชียอีกด้วย¹⁸³

“การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนในสมัยอยุธยาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์”¹⁸⁴ วิทยานิพนธ์ พ.ศ. 2546 ของพรพรรณ โปร่งจิตร์ สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ศึกษาเหตุการณ์การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนสมัยอยุธยาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ สาเหตุ ผลของการอพยพเคลื่อนย้าย รวมทั้งวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอาณาจักรอยุธยา เนื่องจากการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนในสมัยอยุธยา¹⁸⁵ กลุ่มชน

¹⁸¹วรวร ภูวงศ์พันธุ์, “ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ. 1767,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542). หน้า 164-166.

¹⁸²สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, “พ่อค้าและทหารรับจ้างโปรตุเกสในสมัยอยุธยา,” *เมืองโบราณ* 26.4 (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2543): 37-52.

¹⁸³เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

¹⁸⁴พรพรรณ โปร่งจิตร์, “การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนในสมัยอยุธยาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2546).

¹⁸⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

ที่อพยพเคลื่อนย้ายในสมัยอยุธยาได้แก่ ชาวไทย กัมพูชา ลาว พม่า มอญ เวียดนาม อาหรับ เปอร์เซีย และชาวตะวันตก สาเหตุของการอพยพเคลื่อนย้ายประการแรก คือ การทำสงคราม สงครามก่อให้เกิดการสูญเสียกำลังคน ทั้งจากการถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยในฐานะผู้แพ้สงคราม หรือ หลบหนีเพื่อการอยู่รอดจากอันตราย ประการที่สอง คือ การเข้าพึ่งพระบรมโพธิสมภาร อพยพเคลื่อนย้ายเนื่องจากเวลานั้นอยุธยาที่มีความเข้มแข็งทางการเมืองการปกครอง ทำให้ อาณาจักรใกล้เคียงเข้ามาสวามิภักดิ์ต่ออำนาจของอาณาจักรอยุธยา หรือ เมื่ออาณาจักรใกล้เคียง เกิดปัญหาภายในอย่างกรณีการแย่งชิงราชสมบัติ ส่งผลให้อาณาจักรใกล้เคียงเหล่านั้น แสวงหา อำนาจภายนอกที่สามารถปกป้องตนเองได้ จึงอพยพมายังอาณาจักรอยุธยาที่เข้มแข็งกว่า ประการที่สาม คือ การสร้างสัมพันธไมตรีทางเครือญาติ ลักษณะการอพยพเคลื่อนย้ายของการรวม ดินแดน 2 ดินแดนเป็นหนึ่งเดียวกันไม่ใช่ความรุนแรง ประการที่สี่ คือ การอพยพเคลื่อนย้าย เนื่องจากการค้า ประการสุดท้าย คือ การเผยแพร่ศาสนา การอพยพเคลื่อนย้ายถือได้ว่าเป็น ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความเจริญและความมั่นคงของอาณาจักรอยุธยาอีกด้วย¹⁸⁶

*“ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในท่าเรือนานาชาติระหว่างพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2133-2231”*¹⁸⁷ พ.ศ. 2547 วิทยานิพนธ์ของกรกิต ชุ่มกรานต์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาคนกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับและมีบทบาทอยู่ในท่าเรือนานาชาติ พระนครศรีอยุธยาประกอบด้วย กลุ่มผู้ปกครองอยุธยา กลุ่มชาวต่างชาติ และกลุ่มชาวอยุธยา ศึกษาถึงสาเหตุ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่างๆ และลักษณะความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่างๆ ที่มีบทบาทอยู่ในท่าเรือนานาชาติพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2133-2231 (ค.ศ.

¹⁸⁶พรพรรณ โปร่งจิตร์, “การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนในสมัยอยุธยาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2546). หน้า 133-134.

¹⁸⁷กรกิต ชุ่มกรานต์, “ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในท่าเรือนานาชาติระหว่างพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2133-2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547).

1590-1688)¹⁸⁸ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ที่มีบทบาทอยู่ในท่าเรือนานาชาติ พระนครศรีอยุธยาซึ่งมักจะยึดโยงอยู่กับอำนาจรัฐ ไม่ว่าจะ เป็นความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจ เิง การค้า และเชิงสังคม เนื่องจากรัฐคือผู้ควบคุมกำลังคนทรัพยากร (สินค้า) และเมืองท่า นโยบายการผูกขาดสินค้าของรัฐคือเงื่อนไขหลักที่ทำให้เกิดระดับของความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน ในแต่ละช่วงเวลา¹⁸⁹

- ศาสนาและความเชื่อในสังคมอยุธยา

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในกลุ่มนี้ อธิบายเรื่องพระพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องผี ไสยศาสตร์ โชคกลาง ฤกษ์ยาม เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่นำเสนอความเชื่อของคนไทยในอาณาจักร อยุธยา เช่น “พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมในอยุธยารัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 1991-2117)”¹⁹⁰ ของทองดี ปิงใจ ศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาใน สังคมของอาณาจักรอยุธยาในสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม วิทยานิพนธ์อีกฉบับ คือ เรื่อง “สถาบันสงฆ์กับการเมืองและสังคมล้านนา พ.ศ. 1954-2101”¹⁹¹ ของยุพิน เข้มมุกด์ ศึกษา เกี่ยวกับสถาบันสงฆ์ที่มีบทบาททางการเมืองในสังคมล้านนา ช่วง พ.ศ. 1954-2101 โดย กล่าวถึงอาณาจักรอยุธยาภายในงานฉบับนี้ด้วย

¹⁸⁸กรกิต ชุ่มกรานต์, “ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในท่าเรือนานาชาติระหว่างพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2133-2231,” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547). หน้า 3.

¹⁸⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 147-148.

¹⁹⁰ทองดี ปิงใจ, “พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมในอยุธยารัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 1991-2101),” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531).

¹⁹¹ยุพิน เข้มมุกด์, “สถาบันสงฆ์กับการเมืองและสังคมล้านนา พ.ศ. 1954-2101,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531).

“มหาธาตุหลักเมืองกรุงศรีอยุธยา”¹⁹² ของปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ ในศิลปากร ปีที่ 32 ฉบับที่ 4 เดือนกันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2531 อธิบายเกี่ยวกับหลักเมืองกรุงศรีอยุธยาว่า พระราชดำริของพระเจ้าอู่ทองที่จะสถาปนาพระมหาธาตุเพื่อหลักเป็นประธานของเมืองคงจะเริ่มขึ้นปลายรัชกาลของพระองค์ ปรากฏข้อความในพระราชพงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ก็มีพระราชดำริให้สร้างพระมหาธาตุขึ้นเป็นหลักเป็นประธานของเมือง แต่ก็เจียบหายไป ต่อมาในรัชสมัยพระราเมศวรจึงมีการกล่าวถึงวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอีกครั้ง โดยทรงสถาปนาวัดในรัชกาลของพระองค์และเริ่มสร้างในรัชสมัยนี้ การขุดค้นพระปรางค์วัดมหาธาตุใน พ.ศ. 2499 ทำให้พบหลักฐานที่พอจะกล่าวได้ว่าวัดมหาธาตุ เป็นหลักหรือประธานของเมือง ตาม คติพุทธและไสยเวทย์ที่สอดคล้องต้องกัน ที่อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุลงบรรจุไว้ในผอบรูปสัญลักษณ์ของปรเมศวร นับได้ว่าเป็นการนำเอาปูชนียวัตถุอันสูงสุดของศาสนาทั้งสองมาบรรจุไว้ในที่เดียวกัน ทำให้หลักเมืองพระนครศรีอยุธยาจะเป็นที่อื่นไม่ได้ นอกจากมหาธาตุแห่งนี้¹⁹³

“ราชทูตและบาทหลวงฝรั่งเศสในกรุงสยาม”¹⁹⁴ ของมานพ ถนอมศรี ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2535 อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสสมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน รวมถึงอาศัยบาทหลวงเพื่อเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาของฝรั่งเศสสู่อยุธยา จนกลายเป็นความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน กระทั่งความสัมพันธ์ถูกทำลายและสิ้นสุดลง หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงบุคคลสำคัญตั้งแต่บาทหลวงองค์แรก จนถึงชาวฝรั่งเศสคนสุดท้ายในคณะราชทูตที่เดินทางเข้าสู่สยาม ซึ่งมีส่วนร่วมในการสร้างสัมพันธ์และทำลายสายสัมพันธ์นี้ด้วย¹⁹⁵

¹⁹²ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์, “มหาธาตุหลักเมืองกรุงศรีอยุธยา,” *ศิลปากร* 32,4 (กันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2531): 38-45.

¹⁹³เรื่องเดียวกัน, หน้า 41-45.

¹⁹⁴มานพ ถนอมศรี, *ราชทูตและบาทหลวงฝรั่งเศสในกรุงสยาม* (กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ, 2535).

¹⁹⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

“การศึกษาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของคนไทยจากเอกสารสมัยอยุธยา”¹⁹⁶ ของจิตไส อยู่สุชี สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ศึกษาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เกี่ยวกับผีसाงเทวดา ฤกษ์ยาม เครื่องรางของขลัง เวทมนต์คาถา และโชคลางที่ปรากฏอยู่ในเอกสารสมัยอยุธยา โดยศึกษารูปแบบ พิธีกรรม และการปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของคนไทยสมัยอยุธยา วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตในเรื่อง การทำมาหากิน การศึกษา การเมืองการปกครองและการทหารของคนไทยสมัยอยุธยาด้วย¹⁹⁷ โดยศึกษาจากเอกสาร 4 ประเภท คือ พงศาวดาร จดหมายเหตุ กฎหมาย และวรรณกรรม พบว่ามีความเชื่อในเรื่อง ผีसाงเทวดา ฤกษ์ยาม เครื่องรางของขลัง เวทมนต์คาถา และโชคลาง¹⁹⁸ พบความเชื่อเรื่องโชคลางเกี่ยวกับรูปแบบของสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต ความฝัน ประสบการณ์ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ และการประกอบพิธีกรรม ส่วนในเรื่องพิธีกรรมที่พบเป็นพิธีกรรมที่อยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยอยุธยาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งสิ้นชีวิต คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิตหรือครอบครัว สังคม เทศกาล การเมือง เป็นต้น

ความเชื่อในเรื่องผีसाงเทวดาของคนไทยสมัยอยุธยาที่พบแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผีดี และ ผีร้าย ความเชื่อในเรื่องเวทมนต์คาถา เป็นการนำมาใช้เพื่อการผลิต เพื่อการป้องกัน เพื่อการทำลายชีวิตทรัพย์สินของฝ่ายศัตรู แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ แก่โรคต่างๆ และทำเสน่ห์ให้คนรัก ความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม สำหรับคนไทยสมัยอยุธยาใช้ในการทหาร การสงคราม การเมือง การปกครอง การสร้างบ้านแปลงเมือง สร้างสิ่งต่างๆ การเดินทางและการอาศัยฤกษ์ยามในการอันเชิญพระราชสาสน์ เป็นต้น¹⁹⁹

¹⁹⁶จิตไส อยู่สุชี, “การศึกษาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของคนไทยจากเอกสารสมัยอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2539).

¹⁹⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า ฉ.

¹⁹⁸ความเชื่อเรื่องโชคลางได้รับการบันทึกไว้มากที่สุด คือ 37.30% รองลงมาเรื่องผีसाงเทวดา 29.10% เวทมนต์คาถา 20.08% ฤกษ์ยาม 10.65% และเครื่องรางของขลัง 2.87% (เรื่องเดียวกัน, หน้า 306).

¹⁹⁹ความเชื่อเรื่องโชคลางได้รับการบันทึกไว้มากที่สุด คือ 37.30% รองลงมาเรื่องผีसाงเทวดา 29.10% เวทมนต์คาถา 20.08% ฤกษ์ยาม 10.65% และเครื่องรางของขลัง 2.87% (เรื่องเดียวกัน, หน้า 306-309).

“พระเจ้าสายน้ำผึ้งกษัตริย์ในตำนานเมืองอโยธยา”²⁰⁰ ของเทพมนตรี ลิมปพยอม ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 20 ฉบับที่ 12 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2542 นำเสนอเรื่องพระเจ้าสายน้ำผึ้งและ นางสร้อยดอกหมากที่เป็นบ่อเกิดของวัดพนัญเชิง ซึ่งปรากฏอยู่ในพงศาวดารเหนือ ดังนั้นนัก ประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีใช้ข้อมูลนี้เป็นสมมติฐานเกี่ยวกับชุมชนสมัยก่อนการตั้งกรุงศรี อโยธยาใน พ.ศ. 1893²⁰¹

- วัฒนธรรมและประเพณี

งานประวัตินิพนธ์อธิบายถึงวัฒนธรรม และประเพณีในสังคมอยุธยาที่ปรากฏใน ระยะเวลา เช่น “ท้าวทองกีบม้าต้นตำรับทองหยิบ ฝอยทอง สังขยา ฯลฯ”²⁰² ของศันสนีย์ วีระ ศิลป์ชัย ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 13 ฉบับที่ 8 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 กล่าวถึง ท้าวทอง กีบม้า หรือ มาริ ปินยา เดอ กียมาร์ สตรีชาวญี่ปุ่น เชื้อสายโปรตุเกส ที่กำเนิดในกรุงศรี อโยธยา และได้แต่งงานกับฟอลคอน หรือ เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ เรื่องต่อมา “หวาน-คาวของชาว สยามสมัยกรุงศรีอยุธยา”²⁰³ ของบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2535 อธิบายเกี่ยวกับอาหารการกินของคนไทยสมัยอยุธยาสถานที่ จำพวกตลาดที่ค้าขายของบริโภค

²⁰⁰เทพมนตรี ลิมปพยอม, “พระเจ้าสายน้ำผึ้งกษัตริย์ในตำนานเมืองอโยธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 20,12 (ตุลาคม พ.ศ. 2542): 98-101.

²⁰¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

²⁰²ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, “ท้าวทองกีบม้าต้นตำรับทองหยิบ ฝอยทอง สังขยา ฯลฯ,” ศิลปวัฒนธรรม 13,8 (มิถุนายน พ.ศ. 2535): 76-83.

²⁰³ศิลปวัฒนธรรม, “หวาน-คาวของชาวสยามสมัยกรุงศรีอยุธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 14,2 (ธันวาคม พ.ศ. 2535): 88-89.

“พระเจ้าปราสาททองกับวัดไชยวัฒนารามและจักรพรรดิราช”²⁰⁴ ของศรีศักร วัลลิโภดม ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 13 ฉบับที่ 10 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2535 อธิบายถึงการสร้างวัด ของพระเจ้าปราสาททองคือการฟื้นฟูและสร้างพระราชพิธีทางระบบความเชื่อที่เกี่ยวกับการเป็นพระจักรพรรดิราช การฟื้นฟูประเพณีเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุอย่างที่ปรากฏในพระราชพิธีลบล้างกรรม รวมถึงการสร้างสรรค์ศิลปะสถาปัตยกรรมทางศาสนาและราชสำนักในสมัยต่อมา เพื่อเสริมฐานะการเป็นจักรพรรดิราชของพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น²⁰⁵

“พระราชวังบางปะอิน”²⁰⁶ ของชรัตน์ สิงหเดชากุล ตีพิมพ์ในศิลปากร ปีที่ 36 ฉบับที่ 3 เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2536 กล่าวถึงเรื่องเล่าขานของเกาะบางปะอิน ซึ่งเกี่ยวพันกับพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาอย่าง สมเด็จพระเอกาทศรถ และพระราชวังบางปะอินยังเป็นวังเก่ามาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองอีกด้วย²⁰⁷

“วิธีการล่า ฝึก และชนช้างของไทย ตามคำบอกเล่าของชาวต่างชาติ”²⁰⁸ ของ ชรัตน์ สิงหเดชากุล ตีพิมพ์ในศิลปากร ปีที่ 36 ฉบับที่ 4 เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2536 กล่าวถึงวิธีการล่าช้าง ฝึกช้าง และการชนช้างจากบันทึกชาวต่างชาติอย่างบาทหลวงตาซาร์ด กล่าวว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชประสงค์ให้ราชทูตชมการชนช้าง พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้จัดช้าง 6 เชือกเพื่อโดยเสด็จพระราชดำเนินไปยังสถานที่ประลองยุทธ การแสดงเริ่มด้วยการเป่าแตร ช้างทั้ง 2 เชือกส่งเสียงนำกล้ว มีเชือกเส้นใหญ่ผูกขาหลัง มีคนยึดเชือกข้างไว้เพื่อดีงให้ช้างถอย

²⁰⁴ ศรีศักร วัลลิโภดม, “พระเจ้าปราสาททองกับวัดไชยวัฒนารามและจักรพรรดิราช,” *ศิลปวัฒนธรรม* 13,10 (สิงหาคม พ.ศ. 2535): 60-63.

²⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61, 63.

²⁰⁶ ชรัตน์ สิงหเดชากุล, “พระราชวังบางปะอิน,” *ศิลปากร* 36,3 (พฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2536): 30-40.

²⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31-33.

²⁰⁸ ชรัตน์ สิงหเดชากุล, “วิธีการล่า ฝึก และชนช้างของไทย ตามคำบอกเล่าของชาวต่างชาติ,” *ศิลปากร* 36,4 (กรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2536): 73-86.

หลังเวลาปะทะกันรุนแรง มีการประสานงากัน 4-5 ครั้งเท่านั้น ช้างก็จะถูกจับแยกจากกัน²⁰⁹ แสดงให้เห็นการชนช้างแบบไทยในสมัยอยุธยาตามที่ชาวต่างชาติได้พบเห็นมา

“มะลิเป็นพืชโปรดของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช”²¹⁰ ของสุริย์ ภูมิภมร ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 17 ฉบับที่ 5 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2539 กล่าวถึงบันทึกของลาดูแบร์ที่ว่า คนสยามสนใจทำสวนไม้ดอกน้อย แต่ในวังของสมเด็จพระนารายณ์มีการปลูกต้นมะลิ มะลิที่ปลูกงักเกิดจากความเชื่อว่าดอกมะลิเป็นดอกไม้ของพระนารายณ์ในฮินดู จึงปลูกไว้เฉพาะในวังของพระนารายณ์ มะลิจึงเป็นดอกไม้โปรดของสมเด็จพระนารายณ์ มะลิที่ปลูกในวังคือมะลิลา (Jasmimum sambac) คนไทยแต่ละแหล่งก็เรียกกันต่างออกไป บางคนเรียกมะลิซ้อน มะลิหลวง มะลิป้อม คนอินเดียเรียก บันมาลิกา ฝรั่งเศสเรียก Arabian Jasmin แปลว่า มะลิของอาระเบีย²¹¹

“ผ้าอินเดียอาภรณ์แห่งอาณาจักรสยามสมัยกรุงศรีอยุธยา”²¹² ของดวงฤทธิ แคล้วปลอดทุกข์ ในศิลปากร ปีที่ 42 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542 อธิบายว่าตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวสยามนิยมผ้าจากอินเดีย นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่หลักฐานเกี่ยวกับผ้าอินเดียในเมืองไทยเหลืออยู่น้อยมาก เนื่องจากเสื่อมสภาพ

²⁰⁹ ชรัตร์ สิงหนเดชากุล, “วิธีการล่า ฟัก และชนช้างของไทย ตามคำบอกเล่าของชาวต่างชาติ,” *ศิลปากร* 36,4 (กรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2536): 82-83.

²¹⁰ สุริย์ ภูมิภมร, “มะลิเป็นพืชโปรดของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช,” *ศิลปวัฒนธรรม* 17,5 (มีนาคม พ.ศ. 2539): 189-194.

²¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 194.

²¹² ดวงฤทธิ แคล้วปลอดทุกข์, “ผ้าอินเดียอาภรณ์แห่งอาณาจักรสยามสมัยกรุงศรีอยุธยา,” *ศิลปากร* 42,1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542): 53-70.

ไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป ส่งผลต่อการศึกษาและการตีความเกี่ยวกับสังคมในสมัยต่างๆ ผ่านผ้าที่ถูกผลิตออกมาแก่คนในสังคม²¹³

“มรดกวัฒนธรรมไทยสมัยพระนครทวารวดีศรีอยุธยา (พ.ศ. 1890-2310)”²¹⁴ พ.ศ. 2543 บรรณาธิการโดย นิคม มุสิกะคามะ กรมศิลปากรจัดพิมพ์ประกอบการจัดทำหุ่นจำลองเมืองพระนครศรีอยุธยาตามแผนงานโครงการอนุรักษ์ และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2542 เนื้อหาประกอบด้วย สถาปัตยกรรมศาสตร์และสิ่งแวดล้อม, ตำนานประวัติศาสตร์ พัฒนาการทางสังคมและเหตุการณ์สำคัญ, เอกลักษณะวิถีไทย: สุขกายสบายใจอยู่เย็นเป็นสุข? (ตามบันทึกพ่อค้าฮอลันดา), ความพินาศของพระนครศรีอยุธยา และมรดกอยุธยา: มรดกโลก อธิบายเรื่องราวในอดีตที่รุ่งเรืองจนกระทั่งล่มสลายและการสืบทอดวัฒนธรรมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

“การเมืองในประวัติศาสตร์ “ชนมหวาน” ของท้าวทองกีบม้า “มาดามฟอลคอน” “ขนมไทย” หรือ “ขนมเทศ” ”²¹⁵ โดยศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย และปารามินทร์ เครือทอง ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2546 ประกอบด้วยเรื่องราวประวัติของท้าวทองกีบม้า และคู่สมรสคือฟอลคอน ชีวิตหลังสมรส ความผันแปรปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ผลกระทบหลังมรณกรรมของเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ และชนมหวานท้าวทองกีบม้า เป็นต้น หนังสือตั้งคำถามไว้ด้วยว่า ท้าวทองกีบม้าคิดสูตรทองหยิบ ฝอยทอง ด้วยตนเอง โดยเอาวัตถุดิบพื้นเมืองสยามมาดัดแปลงให้เข้ากับตำรับโปรตุเกส หรือมีคนสอนให้ทำ โดยอ้างบทความของชาวญี่ปุ่นชื่อ เรโกะ ฮาดะ (Reiko Hada) เรื่อง Madame Marie Guimard Under the Ayudhya Dynasty of the

²¹³ดวงฤทธิ์ แฉล้มปลอดทุกข์, “ผ้าอินเดียวากรรมแห่งอาณาจักรสยามสมัยกรุงศรีอยุธยา,” ศิลปากร 42,1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542): 70.

²¹⁴นิคม มุสิกะคามะ, มรดกวัฒนธรรมไทยสมัยพระนครทวารวดีศรีอยุธยา (พ.ศ. 1890-2310) (กรุงเทพฯ: ประชาชน, 2543).

²¹⁵ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย และปารามินทร์ เครือทอง, การเมืองในประวัติศาสตร์ “ชนมหวาน” ของท้าวทองกีบม้า “มาดามฟอลคอน” “ขนมไทย” หรือ “ขนมเทศ” (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546).

Seventeenth Century ตีพิมพ์ในวารสารสยามสมาคม (J.S.S., V.80, Part 1} 1992) ว่า “... อันที่จริงทำวทองกีบม้าได้สูตรหรือถูกสอนให้ทำขนมลักษณะนี้มาจากแม่ ซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่น เนื่องจากเมื่อครั้งที่ชาวโปรตุเกสเข้าไปในญี่ปุ่นมากขึ้นก็ได้สอนให้ชาวญี่ปุ่นหัดทำขนมโปรตุเกส ซึ่งปัจจุบันขนมญี่ปุ่นหลายชนิดก็เป็นตำรับโปรตุเกส ขนมญี่ปุ่นบางอย่างมีลักษณะเหมือนฝอยทอง ยังคงทำกันอยู่ที่เกียวโต และคิวชูในประเทศญี่ปุ่นปัจจุบัน...”²¹⁶ หากเป็นจริงตามนี้ เท่ากับว่าขนมไทยสูตรทำวทองกีบม้าก็คือ สูตรขนมญี่ปุ่นตำรับโปรตุเกส ที่ถูกถ่ายทอดต่อกันมา ไม่ใช่มีถิ่นกำเนิดในสยาม²¹⁷

- การสร้างสรรค์ทางศิลปกรรม

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่อธิบายเรื่องการสร้างสรรค์ทางศิลปกรรมทั้งในเรื่อง จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประณีตศิลป์ และวิจิตรศิลป์ของอาณาจักรอยุธยา เช่น “จิตรกรรมสมัยอยุธยา”²¹⁸ ของ น. ณ ปากน้ำ ตีพิมพ์ในวารสารเมืองโบราณ ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2530 ซึ่งอธิบายแบบแผนจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาตอนต้นและตอนกลางว่าภาพที่พบมักใช้สีพื้นๆ เช่น สีดินแดง เขม่าดำ และดินขาวเท่านั้น ส่วนในสมัยอยุธยาตอนปลายจะใช้วัสดุและสีแปลกออกไปเนื่องจากการติดต่อกับต่างชาติทำให้ได้นำสีจากนอกประเทศมาใช้ เช่น สีแดงชาดสด สีเหลือง สีเขียว สีคราม เป็นต้น สำหรับแบบแผนเทคนิค และวิธีการของการสร้างจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาถูกถ่ายทอดมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วย²¹⁹

²¹⁶ ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย และปรามินทร์ เครือทอง, การเมืองในประวัติศาสตร์ “ขนมหวาน” ของทำวทองกีบม้า “มาตามฟอลคอน” “ขนมไทย” หรือ “ขนมเทศ” (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546). หน้า 127.

²¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

²¹⁸ น. ณ ปากน้ำ, “จิตรกรรมสมัยอยุธยา,” เมืองโบราณ 13,1 (มกราคม-มีนาคม 2530): 32-42.

²¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32-33.

“เจดีย์ยุทธหัตถี”²²⁰ ของอภิญาญ์เพ็ญ ตีพิมพ์ในเมืองโบราณ ปีที่ 14 ฉบับที่ 4 เดือน ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2531 เสนอแนวคิดและหลักฐานวิเคราะห์หาคำตอบของสถานที่ตั้งเจดีย์ ยุทธหัตถี “โบราณวัตถุฮอลันดาที่พบในอยุธยา”²²¹ ของปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ ในศิลปากร ปีที่ 32 ฉบับที่ 4 เดือนกันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2531 อธิบายถึงหลักฐานการค้าจากการค้นพบ โบราณวัตถุต่างๆ โดยใน พ.ศ. 2517 มีการค้นพบสมบัติใต้ทะเลที่อ่าวสัตหีบ ซึ่งเป็นสินค้าที่นำไป จากอยุธยาทางทะเลสู่ประเทศอื่นๆ ทางหมู่เกาะฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย เช่น เครื่องถ้วยชาม จำพวกสังคโลก เครื่องถ้วยจีน และเครื่องถ้วยอันนัม ต่อมามูลนิธิกุลเบงเกียน แห่งประเทศ โปรตุเกส ได้บริจาคทรัพย์ในการขุดแต่งบูรณะและศึกษาวิจัยหมู่บ้านโปรตุเกส จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ทำให้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยและ โปรตุเกส รวมถึงค้นพบโบราณวัตถุจำนวนมากทั้งรูปเคารพทางศาสนา เหรียญกษาปณ์ เงินตรา ต่างๆ ภาชนะดินเผา ขวดแก้ว กล้องยาสูบ เป็นต้น สำหรับโบราณวัตถุที่สามารถระบุได้ว่าเป็น ของฮอลันดาในอยุธยา คือ เหรียญกษาปณ์ฮอลันดา และกล้องยาสูบฮอลันดา²²²

งานประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยอยุธยา เรื่อง “ศิลปะปูนปั้นของช่างเพชรบุรีสมัยกรุงศรี อยุธยา”²²³ ของ น. ณ ปากน้ำ ในเมืองโบราณ ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2532 อธิบายถึงศิลปะการปั้นปูนสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้แก่ หน้าบันวัดตะเว็ด คลองปะ จาม หน้าบันวัดธรรมาราม ฝั่งตะวันตกตรงข้ามกับตัวเกาะอยุธยา สมัยอยุธยาตอนกลางลาย ได้แก่ ปูนปั้นอุโบสถวัดภูเขาทอง วัดโลกยสุทธา ส่วนสมัยอยุธยาตอนต้น ได้แก่ ปูนปั้นวัดสัม ริมคลองท่อ กับวัดราชบูรณะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังอธิบายถึงศิลปะปูนปั้นสมัยอยุธยาสกุลช่าง

²²⁰ อภิญาญ์เพ็ญ, “เจดีย์ยุทธหัตถี,” เมืองโบราณ 14,4 (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2531): 68-72,91.

²²¹ ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์, “โบราณวัตถุฮอลันดาที่พบในอยุธยา,” ศิลปากร 32,4 (กันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2531): 76-84.

²²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

²²³ น. ณ ปากน้ำ, “ศิลปะปูนปั้นของช่างเพชรบุรีสมัยกรุงศรีอยุธยา,” เมืองโบราณ 15,1 (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2532): 86-92.

เมืองเพชร หรือ เพชรบุรี ซึ่งเป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลายแทบทั้งสิ้น เช่น หน้าบันอุโบสถวัดเขาบันไดอิฐ ลายปูนปั้นหน้าบันอุโบสถกับฐานเสมาวัดสระบัวสมัยพระนารายณ์ตอนต้น ลายปูนปั้นหน้าบันอุโบสถชั้นบนวัดไผ่ล้อมสมัยพระเพทราชา ลายปูนปั้นหน้าบันอุโบสถและศาลาการเปรียญสมัยพระเจ้าเสือ และลายปูนปั้นหน้าบันวิหารทิศวัดมหาธาตุสมัยพระเจ้าเสือ (แต่ทางวัดได้รื้อทิ้งไปแล้ว)²²⁴

“สุพรรณบุรีเมืองยุทธหัตถีมาแต่โบราณกาล”²²⁵ ของจารึก วิไลแก้ว ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 เดือนมกราคม พ.ศ. 2533 อธิบายว่าเมื่อไม่นานมานี้ “...นักโบราณคดีกรมศิลปากรขุดพบเศษภาชนะดินเผาแกร่งบริเวณแหล่งเตาบ้านบางปูน อำเภอเมืองสุพรรณบุรี มีลวดลายประดับเป็นรูปทรงช้างหรือการต่อสู้ด้วยอาวุธบนหลังช้าง หรือ ยุทธหัตถี แสดงว่าสุพรรณบุรีเป็นเมืองยุทธหัตถีมาแต่โบราณกาลก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา...”²²⁶ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีแสดงถึงความสำคัญของกลุ่มเมืองในกลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรี (ท่าจีน) มาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา และลวดลายบนภาชนะดินเผาแสดงถึงประเพณีและการเป็นนักรบของแถบตะวันตกของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา²²⁷

“ศิลปะ และวัฒนธรรมจากดินแดนอาหรับเมื่อแรกเข้าสู่สยามประเทศ”²²⁸ ของ น. ณ ปากน้ำ ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2534 โดยสำนักพิมพ์เมืองโบราณ รวบรวมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและบทบาทของแขกในสังคมไทยโดยเฉพาะ เช่น บทบาททางการค้า วรรณคดี

²²⁴ น. ณ ปากน้ำ, “ศิลปะปูนปั้นของช่างเพชรบุรีสมัยกรุงศรีอยุธยา,” เมืองโบราณ 15,1 (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2532): 87-88.

²²⁵ จารึก วิไลแก้ว, “สุพรรณบุรีเมืองยุทธหัตถีมาแต่โบราณกาล,” ศิลปวัฒนธรรม 11,3 (มกราคม พ.ศ. 2533): 104-111.

²²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 105.

²²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

²²⁸ น. ณ ปากน้ำ, ศิลปะ และวัฒนธรรมจากดินแดนอาหรับเมื่อแรกเข้าสู่สยามประเทศ (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2534).

จิตรกรรม ดนตรี การละเล่น รวมถึงบทบาทของขุนนางเชื้อสายอาหรับและเปอร์เซียที่เข้ามารับราชการในสมัยอยุธยา วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอาหรับกับสังคมคนพื้นเมือง และชาวต่างชาติอื่นๆ การส่งต่อของศิลปะ และวัฒนธรรมของชาวอาหรับสู่สังคมไทยอีกด้วย²²⁹ แบ่งเนื้อหาเป็นเรื่องย่อยๆ เช่น แคมม์วาร์กับจีนในกรุงศรีอยุธยาล้วนเป็นคนมั่งมี กรมท่าซ้ายเกี่ยวกับจีน กรมท่ากลางเกี่ยวกับฝรั่ง กรมท่าขวาเกี่ยวกับแขก ยศอำนาจเท่ากัน สินค้า เครื่องทองจากเปอร์เซีย พวกแคมม์วาร์สมัยนั้นเก่งในการเดินเรือ และการค้าทางเรือ ราชทูตเปอร์เซียได้เข้ามาเจริญพระราชไมตรีกับกรุงสยาม ที่อยู่ของแคมม์วาร์เป็นตึกก่ออิฐถือปูนหลังคามุงกระเบื้อง เป็นต้น

“ไม้กางเขนเก่าที่สุดในประเทศไทย ที่หมู่บ้านโปรตุเกส อยุธยา”²³⁰ ตีพิมพ์ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2535 อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับโปรตุเกสที่เริ่มเข้าในสมัยพระรามาธิบดีที่ 1 พ.ศ. 2054 และเรื่องไม้กางเขนที่หมู่บ้านโปรตุเกส ซึ่งเอกสารโปรตุเกสโบราณกล่าวว่าชาวโปรตุเกสได้นำเอาไม้กางเขนขนาดใหญ่ มีตราแผ่นดินของประเทศโปรตุเกสไปปักไว้ที่กลางกรุงศรีอยุธยา²³¹ ซึ่งไม้กางเขนชิ้นนี้น่าจะเป็นไม้กางเขนที่เก่าแก่ที่สุดตามหลักฐานทางเอกสารแต่ไม้กางเขนที่ว่าหาไม่พบว่าอยู่ที่ไหน ส่วนไม้กางเขนที่ขุดพบ ณ หมู่บ้านโปรตุเกส กล่าวได้ว่า เป็นไม้กางเขนที่เก่าที่สุดเท่าที่ขุดพบในประเทศไทย²³²

²²⁹ น. ณ ปากน้ำ, ศิลปะ และวัฒนธรรมจากดินแดนอาหรับเมื่อแรกเข้าสู่สยามประเทศ (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2534). หน้า 5 (คำนำ).

²³⁰ ศิลปวัฒนธรรม, “ไม้กางเขนเก่าที่สุดในประเทศไทย ที่หมู่บ้านโปรตุเกส อยุธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 14,2 (ธันวาคม พ.ศ. 2535): 128-133.

²³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

²³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

“วัดไชยวัฒนาราม เนรมิตรกรรมจำลองจักรวาลบนผืนแผ่นดินอยุธยา”²³³ ของเทพมนตรี ลิมปพยอม ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 13 ฉบับที่ 10 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2535 กล่าวถึงวัดไชยวัฒนาราม ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฟากตะวันตกนอกเกาะเมือง สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โปรดให้สถาปนาขึ้นในนิวาสถานเดิมของพระมารดาของพระองค์เมื่อ พ.ศ. 2173 และถือกันว่า วัดไชยวัฒนารามเป็นวัดประจำราชวงศ์ปราสาททอง และวัดประจำรัชกาลของพระองค์ พระเจ้าปราสาททองหรือฟื้นคตินิยมแบบแผนการสร้างอย่างเขมรกลับมาใช้อีกครั้ง ซึ่งเห็นได้จากสถาปัตยกรรมพระปรางค์ที่เป็นประธานหลักของวัด ตามคตินิยมที่มีมาในสมัยอยุธยาตอนต้น²³⁴ โดยแผนผังหรือแบบแปลนการก่อสร้างปรางค์ประธานและมณฑลเป็นองค์ประกอบสำคัญของวัด การจำลองจักรวาลลงบนผืนแผ่นดินอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยเลือกทำเลที่ตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออกและแม่น้ำเจ้าพระยา แสดงถึงบารมีกษัตริย์ยิ่งใหญ่และผสมผสานคตินิยมระหว่างพุทธและพราหมณ์ และกล่าวได้ว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นธรรมราชาหรือสมมติเทพอย่างไทยที่สมบูรณ์แบบมากกว่าการเป็นเทพเจ้าอย่างเขมร²³⁵

“การปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุสมัยพระเจ้าปราสาททอง: ความจริงครั้งเดียวของพระราชพงศาวดาร”²³⁶ ของรุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง ในเมืองโบราณ ปีที่ 29 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2546 นำเสนอเรื่องการปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งพงศาวดารบันทึกรายละเอียดไว้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น กล่าวคือ ระบุว่าวัดมหาธาตุสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ต่อมาในสมัยพระเจ้าทรงธรรม ส่วนยอดของปรางค์ประธานหักพังลงมาจนถึงชั้นครุฑ และซ่อมแซมใหม่ใน พ.ศ. 2176 ตรงกับ

²³³ เทพมนตรี ลิมปพยอม, “วัดไชยวัฒนาราม เนรมิตรกรรมจำลองจักรวาลบนผืนแผ่นดินอยุธยา,”

ศิลปวัฒนธรรม 13,10 (สิงหาคม พ.ศ. 2535): 64-76.

²³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

²³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

²³⁶ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, “การปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุสมัยพระเจ้าปราสาททอง: ความจริงครั้งเดียวของพระราชพงศาวดาร,” *เมืองโบราณ* 29,1 (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2546): 118-121.

รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยระบุว่าพระองค์ทรงโปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระปรางค์ที่พังลงมาให้กลับคืนขึ้นใหม่เท่านั้น แต่เมื่อตรวจสอบศิลปกรรมหลักฐานที่พบสิ่งที่น่าจะสร้างขึ้นในสมัยของพระองค์ด้วย ได้แก่ วิหารหลวง ซุ้มประตูทางเข้า และเสาศิวเมธิตรงมณฑล²³⁷ เป็นต้น

“พระราชวังจันทร์ “วังพระนเรศวร” เมืองพิษณุโลกที่ประสูติ ที่ประทับ ของสมเด็จพระนเรศวรฯ”²³⁸ มีสุจิตต์ วงษ์เทศเป็นบรรณาธิการ รวบรวมบทความที่เกี่ยวกับพระราชวังจันทร์ หรือวังพระนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก จากการขุดค้นทางโบราณคดีใน พ.ศ. 2535 ซึ่งพบแนวอิฐซากอาคารพระราชวังจันทร์ภายในบริเวณโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม พระราชวังจันทร์ที่เมืองพิษณุโลกในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ ที่ประสูติ และที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ เสนอประเด็นต่างๆ เช่น พระราชวังจันทร์ เมืองพิษณุโลก ในจดหมายระยะทางไปพิษณุโลก (พระราชนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์) อธิบายเรื่องเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ ในพระราชหัตถเลขาคราวเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือในรัชกาลที่ 5 พระราชวังจันทร์ สัมพันธ์กับความเป็นมาเมืองพิษณุโลกเมืองสองแคว หรือพิษณุโลก โดยศรีศักร วัลลิโภดม จากนครวัดถึงพิษณุโลก โดยศรีศักร วัลลิโภดม จากสองแควมาเป็นพิษณุโลก โดยพิเศษเจียจันทร์พงษ์ เป็นต้น

“ลักษณะของปิ่นใหญ่ฮอลันดาที่พบในประเทศไทย”²³⁹ ของศิริวัจน์ วังศพำห์ ในศิลปากร ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 เดือนมีนาคม-เมษายน พ.ศ. 2547 อธิบายถึงลักษณะของปิ่นใหญ่ฮอลันดาที่พบในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาโดยระบุจำนวนที่ค้นพบรวมถึงลักษณะที่สามารถบ่งบอกได้ว่าปิ่นใหญ่นี้ดังกล่าวเป็นของชาติใด โดยเฉพาะการตีตราสัญลักษณ์ตัวอักษร

²³⁷ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, “การปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุสมัยพระเจ้าปราสาททอง: ความจริงครั้งเดียวของพระราชพงศาวดาร,” เมืองโบราณ 29,1 (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2546): 119-120.

²³⁸ สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ), พระราชวังจันทร์ “วังพระนเรศวร” เมืองพิษณุโลกที่ประสูติ ที่ประทับ ของสมเด็จพระนเรศวรฯ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546).

²³⁹ ศิริวัจน์ วังศพำห์, “ลักษณะของปิ่นใหญ่ฮอลันดาที่พบในประเทศไทย,” ศิลปากร 47,2 (มีนาคม-เมษายน พ.ศ. 2547): 38-45.

V.O.C. ซึ่งส่วนสถานที่ค้นพบที่จังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช พัทลุง ภูเก็ต กาญจนบุรี
กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

ตารางที่ 10: แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2530 - 2547

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
1	ความสัมพันธ์ไทย – ญี่ปุ่น 600 ปี	อิชิอิ โย- เนะโอะและ โยชิกาวะ โทชิ- ฮารุ	2530	หนังสือ	
2	จิตรกรรมสมัยอยุธยา	น. ณ ปากน้ำ	2530	บทความ	เมืองโบราณ
3	เจดีย์ยุทธหัตถี	อภิญญ์เพ็ญ	2531	บทความ	เมืองโบราณ
4	มหาธาตุหลักเมืองกรุงศรี อยุธยา	ปฏิพัฒน์ พุ่ม- พงษ์แพทย์	2531	บทความ	ศิลปากร
5	โบราณวัตถุขอลันดาที่ พบในอยุธยา	ปฏิพัฒน์ พุ่ม- พงษ์แพทย์	2531	บทความ	ศิลปากร
6	ทาสอยุธยาในประมวล กฎหมายรัชกาลที่ 1	ชาติชาย พจนานนท์	2532	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
7	ศิลปะปูนปั้นของช่าง เพชรบุรีสมัยกรุงศรี อยุธยา	น. ณ ปากน้ำ	2532	บทความ	เมืองโบราณ

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
8	สุพรรณบุรีเมืองยุทธหัตถี มาแต่โบราณกาล	จารึก วิไลแก้ว	2533	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
9	ศิลปะและวัฒนธรรมจาก ดินแดนอาหรับเมื่อแรก เข้าสู่สยามประเทศ	น. ณ ปากน้ำ	2534	หนังสือ	
10	เจดีย์ศรีสุริโยทัย อนุสาวรีย์ที่ถูกลืม	พิเศษ เจีย- จันทร์พงษ์	2534	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
11	ราชทูตและบาทหลวง ฝรั่งเศสในกรุงสยาม	มานพ ถนอม- ศรี	2535	หนังสือ	
12	พระเจ้าปราสาททองทรง ลบศึกราช	ประเสริฐ ณ นคร	2535	บทความ	ศิลปากร
13	สะพานป่าถ่านในกรุงศรี อยุธยา	ประทีป เพ็ง- ตะโก และ ดุสิต ทুমมา- กรณ์	2535	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
14	วัดส้มกลางกรุงเก่า	ปฏิพัฒน์ พุ่ม- พงษ์แพทย์	2535	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
15	ทำวทงกีบม้าต้นตำรับ ทงหยีบ ฝอยทง สังขยา ฯลฯ	คันสนีย์ วีระ- ศิลป์ชัย	2535	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
16	พระเจ้าปราสาททองกับ วัดไชยวัฒนารามและ จักรพรรดิราช	ศรีศักร วัลลิโภดม	2535	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
17	หวาน – คาว ชาวสยาม สมัยกรุงศรีอยุธยา	-	2535	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
18	ไม้กางเขนเก่าแก่ที่สุดใน ประเทศไทย ที่หมู่บ้าน โปรตุเกส อยุธยา	-	2535	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
19	วัดไชยวัฒนาราม เนรมิต กรรมจำลองจักรวาลบน แผ่นดินอยุธยา	เทพมนตรี ลิ้มปพยอม	2535	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
20	พระราชวังบางปะอิน	ชรัตน์ สิงหเด- ชากุล	2536	บทความ	ศิลปากร
21	วิธีการล่า ฝึก และชนช้าง ของไทย ตามคำบอกเล่า ของชาวต่างชาติ	ชรัตน์ สิงหเด- ชากุล	2536	บทความ	ศิลปากร

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
22	ช่องโสมณีสมัยกรุงศรี อยุธยา มีแต่ลูกสาวขุน นาง	-	2536	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
23	การท่องเที่ยวของเมนเดส ปินโต (เฟร์เนา เมนเดส ปินโต)	เฟร์เนา เมน- เดส ปินโต	2536	บทความ	ศิลปากร
24	พัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ชุมชนเปอร์ เซียอยุธยา	พลับปลึง คง- ชนะ	2537	บทความ	เมืองโบราณ
25	สถาปัตยกรรมที่วัดไชย วัฒนาราม	ประทีป เพ็ง- ตะโก	2537	บทความ	เมืองโบราณ
26	บ้านวิชาเยนทร์หรือบ้าน หลวงรับราชทูต	นงคราญ ศรี- ชาย	2537	บทความ	เมืองโบราณ
27	โบราณสถานในจังหวัด ลพบุรีที่เกี่ยวข้องกับ ดาราศาสตร์ไทย	นงคราญ ศรี- ชาย	2537	บทความ	เมืองโบราณ
28	ลวดลายประดับจากวัด ราชบูรณะ : ตัวอย่าง รสนิยมที่ปรับเปลี่ยน	สันติ เล็กสุขุม	2538	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
29	ตามล่าสุดขอบฟ้า : เอกสารดาราศาสตร์ไทย สมัยสมเด็จพระนารายณ์	ภุทธ ภูมะธน	2538	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
30	มะลิเป็นพืชโปรดของ สมเด็จพระนารายณ์ มหาราช	สุรีย์ ภูมิภมร	2539	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
31	รูปแบบสันนิษฐานส ถาปัตยกรรมพระอุโบสถ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัด พระนครศรีอยุธยา	ปาริสุทธิ์ สาริ- กะวณิช และ สุดจิต สนั่น- ไหว	2539	บทความ	เมืองโบราณ
32	การศึกษาความเชื่อเรื่อง ไสยศาสตร์ของคนไทย จากเอกสารสมัยอยุธยา	จิตใส อยู่สุขี	2539	วิทยานิพนธ์	
33	วัฒนธรรมการบริโภค น้ำพริกของคนไทย	พรพรรณ ทอง- ตัน	2539	บทความ	ศิลปากร
34	หลวงพ่อดโตวัดพนัญเชิง	เทพมนตรี ลิมปพยอม	2540	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
35	จากอยุธยา...สู่กรุงเทพ ฯ	ไพโรจน์ เกษ- แมนกิจ	2540	บทความ	ศิลปากร

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
36	ป้อมเพชร ปราการเหล็ก แห่งอยุธยา	ประทีป เฟ็ง- ตะโก	2540	บทความ	ศิลปากร
37	มอญในเมืองไทย	สุภรณ์ โอ- เจริญ	2541	หนังสือ	
38	ชุมชนชาวโปรตุเกสใน สมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059 - 2310	พิทยะ ศรีวัฒนสาร	2541	วิทยานิพนธ์	
39	ความเป็นสังคม นานาชาติของ พระนครศรีอยุธยาตั้งแต่ คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ. 1767	วรพร ภูวงศ์พันธุ์	2542	วิทยานิพนธ์	
40	ตะแลงแกง ทำช้าง และ วัดโคกพระยา แคน ประหารสมัยอยุธยา	เทพมนตรี ลิมปพยอม	2542	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
41	ใครสร้างภูเขาทองที่ อยุธยา	ทรงวุฒิ ธรรม- ขันติพงศ์	2542	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
42	พระสุพรรณกัลยา (สุพรรณกัลยา) พัฒนาการของไสย ศาสตร์มาสู่มิติและความ ฝันกับการศึกษา ประวัติศาสตร์	เทพมนตรี ลิมปพยอม	2542	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
43	ผ้าอินเดียยอาภรณ์แห่ง อาณาจักรสยามสมัยกรุง ศรีอยุธยา	ดวงฤทธิ์ แคล้วปลอด- ทุกข์	2542	บทความ	ศิลปากร
44	พระเจ้าสายน้ำผึ้งกษัตริย์ ในตำนานเมืองอยุธยา	เทพมนตรี ลิมปพยอม	2542	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
45	ด่านขนอน	ศรัณย์ ทอง- ปาน	2543	บทความ	เมืองโบราณ
46	พ่อค้าและทหารรับจ้าง โปรตุเกสในสมัยอยุธยา	สุทธชัย ยิม- ประเสริฐ	2543	บทความ	เมืองโบราณ
47	กรุงศรีอยุธยาจากบันทึก ของหม่าฮวน	หม่าฮวน	2543	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
48	มรดกวัฒนธรรมไทยสมัย พระนครทวารวดีศรี อยุธยา (พ.ศ. 1890 – 2310)	นิคม มุสิกะ- คามะ	2543	หนังสือ	
49	ไม่มีวัดใหญ่ชัยมงคล สมัยอยุธยา	พิเศษ เจีย- จันทร์พงษ์	2543	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
50	อยุธยา ยศยิ่งฟ้า	สุจิตต์ วงศ์เทศ	2544	หนังสือ	
51	ระบบการประปาใน พระราชวังกรุงศรีอยุธยา	สุนิสา มั่นคง	2544	บทความ	เมืองโบราณ
52	วัดภูเขาทอง	ปฏิพัฒน์ พุ่ม- พงษ์แพทย์	2544	บทความ	ศิลปากร
53	ประวัติศาสตร์อยุธยา ถนนป่าตอง และ คลอง ในไก่อ	ระยับศรี กาญจนะวงศ์	2544	หนังสือ	
54	ศิลปะสุโขทัยและอยุธยา ภาพลักษณ์ที่ต้อง เปลี่ยนแปลง	พิริยะ ไกร ฤกษ์	2545	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
55	การเมืองใน ประวัติศาสตร์ “ ขนมหวาน ” ของท้าวทอง กีบม้า มาตามฟอล คอน “ ขนมไทย ” หรือ “ ขนมเทศ ”	คันสนีย์ วีระศิลป์- ชัยและปราชญ์ เครือทอง	2545	หนังสือ	
56	สฎุบบรรจุอัฐิพระเจ้า อุทุมพรที่สหภาพพม่า	พิเศษ เจียจันทร์- พงษ์	2545	บทความ	ศิลปวัฒนธรรม
57	กำแพงเมือง ป้อม ประตู ถนนและสะพาน ตลาดและย่านการค้า คลองและท่าเรือจ้างใน สมัยกรุงศรีอยุธยา	อุทยาน ประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา	2546	หนังสือ	
58	สัญลักษณ์แห่งจักรวาล ในพระราชพิธีสมัญพระ เจ้าปราสาททอง : ความจริงครึ่งเดียวของ พระราชพงศาวดาร	บริสุทธิ์ เลิศ- ศชาธาร	2546	บทความ	เมืองโบราณ

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
59	การปฏิสังขรณ์วัด มหาธาตุสมัยพระเจ้า ปราสาททอง : ความ จริงครึ่งเดียวของพระ ราชพงศาวดาร	รุ่งโรจน์ ธรรม- รุ่งเรือง	2546	บทความ	เมืองโบราณ
60	“ พระราชวังจันทร์ ” “ วังพระนเรศวร ” เมือง พิษณุโลกที่ประสูติ ที่ ประทับของสมเด็จพระ นเรศวรฯ	สุจิตต์ วงษ์เทศ	2546	หนังสือ	
61	การอพยพเคลื่อนย้าย ของกลุ่มชนในสมัย อยุธยาที่ปรากฏใน เอกสารประวัติศาสตร์	พรพรรณ โปร่ง จิตร์	2546	วิทยานิพนธ์	
62	ความสัมพันธ์ระหว่าง คนกลุ่มต่างๆในท่าเรือ นานาชาติระหว่าง พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2133 - 2231	กรกิต ชุ่มภรณ์	2547	วิทยานิพนธ์	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
63	เกิดความรู้จากการ ตรวจสอบชำระประชุม พงศาวดารฉบับ กาญจนานิกะ เล่ม 5 : เรื่อง ตำนานกรุงเก่า	บุหรง ศรีกนก	2547	บทความ	ศิลปากร
64	ภาพเก่า...เล่าอดีต : ตลาดน้ำ	นัยนา แยมสาธา	2547	บทความ	ศิลปากร
65	ลักษณะของปืนใหญ่ ฮอลันดาที่พบใน ประเทศไทย	ศิริรัตน์ วงศ์พาร์ท	2547	บทความ	ศิลปากร

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยายังปรากฏงานที่อธิบายประวัติศาสตร์อยุธยาที่ครอบคลุมในทุกด้าน ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ปรากฏอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งให้แสดงถึงสภาพของอาณาจักรอยุธยาได้อย่างครบถ้วน ชัดเจน ซึ่งงานที่ปรากฏมีดังนี้

“ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักรอยุธยา”²⁴⁰ ของบังอร พันปี สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ศึกษาตำแหน่งที่ตั้งของแม่น้ำลำคลองในสมัยอยุธยา ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองที่มีต่อยุทธศาสตร์ การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของอาณาจักรอยุธยา ตั้งแต่

²⁴⁰บังอร พันปี, “ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักรอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536).

พ.ศ. 1893-2310²⁴¹ ออยุธยาแม่มีแม่น้ำลำคลองสำคัญหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำน้อย แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำบางปะกง และแม่น้ำนครนายก ส่วนลำคลองมีทั้งคลองตามธรรมชาติและคลองที่ขุดขึ้นมา เช่น คลองหันตรา คลองข้าวเม่า คลองขุดลัดแม่น้ำเจ้าพระยา คลองตะเคียน คลองหัวตะพาน คลองเจ้าเจ็ด(บางยี่ขัน) คลองบางบาล คลองบางพลัด คลองบางแก้ว เป็นต้น คลองเหล่านี้ใช้ประโยชน์ในการเดินทางลัดและติดต่อระหว่างลุ่มแม่น้ำสายหนึ่งไปยังอีกสายหนึ่ง แม่น้ำลำคลองภายในอยุธยาที่มีความสำคัญในด้านต่างๆ หลายด้าน เช่น ด้านยุทธศาสตร์ เป็นปัจจัยสำคัญทำให้อยุธยามีความมั่นคง สามารถป้องกันกองทัพของข้าศึกบุกเข้าโจมตีพระนครได้โดยง่าย และยังเป็นเส้นทางลำเลียงกองทัพและยุทธปัจจัยออกไปโจมตีข้าศึกที่เดินทางเข้ามาในพระราชอาณาเขต นอกจากนี้ยังได้ใช้ลำน้ำในการขยายอาณาเขตไปยังหัวเมืองเหนือเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมโยงอยุธยาเข้าปกครองอาณาจักรล้านนา การติดต่อหัวเมืองชายทะเลหรือหัวเมืองต่างๆ ต้องอาศัยแม่น้ำลำคลองในการเดินทางไปมาหาสู่ การเดินทางเพื่อการค้าขาย ขนส่งสินค้า รวมถึงการเข้าไปปกครองในพื้นที่หัวเมืองต่างๆ อีกด้วย แม่น้ำลำคลองมีความสำคัญที่ทำให้การไปมาถึงกันสะดวก และสร้างความมั่นคงปลอดภัยแก่ราชธานี นอกจากนี้แม่น้ำลำคลองยังช่วยสร้างสรรค์ และสืบทอดวัฒนธรรมไทยสมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบันด้วย²⁴²

“อารยธรรมไทย: พื้นฐานทางประวัติศาสตร์”²⁴³ ของชาญวิทย์ เกษตรศิริ พ.ศ. 2537 เป็นหนังสือประกอบการเรียนวิชา “อารยธรรมไทย” ม.ธ. 111 หลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื้อหาภายในประกอบไปด้วย 5 บท บทที่ 1 เรื่องปรัชญาประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ประวัติศาสตร์คืออะไร ความสำคัญของประวัติศาสตร์ วิธีการประวัติศาสตร์ เป็นต้น บทที่ 2 เรื่องเค้าโครงประวัติศาสตร์ไทยโดยสังเขป โดยอธิบายเรื่องบทบาทคนไทยที่

²⁴¹ บังอร พันปี, “ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักรอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536). หน้า ๙-๑๑

²⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 121-123.

²⁴³ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อารยธรรมไทย: พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: ประกายพริ้ว, 2537).

เข้ามาสู่ประวัติศาสตร์ อาณาจักรสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และต้นรัตนโกสินทร์ เป็นต้น บทที่ 3 เรื่อง สังคมไทยสมัยสุโขทัย-อยุธยา (พ.ศ. 1800-2310) กล่าวถึงสถาบันการปกครอง ศาสนาและความเชื่อ ประชากร (ไพร่-ทาส) และเศรษฐกิจ เป็นต้น บทที่ 4 เรื่อง สยามเก่า-สยามใหม่-ประเทศไทย อธิบายเรื่องสยามเก่า, สยามใหม่และการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. 2435 (ค.ศ. 1892), การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1932) และ "ประเทศไทย" และขบวนการนักศึกษาเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้น และสุดท้ายบทที่ 5 บทส่งท้าย มีการอธิบายในเรื่อง กรุงเทพฯ: จากเมืองป้อมปราการสู่เมืองท่าเศรษฐกิจ แม่น้ำเจ้าพระยา: เส้นโลหิตหล่อเลี้ยงกรุงเทพฯ กรุงเทพฯ: เมืองน้ำ กรุงเทพฯ: เมืองหัวโต-เมืองโตเดี่ยว เป็นต้น ซึ่งหนังสือเล่มนี้สามารถอธิบายอารยธรรมไทยได้อย่างน่าสนใจและชัดเจน

“บทบาทชาวจีนในไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2172-2394”²⁴⁴ ของศุภวรรณ ชวรัตน์วงศ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาบทบาทของชาวจีนในเมืองไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2172-2394) และยังคงศึกษาถึงผลกระทบของบทบาทดังกล่าวต่อสังคมไทย เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองในช่วงเวลาที่ศึกษาด้วย จากภาวะความอดอยากและสถานการณ์ทางการเมืองในจีน รวมถึงบริบททางสังคมและเศรษฐกิจของไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นมา เป็นปัจจัยที่ทำให้คนจีนเดินทางเข้ามาเมืองไทย โดยมีความรู้ ความสามารถ และความชำนาญส่วนตัว เพื่อนำมาประกอบอาชีพและเข้ามามีบทบาทด้านต่างๆ ในสังคมไทย ซึ่งบทบาทที่สำคัญคือเรื่อง เศรษฐกิจการค้า ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ส่วนด้านการปกครองปรากฏว่ามีชาวจีนเข้ารับราชการเป็นขุนนางในกรมกองต่างๆ ของไทย บางกรณีมีฐานะเทียบเท่ากับชนชั้นปกครองของไทย ในเรื่องการควบคุมคนจีนทางการไทยจะแต่งตั้งชาวจีนที่มีชื่อเสียง มีความสามารถ และเป็นที่เคารพนับถือของชาวจีนทั่วไปเป็นหัวหน้าควบคุมคนจีน นอกจากนี้ยังพบการแต่งงานระหว่างคนไทยกับคนจีน ทำให้ชาวจีนกลายเป็นสมาชิกของไทยไป

²⁴⁴ศุภวรรณ ชวรัตน์วงศ์, “บทบาทชาวจีนในไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2172-2394,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

โดยปริยาย นอกจากนี้ยังพบการก่อความวุ่นวายในสังคมไทยด้วย เช่น กบฏจีนสมัยอยุธยา ก่อตั้งสมาคมลับอั้งยี่ การลักลอบการค้าฝิ่น เป็นต้น²⁴⁵

“อยุธยา: ประวัติศาสตร์และการเมือง”²⁴⁶ พ.ศ. 2542 ของชาญวิทย์ เกษตรศิริ ตีพิมพ์ ครั้งแรกวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542 อธิบายประวัติศาสตร์การเมืองสมัยกรุงศรีอยุธยา แบ่งออกเป็น 2 ภาค ภาคแรก เรื่อง พระมหากษัตริย์และบุคคลสำคัญ ภาคที่สอง เรื่อง เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งโดยรวมบทความที่ผู้เขียนเคยศึกษาหรือนำเสนอมาแล้ว เช่น ชุมชนอยุธยา-อยุธยา: ปัญหาเรื่องวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคม, อยุธยา: ราชธานีและ เมืองท่าของสยามสายสัมพันธ์กับจีนในพุทธศตวรรษที่ 19-20, พุทธศาสนาและการรวม อาณาจักรสมัยอยุธยา (1893-1991/1351-1448), กบฏไพร่สมัยอยุธยากับแนวคิดผู้มีบุญ-พระศรี อารีย์-พระมาลัย, ชาวอยุธยาในพระบรมโพธิสมภารของกษัตริย์พม่าในปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้น

หนังสือเล่มต่อมาเรื่อง “อยุธยา: Discovering Ayutthaya”²⁴⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นบรรณาธิการ ตีพิมพ์ พ.ศ. 2546 อธิบายประวัติศาสตร์อยุธยา เนื้อหาแบ่งออกเป็น 11 หัว เรื่อง คือ ราชอาณาจักรอยุธยา แม่น้ำ ลำคลอง วัฒนธรรมสถาน ชนชาติต่างๆ ในอยุธยา กษัตริย์ พระราชวงศ์และขุนนาง บุคคลสำคัญ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ เบ็ดเตล็ด

²⁴⁵ศุภวรรณ ขวรัตน์วงศ์, “บทบาทชาวจีนในไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2172-2394,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540). หน้า 222-227.

²⁴⁶ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อยุธยา: ประวัติศาสตร์และการเมือง (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2542).

²⁴⁷ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), อยุธยา: Discovering Ayutthaya (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2546).

“Dutch East India Company merchants at the court of Ayutthaya: Dutch perceptions of the Thai kingdom, ca. 1604-1765”²⁴⁸ โดยภาวรรณ เรืองศิลป์ ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2550 งานชิ้นนี้กล่าวถึงพ่อค้าของบริษัทการค้าฮอลันดากับความเข้าใจราชสำนักอยุธยา โดยอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทชาวดัตช์กับทางสยามสามารถว่าจัดอยู่ในลักษณะของการให้ความร่วมมือและการแข่งขันกัน จากสัญญาความตกลงชั่วคราวของทั้ง 2 ฝ่าย สะท้อนให้เห็นถึงผลประโยชน์ที่ทั้ง 2 ฝ่ายได้ร่วมกัน สยามจำเป็นต้องใช้เมืองปัตตาเวีย (นครหลวงเก่าของอินโดนีเซีย) เพราะมีศักยภาพของกองทัพเรือ การค้า ทางการเมือง และทรัพยากรที่มีประโยชน์ ในศตวรรษที่ 17 บริษัทดัตช์อาศัยความร่วมมือของอยุธยาในการขยายขอบเขตการค้าเพื่อเสริมความเข้มแข็งให้ตนเองในตลาดเอเชีย แม้ในศตวรรษต่อมาบริษัทจะสูญเสียกำไร แต่บริษัทชาวดัตช์และชาวสยามต่างได้ถืออำนาจต่อรองประเทศอื่นๆ การกระทำของชาวสยามทำให้ตำแหน่งผู้อำนวยการของ VOC มีความสำคัญมากกว่าที่เป็นอยู่ ทั้งในลำดับชั้นของชาวสยามรวมถึงความรับผิดชอบในฐานะของหัวหน้าหมู่บ้านชาวดัตช์ ซึ่งทำให้ดัตช์มีความสำคัญในสังคมของชาวสยาม ชีวิตความเป็นอยู่ทำให้ทราบถึงหน้าที่ของชาวดัตช์ที่ต้องทำต่อกษัตริย์สยาม จึงกล่าวได้ว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับดัตช์มีเพียงระดับสังคมชั้นสูงเท่านั้น” แม้ไทยและดัตช์จะเกิดความขัดแย้งการปิดล้อมทางทะเลหลายครั้ง แต่ก็ไม่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างบริษัท VOC และทางสยาม จุดนี้แสดงให้เห็นว่าต่างฝ่ายต่างต้องการผลประโยชน์ระหว่างกัน ชาวดัตช์มีสิทธิเสรีภาพนอกอาณาเขต แต่ในทางปฏิบัติชาวดัตช์พยายามหลีกเลี่ยงการสร้าง ความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่สยาม เนื่องด้วยสิทธินั้นไม่สามารถนำมาใช้ได้กับกฎหมายอยุธยาในศตวรรษที่ 18 ชาวดัตช์รายงานกิจการ การตั้งรกรากของบริษัทมากขึ้น แต่กลับรายงานเรื่องความร่วมมือกับทางสยามลดลง เพราะชาวดัตช์มีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจในอาณาจักรน้อยลง แต่การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างลูกจ้างบริษัท VOC กับสมาชิกของศาลอยุธยา แสดงให้เห็นมุมมองของชาวดัตช์ที่มีต่อศาลสยามในช่วงศตวรรษที่ 17 และ 18 เห็นด้วยกับยุโรป เรื่อง อำนาจสิทธิขาดของกษัตริย์และอำนาจสูงสุดของศาล ถึงแม้ว่าไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่ง

²⁴⁸Bhawan Ruangsilp, *Dutch East India Company Merchants at the Court of Ayutthaya: Dutch Perceptions of the Thai Kingdom, ca. 1604-1765*. (Boston: Brill, 2007)

หากมีการอนุญาตให้พวกเขาค้าขาย ชาวต่างชาติจำเป็นต้องปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อมและต้องเข้าใจในวัฒนธรรมและการเมืองต่างๆ ชาวต่างชาติจึงเข้าใจถึงภาษาทางการของราชสำนักสยาม เพื่อที่จะสื่อสารกับพระมหากษัตริย์ได้อย่างดียิ่งขึ้น ในช่วงที่ยุโรปขยายอิทธิพลเข้ามาในหลายส่วนของเอเชีย แต่ในสยามชาวต่างชาติส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในความเมตตาของศาลอยุธยา ความสัมพันธ์ของชาวต่างชาติกับชาวสยามได้รับการปลูกฝังด้วยความเพียรพยายามในการปรับตัวซึ่งเป็นเวลากว่า 160 ปี

ตารางที่ 11: แสดงงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา พ.ศ. 2530 - 2547

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่อธิบายทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
1	ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองใน บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตอนล่างต่ออาณาจักรอยุธยา	บังอร พันปี	2536	วิทยานิพนธ์	
2	อารยธรรมไทย : พื้นฐานทาง ประวัติศาสตร์	ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	2537	หนังสือ	
3	บทบาทชาวจีนในไทยตั้งแต่สมัย อยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2172 - 2394	ศุภวรรณ ชวรัตน์วงศ์	2540	วิทยานิพนธ์	
4	อยุธยา: ประวัติศาสตร์และ การเมือง	ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	2542	หนังสือ	
5	อยุธยากับเอเชีย Ayutthaya and Asia	ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	2544	หนังสือ	
6	อยุธยา : Discovering Ayutthaya	ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	2546	หนังสือ	

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ปีที่ พิมพ์	ประเภท	หมายเหตุ
7	Dutch East India Company merchants at the court of Ayutthaya: Dutch perceptions of the Thai kingdom, ca. 1604-1765	Bhawan Ruangsilp	2550	วิทยานิพนธ์	

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาช่วง พ.ศ. 2530-2547 ปรากฏการอธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อยุธยาที่หลากหลาย และครอบคลุมทุกด้าน ทั้งการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สามารถอธิบายเรื่องราวของอาณาจักรอยุธยาที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

4.3 ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2530 – 2547

ท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ช่วง พ.ศ. 2530-2547 ลักษณะของการอธิบายที่ปรากฏ เช่น บทบาททางการเมืองของผู้คนในท้องถิ่นอยุธยา ความสัมพันธ์ของชุมชนต่างๆ ในท้องถิ่นอยุธยากับตลาด ย่านการค้าภายในอาณาจักรอยุธยา และวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏอยู่ภายในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ซึ่งการอธิบายเกี่ยวกับท้องถิ่นอยุธยาในช่วงนี้ยังคงแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รายละเอียดของการอธิบายมีดังนี้

4.3.1 ด้านการเมือง

การปรากฏของท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในช่วง พ.ศ. 2530-2547 ในด้านการเมือง ยังคงปรากฏการกล่าวถึง การก่อกบฏของผู้คนในท้องถิ่นในสมัยอยุธยา เช่น ยุคก่อนหน้า งานของโสพิศ หนูทอง เรื่อง “การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ” หรืองานของปิยรัตน์ อินทร์อ่อน เรื่อง “รูปแบบการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในสมัยอยุธยา พ.ศ. 1893-2310” กล่าวถึงการก่อกบฏของชาวจีน เมื่อครั้งเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสร็จประพาสเมืองลพบุรี โดยอ้างอิงหลักฐานจากบันทึกชาวต่างชาติและพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ ที่บันทึกว่า

“...ชาวจีนเข้ามาปล้นพระราชวังมีจำนวนประมาณ 300 คนหลังจากที่จับได้แล้วให้ประหารชีวิตทั้งสิ้น 40 คน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาและบันทึกของบาทหลวงฝรั่งเศสบันทึกไว้ว่าจีนเหล่านี้มาปล้นพระราชวังหลวง...”²⁴⁹

นอกจากนี้ยังปรากฏการกล่าวถึง กบฏนักโสนที่เมืองลพบุรีในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ และยังปรากฏการกล่าวถึงกบฏมอญในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศช่วงสมัยสมเด็จพระที่นั่ง

²⁴⁹โสพิศ หนูทอง. “การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ.” (อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539). หน้า 40.

สุริยาศน์อมรินทร์ การอพยพเข้ามาของพวกมอญที่เกาะตะมะซึ่งอพยพเข้ามาทางเมืองทวาย หลังจากทีพระเจ้าอลองพญาตีหงสาวดีได้แล้ว ต่อมาราว พ.ศ. 2303 ช่วงสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ คิดกบฏ จับเจ้าเมืองฝ่ายไทยฆ่าโดยกล่าวหาว่าเจ้าเมืองไม่มีความยุติธรรม แล้วยกกลุ่มตนมายังบริเวณเขานางบวชแดนเมืองนครนายก แล้วเข้าตีนครนายก จากนั้นจึงมีหนังสือแจ้งไปยังกรุงศรีอยุธยา กรุงศรีอยุธยาสั่งให้พระสีหราชเดโชยกทัพไปปราบมอญแต่ทัพพ่ายแตกกลับมา จนทางกบฏเกิดความกำเริบมากขึ้น เริ่มเผาหมู่บ้านต่างๆ และปล้นสะดมริบทรัพย์ชาวบ้าน จนกระทั่งพระเจ้าเอกทัศโปรดฯให้ พระยายมราชคุมกำลังทหาร และมีพระยาเพชรบุรีเป็นทัพหน้ายกไปปราบกบฏมอญครั้งนั้นจนแตกพ่ายไปทางเมืองหล่มสัก²⁵⁰ การกล่าวถึงกบฏครั้งนี้อ้างจากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา 2 และจดหมายเหตุของมองเซนเยอร์ปรีโกต์

ต่อมาการกล่าวถึงบทบาทของชาวต่างชาติในอาณาจักรอยุธยาที่มีบทบาททางการเมืองที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ช่วงนี้ เช่นงานของ พิทยะ ศรีวิวัฒนสาร เรื่อง “ชุมชนโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059-2310” กล่าวถึงบทบาททางการเมืองของชาวโปรตุเกสในอาณาจักรอยุธยา โดยกล่าวว่าชุมชนโปรตุเกสมีส่วนร่วมในการชิงราชสมบัติในอาณาจักรอยุธยา เพื่อแลกกับการเอื้อประโยชน์ทางการค้าและการเผยแพร่ศาสนาของโปรตุเกสในอาณาจักรสยาม เช่น ภายหลังจากที่สมเด็จพระเอกาทศรถสวรรคต เกิดการชิงราชสมบัติจากสมเด็จพระศรีเสาวภาคย์ โดยพระศรีศิลป์พระราชโอรสของของพระเอกาทศรถสามารถปราบปรามความวุ่นวายดังกล่าวได้สำเร็จ และได้ความร่วมมือจากชาวโปรตุเกส ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนี้พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับตุนประแสง กล่าวว่า โปรตุเกสได้รับพระราชทานเมืองท่าเกาะตะมะสำหรับเป็นฐานทัพเรือ จากการที่ชาวโปรตุเกสให้ความช่วยเหลือเหตุการณ์ดังกล่าว นอกจากนี้ชาวโปรตุเกสยังมีส่วนร่วมในการช่วยให้สมเด็จพระนารายณ์ได้ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา²⁵¹

²⁵⁰ สุภรณ์ โอเจริญ. มอญในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541. หน้า 219-220.

²⁵¹ พิทยะ ศรีวิวัฒนสาร. “ชุมชนโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059-2310.” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541). หน้า 234-235.

นอกจากนี้ยังปรากฏบทบาทของขุนนางมอญทางการเมืองของอยุธยาที่เข้ามามีส่วนร่วมในการชิงราชสมบัติช่วงต่างๆ ในสมัยอยุธยาลักษณะเดียวกับชาวต่างชาติชาติอื่นๆ เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในการแย่งชิงราชสมบัติระหว่างพระศรีศิลป์กับสมเด็จพระเชษฐาธิราชด้วย ทั้งยังปรากฏหลักฐานกล่าวถึงทหารอาสาชาวอิหร่านให้ความช่วยเหลือสมเด็จพระนารายณ์ยี่ดครงอำนาจจากพระปิตุลา และทรงตอบแทนประชาคมอิหร่านด้วยการแต่งตั้งผู้นำชุมชนอิหร่าน คือ อับดุลย์ รัชชัค ดำรงตำแหน่งอัคมหาเสนาบดี²⁵² เป็นต้น

4.3.2 ด้านเศรษฐกิจ

สำหรับท้องถิ่นอยุธยาที่เกี่ยวกับการอธิบายเศรษฐกิจของอาณาจักรอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา ช่วง พ.ศ. 2530 – 2547 อธิบายเกี่ยวกับชุมชนชาวต่างชาติที่เข้ามาทำการค้าในอาณาจักรอยุธยา ส่งผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ทางการค้ากับผู้คนกลุ่มต่างๆ ในอาณาจักร อีกทั้งยังพบการอธิบายเกี่ยวกับ ตลาด ย่านที่สำคัญเศรษฐกิจการค้าของอาณาจักรอยุธยาและบทบาททางการค้าของผู้คนในอาณาจักรอยุธยา เช่น ในงานของคมขำ ดิวงษา ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กรกิต ชุ่มกรานต์ วรพร ภูพงษ์พันธุ์ เป็นต้น อธิบายย่านตลาดภายในอาณาจักรอยุธยาและชาวต่างชาติที่เข้ามาทำการค้าในบริเวณต่างๆ ภายในอาณาจักร กล่าวถึงลักษณะและบรรยากาศทางการค้า ได้ดังนี้

“...บางกะจะป้อมเพชร ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของพระนคร บริเวณนี้จะเป็นทำเลการค้าขายของพวกพ่อค้าต่างชาติ ได้แก่ พ่อค้าจีน แขก ฝรั่งเศส ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นจำนวนมาก ...พิจารณาจากป้อมเพชรไปทางตะวันตกข้างฝั่งใต้ มีบ้านพวกจีน และบ้านพวกแขกจาม ต่อออกไปถึงบ้านพวกญวน ทางฝั่งด้านเหนือเป็นพวกฝรั่งเศสตั้งบ้านอยู่ ต่อขึ้นข้างเหนือคลองตะเคียนลำแม่น้ำเลี้ยว ข้างเหนือทางฝั่งตะวันตกเป็นบ้านพวกมอญ และพวกแขกมักกะสันจะอยู่ทางฝั่งตะวันตกของคลองตะเคียน ส่วนทางด้านใต้ป้อมเพชรลงมาตามลำน้ำเจ้าพระยา จะมีห้าง

²⁵² จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. “บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าชาว ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153-2435.” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544). หน้า 186-187.

ร้านของฮอลันดา ญี่ปุ่น อังกฤษ อยู่ทางฝั่งตะวันออก ส่วนตรงข้ามด้านฝั่งตะวันออกเป็นหมู่บ้านชาวโปรตุเกส การจัดชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาค้าขายในเมืองพระนครศรีอยุธยา ออกไว้เป็นกลุ่มๆ หรือย่าน ตั้งอยู่รวมกันอยู่ตามริมแม่น้ำเจ้าพระยาทางตอนล่างของตัวเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเวลานั้น ย่อมเป็นการชี้ให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของการค้าต่างประเทศจึงมีชาติต่างๆ มาค้าขายกับเมืองพระนครศรีอยุธยาแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ถึงกับมาเปิดสำนักงาน และตั้งชุมชนในอยุธยา...”²⁵³

“...ตลาดน้ำหรือตลาดเรือ หมายถึง ตลาดที่มีบริเวณสถานที่ตั้งอยู่ตามบริเวณท้องน้ำหรือปากน้ำลำคลองต่างๆ เป็นสถานที่พ่อค้าแม่ค้าพื้นเมือง พ่อค้าแม่ค้าต่างถิ่น ต่างเมือง ตลอดจนพ่อค้าต่างชาติภายนอก...เรือนแพที่เป็นที่อยู่อาศัยของพวกจีน แขกเทศ แขกจาม แขกตานี มอญ ตั้งแต่ปากคลองวัดสุวรรณดารารามลงถึงหน้าพระราชวังหลัง ชุมชนเรือนแพแถบนี้ จะตั้งอยู่บริเวณฝั่งพระนครถึงฝั่งตะวันออก อีกพวกหนึ่งจะมีอยู่ตั้งแต่ทำยวัดพนัญเชิงถึงวัดพุทไธสวรรย์เป็นระยะจนถึงวัดไชยวัฒนาราม และอีกที่หนึ่งคือ ตรงบริเวณชายฝั่งตะวันตก ตั้งแต่ปากคลองตะเคียนเรียงรายขึ้นมาถึงวัดแขกตะเกียถึงวัดกุฎบางกะจะ ทั้งฝั่งตะวันออกตั้งแต่เกาะเรียนจนถึงท่าเรือข้ามประมาณเรือนแพมากมาย...สถานที่ตั้งของตลาดน้ำตามฤดูกาลจะอยู่ตามปากคลองท้องน้ำที่สำคัญโดยเฉพาะทางด้านใต้ของพระนคร ได้แก่ ตรงปากคลองคูจาม อันเป็นบริเวณที่ชุมนุมของพ่อค้าแขกที่มาจากชวามลาญ แถบท้องน้ำทำยวัดพนัญเชิงเป็นที่ชุมนุมของพ่อค้าจากทางเมืองปักข์ใต้ เป็นต้น...จีน แขกตานี แขกเทศที่อาศัยอยู่บนเรือนแพตามท้องน้ำซานพระนครด้านใต้ แล้วจะเชื่อมกับตลาดบกที่อยู่ทั้งในและนอกกำแพงเมือง ที่พวกพ่อค้าหรือประชาชนชาวเมืองจะมาซื้อผลิตผลของพ่อค้าที่มาจากชายบริเวณแถบนี้...ตลาดปากคลองคูจาม อยู่บริเวณด้านใต้ของตัวเมืองพระนครศรีอยุธยาบริเวณใต้วัดพุทไธสวรรย์ลงมา มีพวกแขก ชวามลาญบรรทุกหมาก หวาย ตลาดนี้จะติดต่อกับตลาดท้องน้ำถึงบ้านฉะไกรใหญ่และตลาดบริเวณคลองขุนละครไชย...ตลาดคูไม้ร้อง อยู่บริเวณทางฝั่งเหนือ เป็นเส้นทางของแม่น้ำลพบุรีเดิม บริเวณนี้จะติดต่อกับตลาดแถวคลองสระบัว คลองผ้าลาย เป็นตลาดสำคัญภายในที่พ่อค้านำ

²⁵³ คมขำ ดิวงษา. “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310.”

(วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531). หน้า 10.

ผลิตผลพื้นบ้านหัตถกรรมนำไปขายภายในเมืองแถบริมคลองวัดมหาธาตุที่อยู่ภายในกำแพงเมือง ...ตลาดปากคลองวัดเดิม (วัดอโยธยา) เป็นตลาดภายในอยู่ตรงบริเวณแม่น้ำหันตรา หรือแม่น้ำแม่เปี้ยเชื่อมระหว่างคลองข้าวเม่า คลองวัดประดู่ คลองกุฎีดาวคลองวัดมเหยงค์ คลองเหล่านี้เป็นคลองย่อยของแม่น้ำป่าสัก ในช่วงสมัยปลายอยุธยาบริเวณนี้เป็นแหล่งที่มีประชาชนค่อนข้างมาก...²⁵⁴

“...ภายในกำแพงเมืองพระนครศรีอยุธยา มี ตลาดขายของชำ 21 ตำบล และมีตลาดขายอาหารสดที่ติดตลาดทุกเช้า-เย็นอีก 40 ตำบล ตลาดใหญ่ที่สุดเรียกว่า ตลาดใหญ่ท้ายพระนคร ที่ถนนย่านในไก่ (นายกาย?) อยู่เชิงสะพานประดู่จีนไปถึงเชิงสะพานประดู่ในไก่อมีตึกกว่านร้านจีนตั้งตึกทั้งสองฟากถนนหลวง...มีของกินเป็นอาหารและผลไม้มาแต่เมืองจีน แล้วยังมีอาหารสดๆ ขายทุกเช้า-เย็น คือ หมู เป็ด ไก่ ปลาทะเล ปลาน้ำจืด ปู หอยต่างๆ...ตลาดน้อย อยู่ถนนย่านสามม้า ตั้งแต่เชิงสะพานในไก่อตะวันออกไปถึงหัวมุมพระนครที่ชื่อตำบลหัวสาระภา บริเวณประตูของกุดท่าเรือจ้างข้ามไปวัดพนัญเชิง ตรงนี้มีพวกจีนตั้งโรงทำเครื่องจันทับ และขนมแห้งจีนต่างๆ...”²⁵⁵

“...ย่านหรือป่าที่ปรากฏในเอกสารคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมมีหลายอย่าง เช่น ย่านป่าขนม มีขนมกรูป ขนมพิมพ์ถั่ว ขนมสำปะนี้ และขนมแห้งต่างๆ ขาย ย่านป่าถ่าน มีผลไม้ ส้ม กล้วย ย่านป่าหญ้า มีร้านขายเครื่องเทศ เครื่องไทยครบสรรพคุณยาทุกอย่างขาย ย่านป่าฟูก มีร้านขายฟูก เบาะ เมาะ หมอน มุ้งผ้า มุ้งปาน ย่านบ้านพรหมณ์มีตลาดขายกระบุง ตะกร้า กะโล่ ครุ เชือก เสื้อลวด เครื่องสานขายครบ ตลาดบ้านเตี๋ยง มีคนจีนทำโต๊ะ เตี๋ยง แก้วอีถักหวาย ขาย เป็นต้น...ตลาดน้ำเป็นตลาดที่มีสถานที่ตั้งอยู่บริเวณปากน้ำ ลำคลองต่างๆ เป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าพื้นเมือง หรือพ่อค้าแม่ค้าจากต่างถิ่น ตลอดจนพ่อค้าต่างชาตินำสินค้าบรรทุกใส่เรือมาซื้อขายแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ส่วนตลาดบกส่วนมากจะใช้

²⁵⁴ คมขำ ดิวงษา. “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310.” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531). หน้า 19-22.

²⁵⁵ กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, “หวาน-คาวของชาวสยามสมัยกรุงศรีอยุธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 14,2 (ธันวาคม พ.ศ. 2535): 88.

บ้านเรือนเป็นที่ค้าขาย...ตลาดใหญ่ทำยพระนครซึ่งอยู่บริเวณย่านในไก่อ มีของสดขายเข้าเย็น ทั้ง
 สุกกร เบ็ด ไก่อ ปลาทะเล ปลาน้ำจืด ปู หอยต่างๆ หรือตลาดวัดังวควาย มีมอญ พม่า แยก
 ซ่าเปิดไก่อขาย...ตลาดใหญ่ทำยพระนครย่านในไก่อ ซึ่งปรากฏว่ามี กระเบื้องถ้วยโกซาม แพรสี
 ใหม่สี เครื่องมือ เหล็ก ของรับประทานอาหารและผลไม้...ชาวเมืองพิษณุโลกฝ่ายเหนือ บรรทุก
 น้ำอ้อย ยาสูบ ขี้ผึ้ง น้ำผึ้ง ลงมาขาย...เดือน 3 เดือน 4 เกวียนเมืองนครราชสีมา บรรทุกน้ำ
 รัก ขี้ผึ้ง ปีกนก ผ้าตาราง ผ้าสายบัว ผ้าตาบัว หนังเนื้อ เอนเนื้อ ครั้ง ใหม่ ก่ายาน ดีบุก
 หนองงา ของป่าต่างๆ เกวียนเมืองตะบองพวงเขมร บรรทุกลูกแร่ กระวาน ใหม่ ก่ายาน ครั้ง
 ดีบุก หนองงา ผ้าปูน...ชาวเมืองอ่างทอง ลพบุรี เมืองอินทร์ เมืองพรหม เมืองสิงห์ เมืองสรรค
 เมืองสุพรรณ เอาข้าวสารบรรทุกเรือใหญ่น้อยมาขาย...เรือระแหงแขวงเมืองตาก เรือทางเหยี่ยว
 เมืองเพชรบูรณ์ บรรทุก ครั้ง ก่ายาน เหล็กหางกุ้ง เหล็กกลมเลย เหล็กน้ำกี้ ใต้ หวาย ชัน
 น้ำมันงา ยาสูบ เขาหนัง หนองงา มาขาย...ชาวบ้านยี่สาร บ้านแหลม เมืองเพชรบุรี บ้านบาง
 ตะบูน บ้านบางทะเล บรรทุก กะปิ น้ำปลา ปูเค็ม ปลาทุเร้า ปลากระพง ปลาทุ ปลากระเบน
 ย่าง มาขาย..."²⁵⁶

"...พ่อค้ารายย่อย คือ อีกอาชีพหนึ่งที่ชาวต่างชาติเข้ามาประกอบกิจการได้อย่างค่อนข้าง
 เสรี ทั้งในและนอกกำแพงเมือง ตามที่ปรากฏในเอกสารคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม
 บริเวณนอกกำแพงเมือง เช่น ต้มสุรา เลี้ยงสุกร ตั้งโรงย้อมคราม ซึ่งดำเนินการโดยชาวจีน ทอ
 ผ้าไหม ผ้าด้าย เป็นผ้าพื้น ผ้าม่วงเกลี้ยง ม่วงดอก ของแขกตานี ฟันเชือกเปลือกมะพร้าวเป็น
 สายสมอขายของแขกบ้านท่ากายี ส่วนในกำแพงเมือง มีช่างจีนทำโต๊ะ เตียง แก้ว ี่ ขายขนม
 ผลไม้ ถ้วย โถ ซาม ผ้าแพรต่างๆ จากเมืองจีน หรือการซ่าเปิด ไก่อ ขายของพวกมอญ พม่า
 แยก เป็นต้น หรือแม้แต่ชาวฝรั่งเศสที่ชื่อโทมัส (Thomas) ตั้งโรงเตี๊ยม ขายเบียร์ น้ำตาลเมา
 (arrack) และน้ำผลไม้ผสม (punch) แก่กะลาสีเรือบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ไม่ไกลจาก
 สถานีการค้าของ VOC...มีชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยไปเป็นลูกจ้างรายวัน รับจ้างฟอกหนังหรือ

²⁵⁶ วรรณ ภูวงศ์พันธุ์. "ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครหรืออยุธยา ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ. 1767."

(อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542). หน้า 27-30.

ทำงานประเภทบรรจุสินค้าที่คลังสินค้าฮอลันดา...นอกจากนี้ ชาวพื้นเมืองบางส่วนก็คงเข้าทำงานให้กับบริษัท VOC ของฮอลันดาด้วย...”²⁵⁷

4.3.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ท้องถิ่นอยุธยาในด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ช่วง พ.ศ. 2530-2547 อธิบายในเรื่องสังคมของคนท้องถิ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภค การแต่งกาย ลักษณะการสร้างที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ ผู้คนในท้องถิ่นอยุธยาหลากหลาย ความเชื่อของคนในท้องถิ่นอยุธยาโดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผี ไชยกลาง และไสยศาสตร์ เป็นต้น รายละเอียดการกล่าวถึงท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏมีดังนี้

4.3.3.1 สังคมของผู้คนในอาณาจักรอยุธยา

สำหรับท้องถิ่นอยุธยาที่อธิบายในเรื่องสังคมของผู้คนในอาณาจักรอยุธยา ปรากฏการกล่าวถึงการประกอบอาชีพ วัฒนธรรมการบริโภค วัฒนธรรมการแต่งกาย ลักษณะของการสร้างที่อยู่อาศัยของผู้คนในอาณาจักรอยุธยาซึ่งแสดงความหลากหลายของชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรอยุธยา สะท้อนถึงการผสมผสานและการปรับตัวของคนกลุ่มต่างๆ เพื่อให้ดำรงอยู่ในอาณาจักรอยุธยาได้อย่างกลมกลืนที่สุด

การประกอบอาชีพของคนในสังคมอยุธยาที่ปรากฏภายในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาในช่วงนี้ มีงานหลายชิ้นที่อธิบายเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของคนในอาณาจักร เช่น งานของคมขำ ดิวงษา เรื่อง “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173 – 2310” งานของบังอร พันปี เรื่อง “ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักรอยุธยา” หรืองานของวรพร ภู่งศ์พันธุ์ เรื่อง

²⁵⁷ วรพร ภู่งศ์พันธุ์. “ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ. 1767.”

(อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542). หน้า 98-99.

“ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ. 1767” เป็นต้น อธิบายรายละเอียดการประกอบอาชีพของผู้คนในอาณาจักรอยุธยา ดังนี้

“...คนจีนจึงถูกคุกคามเข้ามาอยู่ในระบบสังคมอยุธยา และมีอิสระในการประกอบอาชีพค้าขายโยกย้ายไปในที่ต่างๆ ได้ โดยทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางเป็นผู้บ่อนขนย้ายสินค้าเข้าสู่ตัวเมืองและยังรวบรวมสินค้าที่ตามหัวเมืองไม่มีไปขาย...”²⁵⁸

“...การประกอบอาชีพของคนเหล่านี้ เมื่อแรกเข้ามานั้นย่อมที่จะประกอบอาชีพตามที่ถนัด ชุมชนต่างชาติเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วคงจะประกอบอาชีพเป็นช่างฝีมือ เช่น ช่างต่อเรือ ช่างเงิน ช่างทอง ช่างทอผ้า ช่างก่อสร้าง จักสาน ช่างโลหะเงินต่างๆ ช่างแกะสลัก ช่างปั้นหม้อ กลุ่มผู้ประกอบการเหล่านี้จะประกอบอาชีพที่สืบทอดต่อกันมาก...”²⁵⁹

“...ชุมชนชาวจีนในเมืองพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยพ่อค้า และอาชีพอื่นๆ...มีชาวจีนที่เลี้ยงหมูอยู่ทั่วเมือง และมีเป็นช่างฝีมือนานาชนิดตั้งนิวาสสถานอยู่ในตลาด มีนักแสดงจิวหลายคณะ...ชุมชนจีนในอยุธยาในช่วงปี พ.ศ. 2173-2232 นั้น มิใช่มีเพียงแต่พ่อค้า ยังมีข้าราชการ ผู้ทรงความรู้ด้านต่างๆ เช่น ความรู้ทางแพทย์ ช่างฝีมือ นักแสดง และคนเลี้ยงหมู...ย่านที่อยู่อาศัยของชาวจีนมีลักษณะบ้านที่ก่ออิฐเป็นตึกแถวเรียง ย่านจีนทำการผลิตสินค้ามากมาย เช่น โรงตีเหล็ก โรงเย็บรองเท้า ทำยาแดง เป็นต้น...ชาวจีนจะตั้งโรงต้มกลั่นสุรา โรงสีข้าว โรงทำเส้นไหม และเลี้ยงสุกร...พวกแขกตานี...มีอาชีพในการทอผ้า ทอเสื้อ ลั่นไค พวกแขกจาม...มีอาชีพขายสรรพสินค้ามากมายหลายชนิด...ชาวตะวันตกที่ประกอบอาชีพการค้าขายกันเป็นส่วนใหญ่...”²⁶⁰

“...ช่างและย่านบ้านช่างในกรุงศรีอยุธยา...มีช่างฝีมือ รวม 55 ช่าง ได้แก่ ช่างไม้ทำเตียง โต๊ะเก้าอี้ ช่างกลึงไม้ ถักแหเย็บที่นอน ทำกระดาษ ชุบเครื่องเงิน ประดับมุก ดอกไม้

²⁵⁸ คมขำ ดิวงษา. “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310.” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531). หน้า 86.

²⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

²⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131-137.

เพลง เป็นต้น...ชาวเมืองที่เป็นช่างฝีมือและเป็นพ่อค้าจะอยู่ใกล้ๆ กันหรืออยู่ที่เดียวกัน ระบบลำน้ำเข้ามามีส่วนสำคัญ เพราะเป็นอาชีพที่ให้บริการจึงมีผู้คนไปมาหาสู่อยู่มิได้ขาด ช่างฝีมือมีทั้งพวกชาวเมืองอยุธยา ชาวจีน และแขก...ชาวเอเชียเพื่อนบ้านของอยุธยาได้เข้ามา เช่น มอญ ล้านนา ล้านช้าง จีน มลายู แขกมัวร์ ญี่ปุ่น จาม ญวน ชาวต่างชาติเหล่านี้หากนับถือศาสนาพุทธในไม่ช้าก็ถูกกลืนเข้าเป็นชาวพื้นเมืองอยุธยาได้ง่าย...ชาวต่างชาตินี้จะมีอาชีพต่างกัน เช่น ค้าขาย ช่าง ลูกเรือสำเภา อาชีพเหล่านี้ก็เป็นอาชีพที่ให้บริการจึงติดต่อกับผู้คนอันมาก จึงทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของอยุธยา เช่น การใช้ชีวิตอยู่เรือนแพ...”²⁶¹

“...ชาวจีนเหล่านี้ประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าขายและจะพบว่าชนิดของสินค้าที่ชาวจีนเป็นผู้ผลิตนั้นเป็นสินค้าที่ตลาดภายในต้องการ เช่น โตะ ตู้ เตียง แก้ว ฝัก เบาะ หมอน มุ้ง เปล เครื่องเหล็ก เสื้อผ้า ฯลฯ เป็นต้น...”²⁶²

“...การประกอบอาชีพ คนไทยสมัยอยุธยาประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือ การทำนาปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก แม้ผู้ที่มีได้ประกอบอาชีพทำนา ข้าวก็เป็นอาหารหลัก เป็นสิ่งอาศัยยังชีพของคนถ้วนหน้า นับเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของความตั้งมั่นและความเจริญไพบุลย์ของประเทศ พระราชพิธีและพิธีหลายอย่างจึงได้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมกำลังใจและความมั่นใจในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม และผลผลิตที่จะได้รับ เป็นเครื่องส่งเสริมเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตพื้นฐานของชุมชน...”²⁶³

²⁶¹ บังอร พันปี. “ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักร อยุธยา.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2536). หน้า 115-117.

²⁶² ศุภวรรณ ชวรัตน์วงศ์. “บทบาทชาวจีนในไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2172-2394.” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540). หน้า 50-51.

²⁶³ จิตใส อยู่สุชี. “การศึกษาค้นคว้าเรื่องไสยศาสตร์ของคนไทยจากเอกสารสมัยอยุธยา.” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2539). หน้า 252.

นอกจากนี้ยังปรากฏการอธิบายวัฒนธรรมการกินหรือการบริโภคอาหารของคนในสังคมอยุธยา โดยเฉพาะการบริโภคของชาวอยุธยาซึ่งอาศัยหลักฐานชั้นต้นจากบันทึกชาวต่างชาติลงในเอกสารดังกล่าวด้วย เช่นในงานของ นันทนา กปิลกาญจน์ เรื่อง “ผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย: สมัยอยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398” แม้กระทั่งงานของ น. ณ ปากน้ำ เรื่อง “ศิลปะและวัฒนธรรมจากดินแดนอาหรับเมื่อแรกเข้าสู่สยามประเทศ” เป็นต้น กล่าวถึงวัฒนธรรมการบริโภคของผู้คนในอาณาจักรอยุธยาที่อ้างจากบันทึกของลาลูแบร์ ดังนี้

“...ข้าวและการปลูกข้าวเป็นอาหารอันร่อยของชาวไทยมีกำลังแข็งแรงและอ้วนพี กลาสีเรือของลาลูแบร์ทดลองกินข้าวสามเดือน ต้องหวนกลับไปกินขนมปังแห้งอีก เพราะกลัวติดข้าวชาวไทยกินข้าวกับเนื้อปลาต่างหาก ไม่ผสมกัน ใช้นิ้วมือปั้นเป็นคำๆ เปิบเข้าปากแบบคนจีนของฝรั่งเศสแต่จีนใช้ตะเกียบป้อนข้าวเข้าปาก ชาวไทยกินข้าวผสมเนื้อ กับพริก มีขมิ้นบ้าง ชาวไทยหุงข้าวน้ำใส แต่บางทีก็ใส่กะทิ (ข้าวมัน) ในสยามมีปลูกข้าวสามี่เหมือนกัน...ชาวสยามกินแตงทั้งเปลือกแบบเดียวกับคนสเปนและชาวตะวันออกทั้งหมด ชาวตะวันออกเรียกว่า “แตงกวา”...วิธีการกินน้ำตาลเมา และวิธีทำกระแฉะจากต้นตาลของชาวสยามกินได้ทั้งวัน ชาวสยามมีส้มมากที่สุด ชาติแต่มะนาวหวานไม่มี...”

“...คนสยามไม่กินเนื้อแม่ไปพบกวางที่ถูกสัตว์ร้ายกัดทิ้งไว้ก็ไม่กิน การฆ่ากวางและสัตว์สี่เท้าเรื่องอื่นๆ ก็ชั่วแต่ต้องการหนังและเขาไปขายพ่อค้าวิลันดาเท่านั้น เนื่องด้วยพ่อค้าวิลันดา นิยมซื้อหนังสัตว์และเขากับของป่านำไปขายต่อที่ญี่ปุ่น ฮอลันดาหรือวิลันดาตั้งห้างที่หลังวัดพนัญเชิง เป็นตึกหรรษาใหญ่โตมาก แต่ได้ไปตั้งโรงงานพักสินค้าที่บางปลากรด...ใช้เป็นที่พักหนังสัตว์หรือพอกหนัง...คนไทยสยามสมัยอยุธยาน่าจะไม่กินเนื้อสัตว์ อาหารหลักก็คือปลา...อาหารเนื้อสัตว์ที่คนไทยนิยมก็คงเป็น กุ้ง หอย ปู ปลาเท่านั้น สัตว์อื่นๆ ถือว่าเป็นบาปหนัก จึงเลือกเอาแต่เพียงบาปเบาๆ ส่วนเบ็ดที่มีราคาแพงกว่าไก่ ถึง 3 เท่าตัว ก็คงจะเป็นความนิยมของคนจีนสมัยก่อน ที่นิยมทำเป็นเบ็ดพะโล้ เบ็ดปักกิ่ง... ห่านอีกอย่างคนจีนชอบมาก เพราะเมื่อทำห่านพะโล้แล้ว เนื้อจะอร่อยกว่าเบ็ดมาก สำหรับไก่ไม่นิยมมาทำพะโล้ คนจีนจะกินไก่ก็เฉพาะเวลาแล่นสำเภาไปกลางทะเล จะต้องเชือดคอกไก่แล้วต้มสังเวทย์แม่ย่านางเรือก่อนเรือออก

จากท่าทุกครั้ง...ชาวเปอร์เซียหรือแขกมัวร์ไม่กินหมู ชอบกินแพะและแกะ แม้เนื้อวัวก็กินได้ อาหารจะปรุงรสและกลั่นด้วยเครื่องเทศ อาหารย่อมจะอร่อยน่าจะทำให้อิทธิพลต่ออาหารไทย บางอย่าง เช่น แกงเผ็ดที่ต้องใส่เครื่องเทศ มีผักชี ยี่เหาะ อบเชย กระวาน กานพลู พริกไทย ...ชาวสยามไม่มีลา หรือล่อไว้ใช้ แต่แขกมัวร์ที่เข้ามาตั้งภูมิลำเนาพึ่งบรมโพธิสมภารอยู่ในกรุงสยาม มีล่อไว้ใช้...²⁶⁴

สำหรับการอธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมการแต่งกายของคนไทย ยังคงปรากฏภายในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในช่วงนี้หลายชิ้นด้วยกัน อธิบายลักษณะการแต่งกายของทั้งชายและหญิง ชาวอยุธยา รวมทั้งอธิบายลักษณะโครงสร้างทางร่างกาย รูปร่าง หน้าตาของชนชาวสยาม การดำเนินกิจวัตรประจำวันของชาวสยาม เช่นงานของ สุจิตต์ วงษ์เทศ เรื่อง “อยุธยา ยศยิ่งฟ้า” อธิบายประเด็นดังกล่าวภายในรายละเอียดของเนื้อหางาน โดยอ้างอิงจากบันทึกชาวต่างชาติสมัยอยุธยาเช่นก่อนหน้า มีรายละเอียดดังนี้

“...บันทึกของลาดูแบร์บอกว่า วงหน้าของชาวสยามทั้งชายและหญิง กระเดียดไปข้างรูปขนมเปียกปูน (หรือข้าวหลามตัด) มากกว่าที่จะเป็นรูปไข่ ใบหน้ากว้าง ผายขึ้นไปทางเหนือ โหนกแก้ม แล้วทันใดก็ถึงหน้าผากอันแคบ รวมเข้าเป็นรูปมนเหมือนปลายคาง อนึ่งนัยต์ตาซึ่งหางตาค่อนข้างจะยกสูงขึ้นไปข้างบนนั้นเล็กและไม่สู้แจ่มใสไว้วางนัย และตาขาวซึ่งควรจะขาวนั้นก็ออกสีเหลืองๆ แก้มของพวกเขาขึ้นตอบ ค่าที่โหนกแก้มสูงเกินไปนั่นเอง ปากนั้นกว้าง ริมปากหนาซัดๆ และฟันดำ ผิวนั้นหยาบ สีน้ำตาลปนแดง ที่ลาดูแบร์บอกว่าชาวบ้านยุคอยุธยา ทั้งผู้หญิงและผู้ชายฟันดำทั้งนั้น ข้อนี้เป็นรสนิยมของผู้คนยุคนั้นอย่างแท้จริงว่าเป็นเสน่ห์อย่างยิ่ง...ที่ว่าฟันดำอย่างสีนิลนี้ไม่ใช่ยอมสีดำ แต่เพราะกินหมากกินพลูเป็นประจำ นิยมเคี้ยวหมากพลูกันตั้งแต่รุ่นสาวรุ่นหนุ่มจนถึงแก่เฒ่า...ทรงผมของชาวกรุงศรีอยุธยามีต่างๆ กัน แต่เท่าที่ลาดูแบร์มองเห็นด้วยตาตัวเอง...ผมของชาวสยามนั้นดำ เส้นหยาบและเหยียด ทั้งสองเพศไว้ผมสั้นมาก

²⁶⁴น. ฌ ปากน้ำ, ศิลปะ และวัฒนธรรมจากดินแดนอาหรับเมื่อแรกเข้าสู่สยามประเทศ (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2534). หน้า 62-63.

ผมที่ปรกรอบศรีษะยาวลงมาเสมอระดับใบหูข้างบนเท่านั้น ต่ำลงมากกว่าระดับนั้นก็ร้อนเสียเกือบ
 เกเรียนติดหนังศรีษะ การไว้ผมแบบนี้ก็ไม่ทำให้หน้าตาดูน่าเกลียดแต่อย่างใด พวกผู้หญิงเน้นหวี
 ผมตั้งไว้บนหน้าผากโดยมิได้รวบเข้าเกล้ากระหมวด และนางซึ่งส่วนมากเป็นชาวรามัญ
 ปล่อยให้ผมยาวไปข้างหลังพอประมาณเพื่อขมวดมุ่นเป็นมวยไว้ที่ท้ายทอย ชายหนุ่มและหญิง
 สาวที่อยู่หน่วยที่จะมีเรือนได้แล้ว ก็ไว้ผมแปลกไปอีกทำนองหนึ่ง คือ ใช้กรรไกรหนีบตัดผมกลาง
 กระหม่อมเสียนั้นเกเรียน...ชาวบ้านกรุงศรีอยุธยาใช้น้ำมันใส่ผม คือ น้ำมันจันทน์ แล้วใช้หวีด้วย
 แต่หวีที่สาวผมเป็นกระจุกไม่ปลายแหลมหรือซี่ ซึ่งผูกรวมกันไว้แน่นด้วยลวดทองเหลืองหรือเชือก
 ไม่ได้เป็นแผง เรื่องทรงผมและเสื้อผ้าของชาวสยามในกรุงศรีอยุธยา มีบันทึกจีนของหม่าฮวน
 บันทึกไว้ด้วยว่า พวกผู้ชายทำผมเป็นมวยจุก และใช้ผ้าโพกศีรษะพันรอบศรีษะ บนร่างกายก็
 สวมผ้ายาว ผู้หญิงก็เกล้าผม และสวมผ้ายาวเช่นกัน...เสื้อผ้า ปกติแล้วชาวบ้านมีแต่ผ้าถุง
 เท่านั้น ไม่มีเสื้อ ปล่อยให้บนบให้เปลือยเปล่าทั้งหญิงและชาย รองเท้าก็ไม่มี...แต่ถ้าในหน้า
 หนาว ชาวบ้านทั่วไปมีผ้าห่มอีกผืนหนึ่งไว้ห่มคลุมให้เนื้อตัวอบอุ่น...การเปลือยอกของผู้หญิง
 ชาวบ้านเป็นเรื่องปกติ ไม่ใช่สิ่งประหลาดลาลูแบร์บันทึกว่า เป็นความจริงว่าปทุมถันของหญิง
 สาวชาวสยามนั้นมิแต่ตั้งอยู่ได้เมื่อพ้นวัยสาวรุ่นแล้ว และยานย่อยลงมาเกือบถึงท้องน้อยในเวลา
 ไม่ช้านาน แต่รูปทรงร่างกายนั้นยังกะทัดรัดดีอยู่ และอาการที่ปทุมถันย่อยยานั้น ก็มีได้เป็นที่
 รำคาญตาสามีของนางแต่ประการใด...²⁶⁵

“...เมื่อถึงเวลานอน คนสมัยอยุธยาไม่ได้นอนแก้ผ้าเหมือนฝรั่ง ฉะนั้นลาลูแบร์จึงมีบันทึก
 ว่า ชาวสยามไม่เปลือยกายเมื่อเข้านอนอย่างที่สุดก็เพียงผลัดผ้าถุงใหม่เท่านั้น ก็ทำนองเดียวกัน
 กับที่ผลัดผ้าเมื่อลงอาบน้ำในแม่น้ำ...ชาวบ้านกรุงศรีอยุธยาบางคนบางกลุ่มมีอาชีพทอผ้าไว้ขาย
 ลาลูแบร์บันทึกว่า ชาวสยามมิได้ทอผ้าด้วยด้ายเส้นละเอียด ที่ปั่นใช้กันก็มีแต่เส้นใหญ่ๆ ทั้งนี้
 แถมแต่มีสีเป็นลวดลายให้เลอะเทอะไม่น่าดูไปด้วย...ชาวสยามนั้นเข้าใจการปักกรองและภาพฝีมือ
 นั้นก็ดูงามดี...”²⁶⁶

²⁶⁵ สุจิตต์ วงษ์เทศ, อยุธยา ย่อยศ ยิงฟ้า (กรุงเทพฯ: มติชน, 2544). หน้า 195-197.

²⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 201.

ส่วนการอธิบายเรื่องลักษณะการสร้างบ้าน วัสดุที่ใช้ในการปลูกบ้านเรือน รวมทั้งการอธิบายถึงเหตุผลที่ปลูกบ้านเรือนลักษณะต่างๆ ของผู้คนในอาณาจักรอยุธยาที่มีปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์หลายชิ้น เช่น งานของคมขำ ดิวงษา²⁶⁷ บังอร พันปี²⁶⁸ พิทยะ ศรีวัฒนสาร²⁶⁹ สุจิตต์ วงษ์เทศ²⁷⁰ และชาญวิทย์ เกษตรศิริ²⁷¹ เป็นต้น อธิบายหลักการสร้างบ้านเรือนของทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติในอาณาจักร ดังนี้

“...บ้านเรือนของชาวพื้นเมืองโดยมากเป็นเรือนต่ำโปร่งด้วยไม้...บรรดาค่ายหรือหมู่บ้านที่ชาวต่างชาติแต่ละชาติรวมกันอาศัยอยู่ ทั้งสองฟากฝั่งของเกาะนี้เรือนแพทุกหลังสร้างด้วยไม้ ้วควายกับหมูเลี้ยงกันในคอกยกพื้นสูงกันน้ำท่วม ภายในเรือนเล็กๆ เหล่านี้มีผู้คนอยู่กันยัดเยียด ห้างหมู่บ้านตามชายน้ำออกไปหน่อยเป็นทุ่งนาปลูกข้าวซึ่งเรานั่งเรือแหวกทางไป...”²⁷²

“...บ้านเรือนของชาวพื้นเมือง แม้ว่าจะใหญ่โตแต่ก็เตี้ย ปลูกบนเสาซึ่งปักลงในดิน สูง 10 ถึง 12 ฟุต แต่พวกมุสลิม คนจีน และ พวกคริสเตียน ยกพื้นดินที่จะสร้างบ้านให้สูงระดับพื้นน้ำท่วมประจำปี ส่วนบ้านชาวพื้นเมืองก็ปลูกบนเสาสูงให้พื้นน้ำท่วมเช่นกันฝาบ้านทำด้วยไม้ไผ่และต้นอ้อ หลังคาทำด้วยวัสดุประเภทเดียวกันมุงด้วยจากทั้งหมด เว้นแต่บ้านที่ปลูกบนที่ดอนโดยทั่วไปแล้วมุงด้วยกระเบื้อง พื้นเรือนของชาวพื้นเมืองปูด้วยไม้ไผ่ผ่าซีก หรือต้นอ้อ นำมาผูกกันให้แน่น ดังนั้นผู้ใดไม่อาจเคลื่อนไหวได้โดยไม่ทำให้เกิดทั้งเสียงและความสั่นสะเทือน...บ้านของชาวคริสเตียนที่ ฮามิลตันระบุ ได้รวมความไปถึงชาวโปรตุเกสด้วย บ้านดังกล่าวมีลักษณะถมพื้นสูงเหนือระดับน้ำท่วม หลังคาส่วนใหญ่มุงด้วยกระเบื้อง บ้านของคริสเตียนมีลักษณะ

²⁶⁷“บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173 – 2310” (2531)

²⁶⁸“ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักรอยุธยา” (2536)

²⁶⁹“ชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059 – 2310” (2541)

²⁷⁰“อยุธยา ยศยิ่งฟ้า” (2544)

²⁷¹“อยุธยา : Discovering Ayutthaya” (2546)

²⁷²พิทยะ ศรีวัฒนสาร, “ชุมชนโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059-2310,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541). หน้า 80-81.

คล้ายกับบ้านของชาวจีนและมุสลิม ทำเลของค่ายโปรตุเกสอยู่ไม่ไกลจากคลองขุนละครไชย (คือ คลองตะเคียน)...บริเวณดังกล่าวมีสถานโศภณีรับจ้างกระทำชำเราบุรุษถึง 4 แห่ง ย่านนี้เป็น ย่านคนจีนตามหลักฐานคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมและแผนที่ของลาดูแบร์ ดังนั้นในย่าน นี้้อาจจะมีทั้งสุราจำหน่ายและเป็นแหล่งมั่วสุมการพนันรวมอยู่ด้วย...ในรัชสมัยพระนารายณ์มีการ ตั้งสถานโศภณีและมีขุนนางเป็นผู้ผูกขาดอากรโศภณี มีผู้หญิงอยู่ภายในการดูแลถึง 600 คน สภาพเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าภายใต้ปฏิสัมพันธ์บางอย่างที่เกิดขึ้นกับค่ายโปรตุเกสและชุมชน ชาวต่างชาติอื่นๆ อันเปรียบเสมือน เมืองท่า นั้น วิธีของพวกเขาอาจมีลักษณะของการมั่วสุม อบายมุขหลายๆอย่างเกิดขึ้น อาทิ การพนัน สุรา และหญิงขายตัวคล้ายกับชีวิตของคนที่อยู่ เมืองท่าทั่วไป...²⁷³

“...สภาพบ้านเรือนของชาวโปรตุเกสในเมืองพระนครศรีอยุธยาว่ามีลักษณะแตกต่างจาก บ้านเรือนของชาวสยามซึ่งเป็นเรือนไม้ได้ถุนสูง กล่าวคือบ้านของพวกเขาจะมีลักษณะเป็นตึกมุง หลังคาด้วยกระเบื้องตั้งบนพื้นที่สูงกว่าระดับน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก คล้ายบ้านของชาวจีนและชาว มุสลิม...”²⁷⁴

“...เรือนของชาวสยามเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้ด้านแปหรือด้านข้างเป็นหน้า-หลังเรือน (แตกต่างจากเรือนมอญ) สมัยก่อนแบ่งเรือนเป็น 2 อย่าง คือ เรือนเครื่องผูกกับเรือนเครื่องสับ เรือนเครื่องผูก คือ เรือนที่สร้างด้วยไม้ไผ่ล้วนๆ และในการประกอบเครื่องคุมกันเป็นโครงร่าง ใช้หวายหรือตอกผูกมัดกันทั้งสิ้น หลังคามุงด้วยใบไม้ประเภทกรอง (หญ้า) คา หรือมุงใบจาก ใบกระท่อม และใบไม้อื่นๆ เรียงง่ายๆ เข้าใจกันง่ายๆ ว่า “กระท่อม”...เรือนเครื่องสับ คือ เรือนที่สร้างด้วยไม้จริง แม้จะมีไม้ไผ่เป็นเครื่องประกอบบ้าง ก็ยังคงเรียกเรือนเครื่องสับ ในการ ประกอบเรือนแบบนี้ต้องใช้มีดขวานสับบากเข้าปากเข้าเดือย เจาะตรึงหมุดตัวไม้ ไม่มีตะปู เรือนเครื่องสับยังมีชื่อเรียกอื่นๆ ตามวัตถุที่ใช้เป็นเครื่องกั้นฝา เช่น เรือนกั้นด้วยไม้ไผ่ฝาเป็นซี่ แล้วสานขัดกันเรียกเรือนฝาขัดแตะ เรือนมีฝากรูดด้วยกระแซงอ่อนเรียกเรือนฝากรัดแซงอ่อน เรือน

²⁷³พิทยะ ศรีวัฒนสาร, “ชุมชนโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059-2310,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา บัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541). หน้า 94-95.

²⁷⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 168-169.

ที่ปลูกสร้างด้วยไม้จริงล้วนๆ ใช้ไม้กระดานเป็นฝาเรียกเรือนฝากระดาน ซึ่งนับเป็นเรือนชั้นดีที่สุด
สรุปว่าเรือนเครื่องสับก็คือสิ่งที่เรียกกันทุกวันนี้ว่า “เรือนไทย”...เรือนไทย เป็นเรือนของขุนนาง...
ลาดูแบร์ มีบันทึก...ส่วนสามัญชนคนที่บ้านทั่วไปอยู่ “กระท่อม” เรือนเครื่องผูกพื้นฟาก
ไม้ไผ่ ดังลาดูแบร์มองเห็นแล้วบันทึกว่า ที่อยู่อาศัยของชาวสยามนั้นเป็นเรือนหลังย่อมๆ...พื้น
เรือนนั้นก็ใช้ไม้ไผ่มาสับเป็นฟากและเรียงไว้ไม่ค่อยถี่นัก แล้วยังจักตอกขัดแต่ละเป็นฝาและใช้เป็น
เครื่องบนหลังคาเสร็จไปในตัว...บันทึกจีนชื่อหม่าฮ้วน จดว่า เรือนของชาวสยามยุคอยุธยาใช้ต้น
หมากผ่าออกเป็นแผ่นยาวๆ อย่างซีกไม้ไผ่เอามาเรียงชิดกัน แล้วผูกอย่างแน่นหนาด้วยหวาย ปู
ทับด้วยเสื่อหวาย หรือเสื่อลำแพนทำจากตอกไม้ไผ่...”²⁷⁵

4.3.3.2 กลุ่มคนในสังคมอยุธยา

ท้องถิ่นอยุธยาในเรื่องการกล่าวถึงคนกลุ่มต่างๆในสังคมอยุธยาที่ปรากฏอยู่ในงาน
ประวัติศาสตร์นิพนธ์หลายเรื่องด้วยกัน เช่น งานของคมขำ ดิวงษา เรื่อง “บทบาทของตลาดใน
เมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173 – 2310” งานของวรพร ภู
วงศ์พันธุ์ เรื่อง “ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง
ค.ศ. 1767” หรือภายในงานของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เรื่อง “อยุธยา: Discovering Ayutthaya”
เป็นต้น ที่อธิบายถึงคนกลุ่มต่างๆภายในอาณาจักรอยุธยา และสถานที่ตั้งของชุมชนหรือหมู่บ้าน
ของผู้คนเหล่านั้นภายในอาณาจักรอยุธยาด้วย ซึ่งการอธิบายดังกล่าวยังปรากฏอยู่ใน
ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยาอีกหลายชิ้น สำหรับรายละเอียดของเนื้อหาที่กล่าวถึง
มีดังนี้

“...ในปี พ.ศ. 2231 จำนวนประชากรมีจำนวนถึง 1,900,000 คน ในจำนวนนี้ไม่นับ
คนต่างด้าวที่เข้ามาอยู่อาศัย จากการที่มีจำนวนประชากรในจำนวนเท่านี้จัดได้ว่า มีจำนวนที่
ค่อนข้างมาก อันประชากรเหล่านี้ที่เพิ่มจำนวนขึ้นนั้น ประการหนึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการอพยพ
เทครัวจากหัวเมืองมอญ ลาว เขมร ในสมัยสมเด็จพระนเรศวร และสมัยสมเด็จพระนารายณ์...

²⁷⁵ สุจิตต์ วงษ์เทศ, อยุธยา ยศยิ่งฟ้า, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2544). หน้า 135-137.

คนเหล่านี้เมื่อเข้ามาแล้วจะถูกคัดกลืนให้เป็นชาวเมืองอยุธยา และก็ได้ถูกจัดให้อยู่รวมกันเป็นพวกเป็นกลุ่ม ดังที่จะเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏในแผนที่โบราณและชื่อที่ยังเรียกชุมชนที่เป็นกลุ่มบุคคลเหล่านี้ปรากฏเหลือร่องรอย ได้แก่ บ้านมอญ ซึ่งมีมากมายหลายแห่ง กล่าวคือทางพระนครด้านใต้ที่อยู่ถัดจากหมู่บ้านโปรตุเกสลงไปถึงขนอนหลวงบางตะนาวที่เป็นด้านใหญ่ในการเก็บภาษี ไล่เลยไปถึงบ้านราชคราม (บางไทรในปัจจุบัน) นอกจากนี้แล้วยังมีชุมชนมอญทางด้านตะวันออกอยู่ตรงบริเวณตั้งแต่คลองหันตราเรื่อยไปจนถึงคลองบ้านข้าวเม่า หรือคลองข้าวเม่า ส่วนทางด้านเหนือตั้งแต่คลองเมืองไปจนถึงบ้านโพธิ์สามต้นทางด้านตะวันตกจะมีบ้านของพวกมอญที่เหนือขนอนบางกลางขิ้นไปถึงบ้านมหาพราหมณ์ การปรากฏชื่อสถานที่ต่างๆ ได้แก่ บ้านมอญ บ้านขอม บ้านแขก บ้านพราหมณ์...”²⁷⁶

“...ลักษณะชนชาติต่างๆ หลากหลายเชื้อชาติที่อยู่กันเป็นชุมชน ได้แก่ ชุมชนจีน ชุมชนแขกพวกต่างๆ ได้แก่ แขกมัวร์ แขกตานี แขกมกกะสัน แขกมลายู และชุมชนชาวตะวันตก... ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์... ชุมชนชาวจีนที่มาปักหลักแหล่งจำนวนมากตามบริเวณแถบภายในกำแพงและนอกกำแพงเมืองออกไปถึงชานพระนครมากมาย และชุมชนชาวจีนในเมืองพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยพ่อค้าและอาชีพอื่นๆ... ลาดูแบร์ได้คาดคะเนว่ามีชาวจีนอยู่ในอยุธยาประมาณ 3,000 หรือ 4,000 คน... ตามที่ปรากฏในแผนที่ชาวตะวันตก คือชาวฮอลันดา ได้แสดงแหล่งแหล่งของชุมชนชาวจีนที่อยู่ทางมุมเมืองด้านตะวันออกเฉียงใต้ที่ปลายถนนตะวันออก-ตะวันตก ชาวตะวันตกเรียกว่า แถบเมืองจีน และมีถนนสายหนึ่งทอดไปทางด้านทิศเหนือกลางใจ เมืองจากแถบเมืองจีนไปฝั่งพระบรมราชวัง ถนนสายนี้มีตลาดสาธารณะใหญ่... ส่วนใหญ่เป็นพวกชาวจีนและแขกมัวร์ ส่วนบริเวณนอกกำแพงเมืองนั้น ชุมชนชาวจีนอยู่ตามฝั่งคลองและแม่น้ำทางด้านทิศใต้และตะวันออกตรงแถบคลองสวนพลู... ทางด้านในกำแพงเมืองด้านตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นย่านที่อยู่อาศัยของชาวจีน... ส่วนทางแถบชายพระนครตามปากคลอง ก็มีชุมชนของพวกชาวจีนอยู่กันอีกจำนวนมาก ได้แก่ แถบปากคลองข้าวสาร คลองสวนพลู แถบทุ่งขวัญทางด้านตะวันตกของคลองสระบัวบริเวณบ้านเขาหลวง ตลอดไปถึง

²⁷⁶ คมขำ ดิวงษา, “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531). หน้า 102-103.

บริเวณริมหน้าหน้าวัดภูเขาทอง...ที่ชาวจีน 6,000 คน ได้รับแต่งตั้งให้ป้องกันพื้นที่นอกกำแพงเมืองทางด้านตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งแหล่งคลังเก็บสินค้าของชาวฮอลันดา...ชุมชนแขก ได้แก่ พวกมัวร์ (ชาวอินเดีย อหรับ และเปอร์เซีย) แขกจาม แขกตานี แขกมังกะสัน แขกมลายู เป็นต้น บรรดาชาวแขกเหล่านี้ได้เริ่มเข้ามาตั้งหลักแหล่งในเมืองพระนครศรีอยุธยาเท่าที่ปรากฏหลักฐาน คือ ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ...แซร์แวงสได้ให้ภาพแสดงถึงปริมาณของพวกแขกมัวร์ว่า มีจำนวนใกล้เคียงกับชนชาวจีนที่มาทำการค้าและอาศัยอยู่ในอยุธยา...สถานที่ตั้งหลักแหล่งของพวกต่างๆ เหล่านี้ จะอาศัยอยู่ทั้งในบริเวณกำแพงเมืองและนอกกำแพงเมืองตลอดจนชานพระนครตามปากคลองท้องน้ำต่างๆ อาทิเช่น พวกแขกตานี จะอยู่บริเวณแถบวัดลอดช่อง...พวกแขกจามจะอยู่บนแพจอดอยู่แถบวัดพุทธไสสวรรค...ส่วนแขกมังกะสันและแขกมลายูจะอยู่ตรงบริเวณนอกกำแพงเมืองออกมาทางชานพระนครด้านใต้...”²⁷⁷

“...ชุมชนของชาวจีนอย่างเด่นชัดเป็นครั้งแรกในสมัยอยุธยา โดยชาวจีนที่อพยพเข้ามาในช่วงแรกๆ นั้นจะตั้งบ้านเรือนอยู่ทั่วๆ ไปในบริเวณต่างๆ ของอยุธยา และบางส่วนก็เข้ามาตั้งบ้านเรือนในกำแพงเมืองอยุธยา นอกจากที่อยุธยาแล้วชาวจีนยังเข้าไปตั้งบ้านเรือนทางหัวเมืองชายทะเลออกของไทยแถบบางปลาสร้อย จันทบุรี รวมทั้งทางภาคใต้ เช่น แถบสงขลา ปัตตานีด้วย ซึ่งประมาณกันว่าในพุทธศตวรรษที่ 23 มีชาวจีนอาศัยอยู่ในเมืองไทยราว 10,000 คน โดยอาศัยอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาประมาณ 3,000-4,000 คน...”²⁷⁸

“...ชุมชนพระมหาเถรคันฉ่อง...ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่วัดนก ตำบลหัวแหลม ซึ่งอยู่ติดกับวัดมหาธาตุ และวัดค้างคาวซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดสบสวรรค์...”²⁷⁹

²⁷⁷ คมขำ ดิวงษา, “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530). หน้า 130-137.

²⁷⁸ ศุภวรรณ ชวรัตน์วงศ์, “บทบาทชาวจีนในไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2172-2394,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540). หน้า 33-34.

²⁷⁹ อภิเชษฐ จันเที่ยง, “บทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง 2310,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2540). หน้า 33.

“...ชุมชนของพญาเกียรติ พญาพระราม ชุมชนนี้อยู่ที่ตำบลบ้านขมิ้น บริเวณระหว่างวัดขมิ้นและวัดขุนแสน...”²⁸⁰

“...เขตที่อยู่อาศัยของชาวต่างประเทศ หรือย่านชานเมือง อยู่ทางใต้ของตัวเกาะ...ย่านที่อยู่อาศัยของชาวต่างประเทศนี้มีทั้งอยู่ในบริเวณตัวเกาะ คือ ย่านคนจีน อยู่ฝั่งตรงกันข้ามกับวัดพนัญเชิง และย่านแขกมัวร์ ซึ่งมีถนนตัดผ่าน และถือว่าถนนย่านแขกมัวร์นี้เป็นถนนสายหนึ่งที่ยาวที่สุดในกรุงศรีอยุธยา ส่วนด้านนอกตัวเกาะลงมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเป็นหมู่บ้านฮอลันดา ใต้ลงไปอีกทางปากเดียวกันของแม่น้ำมีหมู่บ้าน อังกฤษ หมู่บ้านญี่ปุ่น และหมู่บ้านมอญ ฝั่งตรงกันข้ามของแม่น้ำ มีหมู่บ้านมาเลย์ หมู่บ้านโปรตุเกส และหมู่บ้านแขกมกกะสัน ส่วนชุมชนฝรั่งเศสอยู่ห่างออกมาบริเวณวัดพุทธไสวรรรย์...เขตที่อยู่อาศัยของคนพื้นเมือง เป็นเขตที่ใหญ่ที่สุด และคงอยู่กระจัดกระจายกันไปตามริมฝั่งแม่น้ำ แต่บริเวณที่มีประชากรมากที่สุดน่าจะเป็นบริเวณทางเหนือของเกาะเมือง ซึ่งเป็นบริเวณที่แม่น้ำลพบุรี ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำป่าสัก ซึ่งไหลผ่านเมืองหล่มสัก เมืองลพบุรี เมืองสระบุรี ตรงบริเวณหัวรอนอกจากนี้บริเวณทางเหนือของตัวเกาะยังมีคลองที่สำคัญอีก 2 คลอง คือ คลองบางขวด และคลองสระบัว ดังนั้นบริเวณด้านเหนือของเกาะเมืองจึงเป็นชุมทางทางน้ำที่สำคัญ...”²⁸¹

²⁸⁰ อภิเชษฐ จันเที่ยง, “บทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง 2310,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2540). หน้า 35.

²⁸¹ วรพร ภูวงศ์พันธุ์, “ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ. 1767,” (อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542). หน้า 33-37.

4.3.3.3 ความเชื่อในสังคมอยุธยา

สำหรับการอธิบายเรื่องความเชื่อในสังคมของอาณาจักรอยุธยาที่ปรากฏภายในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย มักกล่าวถึงความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ โชคลาง ฤกษ์ยาม ผีसाง เทวดา เวทมนต์คาถา ของขลัง เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อหรือการนับถือของชาวไทยในอาณาจักรอยุธยาที่เคารพนับถือและเชื่อถือมาเป็นเวลานาน ซึ่งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่อธิบายเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อไสยศาสตร์ในสังคมอยุธยาโดยเฉพาะอย่างเช่น งานของ จิตโส อยู่สุชี เรื่อง “การศึกษาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของคนไทยจากเอกสารสมัยอยุธยา” ใน พ.ศ. 2539 ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร โดยอธิบายไว้ดังนี้

“...ความเชื่อไสยศาสตร์ที่พบได้จากการบันทึกของผู้คนที่ได้ร่วมยุคในสมัยอยุธยา... ปรากฏว่า ความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่ได้ถูกบันทึกไว้มีทั้งหมด 5 ประเภท ได้แก่ ความเชื่อในเรื่องผีสางเทวดา ความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม ความเชื่อในเรื่องเครื่องรางของขลัง ความเชื่อในเรื่องเวทมนต์คาถา และความเชื่อในเรื่องโชคลาง...ไสยศาสตร์จึงมีส่วนผสมผสานอยู่ในวิถีชีวิตและสังคมของคนไทยสมัยอยุธยาสืบต่อเนื่องกันมากกว่าสี่ร้อยปี แม้กระทั่งทุกวันนี้ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ก็ยังคงปรากฏให้เห็นได้ในสังคมไทย...”²⁸²

“...ผีสางเทวดา... ลาดูแบร์บันทึกถึงความเชื่อเรื่องผีสางเทวดาของคนไทยไว้ว่า ชาวสยามก็ไม่วายที่จะเชื่อว่าตัวต้องเดือนร้อนด้วยอำนาจผีบรรพบุรุษมารบกวน เมื่อเป็นเช่นนี้บุตรหลานก็นำเครื่องเช่นสรวงไปวางสักการะเทพดาและระวางภูตผีปีศาจร้ายยายอยู่เกือบจะทุกโอกาส...

...ชาวสยามเรียกดวงวิญญาณที่ไปอุบัติอยู่ในโลกสวรรค์ว่าเทวดา เรียกดวงวิญญาณที่ไปเกิดในโลกนรกว่าผี...ชาวสยามเป็นโรคคลังเพื่อบางอย่างเรียกผีเข้า อาการโรคที่เป็นนั้นบางทีก็พิลึกมาก เชื่อกันว่าเป็นด้วยถูกเวทมนต์คุณไสยกฤตยา แต่นอกจากอาการป่วยเช่นว่านี้ หมอ

²⁸²จิตโส อยู่สุชี, “การศึกษาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของคนไทยจากเอกสารสมัยอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2539). หน้า 40.

สยามยังถือว่าเป็นอำนาจปีศาจแมลงฤทธิ์คือผีเข้าจำต้องแก้ทางขับผีจึงรักษาคนไข้ด้วยให้หวดด้วยหวายอาคมลงคุณพระ หรือไปหาคนดีมีวิชา ฌมบหรือแม่มดมาแก้ไข...”²⁸³

“...ลาดูแบร์ได้บันทึกถึงความเชื่อในเรื่องโชคลางของคนไทยไว้ว่า ชาวสยามถือเสียงเห่าหอนกระหึ่มแสบของพาลมฤค เช่น เสือ ช้าง แรด หมี กระซิงเถื่อน เป็นต้น และเสียงร้องครางครวญหวนโหยของเนื้อ กวาง ลิง ค่าง บ่าง ชะนี นก กา ว่าเป็นกลางร้าย เช่น คนเป็นหลายคนในจำพวกเรา ตกใจเสียงสุนัขเห่าหอนในเวลารাত্রีฉะนั้น ฐขวางทางจร พ้าผ่าต้องเคสสถานหรือมีสิ่งอื่นใดตกลงเอง โดยไม่มีเหตุจำเป็นปรากฏชาวสยามตกใจ ถือกันว่าเป็นกลางร้าย อวมงคลเป็นเหตุต้องเลิกร้าง งดการงานที่คิดจะกระทำ ไม่ว่าจะการสำคัญหรือการเร่งร้อนอย่างไรหมด...”²⁸⁴

“...ความเชื่อในเรื่องผีसाงเทวดา ไม่สามารถแยกออกไปจากวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยอยุธยาได้เลย ยามใดที่ประสบปัญหาในด้านต่างๆ ได้แก่ การดำเนินชีวิตประจำวัน การเมือง การปกครอง การทหาร ซึ่งไม่สามารถหาเหตุผลหรือหาคำตอบได้ว่าทำไมหรือเหตุไรจึงเกิดปัญหาหรือเหตุการณ์ขึ้น ผู้คนในสมัยนั้นก็มักจะบอกหรือเล่าสืบต่อกันมาว่าเป็นเพราะสิ่งที่อยู่ นอกเหนือธรรมชาติดลบันดาลให้เป็นไป ซึ่งสิ่งนอกเหนือธรรมชาติที่กล่าวมานั้นก็คือ ผีसाงเทวดา ซึ่งถ้าทำดีให้เคารพกราบไหว้ก็จะดลบันดาลให้ชีวิตมีความสุข แต่ยามใดที่ทำผิดไม่เคารพดูถูกเหยียบหยามก็จะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่ดีตามมา...คนไทยสมัยอยุธยามีความเชื่อเรื่อง ผีดี และ ผีร้าย...”²⁸⁵

รวมถึงงานของชาญวิทย์ เกษตรศิริ เรื่อง “อยุธยา: Discovering Ayutthaya” ยังปรากฏการอธิบายเกี่ยวกับเครื่องรางของขลังที่คนไทยสมัยอยุธยาเคารพนับถือไว้ด้วย โดยอธิบายว่า

²⁸³จิตไส อยุสุชี, “การศึกษาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของคนไทยจากเอกสารสมัยอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2539). หน้า 80-81.

²⁸⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

²⁸⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 279.

“...เครื่องรางของขลัง ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือปาฏิหาริย์เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยและคนในอุษาคเนย์โดยทั่วไป โดยเฉพาะในเรื่องเครื่องรางของขลังซึ่งถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่น่าติดตัวตลอดเวลา โดยเชื่อว่า จะสามารถคุ้มครองป้องกันอันตรายนานาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามศึกสงคราม คนในสมัยอยุธยาจะนิยมเครื่องรางของขลังอันประกอบด้วย ตะกรุด ประเจียด และมงคล และเป็นที่น่าสนใจว่าในสมัยอยุธยาและสมัยธนบุรีนั้น ยังไม่มีประเพณีหรือความนิยมในการนำพระเครื่องมาห้อยคอ หรือใช้เป็นเครื่องรางของขลังแต่อย่างใด ประเพณีห้อยพระเครื่องจะเกิดขึ้นภายหลังในสมัยรัตนโกสินทร์ นับแต่มีการติดต่อกับชาติตะวันตกเพิ่มขึ้นเป็นต้นมา...ตะกรุด นั้นทำด้วยแผ่นโลหะหรือในลาน เขียนคาถาอาคมลงไป ส่วนใหญ่จะเขียนด้วยอักษรขอม เขมรโบราณ แล้วม้วนเป็นรูปกลมยาวและกลวง เพื่อสอดเชือกให้คล้องคอหรือผูกรอบเอว ประเจียด คือ ผ้าที่ลงเลขยันต์ ซึ่งอาจจะเป็นรูปต่างๆ มีอักขระและตัวเลขประกอบ ใช้ผูกคอ หรือผูกต้นแขน ส่วน มงคล หมายถึงด้ายที่ได้รับการปลุกเสก ทำเป็นวงสำหรับสวมรอบหัว ดังเช่นที่เห็นได้จากนักมวย...”²⁸⁶

นอกจากการอธิบายความเชื่อเรื่องผีและไสยศาสตร์ของคนไทยสมัยอยุธยาซึ่งปรากฏการอธิบายความเชื่อที่เกี่ยวกับน้ำของคนไทยสมัยอยุธยาด้วย เช่น งานของบังอร พันปี เรื่อง “ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างก็อาณาจักรอยุธยา” อธิบายถึงชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำของชาวไทยสมัยอยุธยาส่งผลต่อความเชื่อความศรัทธาสังค์ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวกับสายน้ำ ซึ่งอธิบายไว้ดังนี้

“...ความเชื่อในสิ่งที่เกี่ยวกับน้ำ ชาวอยุธยามักจะเชื่อว่าน้ำคือสิ่งที่ก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ จึงพยายามให้มีสัญลักษณ์ของสิ่งที่แทนน้ำ ไม่ว่าจะทำอะไรต้องมีอยู่ด้วย เช่น การสร้างบ้าน การสร้างวัด ที่หลังคาจะมีสัญลักษณ์นาค เพราะเชื่อว่าพญานาค หรือนาคคือ ความสมบูรณ์ หรือหมายถึงน้ำ และความเกี่ยวพันกับพุทธประวัติ ฉะนั้นการได้อยู่ใกล้ๆ หรือได้เห็นสิ่งนั้นๆ เสมอๆ ทำให้ชีวิตสมบูรณ์พูนสุขด้วย...ความเชื่อในเรื่องการลอยกระทง ซึ่งนอกจากจะเป็นพุทธบูชาแล้ว ชาวบ้านจะคิดในอีกด้านหนึ่งคือ การเห็นความสำคัญของน้ำที่ให้

²⁸⁶ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณานุกรม), *อยุธยา : Discovering Ayutthaya*, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2546). หน้า 304-306.

คุณประโยชน์ตลอดทั้งปี จึงเท่ากับเป็นการขอโทษขอภัยที่ได้ล่วงเกิน โดยทิ้งของเน่าเสียลงไป กลัวจะไม่มีน้ำใช้จึงต้องจัดการขอโทษในช่วงน้ำเต็มฝั่ง (วันเพ็ญขึ้น 15 เดือน 12)...”²⁸⁷

“...การดำเนินชีวิตของชาวบ้านมีความยึดมั่นให้ความเชื่อทางพุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และภูตผี จึงทำให้การดำเนินชีวิตผสมผสานกลมกลืนกันไป...”²⁸⁸

การกล่าวถึงท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้านความเชื่อในสังคมอาณาจักร อยุธยายังปรากฏอยู่ในงานอีกหลายชิ้น เช่น “อารยธรรมไทย: พื้นฐานทางประวัติศาสตร์” ของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ “มรดกวัฒนธรรมไทยสมัยพระนเรศวรวัดศรีอยุธยา (พ.ศ.1890 – 2310)” ของนิคม มุสิกคามะ เป็นต้น

ท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยช่วง พ.ศ. 2530-2547 ปรากฏการอธิบาย ท้องถิ่นอยุธยาในด้านการเมือง อธิบายเรื่องการก่อกบฏของผู้คนในท้องถิ่นของอาณาจักรสยาม การเข้ามามีบทบาททางการเมืองของชาวต่างชาติในการมีส่วนร่วมให้ความช่วยเหลือเรื่องการเมือง ราชสมบัติของกษัตริย์อยุธยา เพื่อผลประโยชน์ต่อการค้าและการเผยแพร่ศาสนา ภายในอาณาจักรสยาม ทางด้านเศรษฐกิจกล่าวถึง ชุมชน หมู่บ้าน และผู้คนในท้องถิ่นอยุธยา กลุ่มต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์และมีบทบาททางการค้า ตลาด ย่านต่างๆ ของอาณาจักรอยุธยา สูดท้ายในเรื่องของสังคมและวัฒนธรรมยังคงปรากฏการอธิบายเรื่องผู้คนกลุ่มต่างๆในท้องถิ่น อยุธยา วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ทั้งการประกอบอาชีพ วัฒนธรรมการบริโภค การแต่งกาย การปลูก ที่อยู่อาศัย ความสัมพันธ์ทางสังคมของชายหญิงสมัยอยุธยา ความเชื่อของคนในท้องถิ่นอยุธยา เป็นต้น ซึ่งแสดงภาพของท้องถิ่นอยุธยาที่ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมถึงเข้าใจบรรยากาศทางสังคมของ อาณาจักรอยุธยาด้วย

²⁸⁷ บังอร พันปี, “ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักร อยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2536). หน้า 108.

²⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

จากการศึกษาท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในช่วง พ.ศ. 2530-2547 พบว่าการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในระยษนี้ยังคงมีเนื้อความที่อธิบายท้องถิ่นอยุธยาในทำนองเดียวกันเหมือนกับการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในยุคก่อน พ.ศ. 2520 และช่วง พ.ศ. 2520-2529 ทั้งการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏอยู่ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ยังคงอ้างอิงจากหลักฐานชั้นต้นประเภทพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ จารึกสมัยอยุธยา และบันทึกชาวต่างชาติ เพื่อนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาด้านต่างๆ ส่งผลให้การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏมีเนื้อความคล้ายกับยุคก่อนหน้า เช่น การอธิบายเรื่องวัฒนธรรมการแต่งกายของท้องถิ่นในอาณาจักรอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยช่วง พ.ศ. 2530-2547 เช่นงานของ นันทนา กปิลกาญจน์ เรื่อง “ผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย: สมัยอยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398” อธิบายวัฒนธรรมการแต่งกายของหญิงและชายชาวสยาม โดยอ้างอิงจากหลักฐานการบันทึกของมองซิเออร์ ลา ลูแบร์ ซึ่งการอธิบายท้องถิ่นในเรื่อง วัฒนธรรมการแต่งกายของหญิงและชายชาวสยามในช่วง พ.ศ. 2520-2529 ปรากฏการอธิบายของ วริยา ศิวะศรียานนท์ เรื่อง “ผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย: สมัยอยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398” ที่ถูกอ้างอิงมาจากแหล่งข้อมูลเดียวกับของ นันทนา กปิลกาญจน์ แสดงถึงการใช้หลักฐานชั้นต้นชุดเดียวกันเพื่ออธิบายวัฒนธรรมการแต่งกายของคนในท้องถิ่นอยุธยา นอกจากนี้ยังปรากฏการอธิบายวัฒนธรรมการบริโภคของชาวสยาม ซึ่งอ้างหลักฐานจากบันทึกชาวต่างชาติชุดเดียวกัน เช่น ในงานของบรรณารักษ์ศิลปวัฒนธรรม เรื่อง “หวาน-คาวของชาวสยามสมัยกรุงศรีอยุธยา” (พ.ศ.2535) และในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยช่วง พ.ศ.2520-2529 เรื่อง “บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนในวรรณคดีของชาวตะวันตก สมัยอยุธยา - พ.ศ. 2547” โดยวริยา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์ อ้างจากบันทึกของมองซิเออร์ ลา ลูแบร์ ที่อธิบายการบริโภคของชาวสยามอย่างละเอียดแสดงถึงการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่ยังคงอ้างอิงจากหลักฐานชุดเดิมและอ้างอิงต่อกันมา การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่เป็นไปในลักษณะเดียวกันนี้น่าจะเกิดจากชุดข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในสมัยอยุธยาที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งอาจเป็นผลมาจากภัยสงคราม และสภาพดินฟ้าอากาศในอาณาจักรอยุธยา ทำให้ข้อมูลเพื่ออธิบายประวัติศาสตร์อยุธยาขาดหายไปบางส่วนบางตอน ส่งผลให้นัก

ประวัติศาสตร์หันมาให้ความสำคัญกับหลักฐานของชาวตะวันตก ที่บันทึกเรื่องราวของอาณาจักรอยุธยาเพื่ออธิบายด้านต่างๆ ของอาณาจักรจนในบางครั้งการอธิบายประวัติศาสตร์อยุธยาในยุคนี้หันมาใช้แต่เพียงหลักฐานของตะวันตกจนละเลยหลักฐานของฝ่ายไทยไปเช่นกัน ทำให้การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ปรากฏจึงอาศัยหลักฐานชุดเดียวกันบ่อยครั้ง อย่างไรก็ตามแม้ว่าการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยจะมีส่วนคล้ายคลึงหรือเหมือนกันมากจนกล่าวได้ว่ามาจากงานชุดเดียวกัน แต่การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏทั้ง 3 ช่วงยังพอมีความแตกต่างบ้างเหมือนกัน กล่าวคือ การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยช่วงก่อน พ.ศ. 2520 มักอธิบายท้องถิ่นเฉพาะเหตุการณ์หรือสิ่งที่ปรากฏภายในหลักฐานและหยิบคำอธิบายดังกล่าวมาอธิบายลงในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ เช่น การอธิบายเรื่องกบฏในท้องถิ่นต่างๆ ในสมัยอยุธยาที่ปรากฏในพงศาวดารฉบับต่างๆ จะอธิบายถึงกบฏครั้งนี้เกิดขึ้นสมัยใด ใครเป็นหัวหน้าการก่อกบฏ ใครเข้าร่วมการก่อกบฏบ้าง และสุดท้ายกบฏเหล่านั้นถูกรับประหารอย่างไร ซึ่งการอธิบายเหล่านี้จะถูกหยิบมาอธิบายท้องถิ่นอยุธยาด้านการเมือง เพียงข้อมูลที่ปรากฏภายในพระราชพงศาวดารหรือบันทึกต่างชาติ แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลต่อทัศนคติองค์ความรู้รวมถึงการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ส่งผลให้การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในยุคต่อมาเริ่มนำข้อมูลที่ถูกจดบันทึกมาอธิบายพร้อมกับการวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์อย่างลุ่มลึก และมีมิติมากขึ้น เช่น กรณีเดิมเกี่ยวกับการก่อกบฏในสมัยอยุธยา นอกจากจะอ้างข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นักประวัติศาสตร์เริ่มมีการวิเคราะห์ตัวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ศึกษาบริบททางสังคมหรือแรงผลักดันทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมืองการปกครองในเวลาดังกล่าวมีผลต่อการก่อกบฏหรือไม่อย่างไร พร้อมทั้งอาจมีการเปรียบเทียบกบฏต่างๆ ในสังคมของอาณาจักรอยุธยาที่เกิดขึ้นมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เช่น งานของชาญวิทย์ เกษตรศิริ เรื่อง *“กบฏไพร่สมัยอยุธยากับแนวคิดผู้มีบุญ - พระศรีอารีย์ - พระมาลัย”* หรืองานของสุนทร ชุตินทรานนท์ เรื่อง *“กบฏไพร่สมัยอยุธยา”* เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการอธิบายในเรื่องรายละเอียดของท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เปลี่ยนแปลงไปแม้จะไม่ใช้ตัวเหตุการณ์แต่การอธิบายถูกนำมาวิเคราะห์ได้อย่างชัดเจนและน่าสนใจจากนักประวัติศาสตร์และผู้สนใจประวัติศาสตร์

การค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์อยุธยาชุดใหม่ๆ เช่น บ้านทีกของจีนหรือญี่ปุ่น รวมถึงนักประวัติศาสตร์รู้ภาษาต่างประเทศมีจำนวนเพิ่มขึ้น ถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในยุคหลังด้วย สำหรับการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาภายหลัง พ.ศ. 2547 มีแนวโน้มที่ปรากฏการศึกษาหรืออธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในเชิงท้องถิ่นเพิ่มขึ้น อันเป็นผลมาจากแรงผลักดันในยุคก่อนหน้าและการตื่นตัวของคนในท้องถิ่น นักประวัติศาสตร์ผู้ที่สนใจศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาในเชิงท้องถิ่นเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาเรื่อง ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ วัดร้าง หรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่สามารถเชื่อมโยงคำอธิบายทางประวัติศาสตร์ลงในประวัติศาสตร์ของสถานที่เหล่านั้นได้ชัดเจนขึ้น ดังนั้นการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์อยุธยาที่ปรากฏในช่วง พ.ศ. 2520-2547 มีทั้งความเหมือนและความต่างในการอธิบายท้องถิ่นอยุธยา

บทที่ 5

บทสรุป

“ท้องถิ่นอยุธยาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2520-2547” เป็นการสำรวจสถานภาพและวิเคราะห์งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในช่วง พ.ศ. 2520-2547 โดยศึกษาเนื้อหาและรายละเอียดที่เกี่ยวกับท้องถิ่นของอยุธยาซึ่งนำเสนออยู่ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยแต่ละฉบับ “ท้องถิ่นอยุธยา” ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้หมายถึงพื้นที่ ชุมชน และสังคมของผู้คนในเขตเมืองและปริมณฑลของราชอาณาจักรสยาม ในยุคสมัยที่อยุธยาดำรงความสำคัญในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักร (พ.ศ. 1893-2310) การศึกษาท้องถิ่นอยุธยาในวิทยานิพนธ์นี้เน้นความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคน¹ ในพื้นที่อยุธยาซึ่งสะท้อนถึงกิจกรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ คติความเชื่อ ทั้งสังคมของผู้อยู่อาศัยในตัวเมืองอยุธยา เช่น คนในราชสำนักอยุธยา คณะสงฆ์ ข้าพระ เลกวัต ไพร่ ทาส ชาวต่างชาติ ชุมชน บ้าน ย่านและตลาดการค้าต่างๆ เป็นต้น รวมทั้งสังคมของคนที่อยู่รอบนอกออกไป² เช่น ชุมชนหมู่บ้านของชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน ชนต่างชาติ ตลอดจนผู้คนในหัวเมืองและกลุ่มคนชายขอบของอาณาจักรอยุธยาที่ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ศูนย์กลางของราชอาณาจักร เป็นต้น

การอธิบายประวัติศาสตร์อยุธยาซึ่งปรากฏอยู่ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ก่อนทศวรรษ 2520 เน้นอยุธยาในฐานะราชอาณาจักร ศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ประวัติศาสตร์นิพนธ์จึงมุ่งเสนอเรื่องราวของสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ แม้จะมีความพยายามศึกษาประวัติศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและสังคมอยู่บ้างแต่ยังคงอธิบายผ่านกลไกหรือระบบที่มีสถาบันกษัตริย์และชนชั้นปกครองเป็นศูนย์กลาง เช่นระบบการค้าแบบผูกขาด ระบบสังคมซึ่งกำหนดหน้าที่ของชนชั้นได้ปกครองคือไพร่ และทาสที่มีต่อชนชั้นปกครอง หรือประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศซึ่งให้ความสำคัญกับการเจริญสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตระหว่างพระมหากษัตริย์หรือเป็นความสัมพันธ์แบบรัฐต่อรัฐมากกว่าจะศึกษากลุ่มคนย่อยๆที่เข้ามามีบทบาทต่อความสัมพันธ์เช่นพ่อค้าและชาวต่างชาติ เป็นต้น กล่าวได้ว่าการเขียนประวัติศาสตร์

¹ธิดา สาระยา, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2529), หน้า 24-25.

²ฉลอง สุนทรวานิช, “การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอยุธยา,” จุลสารวิชาการ 2,2 (ก.ศ. 2530): 2.

อยุธยาในขณะนี้ได้รับอิทธิพลการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบจารีต ส่งผลให้ท้องถิ่นของอยุธยาเริ่มเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการอธิบาย ราชอาณาจักรและสถาบันพระมหากษัตริย์

เมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ 2520 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมผลักดันให้กระแสแนวคิดสังคมนิยมแพร่หลายในสังคมไทย ส่งผลต่อความคิด มุมมอง ทศนคติของคนในสังคม รวมทั้งนักวิชาการทั่วไป นักประวัติศาสตร์เริ่มให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมอันนำไปสู่ความสนใจประวัติศาสตร์กระแสรอง คือ การศึกษาประวัติศาสตร์ที่ไม่เน้นเรื่องราวของรัฐศูนย์กลาง และสถาบันพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นปกครองแต่เริ่มให้ความสำคัญกับประเด็นทางสังคมมากขึ้น ช่วงทศวรรษ 2520 ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ยังสืบทอดกรอบคิดและแนวทางการศึกษาที่เน้นศูนย์กลางอำนาจปกครอง กับ ประวัติศาสตร์กระแสรอง ที่เน้นการศึกษาสังคม คนในสังคม และบทบาทของกลุ่มคนที่มีโซ่ชนชั้นปกครอง สำหรับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยซึ่งอธิบายถึงอยุธยาในช่วงเวลานี้ยังคงเน้นการศึกษาเรื่องราวของรัฐศูนย์กลาง โดยเฉพาะประเด็นการเมืองการปกครองของพระมหากษัตริย์ เช่น “การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์” ของนิธิ เอียวศรีวงศ์, “ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา” ของมานพ ถาวรวัฒน์สกุล โดยอธิบายการเมืองอยุธยาเข้ากับพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองรัฐหรืออาณาจักร อย่างไรก็ตามแม้ว่าแนวทางการศึกษายังเน้นรัฐศูนย์กลางตามแบบประวัติศาสตร์กระแสหลัก แต่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวกับอยุธยาในช่วงนี้ก็กลับมีมุมมองการวิเคราะห์ที่ต่างไปจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ยุคก่อนเช่นงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ซึ่งเริ่มวิพากษ์สถาบันกษัตริย์อยุธยา รวมทั้งระบอบการปกครองอยุธยาซึ่งต่างไปจากที่นักประวัติศาสตร์ยุคก่อนเคยอธิบายไว้

ท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ช่วง พ.ศ. 2520-2529 ทางด้านการเมือง ปรากฏการกล่าวถึง ความเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐส่วนกลางหรือการก่อกบฏของผู้คนในท้องถิ่นต่างๆ ของอาณาจักรอยุธยา ซึ่งส่งผลต่อสถานการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองของราชอาณาจักรอย่างมาก รวมถึงบทบาทของคนในท้องถิ่นกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนต่อการทำศึกสงครามเพื่อปกป้องอาณาจักรอยุธยาจากผู้รุกรานจากพม่า บทบาททางการเมืองของท้องถิ่นชุมชนชาวต่างชาติ และปรากฏเรื่องการบริหารงานส่วนท้องถิ่นของอาณาจักรอยุธยาภายใน

กฎหมายตราสามดวง ท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏทางด้านเศรษฐกิจอธิบายถึงท้องถิ่นชาวต่างชาติที่สัมพันธ์กับท้องถิ่นตลาดย่านการค้าของอาณาจักรอยุธยา รวมถึงชาวต่างชาติที่เข้ามาค้าขายภายในอาณาจักรอยุธยา ซึ่งช่วยอธิบายบรรยากาศทางการค้าภายในอาณาจักรอยุธยาได้ชัดเจนขึ้น สำหรับส่วนสุดท้ายท้องถิ่นอยุธยาในด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏภายในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ มีการอธิบายถึงสังคมของคนในท้องถิ่นอยุธยา วิถีชีวิตของคนกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่นอยุธยา ทั้งการประกอบอาชีพ การสร้างบ้านเรือน วัฒนธรรมการบริโภค วัฒนธรรมการแต่งกาย และพฤติกรรม และลักษณะอุปนิสัย รวมถึงลักษณะโครงสร้างร่างกายของชาวไทยในท้องถิ่นอยุธยาในมุมมองของชาวต่างชาติด้วย การกล่าวถึงวัฒนธรรมการแต่งกายของผู้คนท้องถิ่นในสมัยอยุธยา บทบาทหน้าที่ทางสังคมของหญิงชายในท้องถิ่นอยุธยา คือทั้งหน้าที่ต่อครอบครัวและหน้าที่ต่อราชอาณาจักรอยุธยา หลากหลายของกลุ่มคนกลุ่มและชาติพันธุ์ ปรากฏการอธิบายถึงท้องถิ่นทั้งในระดับชุมชน หมู่บ้าน ตลอดจนการอธิบายถึงระบบการควบคุมคนในท้องถิ่น และความเชื่อเรื่องผี และไสยศาสตร์ในท้องถิ่นอยุธยา เป็นต้น

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาในกลุ่มของบทความประวัติศาสตร์ในช่วง พ.ศ. 2530-2547 มีการผลิตงานออกมาอย่างสม่ำเสมอ นอกจากช่วยเพิ่มเติมประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อวงการประวัติศาสตร์อยุธยาแล้ว ยังช่วยให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์การอธิบายประวัติศาสตร์เดิมๆ ด้วยมุมมองและหลักฐานใหม่ๆ บริบททางสังคมที่ส่งผลต่อการศึกษางานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยามาจากหลายสาเหตุ ดังนี้

การส่งเสริมจากภาครัฐและเอกชนที่ผลักดันให้พระนครศรีอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก จากองค์การยูเนสโก เมื่อ พ.ศ. 2534 โดยรัฐบาลได้เริ่มดำเนินการพัฒนาพระนครศรีอยุธยาทั้งการปรับปรุงพื้นที่เมืองพระนครศรีอยุธยา บูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถาน รวมถึงแหล่งชุมชนที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มาตั้งแต่ พ.ศ. 2499 ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำเนินการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาหลายแห่ง จนกระทั่งใน พ.ศ. 2504 โบราณสถานต่างๆ ในเมืองอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ กระทั่งใน พ.ศ. 2519 มีการประกาศให้พื้นที่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา 1,810 ไร่ เขตโบราณสถาน และปรับปรุงเป็นโครงการอุทยานประวัติศาสตร์

ใน พ.ศ. 2525 จนกระทั่งใน พ.ศ. 2530 เริ่มมีการจัดทำแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนา นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียง³ จนถึง พ.ศ. 2534 อยุธยาจึงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก แรงกระตุ้นจากการที่พระนครศรีอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก: UNESCO) มีมติ ณ กรุงคาร์เธจ ประเทศตูนิเซีย เมื่อ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534⁴

กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่พระนครศรีอยุธยา ให้เป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ และได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก การสำรวจ ขุดค้นทาง โบราณคดีภายใต้การดำเนินการ และความรับผิดชอบของกรมศิลปากร ส่งผลต่อการเติบโตของ องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีอย่างยิ่ง ทั้งนี้กรมศิลปากรได้จัดตั้งหน่วยงานส่วน ท้องถิ่น ที่สำคัญ 3 หน่วยงาน คือ สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 2 แห่ง คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสาม พระยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วังจันทร์เกษม พระนครศรีอยุธยา เพื่อดูแลพัฒนาพื้นที่ บุรณะปฏิสังขรณ์ รวมถึงการขุดค้นทางโบราณคดีภายในพระนครศรีอยุธยา ตลอดระยะเวลาที่ ผ่านมา ก่อให้เกิดข้อมูลทางโบราณคดี จากการขุดค้นพื้นที่หมู่บ้าน ชุมชน วัดร้าง โบราณสถาน นำมาสู่การผลิตรายงานการขุดค้น ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ และประวัติศาสตร์ที่สามารถ อธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยาได้ชัดเจนขึ้น ส่งผลต่อการศึกษาค้นคว้า ทางประวัติศาสตร์ เช่นผลงานเรื่อง “กำแพงเมือง ป้อม ประตู ถนนและสะพาน ตลาดและย่าน การค้า คลองและท่าเรือจ้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา” โดยอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากรและเรื่อง “เครื่องทองสมัยอยุธยา” โดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา เป็นต้น

การพัฒนาพื้นที่ของพระนครศรีอยุธยาโดยกรมศิลปากรส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ อยุธยาในทศวรรษ 2530 ปรากฏประเด็นการศึกษาที่มีความหลากหลายมากขึ้น อันเกิดจาก

³แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนา นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กองโบราณคดี กรมศิลปากร เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 7/2533.

⁴เสรี วังสไพจิตร และจุฑามาศ ศิริวรรณ, มรดกโลกอยุธยา (กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542) หน้า 6.

ข้อมูลหลักฐานทางโบราณคดี ส่งผลให้งานประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาในระยาะนี้ไม่เน้นการอธิบายแต่เพียงความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรอยุธยา พระปรีชาสามารถของกษัตริย์สมัยอยุธยา แต่เริ่มปรากฏการอธิบายประวัติศาสตร์ในประเด็นด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมมากขึ้น อธิบายรายละเอียดชุมชน หมู่บ้าน กลุ่มคน และความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมอยุธยาเพิ่มขึ้น เช่น งานของ จุมพฏ ขวลิตานนท์ เรื่อง “การค้าส่งออกของอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2150-2310”, คมขำ ดีวงษา เรื่อง “บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก พ.ศ. 2173-2310”, บุศราคม ช่างชัย เรื่อง “การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง ค.ศ. 1612-1688” เป็นต้น งานเหล่านี้แสดงให้เห็นความหลากหลายของชาติพันธุ์ที่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจของกรุงศรีอยุธยา และพัฒนาไปจนถึงการศึกษาความเป็นนานาชาติทางสังคมในเวลาต่อมา จากการศึกษาถึงความหลากหลายของชาติพันธุ์ในทศวรรษ 2530 กลายเป็นแรงผลักดันที่สำคัญต่อการมองสังคมอยุธยาเป็นสังคมนานาชาติ ผลักดันให้เกิดการศึกษาประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาในฐานะสังคมนานาชาติ ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคนในสังคม ที่มีความสัมพันธ์ในการดำเนินกิจกรรมผ่านระบบการค้า ส่งผลต่อเนื้องให้เกิดงานศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาในลักษณะดังกล่าวที่ปรากฏในช่วงทศวรรษ 2540 เช่น เรื่อง “ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา” ของวรวร ภู่งศ์พันธุ์ งานของกรกิต ชุ่มกรานต์ เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในท่าเรือนานาชาติพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2133-2231” หรืองานเรื่อง “กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา” โดยวรวงคณา นิพัทธ์สุขกิจ เป็นต้น เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยาและชาติต่างๆ ทั้งทางการทูตและการค้า และความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมของพระนครศรีอยุธยา อีกทั้งยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

บริบทอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่องานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วยเรื่องอยุธยา คือ การจัดตั้งศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (Ayutthaya Historical study Centre) พ.ศ. 2529 ตามความตกลงร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยกับญี่ปุ่น เนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา 60 พรรษา ใน พ.ศ. 2530 และเพื่อเป็นที่ระลึกในโอกาสฉลอง 500 ปีความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น การจัดตั้งสถาบันดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสถาบันวิจัยระดับชาติ

ด้านอยุธยาศึกษา โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ไทยสมัยที่พระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี และเป็น พิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์อยุธยา โดยเฉพาะเป็นพิพิธภัณฑสถานที่เสนอการแสดงแบบจำลองที่ได้ ค้นคว้าจากการวิจัย และยังเป็นศูนย์ข้อมูล และห้องสมุดประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ อยุธยาที่เน้นการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยเป็นสำคัญ⁵ ซึ่งในระยะแรกที่จัดตั้งศูนย์ศึกษา ประวัติศาสตร์อยุธยาได้กระตุ้นให้เกิดการศึกษาท้องถิ่น มีนักวิชาการท้องถิ่นผลิตงานศึกษา ท้องถิ่นของตนเองเพิ่มขึ้น แม้จะไม่ใช่งานด้านประวัติศาสตร์ทั้งหมดแต่ก็ก่อให้เกิดกระแสท้องถิ่น นิยมในหมู่นักวิชาการท้องถิ่นที่หันมาศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและท้องถิ่นศึกษามากขึ้น

การจัดตั้ง สถาบันอยุธยาศึกษา โดย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2547 สถาบันอยุธยาศึกษาจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นหน่วยงานที่สนับสนุนการศึกษา และการจัดโครงการ ต่างๆ เกี่ยวกับอยุธยาในเชิงวัฒนธรรม ประเพณี และท้องถิ่นศึกษา เนื่องด้วยหน่วยงานดังกล่าว เน้นการให้บริการทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การ ท่องเที่ยว และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ⁶ สำหรับผลิตผลงานศึกษาที่เกี่ยวกับ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวอยุธยา เช่น “วัดร้างในเมืองอยุธยา” โดยเคน เมย์ “ภูมินาม วิทยา: พระนครศรีอยุธยา” โดยรองศาสตราจารย์วันวิษ สุวรัตน์ “สายโลหิตของพระนคร” โดยปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ เป็นต้น ผลงานที่ปรากฏเน้นการอธิบายในเรื่องศิลปวัฒนธรรมของ พระนครศรีอยุธยา โดยมีสถาบันอยุธยาศึกษาเป็นหน่วยงานสนับสนุนและผลักดันให้เกิด การศึกษาเชิงศิลปวัฒนธรรม ถือเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีผลต่อการส่งเสริมการศึกษาประวัติศาสตร์ ของอาณาจักรอยุธยาในทศวรรษ 2540

นอกจากนี้ในทศวรรษ 2540 บริบทที่ส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยว่าด้วย เรื่องอยุธยาที่อธิบายถึงท้องถิ่นอยุธยา ได้รับแรงกระตุ้นต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม การ ท่องเที่ยวและธุรกิจบริการของพระนครศรีอยุธยาสืบเนื่องจากที่พระนครศรีอยุธยาได้รับการขึ้น ทะเบียนเป็นมรดกโลกในช่วงทศวรรษ 2530 การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและธุรกิจ

⁵ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (บรรณาธิการ), ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (พระนครศรีอยุธยา: ศูนย์ศึกษา ประวัติศาสตร์อยุธยา, 2533.) หน้า 11-14.

⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

บริการเพื่อสอดคล้องกับการพัฒนาพื้นที่ของพระนครศรีอยุธยา เนื่องด้วยในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2537-2540 กรมศิลปากรจัดโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2537 โดยวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน พระนครศรีอยุธยา และโบราณสถานใกล้เคียงไว้เป็นหลักฐานศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ศึกษาค้นคว้าวิจัยวิวัฒนาการของเมือง และวิถีชีวิตของคนไทย เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ของชาวไทยปัจจุบัน พื้นฟูศิลปะพื้นบ้าน และการละเล่นพื้นเมืองให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา สังคมและเศรษฐกิจ กำหนดแนวทางในการใช้ที่ดินในเขตโบราณสถานให้เกิดประโยชน์ ทั้งในด้าน อนุรักษ์การพัฒนา และการท่องเที่ยว⁷ จากโครงการดังกล่าวส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวในทศวรรษ 2540 การพัฒนาพื้นที่ของพระนครศรีอยุธยาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และอารยธรรมไทย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างชาติ ในการเรียนรู้ รับรู้ และเข้าใจประวัติศาสตร์ของอาณาจักรอยุธยา แผนการ พัฒนาการท่องเที่ยวของพระนครศรีอยุธยาส่งผลให้เกิดการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาเพื่อการ ท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์นิพนธ์ในระยะนี้ เช่น “ป้อมเพชร ปราการเหล็กแห่งอยุธยา” โดย ประทีป เพ็งตะโก “หลวงพ่อโตวัดพนัญเชิง” โดยเทพมนตรี ลิมปพยอม “ประวัติศาสตร์อยุธยา ถนอมป่าตอง และคลองในไถ่” โดยระยัยศรี กาญจนวงษ์ “วัดภูเขาทอง” โดยปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์ แพทย์ “อยุธยา ยศยิ่งฟ้า” โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ “อยุธยา: Discovering Ayutthaya” โดยชาญ วิทย์ เกษตรศิริ เป็นต้น

การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยช่วง พ.ศ. 2530-2547 ปรากฎ การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในด้านการเมือง อธิบายเรื่องการก่อกบฏของผู้คนในท้องถิ่นของ อาณาจักรสยาม การเข้ามามีบทบาททางการเมืองของผู้คนในท้องถิ่นอยุธยา กลุ่มต่างๆ รวมถึง ชาวต่างชาติในการมีส่วนร่วมให้ความช่วยเหลือเรื่องการชิงราชสมบัติของกษัตริย์อยุธยา เพื่อ ผลประโยชน์ต่อการดำเนินการค้าและการเผยแพร่ศาสนาภายในอาณาจักรสยาม ทางด้าน เศรษฐกิจกล่าวถึง ชุมชน หมู่บ้าน และผู้คนในท้องถิ่นอยุธยา กลุ่มต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์และมี

⁷บวรเวท รุ่งรุจี, “โครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” ใน *อยุธยาามรดกโลก 2537*. (พระนครศรีอยุธยา: คณะทำงานกิจกรรมจัดทำหนังสือที่ระลึก, 2537) หน้า 5-7.

บทบาททางการค้า ตลาด ย่านต่างๆ ของอาณาจักรอยุธยา สุดทำยในเรื่องของสังคมและวัฒนธรรมยังคงปรากฏการอธิบายเรื่องผู้คนกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่นอยุธยา วิถีชีวิต ความเชื่อของคนในท้องถิ่นอยุธยา เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดที่ปรากฏในการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในช่วงนี้คล้ายคลึงกับการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในช่วงก่อน พ.ศ. 2520 และ ช่วง พ.ศ. 2529-2530 ทั้งประเด็นการอธิบาย และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เลือกใช้อ้างอิงถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

การศึกษาท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในช่วง พ.ศ. 2520-2547 พบว่าการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในระยนี้ยังคงมีเนื้อความที่อภิปรายหรืออ้างอิงถึงท้องถิ่นอยุธยาที่เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในยุคก่อน พ.ศ. 2520 และช่วง พ.ศ. 2520-2529 ทั้งการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏอยู่ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ยังคงอ้างอิงจากหลักฐานชั้นต้นประเภทพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ จารึกสมัยอยุธยา และบันทึกชาวต่างชาติ เพื่อนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา ด้านต่างๆ ส่งผลให้การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏมีเนื้อความคล้ายกับยุคก่อนหน้า การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่ยังคงอ้างอิงจากหลักฐานชุดเดิมและอ้างอิงต่อกันมาเป็นทอดๆ การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่เป็นไปในลักษณะเดียวกันนี้น่าจะเกิดจากชุดข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในสมัยอยุธยาที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการที่เอกสารร่วมสมัยเสียหายและกระจัดกระจายไปพร้อมกับการเสียกรุง ใน พ.ศ. 2310 หรือจากสภาพดินฟ้าอากาศทำให้ข้อมูลเพื่ออธิบายประวัติศาสตร์อยุธยาขาดหายไปบางส่วนบางตอน ส่งผลให้นักประวัติศาสตร์หันมาให้ความสำคัญกับหลักฐานของชาวตะวันตกและชาวต่างชาติในโลกตะวันออก ที่บันทึกเรื่องราวของอาณาจักรอยุธยาเพื่ออธิบายมิติต่างๆ ของอาณาจักรจนในบางครั้งการอธิบายประวัติศาสตร์อยุธยาในยุคนี้หันมาใช้แต่เพียงหลักฐานของชาวต่างชาติจนละเลยหลักฐานของฝ่ายไทยไป ทำให้การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ปรากฏจึงอาศัยหลักฐานชุดเดียวกันบ่อยครั้ง อย่างไรก็ตามการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ทั้ง 3 ช่วงยังมีความแตกต่างที่ชัดเจน กล่าวคือ การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยช่วงก่อน พ.ศ. 2520 มักอธิบายท้องถิ่นเฉพาะเหตุการณ์หรือสิ่งที่ปรากฏภายในหลักฐานและหยิบยกคำอธิบายดังกล่าวมาอธิบายลงในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ เช่น ในบันทึกชาวต่างชาติของมองซิเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ อธิบายวัฒนธรรมการบริโภคของผู้คนในท้องถิ่นอยุธยาว่ามี

บริโภคนอาหารชนิดใดบ้าง ชื่ออาหารเหล่านั้นได้จากที่ใดบ้างทั้งแทรกทัศนคติของผู้บันทึกเกี่ยวกับ วัฒนธรรมการบริโภคในท้องถิ่นอยุธยาลงในรายละเอียดเนื้อหาของบันทึก จัดเป็นหลักฐาน ทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัย ซึ่งการอธิบายเหล่านี้จะถูกหยิบมาอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในด้านสังคม และวัฒนธรรม เพียงข้อมูลที่ปรากฏภายในบันทึกของมองซิเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ แต่เมื่อเวลา เปลี่ยนแปลงไป การรับรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ส่งผลต่อทัศนคติ องค์ความรู้รวมถึงการ เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ก่อให้เกิดการอธิบายท้องถิ่นอยุธยาในยุคต่อมา เริ่มนำข้อมูลที่มีการจด บันทึกมาอธิบายพร้อมกับการวิเคราะห์หิวภาภษวิจารณ์อย่างลุ่มลึก และมีมิติมากขึ้น แสดงให้เห็น ถึงพัฒนาการของการอธิบายในเรื่องรายละเอียดของท้องถิ่นอยุธยาที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์ นิพนธ์ไทยที่เปลี่ยนแปลงไปแม้จะไม่ใช่ว่าเหตุการณ์แต่การอธิบายถูกนำมาวิเคราะห์ได้อย่าง ชัดเจนและน่าสนใจจากนักประวัติศาสตร์และผู้สนใจประวัติศาสตร์

การอธิบายท้องถิ่นอยุธยาภายหลัง พ.ศ. 2547 น่าจะมีแนวโน้มที่ปรากฏการศึกษาหรือ อธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในเชิงท้องถิ่นเพิ่มขึ้น อันเป็นผลมาจากแรงผลักดันในยุคก่อน หน้าและการตื่นตัวของคนในท้องถิ่น นักประวัติศาสตร์ และผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ในเชิงท้องถิ่นเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาเรื่องราวของชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ วัดร้าง หรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เพื่อเชื่อมโยงคำอธิบายทางประวัติศาสตร์ลงใน ประวัติศาสตร์ของสถานที่เหล่านั้นได้ชัดเจนขึ้น ดังนั้นการสำรวจและวิเคราะห์ในงาน ประวัติศาสตร์อยุธยาที่ปรากฏในช่วง พ.ศ. 2520-2547 เพื่ออธิบายเรื่องราวของท้องถิ่นอยุธยา เมื่อครั้งที่อยุธยาอยู่ในฐานะศูนย์กลางของราชอาณาจักรนั้น ได้สร้างความเชื่อมโยงทาง ประวัติศาสตร์ที่อธิบายถึงท้องถิ่นต่างๆในสมัยอยุธยาเข้ากับการอธิบายถึงท้องถิ่นอยุธยาในยุค ปัจจุบัน

รายการอ้างอิง

วิทยานิพนธ์

- กรกิต ชุ่มกรานต์. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในท่าเรือนานาชาติระหว่าง
พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2133-2231. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- กรรณิการ์ นิไลบอล. ระบบศักดินาไทยและยุโรป: ศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างทางสังคมและ
ลักษณะพัฒนาการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- คมขำ ดีวงษา. บทบาทของตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยาต่อการค้าภายในและภายนอก
พ.ศ. 2173-2310. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- จิตไส อยู่สุชี. การศึกษาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของคนไทยจากเอกสารสมัยอยุธยา.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ไทย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2539.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวา ในสมัยอยุธยาถึงสมัย-
รัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153-2435. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ชาญชัย วรรณวงศ์. การศึกษาวิเคราะห์สังคมไทยรอบพม่าเฉพาะเรื่องยุทธศาสตร์
และยุทธวิธีทางการทหาร พ.ศ. 2310 – พ.ศ. 2397. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

- จุมพฏ ชวลิตานนท์. การค้าส่งออกของอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2150-2310. วิทยานิพนธ์ปริญญา-
มหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ดวงฤทัย หิรัญสถิตย์. การตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. 1985 –
พ.ศ. 2030. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- เทพมนตรี ลิมปพยอม. การเมืองไทยสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. 2276-2301.
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.
- ทองดี ปิงใจ. พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมในอยุธยารัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 1991-2101). วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต,
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.
- นาฏวิภา ชลิตานนท์. วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัย-
รัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- นภดล ปาละประเสริฐ. การเมืองไทยในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างจากสมัยเมืองคู่สุโขทัย-
ราชอาณาจักร: กรณีศึกษาพัฒนาการของวังอยุธยาและต้นกรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์-
ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- บังอร พันปี. ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักร-
อยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2535.

บุศราคัม ช่างชัย. การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยาระหว่าง ค.ศ. 1612-1688. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย-ตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.

ปริญญา กายสิทธิ์. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนาไทยตั้งแต่ พ.ศ. 1912-2101. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527.

ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล. ระบบเศรษฐกิจอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ปาริชาติ วิลาวรรณ. การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310. วิทยานิพนธ์-ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

ปิยรัตน์ อินทร์อ่อน. รูปแบบการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในสมัยอยุธยา พ.ศ. 1893-2310. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

พิทยะ ศรีวัฒนสาร. ชุมชนโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059-2310. วิทยานิพนธ์-ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

พิมพ์วิภา ไพ เปรมสมิทธิ์. ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกาดั้งแต่รัชกาล-สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

พรพรรณ ไปร้งจิตร. การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนในสมัยอยุธยาที่ปรากฏในเอกสาร-
ประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัย-
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2546.

พลู เหมือนศาสตร์. วิเคราะห์แหล่งที่มาและการใช้ศักราชชนิดต่างๆ ที่มีปรากฏในหลักฐาน-
ฝ่ายไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

พลูศรี นนทรี. สมุหนายกและสมุหพระกลาโหม: บทบาทและอำนาจทางด้านการเมือง-
การปกครอง นับตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจนถึงรัชสมัยสมเด็จพระที่นั่ง-
สุริยามรินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.

มานิส ปิยะสิงห์. ศึกษาลักษณะสังคมไทย: วิเคราะห์จากบทลงโทษในกฎหมายตราสามดวง.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

มานพ ถาวรรัตน์สกุล. ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

ยุพา ชุมจันทร์. ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2516. วิทยานิพนธ์ปริญญา-
มหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

ยุพิน เข้มมุกด์. สถาบันสงฆ์กับการเมืองและสังคมล้านนา พ.ศ. 1954-2101.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.

- ยุวดี ตปนียากร. วิวัฒนาการของการแพทย์ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุตวรรษกาล-
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต,
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- รัตนา หนูน้อย. ฐานะของเมืองสุพรรณบุรีในประวัติศาสตร์อยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 1893
ถึง พ.ศ. 2231. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา พ.ศ. 2172-2310.
วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- วรพร ภู่งศ์พันธ์. ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง
ค.ศ. 1767. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.
- ศุภวรรณ ชวรัตน์วงศ์. บทบาทชาวจีนในไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัชกาลที่ 3
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2172-2394. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชา-
ประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- สุทิน สอนงพันธ์. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองในอีสานตั้งแต่สมัยสุโขทัย-
จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต
วิชาเอกประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532.
- โสพิศ หนูทอง. การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต,
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

อนันต์ วิริยะพินิจ. การศึกษาวิเคราะห์การทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า พ.ศ. 2081-2310.

วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

อภิเชษฐ จั่นเที่ยง. บทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127 ถึง 2310.

วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร, 2540.

อมรา กล้าเจริญ. เพลงพื้นบ้านกับวิถีชีวิตในการทำนา. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2548.

อมรา กล้าเจริญ. ละครชาตรีที่แสดง ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

อุษณีย์ ธงไชย. ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับลานนา พ.ศ. 1893-2310. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

Busakorn Lailert. The Ban Phlu Luang Dynasty 1688 – 1767: A Study of the Thai

Monarchy During the Closing Years of the Ayuthya Period. Ph. D Thesis.

London: the University of London, 1972.

Charvit Kasetsiri. The Rise of Ayudhya: A History of Siam in the Fourteenth and

Fifteenth Centuries. Kuala Lumpur: Oxford University Press Duang Kamol

Book House, 1976.

Dhiravat na Pombejra. A Political History Of Siam Under The Prasatthong Dynasty

1629-1688. Ph. D Thesis. School of Oriental and African: The University of

London, 1984.

หนังสือ

- เกื้อกุล ยืนยงอนันต์. ความเปลี่ยนแปลงภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา
ระหว่าง พ.ศ. 2438-2500. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2529.
- กอตซ์ลัค หลุยส์. การเข้าใจประวัติศาสตร์: มุขบทว่าด้วยระเบียบวิธีวิจัยประวัติศาสตร์.
(ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ, แปล), กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2525.
- โกมารกุลมนตรี, พระยา. เอกอะหมัด. พระนคร: มิตรนราการพิมพ์, 2512.
- ขจร สุขพานิช (เขียน). วุฒิชัย มูลศิลป์ (บรรณาธิการ). ข้อมูลประวัติศาสตร์: สมัยอยุธยา.
กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2523.
- ขจร สุขพานิช (ผู้เขียน). วุฒิชัย มูลศิลป์ (บรรณาธิการ). คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย
พ.ศ. 1600-2310. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2521.
- ขจร สุขพานิช. ฐานันดรไพร่. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
2519.
- ขจร สุขพานิช. ออกญาวิไชเยนทร์ และการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์.
พระนคร: ก้าวหน้า, 2506.
- เคน เมย์. วัดร้างในเมืองอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ-
พระนครศรีอยุธยา, 2552.
- จันทรฉาย ภัคอธิคม. การศึกษาวิเคราะห์ ความชอบธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์-
ในสมัยอยุธยา: รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2528.

จันทร์ฉาย ภัคอุทิศม. การเสียดวงใน พ.ศ. 2310: บทเรียนจากอดีต. กรุงเทพฯ:

วิทยาลัยการทัพบก สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง, 2532.

จันทร์ ภัคอุทิศม. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรกเริ่มจนถึงสมัยธนบุรี: การศึกษาเฉพาะประเด็น.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.

จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย, ลาว และขอม และลักษณะทางสังคม-

ของเชื้อชนชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรุงเทพ, 2520.

จิตร ภูมิศักดิ์. โครงการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2524.

จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. ขุนนางกรมท่าขวาการศึกษาบทบาทและหน้าที่ในสมัยอยุธยาถึง

สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153-2435. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2546.

จรรยา ประชิตโรมรัน. การสงครามในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2113-2148)

และสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148-2153). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2534.

จรรยา ประชิตโรมรัน. การเสียดวงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พ.ศ. 2112. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

ฉวีวรรณ กฤษสินชัย (บรรณานุกรม). อุทยานบ้านเรา. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์เทียนวัฒนา,

2542.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณานุกรม). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง

พ.ศ. 2484. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (บรรณานุกรม). ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา.

พระนครศรีอยุธยา: ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา, 2533.

- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุภาภรณ์ จรัลพัฒน์ (บรรณาธิการ). การค้าสังคโลก: รายงานการสัมมนาวิเคราะห์เรือโบราณที่ค้นพบในอ่าวไทย. กรุงเทพฯ: มุลินีโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), ประวัติศาสตร์และปรัชญาประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มุลินีโครงการตำราสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์, 2527.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. เรื่องของสองนคร. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา, 2524.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. อารยธรรมไทย: พื้นฐานทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: ประกายพริก, 2537.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. อยุธยา: ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ: มุลินีโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2542.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ). อยุธยากับเอเชีย Ayutthaya and Asia. กรุงเทพฯ: มุลินีโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ). อยุธยา: Discovering Ayutthaya. กรุงเทพฯ: มุลินีโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2546.
- ชลธิรา สัตยวัฒน์. วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในสมัยอยุธยาตอนต้น. กรุงเทพฯ: นวลจันทร์, 2524.
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. ชีวิตในประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์, 2523.
- แถมสุข นุ่มนนท์ และคณะ. สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2503-2530. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2536.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา. ตำราตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยา-กับ พระวิจารณ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พระนคร: กรมศิลปากร, 2493.

เดอ ชัวซีย์, บาทหลวง. จดหมายเหตุรายวันการเดินทางสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. 1685 และ 1686.

แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. ครั้งที่ 2. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2550.

ตำนานพระนครศรีอยุธยา. พระนคร: โรงพิมพ์ศรีหงส์, 2495.

ตรี อมาตยกุล. เรื่องเจดีย์ยุทธหัตถี. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2498.

เทพมนตรี ลิมปพยอม. การเมืองเรื่องพระสุริโยทัย. กรุงเทพฯ: ประวัติศาสตร์, 2544.

ธิดา สารระยา. โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ. 1800-2112):

รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

ธิดา สารระยา. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2529.

น. ณ ปากน้ำ. ศิลปะ และวัฒนธรรมจากดินแดนอาหรับเมื่อแรกเข้าสู่สยามประเทศ. กรุงเทพฯ:

เมืองโบราณ, 2534.

น. ณ ปากน้ำ. ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2516.

น. ณ ปากน้ำ. ห้าเดือนกลางซากอิฐปูน พร้อมด้วยภาคผนวกว่าด้วยการค้นคว้าศิลปกรรม-

อยุธยา. พระนคร: ศึกษิตสยาม, 2510.

นันทนา กปิลกาญจน์. ผลกระทบของระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมเกษตรกรรมไทย:

สมัยอยุธยาจนถึงสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2534.

นิคม มุสิกคามะ. มรดกวัฒนธรรมไทยสมัยพระนครทวารวดีศรีอยุธยา (พ.ศ. 1890-2310).

กรุงเทพฯ: ประชาชน, 2543.

นิติ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2529.

นิติ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. กรุงเทพฯ:

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2521.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ปากไก่และใบเรือ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2527.

นิโกลาส์ แซรเวส. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักร. แปลโดย สันต์ ท.

โกมลบุตร. ครั้งที่ 2. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2550.

นิตย์ อโนไท (เรียบเรียง). เจาะลึกภาพยนตร์ สุริโยไท ผ่านจินตนาการท่านผู้ชม. กรุงเทพฯ:

วีดีโอเพ็ชชีง, 2544.

ประยุทธ์ สิทธิพันธุ์. ประวัติศาสตร์ มหาอาณาจักรไทย. สมุทรปราการ: แก้วบรรณกิจ, 2527.

ประเสริฐ วน นคร. งานจารึกและประวัติศาสตร์. นครปฐม: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรม-
การเกษตรแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน, 2534.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชพิธีสิบสองเดือน. ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ:

อมรการพิมพ์, 2542.

พลับพลึง มูลศิลป์. ความสัมพันธ์ไทย – ฝรั่งเศส สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2523.

พันทิพา มาลา และคณะ. สุนทรียะในภูมิปัญญาท้องถิ่นอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา:

สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2549.

พิริยะ ไกรฤกษ์. ศิลปะสุโขทัยและอยุธยาภาพลักษณ์ที่ต้องเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ:

อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชีง, 2545.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ (เขียน). สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). พระสุริโยทัย เป็นใคร?

มาจากไหน?. ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน, 2544.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ศาสนาและการเมืองในประวัติศาสตร์สุโขทัย-อยุธยา. ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:

มติชน, 2545.

เพ็ญศรี กาญจนมัย และนันทนา กปิลกาญจน์. บทบาทมุสลิมในปลายอยุธยา – ธนบุรี:

รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521.

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอกสารประกอบการสัมมนา

ทางวิชาการ การค้านานาชาติกับราชสำนักอยุธยา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2543.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ประมวลกฎหมาย

รัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับ ตรา 3 ดวง เล่ม 2. กรุงเทพฯ, 2529.

มานิต วัลลิโภดม และคณะ. ศิลปะสมัยอุทอง: ศิลปะสมัยอยุธยา: ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์.

พระนคร: กรมศิลปากร, 2510.

มานพ ถนอมศรี. ราชทูตและบาทหลวงฝรั่งเศสในกรุงสยาม. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ, 2535.

มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. ขุนนางอยุธยา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ

มนุษยศาสตร์, 2536.

มาลี แดงดอกไม้. พระนครศรีอยุธยา: มรดกไทย มรดกโลก. กรุงเทพฯ: คอมแพคท์พรีน, 2542.

มาลี แดงดอกไม้. ศรีอยุธยา: ภูมิปัญญาชาวกรุงเก่า. กรุงเทพฯ: คอมแพคท์พรีน, 2542.

มองซิเออร์ ลา ลูแบร์. จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ราชอาณาจักรสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร.

ครั้งที่ 2. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2548.

ยงยุทธ ชูแว่น. เครื่องศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย.

กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2551.

ระยับศรี กาญจนวงษ์. ประวัติศาสตร์อยุธยา ถนนป่าตอง และคลองน้ำเก้. พระนครศรีอยุธยา:

สำนักพิมพ์ของสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2544.

ราชบัณฑิตยสถาน. กฎหมายตราสามดวง ฉบับพระราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1. กรุงเทพฯ:

ราชบัณฑิตยสถาน, 2550.

รวมปาฐกถางานอนุสรณ์ อยุธา 200 ปี. พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, 2510.

รวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์. สงครามประวัติศาสตร์. ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มติชน, 2543.

วนิช สุธาร์ตน์, ภูมินาทวิทยา: พระนครศรีอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันอยุธยาศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2550.

วริยา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณศรีวิวัฒน์. บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยใน-

ทรรคนะของชาวตะวันตกสมัยอยุธยา - พ.ศ. 2475. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

วันเฉลิม จันทกรกุล. ยามาตะ นางามัสสะ: ขุนนางชามูไรแห่งกรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์มาลัย, 2546.

วิจิตรมาตรา, ชุน, โดย ส่ง่า กาญจนาคพันธ์. ประวัติการค้าไทย. พระนคร: วิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์,

2514.

วิจิตรวาทการ, หลวง. กรุงแตก. พระนคร: รุ่งเรืองรัตน์, 2514.

วิชา ทรวงแสง. การศึกษาระบบความสัมพันธ์ในนิทานพื้นบ้านของชาวไทยมุสลิม:

กรณีศึกษาบ้านคลองตะเคียนและบ้านลุมพลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

พระนครศรีอยุธยา: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2543.

วิบูล วิจิตรวาทการ. แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิก่อนกรุงแตกครั้งแรก. กรุงเทพฯ:

สร้างสรรค์บุ๊ค, 2544.

วิบูล วิจิตรวาทการ. พระเจ้าปราสาททองกษัตริย์นักสู้. ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊ค, 2542.

วิบูล วิจิตรวาทการ. ราชวงศ์บ้านพลูหลวง. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊ค, 2544.

วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521.

ศิลปากร, กรม. แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
กองโบราณคดี กรมศิลปากร เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 7/2533.

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย และปาริณทร์ เครือทอง. การเมืองในประวัติศาสตร์ “ขนมหวาน”
ของท้าวทองกีบม้า “มาตามพอลคอน” “ขนมไทย” หรือ “ขนมเทศ”. กรุงเทพฯ: มติชน,
2546.

ศรีธรรมาภรณ์ อยู่สุขชี (บรรณารักษ์). อยุธยาจรดไกล 2540. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันราชภัฏ-
พระนครศรีอยุธยา, 2540.

ศรีศักร วัลลิโภดม. สยามประเทศ: ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึง-
สมัยกรุงศรีอยุธยาอาณาจักรสยาม. ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547.

ส.พลายน้อย (สมบัติ พลายน้อย). ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย. พระนคร: รวมสาส์น,
2505.

สงวน อึ้งคง. สัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ. พระนคร: แพร่พิทยา, 2504.

สภาวัฒนธรรม อำเภอมหาสาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. รักษัมหาสาร. อ่างทอง:

วรศิลป์การพิมพ์ 98 (แดง), 2539

สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, รายงานประจำปี 2553.

พระนครศรีอยุธยา: สถาบันอยุธยาศึกษา, 2553.

สันติ เล็กสุขุม. เจดีย์เพิ่มมูม เจดีย์อ่อมมูม สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2529.

สายชล วรณรัตน์. เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.

สายันต์ ไพโรชาญจิตร. เตาแม่ให้น้ำน้อย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย, 2531.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณารักษ์). ข้าไพร่-ข้าเจ้า ของชาวสยาม. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2531.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณารักษ์). เจดีย์ยุทธหัตถี มีจริงหรือ?. กรุงเทพฯ: มติชน, 2539.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. ท้าวศรีสุดาจันทร์ “แม่หยัวเมือง” ใครว่าหล่อนชั่ว?. กรุงเทพฯ: มติชน, 2540.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. ประชุมหลักฐานประวัติศาสตร์ เรื่อง พระเจ้าอู่ทองไม่ได้มาจากเมืองอู่ทอง
มาจากเมืองจีน-ทางทะเล มาจากเมืองลาว-ทางบก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2545.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณารักษ์). พระนเรศวรตีเมืองละแวกแต่ไม่ได้ “ฆ่า” พระยาละแวก.
กรุงเทพฯ: มติชน, 2544.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณารักษ์). พระราชวังจันทร์ “วังพระนเรศวร” เมืองพิษณุโลกที่ประสูติ
ที่ประทับ ของสมเด็จพระนเรศวรฯ. กรุงเทพฯ: มติชน, 2546.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. อยุธยา ยศยิ่งฟ้า. กรุงเทพฯ: มติชน, 2544.

สุนิสา มั่นคง. ประวัติศาสตร์จากกรุงศรีอยุธยา ถึง กรุงรัตนโกสินทร์ วังหลัง. กรุงเทพฯ:
จดหมายเหตุ, 2545.

สุนทร ชุตินทรานนท์. ประวัติศาสตร์ไทยในประวัติศาสตร์เพื่อนบ้าน: ศึกษากรณีสงครามไทยรบ-
พม่าจากพงศาวดารพม่า. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

สุนทร ชุตินทรานนท์. สงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. (2310): ศึกษาจากพงศาวดาร-
พม่าฉบับราชวงศ์คองบอง. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2531.

สุภัทรดิศ ดิศกุล (มจ.). ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ-
ชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี, 2522.

สุภาพวรรณ ฅ บางช้าง. พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลง-
การปกครอง. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

สุภรณ์ โอเจริญ. มอญในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
, 2541.

สุเมธ ชุมสาย ฅ อยู่ทยา. น้ำ: ป่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. พุทธศาสนาแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออก: รายงานการวิจัย.
สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2523.

เสรี วังส์ไพโรจิตร และจุฑามาศ ศิริวรรณ. มรดกโลกอยุธยา. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,
ไทย, 2542.

สมเกียรติ วันทะนะ, บทความประกอบการสัมมนาถึงศตวรรษธรรมศาสตร์: 2477-2527
ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยสมัยใหม่. (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 –
พ.ศ. 2475. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

อาคม พัตมยะ และนิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ). ศรีรามเทพนคร: รวมความเรียงว่าด้วย-
ประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้น. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2527.

อิทธิ โยเนะโอะ และโยชิคาวะ โทชิฮารุ. ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2530.

อนงคณา มานิตพิสิฐกุล. ไทยกับจีนและญี่ปุ่นสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2545.

อนงคณา มานิตพิสิฐกุล. ไทยกับชาติตะวันตกสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2545.

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร, กำแพงเมือง ป้อม ประตู ถนนและ
สะพาน ตลาดและย่านการค้า คลองและท่าเรือจ้าง ในสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงเทพฯ:
ออนป่า, 2545.

เอกรงค์ ภาณุพงษ์. สุริโยไท: หลังม่านมลายา. กรุงเทพฯ: สิริมงคลคำ, 2544.

_____. อยุธยา. พระนครศรีอยุธยา: วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา, 2520.

_____. บ้านแพรง...อยุธยา: แหล่งประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่น่าศึกษา.

พระนครศรีอยุธยา: หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปะท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2541.

_____. อยุธยามรดกโลก 2537. พระนครศรีอยุธยา: คณะทำงานกิจกรรมจัดทำหนังสือที่ระลึก,
2537.

Bhawan Ruangsilp. Dutch East India Company merchants at the court of Ayutthaya:

Dutchperceptions of the Thai kingdom, ca. 1604-1765. Boston: Brill, 2007.

บทความ

กรรณิกา จรรย์แสง และมอริกัน สปอร์เตซ. โภชาปาน ด้านฝรั่งเศส ยึดสยาม.

ศิลปวัฒนธรรม 15,1 (พฤศจิกายน พ.ศ. 2536) : 164-173.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. แฉ-หลักฐานที่ปิดบังมานาน ได้ศึกของหงสาวดีอยู่ที่-

กรุงศรีอยุธยา เมื่อเสียกรุงครั้งแรก พ.ศ. 2112 คือ “เจ้านาย” ของอยุธยา

มหेशีพระมหาธรรมราชานั่นเอง. ศิลปวัฒนธรรม 24,3 (มกราคม พ.ศ. 2546) : 104-111.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. ซ่องโสเภณีสมัยกรุงศรีอยุธยา มีแต่ลูกสาวขุนนาง.

ศิลปวัฒนธรรม 14,5 (มีนาคม พ.ศ. 2536) : 100-101.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. ทำวศรีสุดาจันทร์ “แม่หยัวเมือง” ใครว่าหล่อนชั่ว?”.

ศิลปวัฒนธรรม 10 (สิงหาคม พ.ศ. 2542) : 10-12.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. ไม้กางเขนเก่าที่สุดในประเทศไทย ที่หมู่บ้านโปรตุเกส อยุธยา.

ศิลปวัฒนธรรม 14,2 (ธันวาคม พ.ศ. 2535) : 128-133.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. สัมพันธภาพ สยาม-ญี่ปุ่น สมัยกรุงศรีอยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม

8,11 (กันยายน พ.ศ. 2530) : 86-94.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. สงครามยุทธหัตถี – มีแน่ๆ แต่ – เจดีย์ยุทธหัตถี – มีจริงหรือ.

ศิลปวัฒนธรรม 3,5 (มีนาคม 2525) : 6-13.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. สงครามยุทธหัตถี และ พระนเรศวรรบพม่าในทัศนะ-

ของมหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า. ศิลปวัฒนธรรม 23,1 (พฤศจิกายน พ.ศ. 2544) :

35-46.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. หวาน-คาวของชาวสยามสมัยกรุงศรีอยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม

14,2 (ธันวาคม พ.ศ. 2535) : 88-89.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. จารึกแผ่นทองคำจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา.

ศิลปากร 29,4 (กันยายน 2528) : 43-51.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. พระราชสารสมเด็จเจ้าทรงธรรม. ศิลปากร 39,1 (มกราคม-

กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2539) : 41-58.

ขจร สุขพานิช. ปัญหาการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (มีนาคม -

พฤษภาคม 2510)

คมขำ ติวงษา. การค้าภายในของเมืองพระนครศรีอยุธยาในสมัยอยุธยาตอนปลาย. เมืองโบราณ

10,2 (เมษายน - มิถุนายน 2527) : 61-84.

จารึก วิลัยแก้ว. สุพรรณบุรีเมืองยุทธหัตถีมาแต่โบราณกาล. ศิลปวัฒนธรรม 11,3

(มกราคม พ.ศ. 2533) : 104-111.

จิตร ภูมิศักดิ์, สุจิตต์ วงษ์เทศ (เขียนวิจารณ์). สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา.

ศิลปวัฒนธรรม 4,4 (กุมภาพันธ์ 2526) : 6-13.

จุฑาทิพย์ โคตรประทุม. มรดกโลก. ศิลปากร 34,4 (พ.ศ. 2534) : 5-19.

จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. ชั้นที่หกในราชสำนักอยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม 21,6 (เมษายน

พ.ศ. 2543) : 66-73.

จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. เฉากะหมัด ปฐมบทของขุนนางตระกูลขุนนาค. ศิลปวัฒนธรรม 25,5

(มีนาคม พ.ศ. 2547) : 94-105.

จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. ช้างเป็นสินค้า คำช้างสมัยอยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม 25,3 (มกราคม พ.ศ.

2547) : 114-122.

- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. อกามะหะหมัด ชาวเมืองแอสตาราบัด (Aqa Mahammad Astarabadi)
 อัคมหาเสนาบดีชาวอิหร่านในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์. ศิลปวัฒนธรรม 20,4
 (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542) : 104-112.
- ฉลอง สุนทรวานิชย์. การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. จุฬสารวิชาการ (สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย) 2,2 (ก.ค. 30).
- ชรัตน์ สิงหนเดชากุล. พระราชวังบางปะอิน. ศิลปากร 36,3 (พฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ.
 2536) : 30-40.
- ชรัตน์ สิงหนเดชากุล. วิธีการล่า ฝึก และชนช้างของไทย ตามคำบอกเล่าของชาวต่างชาติ.
ศิลปากร 36,4 (กรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2536) : 73-86.
- ชะลอ ช่วยบำรุง. ศรีสุริโยทัย-เจดีย์ สุริโยทัย-มเหสี ล้นพระชนม์พร้อมพระราชธิดา.
ศิลปวัฒนธรรม 20,8 (มิถุนายน พ.ศ. 2542) : 126-128.
- ชาติชาย พณานานนท์. ทาสอยุธยาในประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1. ศิลปวัฒนธรรม 10,10
 (สิงหาคม พ.ศ. 2532) : 96-113.
- ชาญชัย วรรณวงศ์. บทบาทมอญในประวัติศาสตร์สงครามไทย-พม่า. เมืองโบราณ 10,3
 (กรกฎาคม – กันยายน 2527) : 24-28.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. กบฏไพร่สมัยอยุธยา กับแนวความคิดผู้มีบุญ – พระศรีอารีย์ – พระมาลัย.
ศิลปากร 9,1 (กรกฎาคม – กันยายน 2522) : 53-86.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ชุมชน “อโยธยา” – อยุธยา: ปัญหาเรื่องวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคม.
วารสารมนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 10,2
 (เม.ย.-มิ.ย. 2523) : 32-60.
- ณัฐภัทร จันทวิช. ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนปลายและ
 กรุณบุรีจากจดหมายเหตุจีน. ศิลปากร 24,2 (พฤษภาคม 2523) : 9-33.

ณัฐสุภัทร จันทวิช. เรือพระราชพิธีโบราณ. ศิลปากร 29,4 (กันยายน 2528) : 52-81.

ณัฐสุภัทร จันทวิช. สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับความสนพระราชหฤทัย
เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยา. ศิลปากร 47,4 (กรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2547)
: 32-41.

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงกับการเมืองในประวัติศาสตร์
สังคมไทย. ศิลปวัฒนธรรม 23,7 (พฤษภาคม พ.ศ. 2545) : 62-70.

ดวงฤทธิ แคล้วปลอดทุกข์. ผ้าอินเดียดำยารณ์แห่งอาณาจักรสยามสมัยกรุงศรีอยุธยา. ศิลปากร
42,1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542) : 53-70.

โดม ไกรปกรณ์. พระเจ้าเสือ และพันท้ายนรสิงห์ ในหลักฐานประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา.
ศิลปวัฒนธรรม 21,10 (สิงหาคม พ.ศ. 2543) : 120-123.

ถันพูน (เขียน). ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (แปลและเรียบเรียง). ชาวอยุธยาในพระบรมโพธิสมภาร
ของกษัตริย์พม่า ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17. ศิลปวัฒนธรรม 7,7 (พฤษภาคม
2529) : 84-90.

เทพมนตรี ลิ้มปพยอม. ตะแลงแกง ทำช้าง และวัดโคกพระยา แดนประหารสมัยอยุธยา.
ศิลปวัฒนธรรม 20,4 (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542) : 92-99.

เทพมนตรี ลิ้มปพยอม. พระเจ้าสายน้ำผึ้งกษัตริย์ในตำนานเมืองอโยธยา. ศิลปวัฒนธรรม
20,12 (ตุลาคม พ.ศ. 2542) : 98-101.

เทพมนตรี ลิ้มปพยอม. พระสุริโยทัยในหลักฐานชาวต่างประเทศ. ศิลปวัฒนธรรม 19,10
(สิงหาคม พ.ศ. 2541) : 124-128.

เทพมนตรี ลิ้มปพยอม. พระสุวรรณกัลยา (สุพรรณกัลยา) พัฒนาการของไสยศาสตร์มาสู่มิติและ
ความฝันกับการศึกษาประวัติศาสตร์. ศิลปวัฒนธรรม 20,6 (เมษายน พ.ศ. 2542) :
81-96.

เทพมนตรี ลิมปพยอม. มหาเจดีย์ภูเขาทอง: อนุสรณ์สถานแห่งพุทธหัตถ์ ค.ศ. 1592.

เมืองโบราณ 20,3 (กรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2537) : 55-62.

เทพมนตรี ลิมปพยอม. วัดไชยวัฒนาราม เนรมิตกรรมจำลองจักรวาลบนพื้นแผ่นดินอยุธยา.

ศิลปวัฒนธรรม 13,10 (สิงหาคม พ.ศ. 2535) : 64-76.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. สมเด็จพระยอดฟ้าเป็นโอรสของใคร?. ศิลปวัฒนธรรม 22,12

(ตุลาคม พ.ศ. 2544) : 58-60.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. สถาปัตยกรรมที่สืบทอดมาจากสุโขทัยที่สททพม่า. ศิลปวัฒนธรรม 23,10

(สิงหาคม พ.ศ. 2545) : 100-107.

เทพมนตรี ลิมปพยอม. หลวงพ่อโตวัดพันธุเชิง. ศิลปวัฒนธรรม 18,3 (มกราคม พ.ศ. 2540) :

156-160.

ทรงวิทย์ ดลประสิทธิ์. รายงาน: สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา.

ศิลปวัฒนธรรม 4,9 (กรกฎาคม 2526) : 62-67.

ทรงวุฒิ ธรรมขันตีพงศ์. ใครสร้างภูเขาทองที่อยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม 20,6 (เมษายน

พ.ศ. 2542) : 48-53.

ทองแถม นาถจำนง. พระนเรศวรฯ ยกทัพ "อัด" ญี่ปุ่น. ศิลปวัฒนธรรม 11,9

(กรกฎาคม พ.ศ. 2533) : 84-91.

ธิดา สาระยา. "อยุธยา" ในฐานะศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครอง. ศิลปวัฒนธรรม

11,11 (กันยายน พ.ศ. 2533) : 108-126.

ธีระ แก้วประจันทร์. พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย-อนุสรณ์แห่งวีรสตรี. ศิลปากร 35,1 (พ.ศ. 2535) : 47-

53.

- น. ณ ปากน้ำ. ชุมนางแขกสมัยกรุงศรีอยุธยา. เมืองโบราณ 17,1 (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2534) : 61-66.
- น. ณ ปากน้ำ. จิตรกรรมสมัยอยุธยา. เมืองโบราณ 13,1 (มกราคม-มีนาคม 2530) : 32-42.
- น. ณ ปากน้ำ. ศิลปะที่เข้ามาพร้อมกับการค้า. เมืองโบราณ 10,2 (เมษายน – มิถุนายน 2527) : 87-94.
- น. ณ ปากน้ำ. ศิลปะจีนที่เข้ามาสัมพันธ์กับศิลปะไทย. เมืองโบราณ 5,6 (สิงหาคม – กันยายน 2522) : 23-38.
- น. ณ ปากน้ำ. ศิลปะปูนปั้นของช่างเพชรบุรีสมัยกรุงศรีอยุธยา. เมืองโบราณ 15,1 (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2532) : 86-92.
- น. ณ ปากน้ำ. ศิลปะสมัยพระเจ้าปราสาททอง. เมืองโบราณ 7,3 (สิงหาคม – พฤศจิกายน 2524) : 51-70.
- น. ณ ปากน้ำ. อาชีพผูกขาดของคนต่างชาติในกรุงศรีอยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม 2,11 (กันยายน 2524) : 24-27.
- นันทนา ตันติเวสส (แปล). คณะทูตสเปนสมัยอยุธยา. ศิลปากร 28,1 (มีนาคม 2527) : 67-98.
- นันทนา ตันติเวสส. เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน). ศิลปากร 30,4 (กันยายน 2529) : 59-65.
- นันทนา วรเนติวงศ์. กรมหลวงโยธาเทพพระราชธิดาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. ศิลปากร 39,4 (กรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2539) : 38-59.
- นันทวรรณ (हेमिन्तर्) ภู่อ่าง. สถานภาพของชนมุสลิมในอยุธยา สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17. วารสารธรรมศาสตร์ 15,4 (2529) : 215-236.

- นัยนา แยมสาขา. ภาพเก่า...เล่าอดีต: ตลาดน้ำ. ศิลปากร 47,2 (มีนาคม-เมษายน พ.ศ. 2547) : 78-91.
- นายทองสือ (แปล). หม่าฮวน (เขียน). กรุงศรีอยุธยาจากบันทึกของหม่าฮวน. ศิลปวัฒนธรรม 21,4 (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543) : 110-113.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 200ปี ของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและทางข้างหน้า. ศิลปวัฒนธรรม 7,4 (2529) : 9-26.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. กรุงแตก: ราชอาณาจักรอยุธยาสลายตัว. ศิลปวัฒนธรรม 8,1 (พฤศจิกายน 2529) : 112-129.
- นงคราญ ศรีชาย. บ้านวิชาเยนทร์หรือบ้านหลวงรับราชทูต. เมืองโบราณ 20,4 (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2537) : 31-41.
- นงคราญ ศรีชาย. โบราณสถานในจังหวัดลพบุรีที่เกี่ยวข้องกับดาราศาสตร์ไทย. เมืองโบราณ 20,4 (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2537) : 109-114.
- บุหลง ศรีกนก. เกิดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5: เรื่อง ตำนานกรุงเก่า. ศิลปากร 47,2 (มีนาคม-เมษายน พ.ศ. 2547) : 72-77.
- บุหลง ศรีกนก. เกิดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5 (2): เรื่อง ตำนานกรุงเก่า. ศิลปากร 47,3 (พฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2547) : 64-69.
- บุญยก ตามไท. คดีขี้เมาหรือ “คดีการเมือง” เหตุเกิดเมื่อชาวต่างชาติไปปิกนิกในกรุงศรีอยุธยา-เมื่อ พ.ศ. 2179: สารคดีพิเศษเชิงวิชาการ. ศิลปวัฒนธรรม 6,10 (สิงหาคม 2528) : 50-61.
- บุญยก ตามไท. โปรตุเกสต่างชาติแรกที่มาติดต่อกับไทย. ศิลปวัฒนธรรม 5,9 (กันยายน 2527) : 84-92

ปฏิพัฒนา พุ่มพงษ์แพทย์. โบราณวัตถุขอล้านดาที่พบในอยุธยา. ศิลปากร 32,4 (กันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2531) : 76-84.

ปฏิพัฒนา พุ่มพงษ์แพทย์. พระเจ้าอู่ทองสร้างบ้านแปลงเมือง. ศิลปวัฒนธรรม 6,8 (มิถุนายน 2528) : 52-55.

ปฏิพัฒนา พุ่มพงษ์แพทย์. มหาธาตุหลักเมืองกรุงศรีอยุธยา. ศิลปากร 2,4 (กันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2531) : 38-45.

ปฏิพัฒนา พุ่มพงษ์แพทย์. วัดภูเขาทอง. ศิลปากร 44,6 (พฤศจิกายน-ธันวาคม พ.ศ. 2544) : 12-27.

ปฏิพัฒนา พุ่มพงษ์แพทย์. วัดส้มกลางกรุงเก่า. ศิลปวัฒนธรรม 13,6 (เมษายน พ.ศ. 2535) : 104-109.

ปฏิพัฒนา พุ่มพงษ์แพทย์. ศาสนาและความเป็นความตายของชาวค่ายโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม 6,1 (พฤศจิกายน 2527) : 16-21.

ประทีป เฟ็งตะโก. ป้อมเพชร ปรากฏแหล่งแห่งอยุธยา. ศิลปากร 40,5 (กันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2540) : 50-65.

ประทีป เฟ็งตะโก. สถาปัตยกรรมที่วัดไชยวัฒนาราม. เมืองโบราณ 20,3 (กรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2537) : 35-54.

ประทีป เฟ็งตะโก และดุสิต ทูมมากรณ. สะพานป่าถ่านในกรุงศรีอยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม 13,5 (มีนาคม พ.ศ. 2535) : 86-90.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. การใช้ทองในสมัยกรุงศรีอยุธยา. ศิลปากร 37,6 (พฤศจิกายน-ธันวาคม พ.ศ. 2537) : 34-43.

ประภากร. จักรพรรดิราช กษัตริย์ผู้หายไปจากพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม 4,9

(กรกฎาคม 2526) : 7-14.

ประเสริฐ ฐ นคร. พระเจ้าปราสาททองทรงลบศักราช. ศิลปากร 35,6 (พ.ศ. 2535) : 100-102.

ปาริสุทธิ์ สาริกะวนิช และสุดจิต สนั่นไหว. รูปแบบสันนิษฐานสถาปัตยกรรมพระอุโบสถ-
วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. เมืองโบราณ 22,2 (เมษายน-มิถุนายน
พ.ศ. 2539) : 89-113.

ปาริสุทธิ์ เลิศคชาธาร. สัญลักษณ์แห่งจักรวาลในพระราชพิธีสมัญพระเจ้าปราสาททอง.

เมืองโบราณ 29,1 (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2546) : 48-53.

ปรามินทร์ เครือทอง. “ยามาตะ” ออกญาเสนาภิมุข “เรื่องจริง” หรือ “อิงนิยาย”.

ศิลปวัฒนธรรม 22,12 (ตุลาคม พ.ศ. 2544) : 42-49.

ปรามินทร์ เครือทอง. ทูตเรือแตกที่แหลมกูดโฮป สมัยสมเด็จพระนารายณ์ วีรวิบากกรรม-

ปางตายของออกขุนชำนาญ. ศิลปวัฒนธรรม 22,9 (กรกฎาคม พ.ศ. 2544) : 26-34.

ปรามินทร์ เครือทอง. “ศักดิ์ศรี” ทหารกรุงศรีอยุธยายอมให้จับ ยอมให้ตัดหัว. ศิลปวัฒนธรรม

22,5 (มีนาคม พ.ศ. 2544) : 26-34.

ปิยะพร. บางปะอิน. เมืองโบราณ 7,3 (สิงหาคม – พฤศจิกายน 2524) : 83-95.

ปรีดี พิศุมมิวิถี. การพบใหม่กาพย์นิราศเรื่องแรกของสยาม ต้นทางฝรั่งเศส บันทึกเส้นทาง-

ไปปารีสของคณะราชทูตไทย สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. ศิลปวัฒนธรรม 22,3

(มกราคม พ.ศ. 2544) : 26-43.

ปอล ชาเวียร์ (แปล). เอกสารสำคัญแห่งชาติเกี่ยวกับคณะราชทูตฝรั่งเศสและไทยในแผ่นดิน-

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 – พ.ศ. 2231). ศิลปากร 30,4 (กันยายน

2529) : 48-58.

เผ่าทอง ทองเจือ. การค้าระหว่างอยุธยากับจีน: ศึกษาจากเครื่องถ้วยจีนที่มได้รอบเกาะอยุธยา.

ศิลปวัฒนธรรม 8,4 (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530) : 62-74.

บรรณานุกรมศิลปวัฒนธรรม. พระเจ้าอู่ทอง ลูกเจ๊กจากเมืองจีน และ “เป็นเจ้าชายต้นหาจัด---”?

ศิลปวัฒนธรรม 8,12 (ตุลาคม พ.ศ. 2530) : 70-76.

พลับพลึง คงชนะ. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนเปอร์เซียอยุธยา. เมืองโบราณ 20,3

(กรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2537) : 25-34.

พินิจ สุวรรณบุญ. สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา. ศิลปากร 23,1-2

(มีนาคม – พฤษภาคม 2522) : 178-188.

พิมุข ชาญธนวัฒน์. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และเจ้าค้ำกายน้อย แห่งไทยใหญ่.

ศิลปวัฒนธรรม 23,10 (สิงหาคม พ.ศ. 2545) : 120-123.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. เจดีย์ยุทธหัตถ์ที่มีจริงหรือ. ศิลปวัฒนธรรม 3,5 (มีนาคม 2525) : 14-19.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. เจดีย์ศรีสุริโยทัย อนุสาวรีย์ที่ถูกลืม. ศิลปวัฒนธรรม 12,11 (กันยายน

พ.ศ. 2534) : 164-174.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. บุเรงนอง “ผู้ชนะสิบทิศ” สร้างภูเขาทองที่อยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม 22,11

(กันยายน พ.ศ. 2544) : 52-57

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. พระมหาธรรมราชาธิราช: อำนาจเดิมที่กลับมาของราชวงศ์สุโขทัย.

ศิลปวัฒนธรรม 24,3 (มกราคม พ.ศ. 2546) : 112-127.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. มองหาตัวตนและวีรกรรมของพระสุริโยทัย. ศิลปวัฒนธรรม 21,10

(สิงหาคม พ.ศ. 2543) : 34-38.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ไม่มีวัดใหญ่ชัยมงคลในสมัยอยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม 22,1

(พฤศจิกายน พ.ศ. 2543) : 76-80.

พรพรรณ ทองตัน. วัฒนธรรมการบริโภคน้ำพริกของคนไทย. ศิลปากร 39,1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2539) : 82-90.

ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. จากอยุธยา.....สู่กรุงเทพฯ. ศิลปากร 40,4 (กรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2540) : 30-39.

ภูธร ภูมะธน. ตามล่าสุดขอบฟ้า: เอกสารดาราศาสตร์ไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์. ศิลปวัฒนธรรม 16,11 (ตุลาคม พ.ศ. 2538) : 50-54.

ภูธร ภูมะธน. พระเจ้าเอกทัศ. ศิลปวัฒนธรรม 14,7 (พฤษภาคม พ.ศ. 2536) : 96-105.

ภูธร ภูมะธน. เสาะหาหลักฐานประวัติศาสตร์ครั้งสมัยสมเด็จพระนารายณ์ จากตระกูลเดอ ฟอรั้ง. ศิลปวัฒนธรรม 7,12 (ตุลาคม 2529) : 94-99.

ภูธร ภูมะธน. เอกสารไทยในฝรั่งเศส: เอกสารภาษาไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่น่าสนใจ 2 ฉบับที่สำนักมิซซังต่างประเทศกรุงปารีส. ศิลปวัฒนธรรม 6,12 (ตุลาคม 2528) : 114-121.

มนัส เกียรติธำชัย. อยุธยาในนครในเอกสารเปอร์เซีย. ศิลปวัฒนธรรม 23,7 (พฤษภาคม พ.ศ. 2545) : 116-123.

มนัส โอภากุล. เมืองคู่ทองอยู่ที่ไหน. ศิลปวัฒนธรรม 3,8 (มิถุนายน 2525) : 82-85.

มนัส โอภากุล. สมเด็จพระเพทราชาเป็นชาวสุพรรณและเป็นขบถหรือ?. ศิลปวัฒนธรรม 7,7 (พฤษภาคม 2529) : 78-80.

มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. การกำหนดอายุกฎหมายอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง: บทวิเคราะห์เบื้องต้น. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 22,2 (ธันวาคม-ตุลาคม พ.ศ. 2543) : 169-211.

- มิรา ประชาบาล. หมู่บ้านโปรตุเกสในสมัยอยุธยา. เมืองโบราณ 10,4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2527) : 69-77.
- ไมเคิล ไรท์. พระเจ้าอู่ทองมาจากไหน กับเรื่อง พระนครหลวงทำไมจึงพัง. ศิลปวัฒนธรรม 5,4 (กุมภาพันธ์ 2527) : 18-29.
- ไมเคิล ไรท์. สงครามยุทธหัตถีระหว่างท้าวสุระคามณีอภัยกับเอฟัรรักษา ชาวทมิฬ. ศิลปวัฒนธรรม 3,5 (มีนาคม 2525) : 20-25.
- ยงยุทธ ชูแว่น. ความสำคัญและขอบเขตของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบัน. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 25,1 (มิ.ย. – พ.ย. 2545) : 102-114.
- โยเนโอ อิชิติ (ผู้เขียน). นันทนา เนตรนพรัตน์ (แปล). เอกสารของญี่ปุ่นคริสต์ศตวรรษที่ 17 เกี่ยวกับประเทศสยาม. ศิลปากร 26,1 (มีนาคม 2525) : 47-63.
- โยเนโอ อิชิติ. อาณาเขตของอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง. วารสารธรรมศาสตร์ 9,2 (ตุลาคม – ธันวาคม 2522) : 148-160.
- โยเนโอ อิชิติ. อยุธยาไร้เมืองท่า ทัศนะจากเอกสารเอเชียตะวันออก. ศิลปวัฒนธรรม 21,3 (มกราคม พ.ศ. 2543) : 91-93.
- รีเบกคา ดี.แคตซ์ (แปลและแก้ไข). การท่องเที่ยวของเมนเดส ปินโต (เฟอร์เนา เมนเดส ปินโต). ศิลปากร 36,5 (กันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2536) : 39-64.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. การปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุสมัยพระเจ้าปราสาททอง: ความจริงครึ่งเดียวของพระราชพงศาวดาร. เมืองโบราณ 29,1 (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2546) : 118-121.
- วรรณิกา ณ สงขลา. จิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา. ศิลปากร 21,6 (มีนาคม 2521) : 1-11.
- วรรณิกา ณ สงขลา. จิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา. ศิลปากร 22,1 (พฤษภาคม 2521) : 1-12.

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. สงครามเมืองเชียงกรานไม่ใช่ไทยรบกับพม่า. ศิลปวัฒนธรรม 21,4 (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543) : 114-116.

วีณา โจนวราธา. เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารร่องรอย-
สมเด็จพระสุริโยทัยในพงศาวดาร. ศิลปากร 44,3 (พฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2544) :
90-101.

.วีณา โจนวราธา. เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดาร ไม่มีพระสุพรรณกัลยา-
ในพระราชพงศาวดารไทย. ศิลปากร 44,6 (พฤศจิกายน-ธันวาคม พ.ศ. 2544) : 92-97.

ศรัณย์ ทองปาน. ด่านขนอน. เมืองโบราณ 26,4 (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2543) : 60-66.

ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. กรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาผู้ทรงอิทธิพลในราชสำนัก-
สมเด็จพระนารายณ์ฯ. ศิลปวัฒนธรรม 12,5 (มีนาคม พ.ศ. 2534) : 100-105.

ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. ทำวทงกีบม้าต้นตำรับทองหยิบ ฝอยทอง สังขยา ฯลฯ. ศิลปวัฒนธรรม
13,8 (มิถุนายน พ.ศ. 2535) : 76-83.

ศิริจรรย์ วงศ์พาน์. ลักษณะของปืนใหญ่ฮอลันดาที่พบในประเทศไทย. ศิลปากร 47,2 (มีนาคม-
เมษายน พ.ศ. 2547) : 38-45.

ศิลปากร. ประวัติวัดใหญ่ชัยมงคล. ศิลปากร 22,5 (มกราคม 2522) : 1-8.

ศรีศักร วัลลิโภดม. การถือผีในเมืองไทย. ศิลปวัฒนธรรม 5,4 (กุมภาพันธ์ 2527) : 6-17.

ศรีศักร วัลลิโภดม. กรุงศรีอยุธยา: ราชธานีแห่งแรกของเมืองไทย. ศิลปวัฒนธรรม 6,4
(กุมภาพันธ์ 2528) : 58-68.

ศรีศักร วัลลิโภดม. กรุงอโยธยาในประวัติศาสตร์. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 3 (มิถุนายน
2509): 58-87.

- ศรีศักร วัลลิโภดม. จากพระเจ้าอู่ทองถึงพระเจ้าปราสาททอง. เมืองโบราณ 7,3 (สิงหาคม – พฤศจิกายน 2524) : 35-50.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. จีนในไทย. เมืองโบราณ 5,6 (สิงหาคม – กันยายน 2522) : 39-62.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. มอญในเมืองไทย. เมืองโบราณ 10,3 (กรกฎาคม – กันยายน 2527) : 5-7.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ทำไมพม่ารบไทย. เมืองโบราณ 14,4 (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2531) : 37-51.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. พระเจ้าปราสาททองกับวัดไชยวัฒนารามและจักรพรรดิราช. ศิลปวัฒนธรรม 13,10 (สิงหาคม พ.ศ. 2535) : 60-63.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. พระนครศรีอยุธยาในฐานะราชธานี. เมืองโบราณ 20,3 (กรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2537) : 11-24.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, ระบบศักดินา. วารสารธรรมศาสตร์ 6, 1 (มิถุนายน-กันยายน 2519): 22-38
- ส. พลายน้อย. คนจีนครั้งสร้างกรุง. เมืองโบราณ 5,6 (สิงหาคม – กันยายน 2522) : 99-106.
- สร้อยวดี ประยูรเสถียร. สอบเอกสารในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. วารสารประวัติศาสตร์ 2,1 (ม.ค. – เม.ย. 2520) : 1-23.
- สันติ เล็กสุขุม. ลวดลายประดับจากวัดราชบูรณะ: ตัวอย่างรสนิยมที่ปรับเปลี่ยน. ศิลปวัฒนธรรม 16,10 (กันยายน พ.ศ. 2538) : 176-178.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. ก่อนจะถึงเมืองกรุงเทพฯ. ศิลปวัฒนธรรม 2,6 (เมษายน 2524) : 85-92.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. ในที่สุด สุโขทัย-สุพรรณภูมิ ก็ยึดครองกรุงศรีอยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม 13,1 (พฤศจิกายน พ.ศ. 2534) : 230-237.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. บางระจันในพระราชพงศาวดารและในงานอมตะของไม้เมืองเดิม.

ศิลปวัฒนธรรม 2,16 (พ.ศ. 2524) : 10-26.

สุดารา สุจฉายา. ประวัติศาสตร์มอญยุคต้น. เมืองโบราณ 10,3 (กรกฎาคม-กันยายน 2527) :

8-13.

สุดารา. วัดไชยวัฒนาราม. เมืองโบราณ 7,3 (สิงหาคม-พฤศจิกายน 2524) : 87-92.

สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. พ่อค้าและทหารรับจ้างโปรตุเกสในสมัยอยุธยา. เมืองโบราณ 26,4

(ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2543) : 37-52.

สุธิดา อ่าวสุคนธ์. เส้นทางทัพพม่า ตีกคราวสูญเสียบ “พระสุริโยทัย”. ศิลปวัฒนธรรม 22,11

(กันยายน พ.ศ. 2544) : 40-45.

สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์. ปัญหาการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. ศิลปวัฒนธรรม 2,7 (พ.ศ. 2527).

สุนิสา มั่นคง. ระบบการประปาในพระราชวังกรุงศรีอยุธยา. เมืองโบราณ 27,1 (มกราคม-มีนาคม

พ.ศ. 2544) : 86-92.

สุนทร ชุตินทรานนท์. กบฏไพร่สมัยอยุธยา. ศิลปวัฒนธรรม 4,11 (ตุลาคม 2526) : 10-23.

สุนทร ชุตินทรานนท์. ขัตติยนารีแห่งราชอาณาจักรสยาม. ศิลปวัฒนธรรม 24,3 (มกราคม

พ.ศ. 2546) : 70-99.

สุนทร ชุตินทรานนท์. จักรพรรดิราช: ความคิดทางการเมืองเบื้องหลังสงครามไทยรบพม่า

(พ.ศ. 2081-พ.ศ. 2397). เมืองโบราณ 14,2 (เมษายน-มิถุนายน .ศ. 2531) : 87-90, 96-

108.

สุนทร ชุตินทรานนท์. ศึกเขียงกราน. ศิลปวัฒนธรรม 12,11 (กันยายน พ.ศ. 2534) : 176-187.

สุนทร ชุตินทรานนท์. สมเด็จพระนเรศวรกับกองทัพไทย. ศิลปวัฒนธรรม 21,7 (พฤษภาคม

พ.ศ. 2543) : 50-53.

- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ.. ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับกรุงอโยธยา. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (ธันวาคม 2509.)
- สุภาภรณ์ ตันศลาภักษ์. พระเจ้าปราสาททองในสายตาชาวต่างประเทศ. เมืองโบราณ 7,3 (สิงหาคม-พฤศจิกายน 2524) : 8-26.
- สุภรณ์ โอเจริญ. ชาวมอญในประเทศไทย. เมืองโบราณ 10,3 (กรกฎาคม-กันยายน 2527) : 14-23.
- สุรีย์ ภูมิภมร. มะลิเป็นพืชโปรดของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. ศิลปวัฒนธรรม 17,5 (มีนาคม พ.ศ. 2539) : 189-194.
- สุริยันตร์ เขาวนปรีชา. ยุทธหัตถีสुरิโยไท ช่างชน ไม่ผูกสัปคับ ไม่ปักฉัตร. ศิลปวัฒนธรรม 24,1 (พฤศจิกายน พ.ศ. 2545) : 104-107.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. สาเหตุที่ไทยเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ 216 ปีก่อน บทเรียนที่ไม่ควรลืม. ศิลปวัฒนธรรม 4,7 (พฤษภาคม 2526) : 16-25.
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. มวลเหตุอันนำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2. เมืองโบราณ 10,2 (เมษายน – มิถุนายน 2527) : 120-134.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. ตำราพิไชยสงครามกับการสงคราม ไทย-พม่า. เมืองโบราณ 14,4 (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2531) : 26-29.
- อภิญาณ์เพ็ญ. เจดีย์ยุทธหัตถี. เมืองโบราณ 14,4 (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2531) : 68-72, 91.
- อำพรพรรณ ไอตระกูล (แปล). พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และกรุงสยาม: ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาและความสัมพันธ์กับต่างประเทศ. ศิลปวัฒนธรรม 14,7 (พฤษภาคม พ.ศ. 2536) : 92-95.
- เอนก นาวิกมูล. หลักฐานไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (เล็กๆ น้อยๆ) ที่กรุงปารีส. ศิลปวัฒนธรรม 5,4 (กุมภาพันธ์ 2527) : 96-97.

อองรี เดอ ฟร็องตว็องส์ (เขียน). วิทยา เศรษฐวงศ์ (แปล). การเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์-
มหาราชอย่างเป็นทางการครั้งแรกคณะธรรมทูตฝรั่งเศส. ศิลปวัฒนธรรม 8,3 (มกราคม
พ.ศ. 2530) : 104-107.

Gilles Delouche. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและฝรั่งเศสสมัยกรุงศรีอยุธยา: ความบังเอิญและ-
ความจำเป็น. เอกสารสัมมนา 300 ปีความสัมพันธ์ไทย – ฝรั่งเศส ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และศูนย์ยุโรปศึกษาของมหาวิทยาลัย
(14 -15 ธันวาคม 2527) : 61-89.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	นางสาว บัญจวัลย์ ชาวดง
วันเดือนปีเกิด	17 พฤษภาคม 2529
สถานที่เกิด	ลพบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	35/306 ถ.พระยาพิชัยดาบหัก ต.เขาสามยอต อ.เมือง จ.ลพบุรี 15000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2547	จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยลพบุรี
พ.ศ. 2551	จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา